

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduskond
Ajakirjanduse ja kommunikatsiooni osakond

AJUDE ÄRAVOOL AVALIKU ARUTELU OBJEKTINA

Magistritöö

Katrin Oja

Juhendaja: **prof. Peeter Vihalemm**

Tartu
2005

Sisukord

SISUKORD	2
SISSEJUHATUS	4
1. TÖÖ TEOREETILISED JA EMPIIRILISED LÄHTEKOHAD	5
1.1 PÕHIMÕISTED	5
1.2 ERINEVAD TEOORIAID PROFESSIONAALIDE RÄNDE KOHTA	7
1.3 AJUDE ÄRAVOOLU UURIMINE MAAILMAS	10
1.4 AJUDE ÄRAVOOLU UURIMINE EESTIS	13
1.5 AJUDE RINGLUS MAAILMAS JA EESTIS	17
1.6 MEEDIA JA AVALIK ARUTELU – TEOREETILISED LÄHTEKOHAD	20
2. METOODIKA	25
2.1 PROBLEEMI SEADE	25
2.2 METODOLOOGIA VALIK	26
2.2.1 Kontentanalüüs	27
2.2.2 Põhistatud teooria	28
2.3 UURIMISKÜSIMUSED NING HÜPOTEESID	28
2.3.1 Üldised kogu uurimust hõlmavad uurimisülesanded	28
2.3.2 Kontentanalüüsi hüpoteesid	29
2.3.3 Põhistatud teooria uurimisküsimused kvalitatiivse meediatekstide analüüsi ja intervjuude analüüsi jaoks	29
2.4 METOODIKA	30
2.4.1 Kontentanalüüsi valim ja valiku kriteeriumid	30
2.4.2 Meediatekstide kvalitatiivse analüüsi valim ja valiku kriteeriumid	31
2.4.3 Intervjueeritavate valiku kriteeriumid ja valim	31
2.5 UURIMUSE KÄIK	31
2.5.1 Kontentanalüüs	32
2.5.2 Kvalitatiivne analüüs: põhistatud teooria	32
2.6 ANALÜÜSIPLAANID	34
3. TULEMUSED	36
3.1 KONTENTANALÜÜSI TULEMUSED	36
3.1.1 Üldised tulemused	36
3.1.2 Ajude äravoolu meediakajastus (Vt. Lisad 5.7)	42
3.1.3 Töökäte äravoolu meediakajastus (Vt. Lisad 5.8)	51
3.1.4 Õppurite välismaale liikumise meediakajastus (Vt. Lisad 5.9)	56
3.2 KVALITATIIVSE MEEDIATEKSTIDE ANALÜÜSI TULEMUSED	59
3.2.1 Diskursiivsed skeemid valimigruppide põhisealt	59
3.2.1.1 Ajude äravoolu diskursiivne skeem	59
3.2.2 Töökäte äravoolu diskursiivne skeem	63
3.2.3 Välismaale õppima suundumise diskursiivne skeem	67
3.2.4 Kokkuvõtvad tõlgendused kogu valimi lõikes	70
3.3 EKSPERT JA INFORMANTINTERVJUUDE KVALITATIIVSE ANALÜÜSI TULEMUSED – DISKURSIIVSED SKEEMID VALIMIGRUPPIDE PÕHISELT	73
3.3.1 Ajude äravoolu esindajate intervjuudest välja joonistuv diskursiivne skeem	73
3.3.2 Ajude ringluse esindajate intervjuudest välja joonistuv diskursiivne skeem	77
3.3.3 Ekspertide intervjuudest välja joonistuv diskursiivne skeem	82
3.3.4 Ajakirjanike ja toimetajate intervjuudest välja joonistuv diskursiivne skeem	87
3.3.5 Kokkuvõtvad tõlgendused kogu valimi lõikes	91
4. JÄRELDUSED JA DISKUSSIOON	94
4.1 AJUDE ÄRAVOOLU, TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU JA VÄLISMAALE ÕPPIMAMINEKU MEEDIAKAJASTUS – KAS PÜSTITATUD HÜPOTEESID LEIAVAD KINNITUST?	94

4.2 MEEDIA TEKSTIDE JA INTERVJUUDE DISKURSIIVSETE SKEEMIDE NING MEEDIAKAJASTUSE VÕRDLUSED, VASTUSED SENIVASTAMATA UURIMISKÜSIMUSTELE.....	98
4.3 KOMMENTAARID MEEDIAKAJASTUSE KVALITEEDILE	105
4.4 AJUDE ÄRAVOOL AVALIKU ARUTELU OBJEKTINA	106
KOKKUVÕTE	108
SUMMARY.....	110
SKASUTATUD KIRJANDUS.....	111
KASUTATUD KIRJANDUS.....	112

LISADE LOEND:

Lisa 1. Kontentanalüüsi kodeerimisjuhend	
Lisa 2.1 Kvalitatiivse meediatekstide analüüsi kodeerimisjuhend	
Lisa 2.2 Kvalitatiivse meediatekstide analüüsi tekstiloend	
Lisa 3.1 Intervjuude kodeerimisjuhend	
Lisa 3.2 Intervjueeritavate loend	
Lisa 4. Intervjuude baasküsimused	
Lisad 5. KONTENTANALÜÜSI TABELID JA JOONISED	
Lisad 5.1 Tabelid alapeatüki „Zanr, ajaleht ilmumisaeg“ jaoks	
Lisad 5.2 Tabelid alapeatüki „Peateema, kõrvalteemad ja muud kõrvalteemad“ jaoks	
Lisa 5.3 Tabel Millised teemad käivad koos?	
Lisa 5.4 Tabel Kõnelejad ja tegutsejad	
Lisad 5.5 Tabelid alapeatükile „Välismaale minemise keerulisus	
Lisad 5.6 Tabelid alapeatükile „Kuhu minnakse ja kuidas vastuvõtjamaad hinnatakse?“	
Lisad 5.7 Tabelid alapeatükile „Ajude äravoolu meediakajastus.“	
Lisad 5.8 Tabelid alapeatükile „Töökäte äravoolu meediakajastus“	
Lisad 5.9 Tabelid alapeatükile „Õppurite välismaale liikumise meediakajastus“	
Lisa 6. Kvalitatiivse tekstianalüüsi lisad- andmete kondenseerimine	
Lisa 7. Ajude äravoolu kohta käivate tekstide cross-case maatriks.	
Lisa 8. Töökäte äravoolu kohta käivate tekstide cross-case maatriks.	
Lisa 9. Välismaale õppima mineku kohta käivate tekstide cross-case maatriks.	
Lisa 10. Andmete kondenseerimine, intervjuude analüüs	
Lisa 11. Ajude äravoolu esindajate intervjuude cross-case maatriks.	
Lisa 12. Ajude ringluse esindajate intervjuude cross-case maatriks.	
Lisa 13. Ekspertide intervjuude cross-case maatriks.	
Lisa 14. Ajakirjanike-toimetajate intervjuude cross-case maatriks	

Sissejuhatus

Alates 1. maist 2004 on Eesti, Poola, Tsehhi, Ungari, Sloveenia ja Küpros Euroopa Liidu liikmesriigid. Euroopa Liidu leppe üheks olulisemaks faktoriks on töötajate vaba liikumine ühtse Euroopa tööturu piires ning uutele liikmesriikidele tööturgude avamisest ning kehtestatavatest üleminekuperioodidest on palju räägitud nii riikide vaheliste suhete, akadeemiliste keskustelude kui meediakajastuse raames. Nii Eesti kui mitmed vanadest EL liikmesriikidest on esinenud hirmudega teemal, et on oodata massilist töötajate liikumist Idast Läände. Olukorras kus empiirilisi tõendeid ja läbiviidud uuringuid on vähe ning need on paljuski vasturääkivate tulemustega või uurivad samas fenomeni erinevaid tahkusi toimuvad protsessid edasi ja meedia kajastab neid kasvava sagedusega. Millised on meedias levivad seisukohad, millest tuleneb selleteemaline avalik arutelu? Kuidas kujunevad erinevad diskursiivsed skeemid, mida me jagame ja mida meedia edasi kannab?

Seoses üldise suureneva mobiilsusega, innovatsioonisektori kasvuga ning eriti seoses Euroopa Liidu majandusruumi täieõiguslikuks liikmeks saamisega, avanevad eestlastele senitundmatud võimalused professionaalseks eneseteostamiseks. Kui levinud on avalikkuse meelest ajude äravool Eestist? Millistel põhjustel väidab meedia inimesi välisriikidesse liikuvat? Oskusliku personali tööturg on muutumas järjest globaalsemaks, seda nii nõudluse kui pakkumise poole pealt. Rahvusvahelised tudengid moodustavad enamiku industriaalriikide ülikoolidest järjest suuremat osa, ning rahvusvahelise mobiilsuse skeemid (vahetusprogrammid ja stipendiumid) on olemas enamikes ülikoolides. Mitmerahvuselised ettevõtted kutsuvad järjest enam tööle kogenud ja oskustega töötajaid kõikjalt maailmas, et tagada teostuse kõrge tase. Seetõttu võib kahtlusteta väita, et töö- ja õppimisvõimalustega seotud ränne ja võimalik ajude äravool on väga aktuaalne teema, mille puhul peab lisaks protsessidele endile uurima ka seda, kuidas meedia neid meie igapäevastesse keskusteludesse ja mõtetesse peegeldab. Käesoleva magistritöö ülesandeks ongi anda ülevaade ajude äravoolu ja ajude ringluse teoreetilistest ja empiirilistest seisukohtadest tänapäeva rändeteaduses ning uurida, mil määral ja kuidas kajastab neid protsesse meedia, millised on meedia poolt jutustatavad lood, ning kuidas näevad ajude äravoolu ja selle meediakajastust meediasisu mõjutavad eksperdid ning ajude äravoolu protsessis osalevad inividid.

1. Töö teoreetilised ja empiirilised lähtekohad

1.1 Põhimõisted

Britannica entsüklopeedia defineerib **ajude äravoolu** “haritlaste ja professionaalide lahkumisena ühest riigist, majanduslikust sektorist või erialalt, et minna teise, tavaliselt paremaid elu või palgatingimusi pakkuvasse.” Iredale (2000, 16) väidab, et ajude äravoolu terminit kasutati algselt, et kirjeldada olukorda, kus väärtuslik oskustega personal liigub arenevatest riikidest arenenud riikidesse, kuid nüüd kasutatakse terminit ka selleks, et kirjeldada oskusliku inimressursi kadu arenenud riikidest. Üldine definitsioon ongi niisiis seotud kõrgelt kvalifitseeritud indiviidide lahkumisega. **Kõrgelt kvalifitseeritust** aitavad defineerida Straubhaar ja Wolburg (1998), pakkudes välja haridusest ja erialast johtuva definitsiooni. Esimese puhul peetakse kõrgelt kvalifitseerituiks kõiki neid, kel on omandatud n.ö kolmanda tasandi haridus (diplom, bakalaureuse haridus, selle ekvivalent või magistri ja doktorikraad). Eriala alusel kõrgelt kvalifitseerituks defineerimisel lähtuvad autorid ILO rahvusvahelisest standardsest erialade klassifikatsioonist, mis jagab erialad kümnesse kategooriasse ja kõrgelt kvalifitseeritud töötajaid leidub neist esimeses kolmes, ehk siis 1) seadusandjad, vanemametnikud ja mäenedžerid; 2) tippspetsialistid; ning 3) tehnikud ja spetsialistid.

Majandusliku Koostöö ja Arengu Organisatsiooni [OECD] 1997. aasta raporti järgi jaguneb kõrgelt kvalifitseeritud inimeste liikumine ehk ajude äravool kaheks põhiliseks protsessiks: **ajude vahetuseks** (*brain exchange i.k.*) ja **ajude raiskamiseks** (*brain waste i.k.*). Ajude vahetuse terminit kasutatakse märgistamaks kahesuunalist ekspertiisi voolu saatja ja vastuvõtja maa vahel. “Nõudluse poolt mõjutab migrantide kulutamine, ärilised investeeringud ja nõudlus valitsuse teenuste järgi. Pakkumise poolt mõjutab migratsioon läbi tööjõu, oskuste ja teiste kapitali vormide ning tehnoloogia ja rahvusvaheliste äriturgude tundmise. Seega on ajude vahetuse majanduslikud mõjud erinevad ja rohkearvulised.” (Glass ja Choy, 2001; 44).

Juhul kui voolud on ühesuunaliselt suuremad, võetakse kasutusele terminid ajude äravool ja **ajude juurdevool** (*brain gain i.k.*). Viimasega kirjeldatakse vastuvõtja maa olukorda, kus riigi inimkapitali maht suureneb tänu kvalifitseeritud sisserändajatele. Samas võib ajude juurdevoolu osaliseks saada ka saatja maa, juhul kui immigrandid oma

uues kodukohas omandatud teadmiste ja oskustega kodumaale tagasi pöörduvad ja neid seal kasutavad. See fenomen on kirjeldatav **ajude ringluse** (*brain circulation i.k.*) terminiga. Mahroum (IPTS Raport, 1998) Johnsoni ja Regetsi (1998) alusel viitab ajude ringluse käsitlusel tsüklile, kus inimene liigub välisriiki õppima, seejärel võtab seal vastu töökoha ning hiljem pöördub head võimalust ära kasutades tagasi kodumaale. Mahroum (1998) usub, et selline migratsiooni vorm muutub tulevikus järjest sagedasemaks, eriti kui riikide vahelised majanduslikud erinevused jätkuvalt vähenevad. Sedasorti ajude ringlust on juba täheldatud näiteks Austraalias õppinud malaisialaste puhul jms. Pool-pideva (*semi permanent i.k.*) rände järjest suurenevat osakaalu täheldavad ka Heath ja Kalter (2003).

Kuna antud magistritöö keskendub ajude äravoolu ja sellega seotud teemade meediakajastuse uurimisele on alljärgnevalt välja toodud ka mõned asjakohased massimeediat puudutavad põhimõisted ja definitsioonid. „Terminiga „**massimeedia**“ tähistatakse lühidalt suure levialaga kommunikatsioonivahendeid, mis jõuavad ühiskonnas peaaegu igaüheni.“ (McQuail 2000:3). Massimeedia mõiste viitab erinevatele meediumitele alates trükist – millele keskendub antud magistritöö – kuni internetini. Wahldahl (1993) on öelnud, et meedia kajastab nii teemasid, mis on auditooriumi liikmetele oma igapäevaelust teada kui ka teemasid, millega inimestel ei ole isiklikke kogemusi. Eeldatakse, et meedia võime avalikkust mõjutada väheneb seda enam, mida enam on tegemist isiklikult kogetud teemaga. Arvestades praeguste küll lünklike ja kohati vastuoluliste empiiriliste andmetega ajude äravoolu kohta võib väita, et tegemist on teemaga, millega enamikul inimestel siiski ei ole isiklikku (või isiklike tuttavate kaudu vahendatud) kogemust, mistõttu on meedia sel teemal oluline avalikkuse mõjutaja. Ehkki ajude äravoolu teemal ei ole hetkel võimalik rääkida väljaarenenud avalikust arvamusest, eeldame siiski, et töötajate migratsiooni ja kitsamalt ajude äravoolu teemal on avalik arvamus oma esimestes kujunemisetappides.

Valdavalt usutakse, et **avaliku arvamuse** termini võttis esimesena kasutusele Rousseau aastal 1744 viidates sotsiaalsetele tavadele ja ühiskonna kommetele. Vincent Price (1992) ütleb, et avaliku arvamuse definitsioone on tohutult palju alates sellest, et avalik arvamus on individuaalsete vaadete lihtne summa (Childs, 1939) kuni selleni, et avalik arvamus on kollektiivse tasandi debati ja diskussiooni tulem, mida ei saa

indiviididele taandada (Cooley, 1902; Blumer 1984). Ajude äravoolu defineerides lähtusin entsüklopeedia Britannica poolt välja pakutud definitsioonist, avaliku arvamuse puhul pakub see välja alljärgneva: „Avalik arvamus on individuaalsete kindla teema kohta käivate vaadete, hoiakute ja uskumuste kogum, mida jagab oluline (mahult) osa ühiskonnast.“ **Avalikku debatti** (arutelu) on Price kirjeldanud alljärgnevalt: „Termin avalik debatt kirjeldab massi inimesi, kes organiseeruvad avalikkuseks – teisisõnu, inimesed tuvastavad probleemi, pakuvad välja omavahel konfliktseid ideid selles, mida ette võtta, kaaluvad neid alternatiive ja püüavad kerkinud probleemi konsensusliku tegevuse kaudu lahendada (Price 1992:74). Antud magistritöös vaadeldakse massimeedia sisu kvantitatiivselt ja kvalitatiivselt, et tuua välja peamised elemendid, mis avalikkuseni jõuavad. Samuti vaadeldakse avaliku arvamuse ja meedia teooriates olulisel kohal asuva **ekspertide** (ajude äravoolu temaatikas on nad nii eliidi kui arvamuslimpide positsioonil) arvamusi, kuna need mõjutavad ja on mõjutatud massimeedia kajastusest.

1.2 Erinevad teooriad professionaalide rände kohta

Inimkapitali teooria väidab, et liigutakse selleks, et leida oma formaalsele haridusele ja koolitatusel sobivamat tööd. See on kõige levinum teooria. Kapitali nähakse indiviidiga seotult, kui riigist liigub välja indiviid, siis liigub välja ka temas peituv inimkapital. Inimkapitali teooriale esitab väljakutse **võrgustike teooria** (Meyer, 2001). Võrgustike teooria migratsioonis viitab mikro- ja mesotaseme dünaamikatele kui peamistele migratsiooni seletajatele. See võtab arvesse eelnevad migratsioonisündmused ja väidab, et migratsioonivõrgustikud soodustavad edasist migratsiooni, suhted eelnevate migrantidega annavad potentsiaalsetele migrantidele palju vajalikke ressursse, millega maandada migreerimise riske (infot protseduuride kohta, majanduslikku toetust, töökohti, administratiivset abi, emotsionaalset solidaarsust jpm). **Strukturalistlik neomarksistlik teooria** toob liikumist põhjendavate teguritena sisse ka soo, rassi ja klassi küsimused, nagu ka erinevused rikaste ja vaeste riikide vahel, kuid ei võimalda institutsionaalsete faktorite arvestamist, nagu etnilised võrgustikud, ametiühingud jms. **Strukturalistlik lähenemine** toob seletamisel sisse indiviidid ning struktuurilised ja institutsionaalsed elemendid. (Goss ja Lindquist, 1995). Nii erakapital kui riik tegelevad värbamisega ning ei paku mitte üksnes töökohti vaid tagavad ka töökohtadeks kvalifitseerumise reeglid.

Iredale (2000) jagab oskusliku tööjõu rände viide kategooriasse:

- motivatsioonipõhine (sunnislahkumine, eetiline emigreerumine, ajude äravool, riigi poolt tekitatud ja tööstusharu poolt tekitatud);
- lähte ja sihtkohapõhine (saades alguse kas arenenud või arengumaast ning liikudes kas arenenud või arengumaale). MNC-de ehk rahvusvaheliste firmade mõju liikumisvoogudele; kanali või mehhanismipõhised. Autor toob välja kolm põhikanalit – MNC-de rahvusvaheline tööturg, rahvusvaheliste lepingutega firmad, rahvusvahelised värbamisagentuurid. Lisaks sellele väärivad äramärkimist ka väikesed värbamisagendid nagu etnilised võrgustikud ning muud värbamismehhanismid nagu näiteks internet;
- Uude kohta jäämise pikkuse põhine (alaline, ajutine);
- Inkorporeerimismeetodi põhine. Vastavalt sellele kuidas oskuslikud migrandid asukohamaas vastu võetakse (halvasti, neutraalselt, eelistatult). Johtuvalt suurenenud konkurentsist väidab autor, et muutus on neutraalse ja eelistatud vastuvõtuseisuse suunas;
- lisaks väidab Iredale, et kuues rände kategooria võiks johtuda sellest kas amet on riikliku või rahvusvahelise iseloomuga (kui reguleeritud on, kui rahvusvaheline on, globaalse tööturu nõudmine ja pakkumine jpm), kuid väidab, et seda tuleb veel uurida.

Alejandro Portes oma 1976 aasta artiklis väidab, et riigi majandusliku arengu tase ennustab nii absoluutset kui suhtelist professionaalide migratsioonitaset väga halvasti. Ta ütleb, et reaalne küsimus ei ole tihti mitte see, miks mõned professionaalid migreerivad, vaid see, miks nii vähesed tegelikult lahkuvad. Tema analüüsitud andmed näitavad et riigi majandusarengu ja rahvusvahelise majandusliku positsiooni ning professionaalide lahkumise vaheline suhe on heitlik. Veel heitlikum on aga suhe koju naasmise valmiduse ja riigi majandusliku olukorra vahel. Näiteks Aafrika riikide (uuritud riikidest vaeseim grupp) puhul oli tagasiminemise valmidus kõige kõrgem. Portes väidab, et kõrgelt kvalifitseeritud rände tõuketegureid seletab arengupeatusest paremini asümmeetria riigi võime vahel toota kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu ja tema võime vahel neid rakendada. Sellist olukorda nimetab ta **struktuurseks pingeks**. Näiteks toob ta Argentiina meditsiinihariduse, kus ülikoolid toodavad ülekülluses arste, seda nii numbriliselt (arstide

arv võrreldes riigi tervisekaitsepoliitikatega) ning ka kvalitatiivselt. Ta väidab, et numbriline üleküllus johtub tasuta haridusest, kuid ütleb, et olulisem on koolist saadud hariduse ja tegelikkuse lahknevus. Argentiina ülikoolid teevad jätkuvaid pingutusi, et tagada oma meditsiiniõppuritele parim ja kaasaegseim haridus, nad on sotsialiseeritud arvestama heade tehniliste vahendite ja keeruliste operatsioonidega, kuid reaalsuses satuvad nad olukorda, kus linnades (kus võimalused ja vajadused on vastavad) on arstide üleküllus (langev palgatase), aga maapiirkondadesse, kus peab tegema baasmeditsiiniga ei luba nende professionaalne auahnus minna. Niisiis on keskmises arengufaasis riigi haridussüsteem ülejäänud ühiskonnast ettejooksnud ja seetõttu tähendab arenenumatesse riikidesse migreerumine inimeste jaoks tasakaalu taastamist selle vahel, mida ta suudab pakkuda ja mida sotsiaalne kontekst nõuab. Struktuurset pinget võib esineda ka arenenud riikides, kus lahkuvad vaid parimatest parimad, kuna nende kvalifikatsioon, professionaalne enesekuvand ja eesmärgid ületavad selle, mida ametite struktuur pakub. Niisiis, kui arenguriikidest lahkuvad professionaalid selleks, et leida tööd, siis arenenud ja arenenumatest riikidest lahkutakse selleks, et leida tööd, mis sobib paremini enesekuvandi, koolituse ja elu eesmärkidega. Portes väidab aga, et see ei määratle, miks osad lähevad ja osad jäävad. Lahkumisotsus johtub ka tema uuringus individuaalsetest erinevustest, mis on seotud koolituse ja saavutustega, hetkeolukorraga elus ning indiviidi ümbritsevate võrgustike ja sotsiaalsete suhetega. Need, kes olid kõige parema koolitusega, vähem seotud ja oma tuttavate poolt rohkem lahkuma julgustatud (välismaal elavad kolleegid jne) olid enam alati lahkuma.

Kandla (1996) töös ära toodud Davise (1995) **tõuke ja tõmbejõudude mudeli**, kus rändehoiakud kujunevad lähtuvalt väärtushinnangutest. Tema mudelis on tõmbeteguriteks näiteks paremad palgatingimused ning sobivama ja meeldivama töö leidmise võimalused; hariduse omandamine; paremad keskkonna ja elamistingimused; sõltuvus (näiteks abiellumine või vanemate abistamine) ja asjaolu, et uus koht igati meeldivam ja atraktiivsem (näiteks suurlinn). Tõuketeguriteks nimetab Kandla piirkonna majanduse allakäiku ja tööhõive vähenemist; diskrimineerimist; kogukonnast võõrandumist; olukorda, kus senine keskkond jääb kitsaks, puudub perspektiiv ning katastroofe senises elukohas. Lisaks tõmbe- ja tõuketeguritele kuuluvad mudelisse veel vahevõimalused- ja

takistused nagu kolimisega seotud rahalised kulutused, psühholoogilised ja isiklikud muutused jpm.

Kulu (1997) leiab, et *biheivioralistlike* käsitluste lähtekohaks said Wolperti (1964, 1965, 1970) tööd. Wolpert väidab, et keskkonnaimpulssidest olulisem on see, kuidas inimesed neile reageerivad ning ränne on üks inimese kohanemismuutuste vorm, mis toimub vastukaaluks inimese tajutud keskkonnamuutustele. Wolperti skeemi olulisteks mõisteteks on “koha kasulikkus”, “ärrituslävi” ja “tegevusruum”. Keskkonnale omistatud väärtus (“koha kasulikkus”) on inimese seisukohast kas positiivne või negatiivne, seega inimene kas on või ei ole ümbritseva rahul. “Koha kasulikkuse” vähenemine “ärritusläveni” viibki rändeotsuse tegemiseni. Uue elukoha valiku seletamiseks, lisandus “tegevusruumi” mõiste. “Tegevusruum” ehk subjektiivne keskkond moodustub kohtadest, mida inimene tunneb ja millega tal on side. “Tegevusruumi” omapäraks on see, et inimene omistab erinevatele kohtadele erinevad väärtused. (Kulu, 1997: 50).

Lisaks eelnimetatutele on kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu liikumise kohta rohkesti majandusteaduslikke lähenemisi alates neoklassikalistest mudelitest, mis lähtuvad eeldusest, et kõrgelt kvalifitseeritud inimesed on kapitalimahukamad ja seetõttu riigile kasulikud kuni Uue kasvu ja rahasaadetiste teooriateni, millel antud magistratöö maht ei võimalda lähemalt peatuda.

1.3 Ajude äravoolu uurimine maailmas

Maailmas on ajude äravoolu empiirilisel uuritud väga erinevate riikide ning erinevasuunaliste liikumiste puhul, ülevaatlilikud uurimused on olemas **arengumaade** kohta (arengumaadest OECD riikidesse). Oskusliku tööjõu emigreerumine avaldab arengumaadele märksa halvemat mõju kui industriaalriikidele, kus äravoolu kompenseerib suures osas vaesematest riikidest tulev sissevool. Siiski tasub meele pidada, et kõrgelt kvalifitseeritud migrantide puhul ei piisa numbrilisest asendamisest, vaid on oluline pöörata tähelepanu ka kvalitatiivsele asendamisele (Fortney, 1970). Tihti väidetakse, et migratsioon on arengumaade jaoks eneseharimise motivatsioon. Tänu lootusele minna välismaale tööle, kus saab kõrgemat palka asub suurem osa arengumaade elanikest kõrgharidust omandama. Osad riigid hakkavad isegi n.ö “ajusid” ekspordiks tootma, arvestades et sealt saab rahvusvahelisi kontakte ja riiki voolavad sisse

rahasaadetisi endistel elanikelt (näiteks Filipiinid (Ouaked, 2002). Stalker (2000) arvab, et industriaalriikides on umbes 1,5 miljonit arengumaade professionaali (Iredale, 2000).

Samuti on olemas uurimusi **Kanada** kohta (Kanadast USAsse ja erinevatest riikidest Kanadesse). Kuigi Kanada on ise väga mures oma ajude äravoolu pärast USA-sse, siis Kanada ise on olnud ka üsna osav kõrgelt kvalifitseeritud tööjõu meelitamisel oma riiki. Oskuslike migrantide arvu kasvu riigis loetakse umbes 60000-le igal aastal. Kandalastel on kaks põhilist kategooriat, mille alla kuuluvad kõrgelt kvalifitseeritud migrandid. Neil on äri / investeerimise sisenemiskategooria ning punktisüsteemi põhine oskusliku töötaja kategooria, mis kahepeale moodustasid näiteks 1995 aasta viisataotlejaist 16%. Peamisteks saatjamaadeks olid Hong Kong, Prantsusmaa ja India (Iredale 1999).

USA, keda peetakse suurimaks võitjaks globaalses ajude äravoolus, on selle nimel ka pidevalt vaevanäinud. Suured tehnoloogiaettevõtted veetsid suure osa 1990ndatest valitsusele lobitööd tehes, et H-1B viisade (oskuslike töötajate viisad) arvu tõstetaks. Alguses oli see arv 65 000 (1990, Immigratsioonimäärus) ning 2001 aastal tõsteti see 195 000 aastas. 2001 aasta lõpuks oli USA-s 890 000 H-1b viisaga töötajad. Osadel erialadel, näiteks insenerid ja infotehnoloogid, on 1/5 kogu tööjõust immigrandid. Kindlasti on majanduse langus ning pidev terrorismihirm muutnud USA ahvatlevat staatust ning ka USA enda valmidust välisriikide kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu vastu võtta. Paljude riikide jaoks on World Trade Centeri katastroof koos Silicon Valley allakäigu ning majanduskasvu aeglustumisega olnud ajude ringluse põhjuseks. India ja Pakistani juhud arvasid, et tagasitulijate arv ulatub tuhandetesse (Rubenstein, 2001).

Ka **Aafrika** kohta on hulgaliselt erinevaid uurimusi (Aafrika riikidest USAsse, Suurbritanniasse). UNDP (NATO Arenguprogramm) väidab, et vähemalt 60% Ghanas 1980ndatel koolitatud arstidest töötavad välismaal. Aafrika on viimaste aastakümnete jooksul kaotanud kolmandiku oma oskuslikust tööjõust ja nende asendamine või tagasitoomine läheks kontinendile maksma 4 miljardit dollarit. Lõuna Aafrika Saastatuse uurimise grupi raport väidab, et Aafrika kaotas 1985 – 1990 umbes 60 000 kesk- ja tipptaseme juhti ning umbkaudu 23 000 kvalifitseeritud akadeemilist professionaali. Inglismaa Rahvusvahelise Arengu organisatsiooni poolt rahastatud uuring väitis, et alates

1950ndatest aastatest on näiteks India kaotanud välismaale liikunud arstide koolitamisega 5 miljardit dollarit ja Ghana 60 miljonit dollarit. (Dobson 2004)

Lisaks sellele on ajude äravoolu uurimisele hakatud aina enam tähelepanu pöörama ka **Euroopa Liidus** ning ajude äravoolu indikaator on lisatud Maailma Majandusfoorumi globaalse konkurentsivõime raportitesse. 1996. aastal said Mahroumi (1998) andmetel USA viisa 7 638 Euroopa Liidu professionaali, kelle hulgas oli firmajuhte, arhitekte, insenere, kaardistajaid, matemaatikuid ja infotehnolooge, loodusteadlasi, arste, medõdesid ning õpetajaid. Siiski toob Mahroum (1998) ära ka asjaolu, et igaveseks emigreerumine erineb suuresti ka erialade lõikes. Näiteks jääb Ühendriikidesse pikemaks ajaks või lausa igaveseks 73% inseneriks õppijaist võrreldes 65% humanitaarteaduste doktorandidest ja 60% reaalteadustest. Enamik migrante lahkub Euroopast oma parimas tööeas (20 – 40). 2004 aastal töötas näiteks USA-s kuskil 400 000 Euroopa teadlast, kellest kolm neljandikku ei kavatse koju tagasi pöörduda. 60% Saksa järel doktorite puhul kardetakse, et nad ei pöördu tagasi. Euroopas püütakse probleemi suureneva aktiivsusega parandada, 2002 aasal kohtus Euroopa Nõukogu Barcelonas, kus muuhulgas pandi paika eesmärk tõsta teadusrahade toetusprotsenti 3% SKP-st (USA ja Jaapani praegune tase umbes) aastaks 2010. Kuigi EL toodab rohkem teaduste doktoreid aastas kui USA või Jaapan, on siin vähem aktiivseid teadlasi (5,36 / 1000 töötava EU kodaniku kohta võrreldes 8.66 / 1000 USA ja 9,72 / 1000 Jaapani töötava kodaniku kohta). Selleks, et meelitada ligi ka välisriikide teadlasi plaanis Euroopa Komisjon 2004 aasta jaanuaris lansseerida teadlase viisa, mis 2006 aastaks avaks Euroopa mitte-eurooplastest teadlastele.

Peale 1989 aastat on **Ida-Euroopa** riigid põdenud erinevaid kriise – majanduslikke (vähenev produktiivsus, ebapiisavad investeeringud, rudimentaarne tehnoloogia); sotsiaalseid (tööturu ebakõlad); legitiimsusekriise; kultuurikriise, loomingukriise ja motivatsioonikriise. Kõikide nende kriiside valguses on Ida-Euroopa riikides arenenud välja ka ajude äravool. Näiteks Rumeeniast lahkus Bukaresti ülikoolist pool füüsikute lennust. Bulgaarias on Teadlaste Liidu hinnangul möödunud kümnendi jooksul riigist lahkunud umbes 65% kõikidest ülikoolilõpetajatest. Spetsialistid lahkuvad nendest riikidest tihti mitte üksnes parema palga tõttu vaid ka seetõttu, et nad ei näe võimalust, et nende riik lähitulevikus areneks (Marga, 2002). NSVL kokkukukkumisega

kasvasid nii liidu sees kui ka väljas kartused, et lühida aja jooksul võivad riigid kaotada suure osa oma intellektuaalsest eliidist ja oskuslikust tööjõust, mis seab tulevased reformid ohtu. 1991 aastal väitis Poola, et kuni 10 miljonit Nõukogude inimest tulevad aasta jooksul nende riiki. Vene Teadusteakadeemia spetsialistid prognoosisid aga, et emigratsiooni tipp saabub 1993 aastal, kus lahkuvate inimeste arv on 1,5 miljonit inimest aastas, millele järgneb terav langus. 90 alguse avaliku arvamuse uuringud Nõukogude Liidu territooriumil näitasid, et 1,5 – 2 miljonit inimest olid juba otsustanud lahkuda ning 6 miljonit inimest mõtlesid selle peale. Väidetavalt lahkus 90ndate esimestel aastatel 15% Ungari teadlastest, ning sellel oli laastav efekt riigi teaduslikule ja tehnoloogilisele arengule. Shevtsova (1992) ennustas, et Vene Föderatsiooni puhul oleks see number palju suurem ja kõige tõsisemalt mõjutaks see fundamentaalteadust. Ennustati, et intelligentide lahkumine toob kaasa umbes triljoni rubla suuruse majandusliku kahju.

1.4 Ajude äravoolu uurimine Eestis

Ajude äravool on Eestis veel võrdlemisi võõras nähtus, seda nii akadeemilises kui ka igapäevases ühiskondlikus arutelus. Selle põhjuseks on kindlasti rändeuuringute võrdlemisi lühike ajalugu Eestis. Ometigi näitab teema aktuaalsust asjaolu, et nii pressis kui ka avalikes debattides on ajudrenaažist järjest enam rääkima hakatud.

1996 aastal viis **Luule Sakkeuse** ja Eesti Kõrgkoolidevahelise Demouuringute Keskus läbi uurimuse “*Scientific personnel in Estonia during the Transition Period*”. Uurimus viidi läbi kahes osas – tegeliku rände uurimus ja rändepotentsiaali uurimus. Uuritavaks ajavahemikuks oli 1989 – 1994. Ehkki väga tänuväärne, on Sakkueuse (1996) uuring siiski ebapiisav mingite laiaulatuslike järelduste tegemiseks Eesti ajude äravoolu olukorra kohta. Seda mitmel põhjusel, esiteks on uuritav ajajärk (1989 – 1994) väga spetsiifiline ja seega on kahtlane, kas sel ajal täheldatud trende saab üle kanda näiteks aastasse 2005. Teiseks on uuritud vaid teaduslike ja akadeemiliste institutsioonide kaotusi – see välistab mujal Euroopas levinud ja ilmselt ka Eestis järjest populariseeruva olukorra, kus võimaluse korral saadetakse lootustandvad lapsed juba keskkooli ajal välisriikidesse õppima või olukorra, kus noored spetsialistid liiguvad välisriikidesse tööle. Lisaks tuleks ka Eesti puhul võtta arvesse asjaolu, et rändekäitumine muutub tõenäoliselt suurema kiirusega kui seda jõuab teha rändekäitumise uurimine.

Sakkeuse (1996) uuring tõi välja nii oodatud kui ka üllatavaid trende. Rändepotentsiaali uurimuses väitis Sakkeus, et eestlased on erinevalt teistest Ida-Eurooplastest madala rändepotentsiaaliga. Küsimus on muidugi ka andmete tõlgendamises, näiteks võib eestlaste madal rändepotentsiaal tuleneda hoopis asjaolust, et uuritud ajajärgul olid valimi esindajad alles elanud läbi nii riigikorralduse kui ka oma teadusliku/akadeemilise institutsiooni korralduse muutumise, mis toob endaga kaasa siiski pigem uued lootused. Juhul kui määravad on keskkonnatingimused ja nende tajumine võib Sakkeuse (1996) poolt välja toodud eestlase rändekäitumise erinevuse teiste Ida-Euroopa riikide elanike omast siduda hoopis näiteks asjaoluga, et - kui pidada õigeaks Sakkeuse väidet, kus välismaal reisimise/elamise kogemus suurendab lahkumise tõenäosust – Eesti oli nõukogude okupatsiooni aastatel võrdlemisi kinnisem kui näiteks Poola, Tsehhi või Ungari; seega võiks eeldada mobiilsuse tõusu seoses välismaal käimise kogemuse ja tekkinud võrdlusemomentide arvu tõusuga. Tegelikult rände uurimuse põhjal lahkus 1989 – 1994 välismaale 14,5% akadeemilisest personalist.

Lisaks Sakkeuse uurimusele on uurimiskeskus **Praxis** viinud läbi kaks otseselt tööjõu liikumist puudutavat uurimust. „Eesti tööjõu väljarände kavatsused” baseerus 2000 ja 2003 aastal Saar Polli poolt kogutud andmetele ja uuris seda, milline on Eesti 15 – 64 aastaste suhtumine välismaal töötamisse. See näitas, et enamikes vanusegruppides on välismaal töötamise soov võrreldes 2000 aastaga vähenenud. Siinkohal on oluline pöörata tähelepanu asjaolule, et tegemist oli tööjõu liikumissoovi mõõtmise, mitte ajude äravoolu uurimisega. 2003 aasta lõpul viis Praxis läbi uurimuse „Tervishoiutöötajate migratsioon Eestist”, milles uuriti 1416 tervishoiutöötajat ning saadi kindlalt lahkuda soovijate protsendiks 5 % (seejuures arstide ning residentide puhul oli kindel lahkumise plaan kõrgem kui vähem-kvalifitseeritud meditsiinitöötajate puhul, residentidel 9,2% vs õdedel 5,2%).

2003 aasta juunis avaldas uuringukeskus **Faktum** oma uurimuse “Avalik arvamus Eesti liitumisest Euroopa Liiduga, ülevaade avaliku arvamuse küsitlustest”. Seegi ei puudutanud otseselt ajude äravoolu, kuid Euroopa Liiduga ühinemise mõju puudutavatele küsimustele vastuste käigus selgus, et 77% pidas tõenäoliseks, et liitumise tulemusena algab ajude äravool, seejuures liitumise pooldajatest arvas seda 68% ja vastastest 91%.

Autor viis 2003 aastal bakalaureuse töö raames läbi kvalitatiivse uuringu ajude äravoolust Eestis. Uuringu käigus viidi läbi poolstruktureeritud intervjuu Ameerika Ühendriikides elavate eestlastega, kel on vähemalt kolmanda taseme haridus, ning kes on USA'sse elama läinud vabatahtlikult. Uuring keskendus ajude äravoolu esindajate paigalejäämise otsuse langetamise protsessi uurimisele ning ajude äravoolu esindajate kodumaale naasmise kavatsuse ja tõenäosuse uurimisele johtuvalt eelpool tutvustatud tõmbe- ja tõukejõudude mudelist, millele lisati Wolperti (1964, 1965, 1970) tööde, Kulu (1996) põhjal tegevusruumi mõiste.

Autori bakalaureuse töö raames läbiviidud uuring näitas, et valimi võib jagada kolme gruppi – nendeks, kes on USA-s õppimise eesmärgil; nendeks, kes töötavad teaduses; ning nendeks, kes töötavad ettevõtluses. Ühe grupi siseselt on intervjueeritavate väärtushinnangud ning akadeemiline / tööalane elutee sarnasem kui kogu valimi lõikes. Erinevaid gruppe mõjutasid erinevad asukohamaale jäämise objektiivsed ja subjektiivsed põhjused alates õppetöö korraldusest, kolleegide ja kaasmaalaste suhtumisest kuni optimaalse elukeskkonnani. Objektiivsetest asukohamaale jäämise põhjustest esimesena väärib nimetamist “hea pakkumine/võimalus”, mis mängis rolli nii intervjueeritavate rändeotsuse langetamisel kui ka nende esialgsel sinnajäämisel. Lisaks sellele on erinevate intervjueeritavate asukohale jäämise motivatsioonile lisandunud uusi tegureid, kuid “hea pakkumine/võimalus” on jäänud endiselt esimeseks pragmaatiliseks põhjenduseks. Kogu valimit läbivate kokkulangevuste vaatlemisel selgus, et ka asukohamaa sotsiaalsetel võrgustikel ning suhtlemismustritel on oluline roll intervjueeritavate asukohta jäämises. Inimeste tolerantsust, ksenofoobia puudumist, lahkust ja sõbralikkust, abivalmidust ning heatahtlikkust tõid välja valdav enamik intervjueeritavatest. Rääkides intervjueeritavate Eestisse tagasi pöördumise kavatsusest, siis seda on valimit läbiva andmemaatriksi põhjal põhjust siduda inimeste mälestustega Eesti kohta ning inimeste kohanemist soodustavate või mittesoodustavate faktoritega USAs. Nimelt need inimesed, kes on väitnud, et nad plaanivad tagasi Eestisse kolida meenutavad Eesti kohta pigem head, ning nende vastustest peegeldub suurem emotsionaalne seotus Eestiga ning oma USA elu kirjeldades on nad pigem neutraalsed või negatiivsed. Need intervjueeritavad, kes peavad oma Eestisse tagasipöördumist võimatuks või vähetõenäoliseks on samas ka need, kel on Eesti ühiskonnakorraldusele ning sotsiaalsetele võrgustikele ja inimsuhtlemise stiilile kõige

enam etteheiteid ja kes kasutavad neis kirjeldustest kõige tugevamaid väljendeid ja negatiivseid ülivõrdeid.

Uurimus pretendeeris biheiviorismi ja biheivoralismi sünteesiva rändeteooriaga sobivaks, kuna asukohamaale kinnistumise seletamise aluseks on objektiivsed ja subjektiivsed tegurid nii asukohamaa kui ka Eesti juures. Vaadeldes intervjuudest kondenseeritud andmeid ning üritades neid võrrelda Kulu (1997) Cadwalladeri 1970. põhjal, väitega, et inimeste elukohaeelistusi seletavad paremini subjektiivsed ning rändekäitumist kui sellist objektiivsed tegurid, ning mugandades rändekäitumise asukohamaale jäämise otsuseks, ei saa Cadwalladeriga siiski täielikult nõustuda. See võib olla antud valimi või eestlaste eripära, kuid intervjuudest selgub pigem, et nii inimeste elukohaeelistusi (miks valiti Eestist lahkudes elukohaks USA mitte mõni muu välisriik) kui ka asukohamaale jäämist mõjutasid esmalt ikkagi objektiivsed tegurid ehk siis konkreetse valimi puhul paremad kooli- ja töötingimused ning võimalused.

Üldisteks asukohamaale kinnistumise teguriteks võib pidada rahulolu töökoha / kooliga; rahulolu elamisstandarditega; rahulolu ühiskonnas levinud väärtushinnangute ja suhtumisega teistesse inimestesse; stabiilse elu tekkimist (kodu, abikaasa). Need tegurid on kolme valimigrupi lõikes enamvähem samad, kuigi iga elemendi sisu ja nende tugevus varieerub grupist gruppi. Rääkides asukohamaale kinnistumise objektiivsetest ja subjektiivsetest teguritest, on oluline ära mainida, et needsamad tegurid mõjuvad samaaegselt ka tagasitulekut pärssivate teguritena. Intervjueeritavate puhul, kes ei välistanud tagasitulekut (kuid pidasid seda vähetõenäoliseks), ilmneb tendents, et objektiivsete kinnistumistegurite äralangemisel või muutumisel mõtleksid nad oma elukoha geograafilised eelistused ümber.

Arvestades, et migreerimise akt iseenesest annab tunnistust sellest, et migreerinud inimesed on oma kaasmaalastest initsiatiivikamad ja riskialtimad, mida antud uurimuse valimi väärtushinnanguid ning isikuomadusi puudutavatest küsimustest võib ka välja lugeda jõuti võimaluseni, et Eesti puhul on tegemist pigem seda tüüpi ajude äravooluga nagu Lääne-Euroopas. Vaadeldes intervjueeritavate elulugusid, töö- ja koolialaseid saavutusi, tundub võimalus, et tegemist on *la crème de la crème* äravooluga. Käesoleva valimi esindajad meenutavad oma rändekäitumiselt pigem Lääne-Euroopa teadlasi ka

seetõttu, et Euroopa kõrgelt kvalifitseeritud indiviide tõmbavad vaid mõned kindlad kohad USAs (California, Massachusetts, New York) ning just need kohad on USAs valinud ka intervjueeritavad. Intervjueeritavate väärtushinnanguid analüüsides on küsimus on selles, mis on need tegurid, mis on USA muutnud just selleks keskkonnaks, kus nad saavad oma elu elada nii nagu nad soovivad. Grupi I esindajate puhul filtreerib asukohamaa objektiivseid tegureid vanemate poolt sisse kodeeritud tubliolemise soov, Grupi II esindajaid kannustab eelkõige rahvusvahelise teadlase mentaliteet, kus teaduslike võimaluste olemasolu võib üles kaaluda võimalikud negatiivsed mõjurid ning Gruppi III mõjutab äärmuslikult individualistlik ellusuhtumine ning orienteeritus edule. Sellest, kas ja kuidas mõjutab ajude äravoolu inimeste eelnev välisriigis elamise kogemus on räägitud väga palju ning on jõutud vastandlikele seisukohtadele. Kuigi Sakkeus (1996) leidis oma uuringu tulemusena, et lahkuda planeerivate indiviidide hulgas oli võrdlemisi vähe neid, kes on varem välisriigis elanud, siis antud bakalaureusetöö valimi hulgas olid kõik intervjueeritavad eelneva välisriigi kogemusega. See lõi pinnase kahtluseks, et rändeotsuse ja asukohamaale kinnistumise vaheliseks erinevuseks võib olla ka see, et kinnistuvad pigem need, kes teavad, mida oodata, kuna neil on kogemus pikemaajalise eemalviibimisega kodumaast ning hakkamasaamisega võõras keele- ja kultuuriruumis.

1.5 Ajude ringlus maailmas ja Eestis

Erinevate teoreetikute käsitlused ning uuringute tulemused on viidanud ajude ringlusele kui ajude äravoolu tänapäevasele vennale. Leian, et ajude ringlus on see, millele peaks panustama Eesti riik, kuna see tagaks sedavõrd väikese kogukonna intellektuaalse ja oskusliku arengu ning säilimise.

Ajude äravoolu muutmine ajude juurdevooluks on vallutanud viimase paari aasta ajude äravoolu teemalised kirjutised, konverentsid jne. Üldjoontes on võimalik välja tuua kaks teed, kuidas riik saab mõjutada ajude ringlust endale positiivsel teel. Esiteks, ajude äravoolu esindajate tagasitulek koju ja teiseks, nende seostamine kodumaaga eemalt. Mõlemat neist võimalustest on juba kasutatud, siiski tasub mainimist, et esimene võimalus on seni olnud avatud riikidele nagu Iirimaa, Korea ja Singapur, Hiina kuna see hõlmab endas ulatuslike investeeringute tegemist riigi teadus-, ja tehnoloogiasektoris ning inimlikku infrastruktuuri, et tagasi saavad ja väga kõrgelt kvalifitseeritud

teadlased ei leiaks ennast oma eelmise keskkonna võimalustest sootuks ära lõigatuna. Riik peab olema võimeline tegema investeeringuid, mis võimaldaks tagasi naasvate kõrgelt kvalifitseeritud teadlaste võimeid täies ulatuses utiliseerida.

Oma 2002 aasta selleteemalises artiklis toob Pamela Yatsko välja, et kuigi kõrgelt kvalifitseeritud hiinlaste kodumaale tagasi naasmise kohta ei ole ametlikku statistikat, väidab Shanghai Pudongi majandusraport, et seal töötavate tagasitulijate arv on tõusnud 500lt 1999 aastal 3200le 2001 aastal. Tagasitulijate poolt loodud ettevõtete arv on praktiliselt kolmekordistunud (330-le 2002 aastal). Yatsko väidab, et Hiinasse tagasi minemise soovi mõjutavad kõige enam riigi ettevõtlusmaastiku arengud (ja Hiina astumine WTO liikmeks) ning asjaolu, et riik on jätkuvalt 7% majanduskasvu trendil. Väljatoomist väärib asjaolu, et kuigi Hiinasse tagasi minevad Silicone Valley spetsialistid peavad pahatihti leppima umbes 30 % palgakaoga, elavad nad Hiinas siiski sama hästi (kui mitte paremini), kuna elamiskulud on Hiinas tunduvalt madalamad. Samuti teeb Hiina valitsus agressiivseid samme, et oma tehnoloogia professionaale tagasi tuua. 2001 aasta juunis loodi tagasitulijaile võimalus saada vastavas piirkonnas aastaks tasuta kontoripind. On olemas tippklassi teadlaste tagasimeelitamiseks mõeldud „paketid“, mis sisaldavad Ameerika Ühendriikidega konkureerivaid palku, nominaalhinnaga majutust ning häid hariduse võimalusi lastele. Samuti käivad Hiina kõrgtehnoloogia parkide esindajad sageli Silicone Valley`s andekaid inimesi tagasi tulema veenmas.

See on kahtlemata väga kulukas variant, kuid lisaks majanduslikele raskustele võivad sellised poliitikad tuua kaasa ka koju jäänud teadlaste, inseneride ja teise kõrgelt kvalifitseeritud indiviidide rahulolematuse. Samuti väidab Hah-Zoong Song oma selleteemalises 2003 aasta Mai artiklis, et selline meetodika ei pruugi tuua kaasa massilist kodumaale naasmist, vaid näiteks mõned „staarid“, kes üksi ei suuda siiski muuta peamiselt ühesuunalist ajude äravoolu. Niisiis, ei ole paljudel riikidel (s.h. Eesti) lähitulevikus võimalik selliseid ulatuslike keskkonda muutvaid investeeringuid ette võtta.

Majanduslikud ja materiaalsed motivaatorid on mõningatel juhtudel küll abiks, kuid indiviidid langetavad oma otsused lähtuvalt paljudest raskemini mõõdetavatest asjaoludest nagu näiteks professionaalse arengu eeldatav võimalikkus, rahvuslik lojaalsus ning perekondlikud kaalutlused. Valitsused peaks Hah-Zoong Songi järgi üritama tegeleda just nende teemadega, kui nad pretendeerivad ajude ringluse haldamisele oma

huvides. Eriti oluline on leida võimalusi, millega saab kõrgelt kvalifitseeritud emigrantide seost kodumaaga hoida, ning panna emigrandid uskuma, et neil on oma endise kodumaa arengus oma roll.

Nii jääb teine võimalus - välismaa ja koduteadlaste tihedama suhtlemise ametlik edendamine ehk võrgustike loomine (i.k. *networking*). Võrgustike loomine on saamas järjest enam ja enam tähelepanu, kuna on avastatud, et inimkapitali teooriast tulenevad lahendused nagu liikumise piiramine, inimeste kodumaale tagasi toomine ja erinevad kompenseerimistehnikad ei ole andnud oodatud tulemust. 1980ndate ja 190ndate lõpu vahel kerkis esile 41 kõrgelt kvalifitseeritute diasporaa võrgustikku, mis sidusid kodumaalt lahkunud intellektuaale oma kodumaadega (36 riiki, peamiselt arengumaad) (Meyer 2001, Brown 2000 põhjal). Võrgustike idee seisneb selles, et kõrgeltkvalifitseerunud emigrante tuleks näha mitte kaotusena vaid võimalusena, mis ootab mobiliseerimist. Meyer (2001) väidab, et kõrgelt kvalifitseeritud inividid ei tunne vastuvõtjamaal eriti palju oma endisi kaasmaalasi, nad ei käi rahvuslikel pidustustel ei telli endise kodumaa ajalehti ega osale organisatsioonides. Nende isiklikud kontaktid ja võrgustikud kodumaaga on peamiselt isikliku laadi (sõprade ja sugulaste külastamine), uuel kodumaal on neil aga tihedad professionaalsed võrgustikud vastuvõtjamaa elanikega. Meyer väidab, et kui selliseid indiviide kutsuda rahvuslikus toetuskeemis nagu seda on teadmusvõrgustikud siis paljud neist reageerivad positiivselt ja võivad hakata väga aktiivselt osalema. Ouaked (2002) toob samuti välja, et uurimused on näidanud, et otsesed rahalised investeeringud tagasitoomisepakettidesse ei pruugi olla nii tulemuslikud, kuna võivad tekitada pingeid tagasitulijate ja kohalike vahel, ning kuna raha ei ole kõige olulisem faktor, mis määratleb selle, kas tullaakse tagasi või mitte. Paljud teadlased ei soostu oma kodumaale naasma, kui seal ei ole piisavalt tehnoloogilist ressursi, mida nad oma töö tegemiseks vajavad. Inimeste tagasisuunamise poliitikad võivad olla tulutud, kui algseid saatjamaid ei abistata oma teaduslike ja majanduslike standardite tõstmisel. Rõhutatakse ka saatja ja vastuvõtjamaa vahelist koostööd ajude ringluse soodustamiseks. Prantsusmaa ja Hispaania on näiteks jõudnud omavahelisele kokkuleppele medõdede osas (Hispaanias on paljud õed töötud ja nad saavad lihtsatel tingimustel minna tööle Prantsusmaale). (Ouaked, 2002). Riigi tasandil tekitaks hea võrgustik lahkunuis tunde, et neil on oma kodumaa progressis oluline roll täita ning looks

ühtlasi ka mehhanismi, selle rolli täitmiseks. Hea võimalus tooks seeläbi mõned lahkujad ehk koju tagasi, kelle ajutiselt, kelle igaveseks. Samas tuleb ära mainida, et teadlastele jm. spetsialistidele võib taoliste võrgustikega ühinemine olla vastumeelne, kui need tunduvad pelgalt nende liikumist kaardistavate institutsioonidena. Seetõttu on kasulik need võrgustikud luua teaduslike organisatsioonide juurde, mitte migratsiooniinstitutsioonide juurde. Ajude ringluse soodustamiseks on võetud ette märkimisväärsed initsiatiiviprojekte nii Aafrikas, Aasias, Uus- Meremaal, pingutab ka Euroopa Liit.

Millised on siis Eesti võimalused ajude ringluse soodustamiseks ja haldamiseks? Kas Eestis on tehtud vastavaid samme? Nagu juba eelpool mainitud ei ole Eesti jaoks hetkel reaalne võimalus töö-, ja elukeskkonda piisavalt muuta, et see motiveeriks lahkunuid tagasi tulema. Ka võrgustike loomine on seni takerdunud bürokraatlikusse, umbisikulisse ja ülbesse suhtumisse. Siiski väärib äramärkimist Teaduskompetentsi Nõukogu poolt 2001 aastal loodud järel doktorite institutsioon (esimesed kohad eraldati juba 1998). Kuigi Eestis puudub senini järel doktorile järgnev karjääriredel (teadustöö või õppejõutöö loogiline võimalus) ning ka järel doktorite rahastamise süsteemi ja isegi repatrieerumisvõimaluste vähesust välismaal järel doktorantuuri läbinuile on rohkesti kritiseeritud, on see institutsioon kui selline esimene samm, mis iseseisvas Eestis on tehtud selleks, et tuua andekaid ja kõrgelt kvalifitseeritud teadlasi kodumaale tagasi. Initsiatiivina võib välja tuua ka teaduse arengukava "Teadmistepõhine Eesti 2002 – 2006", mille üheks eesmärgiks on tõsta teaduse toetusprotsenti 2%-le SKPst.

1.6 Meedia ja avalik arutelu – teoreetilised lähtekohad

Rändeprotsesside meediakajastust ei ole väga palju uuritud. Maailmas on viidud läbi meediauuringuid immigratsiooni kohta, mis on valdavalt keskendunud sellele, kuidas eksperdid ja riikide meedia kujundavad oma nägemust immigrantidest. Uuritud on ksenofoobia ja meedia omavahelist seost, diskrimineerimise ja vägivalda kajastamist. Samuti on uuritud immigrantide meediakasutust. Valdavalt kontentanalüüsi kasutavad uuringud on keskendunud sellele, millised migratsiooni puudutavad teemad on meedias kajastatud, ning milline on kajastamise toon. Eestis ei ole teadaolevalt rände kohta ega ajude äravoolu kohta meediauuringuid läbi viidud.

Sellel millisena, millal ja kuidas jõuab teadmine ajude äravoolust inimesteni ning kuidas avalikkus sellele reageerib on suurim mõju meedial. Teaduslikud uurimused meedia mõjust sellele fenomenile puuduvad, ainus olemasolev materjal pärineb avalikest populistlikest debattidest, kust ajakirjanduses on tõstatatud küsimusi, kas ehk meedia ei paisuta ajude äravoolu tähtsust riikide ja nende rahvastike arengu aspektist üle. Autori bakalaureuse töö raames läbi viidud uurimuses tõstatasid mitmed intervjueeritavatest meedia rolli, väites, et tunnevad enda väga halvasti kui neid just meedias ajude äravoolu esindaja või väliseestlasena kujutatakse.

Kuna töö fookuses on ajude äravoolu meediakajastusest ning seda ja avalikku arutelu mõjutavate ekspertide ja asjaosaliste poolsetest arvamustest ülevaate saamine pöördusin meediateoreetilise raamistiku leidmiseks meedia sisu ja mõju puudutavate lähenemiste poole. McQuail annab oma massikommunikatsiooni teooriate raamatus ülevaate mitmest **sisuteoreetilistest lähenemistest**, millest ühe valimine ei ole antud töö eesmärkidest lähtuvalt võimalik. Kuna ajude äravool ning tööjõu liikumine on võrdlemisi uus, hõredalt kajastatud, keeruline ja vastandlik fenomen, mille puhul saab rääkida probleemi teadvustamisest asjatundjate ringis ning arutelust kitsamas avalikkuses, kuid ilmselt mitte neile järgnevatest avaliku arvamuse kujunemise etappidest jäävad sisuteoreetiliste lähenemiste osas sõelale mitmed põhimotiivid. Esiteks, meediatoodangu kirjeldamine ja võrdlemine, mille puhul McQuail on öelnud, et paljude analüüsieesmärkide puhul peame me olema võimelised iseloomustama konkreetse meediumi konkreetsete kanalite sisu, mille jaoks me omakorda vajame usaldusväärseid ja mõtestatud sisukategooriaid. Teiseks meedia mõjude ja funktsioonide uurimine, mille puhul on laialt levinud seisukoht, et meedia avaldab olulist mõju ja sisu saab tõlgendada vastavalt võimalikele headele või halbadele, tahtlikele või tahtmatutele tagajärgedele. Ning kolmandaks organisatsioonilise kallutatuse määramine, mispuhul meedia sisu kallutatuse võib põhjustada meedia alal tegutsejate sotsiaalne koosseis ja meedia tootmise viis (väidan ka, et konkreetsete teemade puhul tootjate isiklikud arvamused ja infoallikad). Laiendaksin viimast põhimotiivi ka lisaks meedia alal tegutsejatele ka nendele indiviididele, kes on meediale konkreetsete teemade puhul infomantideks, ning kel on mõju meedia sisu üle.

Ajude äravoolu teema uurimiseks sobib ka sotsiaal-konstruktivistlik mõju teooria, mis väidab, et kõige olulisemad meedia mõjud tekivad tähenduste konstrueerimisel, kuna auditoorium liidab need oma personaalsete tähendusstruktuuridega. 1919 aastal ütles Upton Sinclair, et ajalehed ei esinda avalikkuse huve vaid erahuve, nad ei esinda inimlikkust vaid omandit, nad ei hinda inimest selle tõttu et ta on suursugune, hea, tark või kasulik, vaid seetõttu, et ta on rikas või rikkuse teenistuses. Samuti on ta nimetanud ajakirjanikke intellektuaalseteks prostituutideks (Sinclair 1919). Ka Nissani (1999) väidab, et näiteks keskkonnaküsimustes on meediakajastus tõe ja raha vaheline kompromiss. Kuigi oleks ahvatlev eeldada, et ajude äravoolu kajastamist mõjutab näiteks rahvusliku säilimise ideoloogia või meediaomanike poliitilised või majanduslikud huvid, ei ole sellisteks eeldusteks mingit alust. Ning **Childs** (1965) on toonud välja, et lõppkokkuvõttes väidavad massimeedia tootjad, et nad annavad auditooriumile seda, mida see tahab. Ei ole mingit tõestusmaterjali, et auditoorium tahaks täielikumat, täpsemat või vähem sensatsioonilist uudist, kui see mis nad saavad. Hoolimata sellest kas, kelle poolt ja millistel alustel meedia sisu mõjutamise eesmärkidel kujundatakse on oluline meeles pidada, et see kuidas meedia avalikkust mõjutab tõstatab olulised küsimused selle kohta, mis kvaliteediga informatsiooni avalikkus saab, kuna see info määrab lõppkokkuvõttes avalikkuse (poliitilised) hoiakud ja käitumise (Jacobs ja Shapiro 1996).

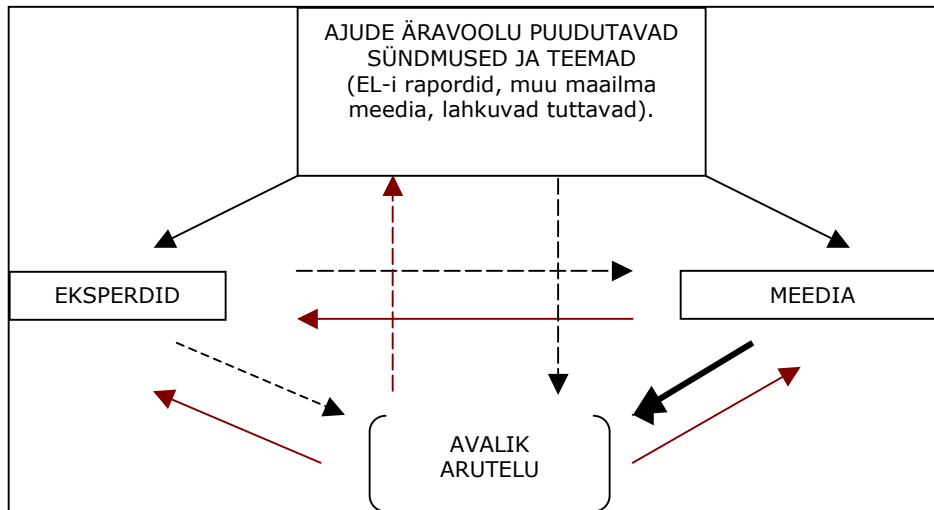
Seetõttu keskenduks siinkohal meedia mõjust rääkides pigem ettekavatsemata tulemusele. Töötajate liikumise kajastamise puhul tuleb mõjuteooriatest lähtumisel arvestada veel sellega, et antud töö kontentanalüüsi valimisse kuuluvad ajalehed on deklareerinud erisugust lähenemist tööjõu teemadele- näiteks *Eesti Päevaleht* läheneb alati töövõtja seisukohast ja *Äripäeva* kirjutatakse toimetuse poolt paika pandud imaginaarsele väikeettevõtja Rutsile, ehk tööandjale. See mitmekesistab nende kombineeritud mõju. Samuti tuleb tõdeda, et nagu ütles ühe valimisse kuuluva lehe toimetaja – ajude äravoolu ja tööjõu liikumise puhul ei ole tegemist teemaga, mille kaudu Eesti ajalehed teineteisest eristuda püüaks, või mis oleks erilise tähelepanu orbiidis. Kuna ajude äravoolu kajastamise aeg on veel niivõrd lühike saame rääkida McQuaili meedia mõjude tüpoloogia mudeli alusel lühiajaliste ja ettekavatsemata mõjude dimensioonide

ühisosasse sattunud mõjudest, täpsemalt individuaalsest ja võimalik et ka kollektiivsest reaktsioonist.

Price (1992) toob välja, et analüütikud nimetavad **avaliku arvamuse kujunemist** suurtes massides sageli avalikuks debatiks või **avalikuks aruteluks**. Avalikus arutelus osalevate gruppide ja indiviidide arv ning kommunikatsiooniviisid on rohked ning teevad avaliku arutelu mõistmise grupiaruteluga võrreldes keeruliseks. Suured avalikkused vajavad avaliku debati ideede vahetamiseks süstemaatilisemaid meetodeid kui vaba diskussioon. Jagatud teemade kogumiku moodustumiseks avalikus domeenis on vaja meedia poolt vahendatud arvamuste kogumist ning jagamist (toimetuse aramusartiklid, kirjad, avaliku aramus küsitlused). Massimeediale baseerumine toob kaasa kommunikatsioonikaldeid, mida väikestes gruppides ei esine. Peale oma ideede kogumise ja vahetamise vahendava rolli on massikommunikatorid võtnud endale ka märksa otsustavama rolli, kus üritatakse arvamusi kujundada. Meediaeliit ei ole mitte üksnes avaliku informatsiooni ja debati passiivne edasikandja vaid osaleb selles aktiivselt. Press tundub olevat märksa edukam lihtsalt tähelepanu saamises kui avalike sündmuste efektiivses jälgimises või vaba debati foorumiks olemises. Selleks, et näha, milline on avalik arutelu ajude äravoolu teemal peame me püüdma saada ülevaadet nii meedia sisust, selle võimalikest mõjudest ning selle loomises osalevate indiviidide poolt loodavatest tähendustest. „Avaliku arvamuse kujunemine on üldiselt aeganõudev protsess oma astmete ja etappidega,” on Marju Lauristin öelnud oma fosforiidisündroomi käsitlevas artiklis. Ta toob välja mitmeetapilise avaliku arvamuse kujunemise mudeli, mis koosneb viiest etapis ja eeletapist. Antud magistritöö raames läbi viidavad uuringud võimaldavad vaadelda, kas ja kui siis millistes etappides on avalik arutelu ajude äravoolu teemal. Eeletapp seisneb probleemi tunnistamises teadlaste ja ametnike tasandil, sellele järgneb teadlikuma avalikkuse sekkumine, mis on ka sissejuhatuseks avaliku arvamuse kujunemise esimesele etapile, mis päädib avaliku tähelepanu järsu tõusuga ning teema muutumisega üldiseks kõneaineks. Avaliku arvamuse kujunemise teine etapp seisneb avaliku arvamuse kristalliseerumises, liidrite kujunemises ja seisukohtade vastandumises ning kolmandas etapis toimub avaliku arvamuse polariseerumine, mille käigus ühiskondlikud huvid eristuvad ja vastanduvad. Selle etapi käigus taandub massimeedia oma peamise eestvedaja rollist. Sellele järgneb avaliku arvamuse konsolideerumine ja

surve kujunemine, mis viib viimasesse – otsuse vastuvõtmise – etappi. Juba meediasisu uurimata võib suhtelise kindlusega väita, et avaliku arvamuse osas ei ole läbitud viimaseid etappe.

Magistritöö allub järgmisele erinevatest meediateooriatest inspireeritud mudelile:

JOONIS 1.1 „AVALIKU ARUTELU KUJUNEMINE AJUDE ÄRAVOOLU TEEMAL”

Ajude äravoolu puudutavad sündmused ja teemad jõuavad läbi EL-i poolt tellitud uurimuste ja raportite, Eesti riigis läbiviidavat uurimuste, muu maailma meedia ning kõikide isiklike lahkunud tuttavate ekspertideni (tööturu ja tööjõu liikumise eksperdid aga antud mudelis ka meditsiinisfääri eksperdid, kelle kaasamine osutus peale esimest kontentanalüüsi vajalikuks, kuna meditsiinipersonali lahkumise kajatamine moodustab kajastusest märkimisväärse osa) ning meediaorganisatsioonides töötavate ja meedia sisu loovate inimesteni (antud uurimuse puhul trükimeedia ajakirjanike ja toimetajateni). Seda tähistavad ühtlased mustad jooned mudelis. Meediatöötajad pöörduvad ekspertide poole selgituste saamiseks, et ajude äravoolust ja sellega seotud teemadest rääkida, vahest saadavad eksperdid välja ka pressiteateid või korraldavad pressikonverentse. Kuna Eestis on ekspertide info ajude äravoolu ja tööjõu liikumise osas statistiliselt puudulik on see suhe tähistatud katkendliku musta noolega. Peale ekspertidelt teave saamist ja ajude äravoolu puudutavate sündmuste analüüsimist (loodetavasti) sünnib meediakajastus, mis mõjutab tugevalt avalikku arutelu sel teemal (jäme must joon). Kuigi eksperdid mõjutavad avalikku arutelu peamiselt läbi selle, kui nad on meediakajastuses tsiteeritud on musta katkendliku noolega märgitud ka nende panus avalikku arutellu ilma

meediavahendusest. Samuti mõjutavad avalikku arutelu otseselt aga nõrgalt ajude äravoolu sündmused ja teemad, näiteks lahkuvate tuttavate ehk „isikliku” kogemuse näol. Avalik arutelu väljendub ajude äravoolu kohta käivate tähenduste loomises ning levivates diskursiivsetes skeemides, mis seovad seda kindlate teemadega, need diskursiivsed skeemid ja tähendused mõjutavad meediatöötajaid (kes on avalikkuse osaks) ning eksperte (kes on samuti avalikkuse osaks). Avaliku arutelu mõjutused on märgitud punaste pidevate nooltega. Võimalik on ka avaliku arutelu mõju ajude äravoolu puudutavatele sündmustele, näiteks inimeste lahkumissoovile, see on skeemis märgitud punase katkendliku noolega. Avaliku arutelu mõjutustega meedia toodab uued meediakajastused, mis mõjutavad eksperte, mis järgmisel ringil omakorda mõjutab taas meediakajastust ja avalikus arutelus esinevaid diskursiivseid skeeme.

2. Metoodika

2.1 Probleemi seade

Hoolimata eelmises peatükis avatud suhtelisest segasest empiirilisest olukorrast ajude ja ka töökäte äravoolu uurimises on Eesti meedia viimaste aastate jooksul hakanud neid teemasid aina enam kajastama ning erinevate lisateemadega seostama. Ben Bagdikian (1987) on öelnud, et meie pilt reaalsusest ei ilmne meile ühel päeval mingi maagilise ilmutusena vaid kuhjub päev päevalt ja aasta aastalt väikeste fragmentidena, mida produtseerib massimeedia. (Nissani 1999:29). „Kõige selgemini näitab massimeedia tööd tohutu teadete ja tähenduste hulk, mida erinevad meedialiigid edastavad. Kõige otsesemas tähenduses võime meedia võrdsustada teatega, kuigi nii teha oleks äärmiselt eksitav. Erinevus teate ja tähenduse vahel on väga olulise tähtsusega,” (McQuail 2000; 273).

Seetõttu on ühiskonnas toimuvate protsesside täieulatuslikuks mõistmiseks oluline jälgida just seda, millises ulatuses ja milliseid tähendusi luues meedia neid protsesse kajastab ning kuidas meediakajastus selliseks kujuneb. Kuigi meedia on aidanud kaasa mõnede oluliste protsesside puhul teadlikkuse tõstmisele, näiteks Ameerika inimõiguste liikumine võlgneb palju oma saavutustest televisioonile (Nissani 1999, Streitmatter, 1997: 196, 186 põhjal) siis paljude teiste teemade puhul on meedia progressi aeglustanud. Ehkki tööjõu liikumise ning ajude äravoolu puhul ei saa väita, et johtuvalt

meediakajastuse hulgast, esitamise viisidest ja viiside muutumisest oleks kujunenud avalik arvamus selle klassikalises definitsioonis, võib siiski olla kindel, et sel teemal on edastatud piisavalt sõnumeid ja loodud piisavalt erinevaid tähendusi, et nendest moodustuvate mustrite põhjal näeme me, milline on avalik arutelu ajude äravoolu teemal.

Käesoleva magistritöö empiirilise osa üldiseks eesmärgiks on analüüsida ajude äravoolu avaliku arutelu objektina, kirjeldades erinevaid meedia ja ekspertide selleteemalisi diskursiivseid skeeme ning meediakajastuse üldpilti ajude äravoolu ja sellega seotud teemadel.

2.2 Metodoloogia valik

Kvalitatiivsete meetoditega uuritakse seda, milliseid tähendusi inimesed annavad oma ühiskonna erinevatele nähtustele, samuti seda, kuidas nad neid tähendusi kujundavad. Kvantitatiivsed uurimused püüavad selgitada ühiskondlike nähtuste levikut ja nende vahel valitsevaid kausaalseid suhteid. Tuleb toonitada nende uurimisülesannete erinevust. Kaks metodoloogilist suunda vastavad erinevatele küsimustele (Lagerspetz 1997; vt. ka Töttö 1999). Kvantitatiivsete meetoditega vastatakse küsimustele „Kui palju?“ ja „Miks?“, kvalitatiivsete meetodite põhiküsimused on „Kas?“ ja „Kuidas?“ (Lagerspetz 2000: 6).

Kuna eesmärgiks on saada integreeritud arusaam nii meedia poolt pakutavast üldpildist tööjõu- ja õppurite liikumise osas (kui palju ja kuidas seda teemat käsitletakse, millised on erinevate teemaarenduste vahel valitsevad kausaalsed suhted) kui sellest, millised ajude äravoolu, töökäte äravoolu ja nende mõju puudutavad tähendused (meediatekstide diskursiivsete skeemide ning nende loomises osalevate inimeste (tsiteeritavad eksperdid, ajakirjanikud, toimetajad) ja ajude äravoolu protsessis osalevate indiviidide sellekohased tähendused) on esindatud avalikus arutelus, on vajalik nii kvantitatiivsete kui kvalitatiivsete meetodite kasutamine. „Kuigi me eristame kvalitatiivseid andmeid kvantitatiivsetest ning kvalitatiivset analüüsi kvantitatiivsest ei peitu selle eristamise taga veel kogu lugu. Me võime sellest, kuidas tähendused ja numbrid suhestuvad õppida sama palju kui nende eristamisest. Sotsiaalteadustes sõltub number tähendusest ja tähendust informeerib number.“ (Dey 1993: 3).

Kvantitatiivsete ja kvalitatiivsete andmete ja analüüsimeetodite kombineerimine antud uurimuses tagab tasakaalustatuma pildi ajude äravoolu keerulise protsessi meediakajastusest ja selle kujunemisest ning lubab loota, et järelduste tegemine kommunikatsiooniprotsessi erinevate osade suhtes (allikast vastuvõtjani) on õigustatum kui pelgalt ühe meetodi valikul: „Kui kombineerida kontentanalüüsi teiste meetoditega, mille uurimisühikuks on indiviidid (Shoemaker ja Reese, 1990), võib kontentanalüüs pakkuda puuduva lüli inimkommunikatsiooni mitmesammulises mudelis ja auditooriumi reaktsioonides vahendatud kommunikatsioonile.” (Neuendorf 2002: 53).

2.2.1 Kontentanalüüs

Bernard Berelson on andnud järgmise definitsiooni - kontentanalüüs on kommunikatsiooni eksplitsiidse sisu objektiivse, süstemaatilise ning kvantitatiivse kirjeldamise meetod (1952: 18). Siiski on paljud autorid jõudnud järeldusele, et Berelsoni definitsioon on liiga piirav. Käesolevas töös toetun ma Kimberly A. Neuendorfi erinevatest definitsioonidest kokkusünteesitud definitsioonile - kontentanalüüs on kokkuvõtlik kvantitatiivne sõnumite analüüs mis põhineb teaduslikul meetodil (tähelepanu pööratakse objektiivsusele – intersubjektiivsusele, a priori ülesehitusele, usaldusväärsusele, valiidsusele, üldistatavusele, korratavusele ning hüpoteeside testimisele) ja ei piira seda, milliseid muutujate tüüpe võib mõõta või millises kontekstis need sõnumid loodi või esitleti (2002: 10).

Kontentanalüüsi kasutamise eeliseks on see, et see võimaldab suurte tekstimassiivide mitmekülgset analüüsi ning annab võimaluse näha erinevate teemade kasutamise sagedust ning nende omavahelisi seoseid. Kontentanalüüs võimaldab uurida väga kaasaegseid teemasid. Töötades hiljutiste ajakirjade või koomiksitega (ja võrreldes neid vanematega) saab uurija hoida oma sõrme kollektiivsel pulsil ja uurida teatud fenomene nende arenemise käigus (Berger 1998:26). Lisaks sellele kasutatakse Neuendorfi sõnul ennustavat kontentanalüüsi (eeldab kontentanalüüsi sidumist mõne uurimismeetodiga, kus uurimisühikuks on inimene) aina enam selleks, et ennustada teemade meediakajastuse pealt avalikku arvamust (Hertog ja Fan, 1995, uurides trükimeedia kajastus HIV viiruse leviku kohta, nii aevastamise kui WC kasutamise osas täheldasid nad, et uudiste sisu ennustab hilisemat avalikku arvamust), mistõttu peaks see olema sobiv antud magistritöö eesmärgi saavutamiseks.

2.2.2 Põhistatud teooria

Põhistatud teooria autoriteks on Barney Glaser, keda koolitas kvantitatiivse sotsioloogia meetodites Paul Lazarsfeld) ning Anselm Strauss, kes oli sümbolilise interaktsionalismi õpilane Herbert Blumeri juures. Glaseri ja Straussi edukas koostöö haiglates surevate patsientide uurimise osas viis „pideva võrdluse meetodini”, ehk põhistatud teooriani, mille nimi kätkeb endas põhimõtet, et teooria sünnib andmetest. Põhistatud teooriat peetakse tänapäeval kõige populaarsemaks kvalitatiivseks uurimismeetodiks maailmas. Strauss ja Juliet Corbin (Strauss & Corbin [1990](#)) arendasid välja algsest erineva põhistatud teooria suuna, mis viis teooria loojate vahelise konfliktini. Sellest ajast alates on võimalik teha vahet Glaseri põhistatud teoorial ning Straussi ja Corbini põhistatud teoorial. Käesolevas töös on järgitud pigem Glaseri kui Straussi / Corbini suunda, kuna see pöörab suuremat tähelepanu teooria ja järelduste esilekerkimisele ja on antud teema puhul õigustatud, et vältida kontentanalüüsi järelduste ülekandmist kvalitatiivsete uuringute tulemustele.

Põhistatud teooria südameks on pidev võrdlus, alguses võrreldakse näiteks intervjuud intervjuuga või teksti tekstiga, mille tagajärjel hakkab ilmnema teooria, seejärel võrreldakse lisanduvaid andmeid teooriaga. Põhistatud teooria koosneb induktiivse ja deduktiivse mõtlemise kombineerimisest ning mitmest süstemaatilisest etapist. Antud magistritöös on põhistatud teooriat kasutatud kvalitatiivsel meediatekstide analüüsil, kus põhirõhk on induktiivsel kategoriseerimisel ja kodeerimisel ning intervjuude kvalitatiivses analüüsis, kus on kasutatud induktiivset ja deduktiivset kategooriate ja koodide loomist.

2.3 Uurimisküsimused ning hüpoteesid

2.3.1 Üldised kogu uurimust hõlmavad uurimisülesanded

- Anda ülevaade ajude äravoolu kohta käiva meediakajastuse ulatusest, mahust, sagedusest ja seostest erinevate teemaarenduste vahel ning võrrelda ajude äravoolu, töökäte äravoolu ning välismaale õppima mineku kajastusi;
- Kirjeldada meedia poolt loodavaid ja levitatavaid diskursiivseid skeeme ajude äravoolu, töökäte äravoolu ja välismaale õppima mineku suhtes;

- Kirjeldada meediakajastust mõjutavate indiviidide (tsiteeritavad eksperdid, ajakirjanikud, toimetajad) ning ajude äravoolu protsessis osalevate indiviidide poolt loodavaid diskursiivseid skeeme ajude äravoolu kohta;
- Analüüsida seoseid ja erinevusi meedia diskursiivsete skeemide, ekspertide ja ajude äravoolu protsessis osalevate indiviidide diskursiivsete skeemide ning ajude äravoolu teemalise meediakajastuse üldpildi vahel;
- Avada erinevate diskursiivsete skeemide ja meediakajastuse mõjul kujuneva ajude äravoolu teemalisele avaliku arutelu olemust.
- Seletada kuivõrd ajude ja töökäte äravoolu ning välismaale õppima minemist nähakse meedias probleemina ning näidata kuivõrd tuuakse välja põhjusi ja pakutakse lahendusi;
- Analüüsida kas esiletoodud põhjustes ja lahendustes on üksmeelt, kas esineb avaliku arvamuse survet teatud lahenduste suunas?

2.3.2 Kontentanalüüsi hüpoteesid

1. Ajude äravoolu peetakse võrreldes töökäte äravoolu ja õppurite välismaale liikumisega suuremaks probleemiks.
2. Töökäte- ja ajude äravoolule pakutakse erinevaid põhjuseid.
3. Üldine häälestus on minejate suhtes mõistev, minekut nähakse põhjendatuna.
4. Ei töökäte- ega ajude äravoolule ei pakuta lahendusi.
5. Peale EL-iga liitumist on tööjõu ja õppurite liikumise kajastus suurenenud ning seda nähakse vähem probleemseks.
6. Ajude äravoolu nähakse pigem pikaajalise protsessina, mille puhul koju tagasipöördumisest ei räägita.

2.3.3 Põhistatud teooria uurimisküsimused kvalitatiivse meediatekstide analüüsi ja intervjuude analüüsi jaoks

1. Millised on meediatekstidest ilmnevad diskursiivsed skeemid ajude äravoolu, töökäte äravoolu ja õppurite välismaale suundumise kohta?
2. Millised on erinevate intervjuueeritavate valimigruppide erinevad diskursiivsed skeemid ajude äravoolu ja töökäte äravoolu kohta?

3. Millised on erinevate intervjueeritavate valimigruppide diskursiivsete skeemide vahelised erinevused ja sarnased ning millised on nende erinevused ja sarnasused meediatekstides ilmnevate diskursiivsete skeemidega?
4. Millised on erinevused ja sarnasused meediatekstidest ja intervjuudest pärinevate diskursiivsete koondskeemide vahel?

2.4 Metoodika

2.4.1 Kontentanalüüsi valim ja valiku kriteeriumid

Kontentanalüüsi valimisse kuulus 225 meediateksti, mis ilmusid ajalehtedes *Postimees*, *Eesti Päevaleht*, *Eesti Ekspress* ning *Äripäev* vahemikus 1. jaanuar 2002 – 31. detsember 2004. Antud ajalehed valiti, kuna nad on kõik üleriigilise levikuga ning pretendeerivad kvaliteetajakirjanduse tiitlile, mis tagab, et nende kontentanalüüsi tulemusel tekkiv pilt ei langeks sensatsioonidele üles ehitatud kollase ajakirjanduse jaoks tüüpilistesse äärmustesse. Nende nelja ajalehe lugejaskonna näol saab Eesti ka geograafiliselt kaetud, kuna erinevad lehed on erinevates piirkondades rohkem loetud. Samuti katavad ajalehtede sihtrühmad ja nende endi poolt väljaöeldud fookus (*EPL* alati töötaja poolt, *Äripäev* suunatud tööandjale, eriti just väikeettevõtjatele jne) võimalikult suure osa lugejaskonnast. Seega peaks need neli ajalehte tagama adekvaatse pildi ajude äravoolu ja üldiselt inimeste liikumise teemal avalikku arutellu paisatud sõnumitest.

Meediatekstid valiti sisestades ajalehtede internetiarhiivide otsingumootorisse sõnad „ajude äravool”, „arstide äravool”, „arstid välismaale”, „välismaale tööle”, „välismaale õppima”, „välismaale”, „ajude väljavool”, „välismaale kooli”, „välismaale raha teenima”, „välismaale teenima”, „tööjõu liikumine”. Algselt paika pandud otsingusõnad olid „ajude äravool” ja „välismaale tööle” ning „välismaale kooli”, peale leitud artiklite läbilugemist tekkis vajadust artiklitest leitud väljendite ja väljendiosiste arvelt otsingusõnu laiendada. Valimi kontrollimiseks käis autor ka Tartu Ülikooli Raamatukogu ajalehtede arhiivis, kust võeti välja iga aasta jaoks kaks kontrollkuud – mai ja märts – ning võrreldi käsitsi leitavaid artikleid otsingumootori abil leitud artiklitega. Käsitsi leiti kokku vaid paar artiklit, mida otsingumootori valimis ei olnud, mistõttu laiendati otsingusõnavalikut, mis lisas koguvalimisse veel viis teksti.

Peale artiklite läbilugemist eemaldati valimist need tekstid, mis ei rääkinud tööjõu või õppurite liikumisest, välismaal töötamisest, õppimisest või selle plaanimisest ning

tekstid, mis ülalmainitud protsesse vaid põgusalt mainisid (näiteks Ekspressi „Über ja Unter” rubriik, kus „Unter” nimistus seisis lihtsalt „ajude äravool”). Valimi lõplikuks arvuks jäi seejärel 225 teksti millest igahuhte analüüsi 46 analüüsikategooria lõikes. Kontentanalüüsi uurimis- ja analüüsiühikuks on tekst.

2.4.2 Meediatekstide kvalitatiivse analüüsi valim ja valiku kriteeriumid

Põhistatud teooria põhise kvalitatiivse meediatekstide analüüsi jaoks valisin kontentanalüüsi valimist (225 teksti) 20 teksti (vt. Lisa 2.2), millest kuus rääkis ajude äravoolust, kaheksa töökäte äravoolust ning kuus välismaale õppima minekust. Peamiseks tekstide valiku kriteeriumiks lisaks teemade jaotusele oli asjaolu, et tekstid avasid keskmisest põhjalikumalt välismaale liikumise põhjuseid, viitasid tagajärgedele ja töid välja omapoolseid lahendusi. Püüdsin leida igas teemas (õppurite-, töökäte ja ajude äravool) võimalikult mitmekülgeid ja kõnekaid näiteid. Õppurite välismaale suundumisest rääkivate tekstide hulgas on nii neid, kus räägitakse keskkooliõpilastest kui ka neid, mis räägivad tudengitest ja ka doktorantidest. Töökäte äravoolust rääkivates tekstides on kõne all nii bussijuhid, ehitajad kui Iirimaale suunduvad võileivameistrid, samuti on valimis tekste, mis rääkisid töökäte äravoolust üldisemalt. Ajude äravoolust rääkivate tekstide hulgas on neid, mis keskendusid arstide ja muu meditsiinipersonali lahkumisele, teadlaste lahkumisele ning üldiselt ajude äravoolu fenomenile kui sellisele.

Valimisse kuuluvate tekstide autorite hulgas on nii ajakirjanikke, eksperte, kui ka välismaal viibivaid kirjutajaid. Žanriliselt on esindatud nii sise- kui välisuudised ning ka arvamused ja ajalehtede lõikes on esindatud nii *Postimees*, *Eesti Päevaleht*, *Äripäev* kui ka Ekspress. Uurimis- ja analüüsiühikuks on tekst.

2.4.3 Intervjueeritavate valiku kriteeriumid ja valim

Põhistatud teooria kohase kvalitatiivse intervjuude analüüsi tarvis viidi läbi kokku viisteist pool-struktureeritud informant- ning ekspertintervjuud (vt. Lisa 3.2)

Ajude äravoolu ning ajude ringluse intervjueeritavad leiti lumepalli meetodil, eksperdid, ajakirjanikud ja toimetajad valiti nende seotuse ja staatuse järgi johtuvalt teema fookusest ning johtuvalt nende autorsusest ja tsiteeritavusest kontentanalüüsis esinevates tekstides.

2.5 Uurimuse käik

2.5.1 Kontentanalüüs

Peale kontentanalüüsi valimi moodustamist ja kontrollimist moodustati esialgne kodeerimistabel deduktiivsete kategooriate, alamkategooriate ja koodidega. Seejärel viidi läbi proovikodeerimine 20 teksti peal, mille tulemusena mugandati ja täiendati kodeerimisjuhendit. Seejärel kodeeriti kõik tekstid vastavalt kodeerimisjuhendile (Lisa 1), seejuures kodeerimise algfaasis viidi läbi veel mõned kodeerimisjuhendi mugandused, kuni see saavutas oma lõpliku vormi. Kodeerimisleht loodi MS Exceli keskkonda, mis võimaldas peale kodeerimislehe täitmist viia samas läbi ka kahemõõtmeliste sagedustabelite ja esialgsete järelduste saamise protsess ning selle käigus ka kodeerimise kontroll. Seejärel ehitati samuti MS Exceli keskkonda Pivot valemitega tabelid, mis võimaldavad mitmemõõtmelisi analüüse, nende abil analüüsiti kontentanalüüsi andmed ning vastati hüpoteesidele.

2.5.2 Kvalitatiivne analüüs: põhistatud teooria

Kvalitatiivse analüüsi käigus viidi läbi 20 teksti kvalitatiivne analüüs ning 15 pool-struktureeritud informant- ja ekspertintervjuu analüüs (intervjuude algküsimused Lisas 4). Intervjuud viidi ajude äravoolu esindajatega e-maili vahendusel ning ülejäänud valimigruppide esindajatega näost-näku diktofoni abil. Suuliselt läbiviidavate intervjuude ajaline kestus oli 40 min – 1h 30 min. Läbiviidud intervjuude transkriptsioonidest on analüüsis kasutatud tsitaate, mis on märgitud *bullet'iga*. Tsitaatide järel sulgudes olevad tähed ja numbrid näitavad millisest intervjuust, mis leheküljelt tsitaat pärineb. Tähekombinatsioonid intervjuulõikude taga viitavad intervjuu kuulumist ühte neljast võimalikust valimigrupist. AÄ viitab ajude äravoolu esindajale, AR ajude ringluse esindajale, JRNL ajakirjanikele ning toimetajatele ja E meditsiinisfääri ning tööturu ekspertidele. Ka kvalitatiivse meediatekstide analüüsi puhul on originaaltekstidest kasutatud tsitaate, mis on märgitud *bullet'iga*. Tsitaatide järel sulgudes olevad tähed ja numbrid näitavad millisest tekstist tsitaat pärineb.

Analüüsimeetodiks on mõlemal juhul *cross-case* meetod, kus *case* all mõistetakse igat individuaalset intervjuud või igat individuaalset teksti. Seega intervjuude analüüsis võrdleb *cross-case* analüüs omavahel viiteteist intervjuud ja toob välja kontraste nende vahel, kvalitatiivse meediatekstide analüüsi puhul aga võrreldakse omavahel kahtekümmend teksti. „*Cross-case* analüüsi üks voorusi on, et see sunnib meid arvestama

kõikide andmeosakestega, mis ei vasta meie kriteeriumitele. Andmed, mis ei näita kategooriate vahelist kokkulangevust on sama olulised, kui andmed, mis näitavad,” (Dey 1993: 172). Peale kvalitatiivse meediatekstide analüüsi valimi moodustamist ning intervjuude transkribeerimist viidi mõlema uurimuse puhul läbi põhistatud teooria esimene samm, ehk andmete kondenseerimine, mis kätkeb endas kõnekate tsitaatide ja lõikude kogumist. Seejärel alustati andmete kategoriseerimisega. „Kategoriseerimist võib näha andmete relevantsetesse kategooriatesse lahterdamise protsessina. Andmed kaotavad oma algse kuju, kuid me võidame paigutades ta meie analüüsi seisukohast kasulikumal moel ümber,” (Dey 1993: 42). Et vältida olukorda, kus töö fookusest tulenevad deduktiivsed kategooriad muundaksid tekstides peidus olevaid diskursiivseid skeeme tasakaalustatumaks kui nad tegelikult on, kasutati kvalitatiivse meediatekstide analüüsi puhul rangelt induktiivset kategooriate loomist, mis tähendab, et analüüsiplaani kategooriad (Lisa 2.1) tekkisid tekstide läbi lugemise ja neist kõnekate tsitaatide välja otsimise tulemusena, mitte vastupidi. Intervjuude kvalitatiivse analüüsi juures kasutati põhistatud teooriale omast induktiivsete ja deduktiivsete kategoorialoomise meetodite kombinatsiooni, kategooriate loomisel alustati kvalitatiivse meediatekstide analüüsi jaoks kasutatud kategooriatest, mida vastavalt intervjuude läbi töötamise käigus induktiivselt muudeti, mugandati ja asendati, et saadav kategooriate komplekt avaks intervjuudes kaetud materjali võimalikult mitmekülgsest. Intervjuude analüüsiplaan on Lisas 3.1.

Analüüsi teiseks sammuks on andmete eksponeerimise etapp, mille tulemuseks andmete maatriksid. Andmemaatriksid koostati nii kogu valimi peale kui ka valimigruppe võrdlevalt. Kvalitatiivse meediatekstide analüüsi puhul jääd truuks valimigruppidele, mis eristasid õppureid, töökäsi ning ajude äravoolu esindajaid. Teisisõnu võrreldi omavahel õppurite, töökäte ja ajude äravoolu kohta käinud tekstidest ilmnevaid diskursiivseid skeeme ülalmainitud induktiivselt saadud kategooriate lõikes. Johtuvalt intervjuueeritavate omapärad (nii eksperdid, ajakirjanikud kui ajude äravoolu ja ringluse esindajad on antud teemadega hästi kursis, omavad reaalselt kogemust või on teemat uurinud) ei saanud kvalitatiivse intervjuude analüüsi juures lähtuda samades valimigruppidest, mis kvalitatiivse meediatekstide analüüsi puhul. Intervjuude analüüsis valiti omavahel võrreldavateks valimigruppideks, mille diskursiivseid skeeme välja tuua intervjuueeritavate grupid – teisisõnu ajude äravoolu esindajad, ajude ringluse esindajad,

eksperdid ning ajakirjanikud / toimetajad. Selleks, et avada antud valimigruppide erinevaid seisukohti ajude äravoolu ja töökäte äravoolu kohta (välismaal õppimise kohta oli väga vähe kõnekaid seisukohti ja need tuuakse eraldi välja) loodi lisaks alamkategoriad nende kategooriate juurde, kus andmed neid teemasid avasid.

Analüüsi kolmandaks sammuks on tulemusteni jõudmise etapp, ehk siis vastuste leidmine uurimisküsimustele tulenevalt andmetest.

2.6 Analüüsiplaanid

Nagu ülalpool mainitud on detailsed analüüsiplaanid toodud ära lisades 1, 2.1 ja 3.1. Kontentanalüüsi puhul kasutati tekstide analüüsimiseks neljakümmend kuut erinevat analüüsikategooriat. Mõned kategooriad jagunevad ka A ja B versioonideks, kuna leidub kategooriaid, mis on sisuliselt lähedased ent vajavad analüüsimise hõlbustamiseks mitmeks jaotamist. Analüüsikategooriatest esimesed kümme on traditsioonilised teksti omadusi kaardistavad kategooriad nagu ajaleht, žanr, autor jpm.

Sellele järgnevad sissejuhatavad uurimuse fookusest johtuvad kategooriad töökäte äravoolu, ajude äravoolu ja õppurite välismaale liikumise kohta. Need määratlevad mis erialade / ametite / haridustasemete esindajatest on analüüsitavates tekstides juttu, kas töötajate / õppurite lahkumist kirjeldatakse tekstis probleemseks ning kas lahkumist seostatakse riigi tegematajätmistega. Töökäte ja ajude äravoolu puhul järgnevad nendele sissejuhatavatele sisulistele kategooriatele veel ka täpsemad migratsiooni põhjuseid, tagajärgi ja pakutavaid lahendusi kajastavad kategooriad. Kuna ajude äravoolu uurimine on kontentanalüüsi peamiseks eesmärgiks ning õppurite välismaale minekut ning töökäte äravoolu uuritakse rohkem tausta avamiseks, on ajude äravoolu kohta käivaid kategooriaid rohkem kui õppurite ja töökäte äravoolu kohta käivaid, näiteks uuritakse ajude äravoolu puhul seda, kas tekst esitab ühiskondlikke nõudeid ning kas ajude äravoolu terminit kasutatakse ja kui õigesti seda tehakse.

Seejärel järgneb üldine välismaale liikumise erinevaid aspekte avavate kategooriate blokk, mis rakendub kõigile kolmele tähelepanu all olevale inimeste liikumise protsessile, ning mis on peamiselt vajalik erinevate mitmemõõtmeliste võrdluste tegemiseks ja meediakajastust leidvate seoste kirjeldamiseks. Sellesse blokki kuuluvad vastuvõtjamaad puudutavad küsimused (Millisesse riiki minnakse? Millised on

hinnangud vastuvõtjamaale? jms), erinevate gruppide liikumise mõju saatja- ja vastuvõtjamaale puudutavad kategooriad ning liikumise ajalisust / ajutisust ja tagasitulekut puudutavad kategooriad jpm.

Kuigi klassikaline kontentanalüüs eeldab teineteist välistavate koodidega kategooriaid ei olnud selle põhimõtte jälgimine antud teema puhul võimalik ega otstarbekas, kuna oleks takistanud uudse ja seni pigem raskestimõistetava teema täielikku avamist. Samuti on Eesti ajakirjanduslik traditsioon, mis toetub suuresti Priit Pulleritus vastavatele õpetustele, selline et soodustab mitmete teemade paralleelset ja isegi vastandlikku avamist ühes artiklis. Kuna kontentanalüüsi uurimisühikuks on tekst, esineb niisiis kategooriaid, mis võimaldavad mitme koodi märkimist ühes alamkategoorias. Tulemuste peatükis on sellised juhud eraldi välja toodud ning mitme valiku tagamaid ka eraldi selgitatud.

Nagu eespool öeldud moodustati kvalitatiivse meediatekstide analüüsi puhul kodeerimisjuhend deduktiivselt, lugedes magistritöö üldist fookust ning osalt kontentanalüüsi tulemusi silmas pidades läbi kvalitatiivsesse meediatekstide analüüsi kuuluvaid tekste. Sel moel kujunenud analüüsiplaani peamisteks kategooriateks olid:

- lahkumise põhjus;
- lahkumise probleemsus;
- tulevikuproгноos;
- kriitika;
- ning lahendused.

Kõik ülalmainitud kategooriad jagunesid detailseteks alamkategooriateks ning nende abil avati töökäte äravoolu, ajude äravoolu ning õppurite välismaale liikumise diskursiivseid skeeme tekstides.

Intervjuude kvalitatiivse analüüsi analüüsiplaan kujunes deduktiivsete ja induktiivsete meetodite kombineerimisel, kus aluseks võeti kvalitatiivse meediatekstide analüüsi analüüsiplaan, mida täiendati intervjuudest tulenevate teemaarenduste arvelt. Seeläbi esinesid intervjuude kvalitatiivse analüüsi plaanis lisaks kvalitatiivse meediatekstide analüüsi kategooriatele veel:

- tagasituleku põhjus;
- ja seisukohad meedia suhtes.

Analüüsiplaanid täitsid oma ülesande ning võimaldasid meediatekstide ning intervjuudest ilmnevate diskursiivsete skeemide ilmekat ja mitmekülgset avamist ning üldise meediakajastuse seoste ja tendentside väljatoomist.

3. TULEMUSED

3.1 Kontentanalüüsi tulemused

3.1.1 Üldised tulemused

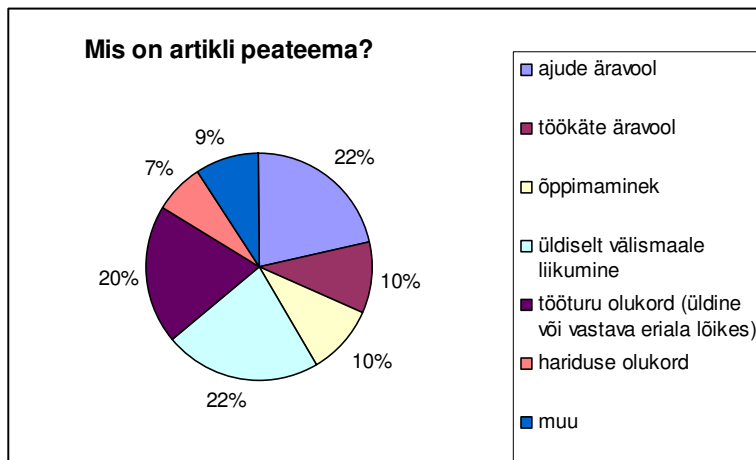
ŽANR, AJALEHT JA ILMUMISAEG (Vt. Lisa 5.1)

Valdav enamus kodeeritud tekstidest olid siseuudised, tervelt 55,1%. Arvamus-*featuresid* oli 17,3% ja välisuudiseid 9,78%. Ülejäänud žanre oli kõiki alla 7%. *Postimehes* ja *Eesti Päevalehes* ilmus valimisse sobivaid artikleid teistest lehtedest enam, *Postimehes* [PM] 97 ja *Eesti Päevalehes* [EPL] 73. Järgnes *Äripäev* [ÄP] 40-ga ning *Ekspress* [EE] 15-ga. See, et *EE*-s esines sobivaid artikleid teistest ajalehtedest vähem on loomulik, arvestades, et leht ilmub korra nädalas, mitte iga päev nagu ülejäänud väljaanded. Seejuures *PM*-s ja *EPL*-s ilmus võrreldes teiste lehtedega rohkem ka ajude äravoolust peateemana rääkivaid artikleid, vastavalt 20 ja 16 võrreldes näiteks *ÄP* 9 ja *EE* 5-ga. Huvitav on ka see, et *PM*-s ilmus täpselt sama palju artikleid ajude äravoolust, tööturu olukorrast ja üldiselt tööjõu liikumisest (kõiki 20). Töökäte äravoolu käsitles *PM* peateemana vaid 5 artiklit. Ka *EPL*-s oli esimese kolme kõige sagedamini esinenud peateema valik sama – ajude äravoolust ja üldiselt tööjõu liikumisest kirjutati sama palju (16 teksti) järgnes tööturu olukord 13 tekstiga. Küll aga kirjutas *EPL* rohkem töökäte äravoolust kui välismaale õppima minekust. Ka *EE*-s oli kõige sagedamini esinevaks peateemaks ajude äravool, *ÄP* puhul oli kirjutati kõige enam üldiselt tööjõu liikumisest, kuid ajude äravool peateemana oli sageduselt teine rühm.

2002 aastal ilmus kõikidest artiklitest 12,4% 2003 aastal 30,6% ning 2004 aastal 56,9%. Enne 2004 aasta maid (Eesti liitumine Euroopa Liiduga) oli ilmunud 60,8% artiklitest ning peale 1. maid 2004 ilmus 39,1% artiklitest. Seejuures enne EL-iga liitumist ilmus kuus keskmiselt 4,8 artiklit ning perioodil peale liitumist ilmust keskmiselt 11 artiklit kuus. *Seega näeme, et välismaale tööle ja õppima mineku kajastamine on muutunud peale EL-iga ühinemist tunduvalt aktiivsemaks.*

PEATEEMA, KÕRVALTEEMA JA MUUD KÕRVALTEEMAD (VT. Lisad 5.2)

Ajude äravool oli teksti peateemaks 22% juhtudest, sama palju kirjutati üldiselt välismaale liikumisest (vt. Joonis 5.1). Suuruselt järgmise grupi moodustasid need artiklid, milles oli peateemana käsitletud tööturu olukorda (üldiselt või vastava eriala lõikes), mida juhtus koguni 20% juhtudest ehk 44 artiklis. Töökäte äravool ning õppimaminek oli peateemaks võrdses arvus artiklitest, nimelt esinesid mõlemad peateemana 10% juhtudest.

JOONIS 5.1

Kõige levinum kõrvalteema oli ajude äravool (28,1%). Suuruselt järgmiseks grupiks oli „kõrvalteemasid ei esinenud, tekst keskendus ühele teemale” (17,1%). Antud kategooria puhul tähendab see seda, et artiklis ei käsitletud ajude äravoolu, töökäte äravoolu, välismaale õppima minekut ega üldiselt välismaale liikumist kõrvalteemana. Seejuures on selle kategooria puhul tähelepanuväärne see, et suuruselt neljas rühm on „muu” (15,2%). See viitab asjaolule, et 15,2% juhtudest esineb teisi kõrvalteemasid, mida sageli seostatakse inimeste rahvusvahelise liikumise erinevate aspektidega. Suuruselt kolmas alamkategooria antud juhul on töökäte äravoolu kajastamine kõrvalteemana, seda tehti koguni 42 korda, ehk 16%. Välismaale õppima minek oli oluliseks kõrvalteemaks vaid 8,75% juhtudest.

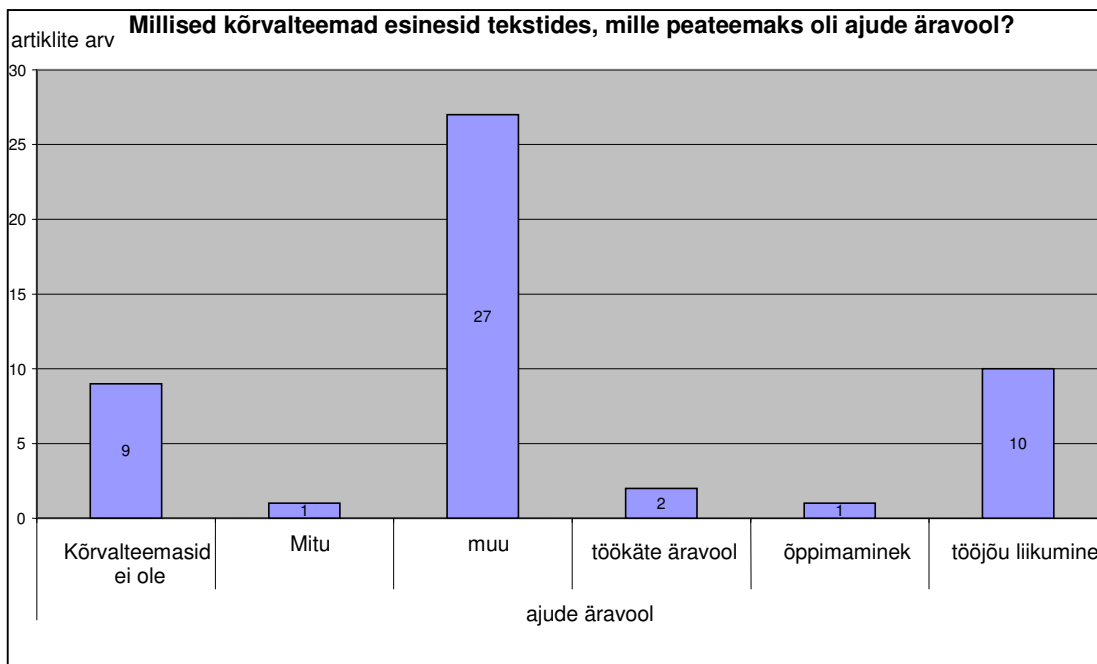
Muud kõrvalteemad on kategooria, mis võimaldab näha seoseid erinevate õppurite ja tööjõu liikumise protsesside ning EL-iga liitumise ning laiemate ühiskondlike protsesside kajastamise vahel. Muude kõrvalteemade peamiseks alamkategooriateks olid EL-iga liitumisest tulenevad muutused; saatjamaa ühiskonna probleemid ning

üleminekuperioodid ja vastuvõtjamaade hirm. Neist esimest kahte esines suhteliselt sarnase sagedusega - liitumisest tulenevaid muutusi kajastati 39,3% juhtudest ning saatjamaa ühiskonna probleeme 32,9% juhtudest. Üleminekuperioodidest ning vastuvõtjamaa hirmust kirjutati vaid 3,6% juhtudest. Selles kategooriaski kujunes suhteliselt suureks nende tekstide osakaal, kus muud kõrvalteemat ei leidunud, mis tähendab, et artikkel piirdus kas peateema(de) või pea – ja kõrvalteema(de) käsitlemisega, ning ei toonud sisse uut, EL laienemisest või laiemast ühiskonnakorralduslikust seisukohast johtuvaid teemasid, seda esines tervelt 23% juhtudest.

MILLISED TEEMAD KÄIVAD KOOS? (Vt. Lisa 5.3)

Ajude äravoolust peateemana rääkivad artiklid olid kõige sagedamini sellised, mille puhul kõrvalteema oli „muu” (27), seejuures uurides lähemalt kuidas jaotuvad muud kõrvalteemad näeme, et ajude äravoolust rääkivate ja muu kõrvalteemaga artiklite puhul on kõige enam juttu saatjamaa ühiskonna probleemidest (12), EL liitumisest tulenevatest muutustest (7) ning mitmest ülalmainitud muust kõrvalteemast korraga (6). (Vt. Joonis 5.2).

Ajude äravoolu peateemana käsitlevate artiklite hulgas käsitleti kõrvalteemana veel tööjõu liikumist üldisemalt (20%), ning 18% oli neid lugusid, milles oli läbiv peateemateema ja kõrvalteemasid ei toodudki sisse. *Sellest johtuvalt võime kokkuvõtvalt väita, et ajude äravool kuulus temaatiliselt kokku peamiselt EL-iga liitumisest tulenevate muutuste, saatjamaale osaks saavate probleemide ning tööjõu liikumise üldise teemakajastusega.*

JOONIS 5.2

Töökäte äravool ja õppimaminek olid peateemadeks mõlemad vaid 10% juhtudest (22 teksti). Enam kui pooled töökäte äravoolust rääkivad artiklid ei toonud sisse ei kõrvalteemasid (12) ega muid kõrvalteemasid (11). Õppima minekust rääkivatest tekstidest üle poole (14) ei toonud samuti sisse ei kõrvalteemasid ega muid kõrvalteemasid.

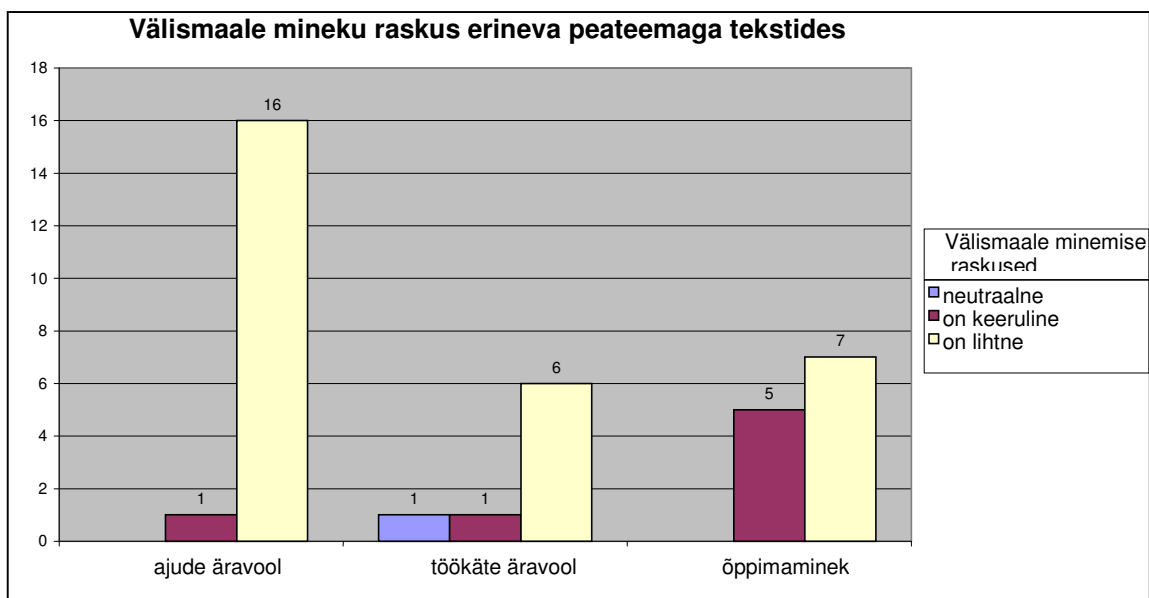
KÕNELEJAD JA TEGUTSEJAD (Vt. Lisa 5.4)

Kaks kõige levinumat tegelaste gruppi tekstides olid reakodanikud ning spetsialistid / eksperdid. Sageli esinesid nad ühe teksti lõikes mõlemad (97 tekstis), reakodanikeks olid näiteks lahkumist plaanivad inimesed ning spetsialistideks/eksperideks tööjõuvahendusega tegelevad inimesed või Sotsiaalministeeriumi tööjõuturu spetsialistid, kes olukorda kommenteerisid. Kokku 48,6 %-l juhtudest (157 korda) oli tekstis kõneleja või tegutsejana ära toodud reakodanik ning 35,3%-l spetsialist/ekspert (114 korda). 44-s tekstis, ehk 19,5% tekstide üldarvust puudus konkreetne tegelane. Poliitikud olid kõnelejateks / tegutsejateks 2,48% juhtudest ning ajakirjanikud ei esinenud kõnelejate või tegutsejatena kordagi.

VÄLISMAALE MINEMISE KEERULISUS (Vt. Lisad 5.5)

Enamus tekstidest (66,7%) ei rääkinud sellest, kas välismaale on lihtne või keeruline minna. 25,3% tekstidest käsitlesid välismaale minemist lihtsana ning 6,22% keerulisena. Vaadeldes seda, kas välismaale minemise keerulisuse kajastamises on toimunud muutusi enne ja pärast EL-iga ühinemist, näeme et nii enne kui peale EL-iga liitumist oli nende tekstide tase, mis keerulisust ega lihtsust ei kajastanud sarnane ja sama ka üldvalimi osakaaluga (66,4% enne EL-iga liitumist ja 67% peale liitumist). Samuti on samal tasemel nende kajastuste osakaal, mis peavad välismaale minekut lihtsaks (25,5% ja 25%). Väike muutus on toimunud selles, kui paljudes tekstides peetakse välismaale minekut keeruliseks, enne ühinemist on nende osakaal 7,3% ja peale ühinemist 4,5%.

Vaadates seda, kas välismaale minekut kajastatakse keerulisema või lihtsamana johtuvalt sellest, kas teksti peateemaks on ajude äravool, töökäte äravool või õppurite välismaale liikumine, näeme et nii ajude äravoolu kui töökäte äravoolu peateemana kajastavates tekstides on nende tekstide osakaal, mis ei märgi ära välismaale mineku keerulisust või lihtsust teineteisele sarnane ning üldvalimi osakaaluga ühtelangev (vt. Joonis 5.4). Õppimaminekut peateemana kajastavate tekstide puhul on keerulisust / lihtsust mittemärkivate tekstide osakaal väiksem - 45,5% (10 teksti). Lihtsaks pidas välismaale minekut tervelt 32% ajude äravoolust ja õppuritest peateemana rääkivatest tekstidest, kuid töökäte äravoolust peateemana rääkivates tekstides nähti välismaale minekut lihtsana 27% tekstidest. Ainult 2% ajude äravoolu tekstidest pidas välismaale minekut keeruliseks, töökäte äravoolu puhul oli keeruliseks pidavate artiklite ning neutraalseks pidavate artiklite osakaal mõlemal puhul 4,5% ning õppurite puhul peeti välismaale minekut keeruliseks tervelt 22,7% tekstidest.

JOONIS 5.4

Kokkuvõtvalt saame niisiis öelda, et ehkki enamik tekstidest ei too välja seda, kas välismaale minna on lihtne või keeruline on üldvalimis kallutatus lihtsa suunas. EL-iga liitumine ei toonud selle teema kajastamisesse märkimisväärsed muutusi, peale liitumist vähenes nende tekstid osakaal, kus välismaale minekut peeti keeruliseks. Kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistidel ning õppuritel on meediakajastuse järgi välismaale minna lihtsam, kui töökäitel.

KUHU MINNAKSE JA KUIDAS VASTUVÕTJAMAAD HINNATAKSE? (VT. Lisad 5.6)

Nagu erinevaid põhjuseid nii mainiti tekstides sageli ka enam kui ühte sihtriiki. 74 korda (18,8%) ei mainitud konkreetset sihtriiki ja erinevate konkreetsete riikide mainimise kordade arv on 319. Sellest arvutasin ka protsendid erinevate riikide mainimistele. Kõige sagedamini oli mainitud Soomet, seda tervelt 79 korral (24,8%). Suuruselt järgmise rühma, 19,7% kordadest, moodustab kategooria „muud Euroopa riigid”. Rootsit mainiti 10,3% kordadest (33), Inglismaad 10% ja Iirimaa 9,09% kordadest. „Muid riike” mainiti kokku 7,84% kordadest ning USA-d 6,9% kordadest.

225 valimisse kuulunud tekstist andis vastuvõtjamaale hinnangu 107, mis moodustab 47,6% kõikidest tekstidest. Kõikidest vastuvõtjamaale hinnanguid andnud tekstidest 41,1% hindas vastuvõtjamaad pigem positiivselt ning suuruselt järgmine grupp – 25 teksti täiesti positiivselt. Nii näeme, et 30,7% koguvalimist ja 64,5% hinnangu andnud tekstidest kujutavad vastuvõtjamaad positiivsetes toonides. Täiesti negatiivset

hinnangut ei andnud vastuvõtjamaale mitte ükski tekst ning pigem negatiivse hinnangu sai vastuvõtjamaa 15 tekstis, mis moodustab hinnangulistest tekstidest 14%.

Vaid 99 juhul (234-st hinnangu andmisest) toodi vastuvõtjamaa kujutamises välja muud aspektid. Kõige sagedamini nähti vastuvõtjamaad positiivse võimaluste teostamise kohana (52,5%). Vastuvõtjamaad kujutati värbajana ning meie tööjõudu pelgava ning üleminekuperioode kehtestavana enam-vähem sama sageli, vastavalt 23 ja 22 korda.

Johtuvalt vastuvõtjamaa kujutamise hinnangulistest ja muudest aspektidest ning välismaale liikujaile hinnangut andva kategooria tulemustest võib väita, et Eesti trükimeedia suhtumine välismaale minemise protsessi on pigem heakskiitev ja mõistev, kui hukkamõistev või seda pidurdada üritav. Välismaale liikujaid ning nende uut kodumaad näidatakse pigem helges valguses kui mitte. Siiski tuleb arvestada sellega, et suur osa tekstidest jätab nii liikujaile kui ka vastuvõtjamaale üldse hinnangu andmata. Koguvalimist on positiivsete kajastuste osa kuskil 30% ümber, hinnangulistest kajastustest aga ca 60 – 70% ümber.

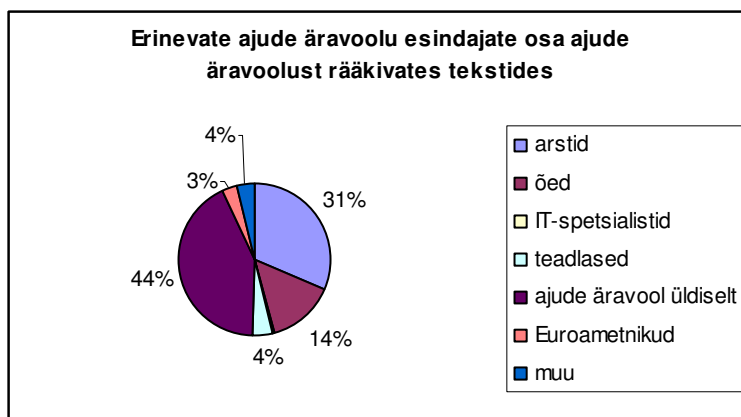
3.1.2 Ajude äravoolu meediakajastus (Vt. Lisad 5.7)

Ajude äravool oli peateemaks 50 artiklis, neist suurim osa (22) ilmus 2003 aastal, ent 2004 aastal ilmus võrreldav hulk (20). Tähelepanuväärne on suur vahe ajude äravoolu peateemana mainivate artiklite ilmumise osas võrreldes 2002 aastaga, siis ilmus nimelt vaid 8 artiklit. Seda võib seletada asjaoluga, et teema on ajakirjanikele ja laiemale avalikkusele alles viimastel aastatel hakanud lähenema, kuna tegemist on isegi rändeuuringute ekspertide jaoks pigem uue teemaga. Seejuures peab mainima, et kui lugeda kokku kõik artiklid, kus ajude äravoolu mainiti või sellest räägiti (161) isegi siis kui see ei olnud peateema, näeme, et selliste tekstide arv suureneb järkjärgult aastast aastasse, 19-lt 2002 aastal 55-le 2003 aastal ja 87-le 2004 aastal.

Seejuures ajude äravoolu terminit ei kasutatud ajude äravoolust rääkivatest artiklitest 110-s (68%). Õigesti kasutati ajude äravoolu mõistet 27% (43) kõikidest ajude äravoolu kajastanud tekstidest, kusjuures termini õiget kasutust leidis kõige enam üldiselt ajude äravoolust rääkinud tekstides, aga ka tekstides, mis mainisid mitut ajude äravoolu esindajat. Valesti kasutati ajude äravoolu terminit vaid viies tekstis.

MILLISTEST AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJATEST ON JUTTU? (Vt. Lisad 5.7.1)

Neis 161 tekstis, mis ajude äravoolu mainis, räägiti erinevatest kõrgelt kvalifitseeritud inimestest kokku 201 korral, kuna 29 artiklis oli mainitud mitut erinevat ajude äravoolu esindajat korraga. Kõige enam esines mitme ajude äravoolu esindajaga tekstis arstide mainimist (26 korda). Kõige sagedasem paar olid arstid ja õed (22 korda). Kõikidest ajude äravoolu mainimise kordadest kõige enam räägiti ajude äravoolust üldiselt (ilma konkreetseid erialasid mainimata). Järgmine suurem grupp ajude äravoolu mainimistest olid arstid. Neid mainiti kokku 63 korda (31% kõikidest ajude äravoolu mainimise kordadest). Õdedest räägiti 14% juhtudest. Teadlased, Euroametnikud ning muud ajude äravoolu esindajad jäid kõik alla 5% piiri kõikidest juhtudest, IT-spetsialistidest rääkis ainult 1 tekst (Vt. Joonis 5.5).

JOONIS 5.5

See kuidas erinevate erialade mainimine jaguneb mainimise kordade põhiselt ja vastavalt tekstide arvule on näha Tabelitest 5.1 ja 5.2.

Erialade tekstide lõikes	#	%	Ajude äravoolu erialade esindatus mainimiste lõikes	#	%
ajude äravool üldiselt	77	48	arstid	63	31
arstid	37	23	õed	29	14
Euroametnikud	2	1,2	IT-spetsialistid	1	0,5
Mitu	29	18	teadlased	8	4
muu	4	2,5	ajude äravool üldiselt	86	43
teadlased	5	3,1	Euroametnikud	6	3
õed	7	4,3	muu	8	4
Artikleid kokku	161	100	Mainimisi kokku	201	100

TABEL 5.1

TABEL 5.2

Kui me vaatame seda, milliseid hinnanguid anti tekstides erinevatele ajude äravoolu esindajatele näeme, et suurima grupi (92) moodustasid need tekstid, kus ei antud ajude äravoolu esindajatele konkreetset hinnangut. Positiivset laadi hinnanguid andis kokku 48 teksti (pigem positiivselt 35 ja täiesti positiivselt 13), seejuures ajude äravool üldiselt moodustas mõlemast positiivsest hinnangust suurima grupi, saades täiesti positiivse hinnangu kuuel ja pigem positiivse hinnangu 14 juhul. Suuruselt järgmise rühma positiivsetes hinnangutest moodustasid arstid, teenides täiesti positiivse hinnangu kahel ja pigem positiivse hinnangu kümnel juhul. Täiesti negatiivset hinnangut ei saanud ükski ajude äravoolu esindaja ning pigem negatiivset hinnangut esines kokku kaheksas tekstis, kus pigem negatiivselt hinnati ajude äravoolu esindajaid üldiselt ja arste.

Kui me vaatame seda, milline oli meediakajastus ajude äravoolu esindajate osas teemal, kas nad lahkusid koos perega või üksi näeme, et valdava enamuse (130 161-st ehk 80,7%) tekstide puhul see ei selgu; perega lahkumist mainitakse kuuel korral (3,7%), seejuures rääkides arstidest, üldiselt ajude äravoolust ning artiklites, kus on mainitud mitu ajude äravoolu esindajat. Üksi lahkumist mainiti 25 tekstis (15,5%), millest enamuse (19) moodustasid üldiselt ajude äravoolu esindajad (eriala ei olnud mainitud). Näeme, et kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide puhul ei erine perega või üksi minemise kajastus kuigivõrd üldisest ülevalimilisest kajastusest.

Kokkuvõtlikult võib öelda, et ajude äravoolu kajastuses domineerivad tekstid, milles konkreetset eriala ei ole mainitud. Erialadest domineerivad arstid; hinnanguid valdavalt ei anta, kuid pigem positiivseid hinnanguid on negatiivsetest siiski rohkem, ning valdavalt ei selgu meediakajastusest, kas ajude äravoolu esindajad lahkusid üksi või koos perega.

AJUDE ÄRAVOOL ENNE JA PÄRAST EUROOPA LIIDUGA LIITUMIST (Vt. Lisa 5.7.2)

Tulles tagasi nende tekstide juurde, kus ajude äravool on peateemaks näeme, et enne EL-iga liitumist ilmus neist 37 teksti (74%), peale EL-iga liitumist aga 13 (26%), mis tähendab, et keskmine tekstide arv kuus tõusis 1,3-lt 1,6-le. Seejuures EL-iga liitumise kuus ei ilmunud ühtegi teksti, mille peateemaks oleks ajude äravool, kõige enam ilmus peale liitumist ajude äravoolu peateemaga tekste juunikuus (4). Vaadates jällegi kõiki tekste, kus ajude äravool mainitud, näeme et neist ilmus enne EL-iga liitumist 102

(63,4%), enamik neist (58) rääkis üldiselt ajude äravoolust. Peale EL-iga liitumist ilmus 59 ajude äravoolu maininud teksti (36,6%), millest suurim grupp rääkis arstidest (23 ehk 39% peale EL-iga liitumist ajude äravoolu maininud tekstidest). *Kui me vaatame kõiki tekste, mis mainisid ajude äravoolu on enne liitumist kuu keskmine 3,6 teksti ja peale liitumist tõuseb see märkimisväärselt – 7,3-le.* Seda, millised teemad esinesid veel artiklites, mille peateemaks oli ajude äravool käsitleti ülalpool üldiste tulemuste osas. Seega saame öelda, et ajude äravoolu kajastus kahekordistus peale EL-iga liitumist, seejuures sages arstide lahkumise kajastus.

AJUDE ÄRAVOOL - PROBLEEM VÕI MITTE? (Lisa 5.7.3)

Kahes tekstis 225-st oli korraga kaks seisukohta ajude äravoolu probleemse kohta, sel põhjusel on probleemse mainimiste koguarv, millest arvutatakse ka protsente 227. Kõige enam oli neid juhte, kus ajude äravoolu peeti suureks probleemiks, kokku 37% kõikidest juhtudest (59 teksti), lisaks sellele pidas 21% tekstidest ajude äravoolu samuti probleemiks, ehkki mitte väga suureks. 16% tekstidest ei peetud ajude äravoolu üldse probleemiks ning 22% tekstidest ei lähtunud ajude äravoolust rääkides probleemse prismast.

Ajude äravoolu probleemseks pidamise kajastust enne ja pärast EL-iga liitumist illustreerivad Tabel 5.3 ja Tabel 5.4.

Ajude äravoolu probleemsus enne EL-iga liitumist	#	%	Ajude äravoolu probleemsus peale EL-iga liitumist	#	%
ei lähtuta probleemse prismast	20	20	ei lähtuta probleemse prismast	15	25
ei ole üldse probleem	16	16	ei ole üldse probleem	9	15
Mitu	1	1	Mitu	1	1,7
on kunstlikult tekitatud probleem	7	6,9	on kunstlikult tekitatud probleem	2	3,4
on probleem aga mitte väga tõsine	24	24	on probleem aga mitte väga tõsine	9	15
on suur probleem	34	33	on suur probleem	23	39

TABEL 5.3

TABEL 5.4

Niisiis näeme, et ajude äravoolu nägemine probleemse ei sõltunud eriti sellest, kas Eesti oli või ei olnud EL liige, peale EL-iga liitumist tõusis aga selle teema kajastamine nii, et probleemse aspektidest ei lähtunud. Kui me vaatame lähemalt ajude äravoolu probleemiks pidamist erialade lõikes näeme, et tekstides, mis rääkisid üldiselt ajude äravoolu esindajatest, moodustasid probleemsele viitavad (suur probleem (22), probleem (19)) tekstid enamuse (41 teksti ehk 53,2%), umbes viiendik (16 teksti) leidis, et tegemist ei ole probleemiga, ning 6,5% et tegemist on kunstlikult tekitatud

probleemiga. Arstide puhul joonistus sama muster veelgi teravamalt välja, kuna probleemseks pidas nende lahkumist kokku 62,2% arstide lahkumist maininud tekstidest, ja see protsent jagunes 54,1% suure probleemi ja 8,1% probleemi vahel. Vaid 10,8% arstide lahkumist kajastanud tekstidest leidis, et see ei ole probleem.

Kui me vaatame lähemalt neid tekste, mis rääkisid ajude äravoolust ent ei lähenenud sellele probleemseuse aspektist näeme me, et need moodustasid kõikidest ajude äravoolu maininud tekstidest 21,7% (35). Seejuures erialane jagunemine probleemseuse prismast mittelähtuvate tekstide sees vastab enamvähem erialade jagunemisele kõikide ajude äravoolust rääkivate tekstide sees. *Kokkuvõtvalt võime niisiis öelda, et ajude äravoolu meediakajastus pidas seda probleemseks protsessiks, kuna need tekstid, mis pidasid seda suureks ja keskmiseks probleemiks moodustasid enamuse ajude äravoolust rääkivatest tekstidest, seda nii valimisse kuuluvate aastate lõikes kui erinevate erialade lõikes, nii enne kui pärast EL-iga liitumist. Teistest erialadest teravama probleemina tunnetati ajude äravoolu just arstide puhul.*

PÕHJUSED (Vt. Lisa 5.7.4)

Ajude äravoolust rääkivad artiklid pakkusid sellele mitmeid erinevaid põhjuseid, nii mainiti põhjuseid 161 artiklis kokku 237 korda. Kui me vaatame lihtsalt kui palju millist põhjust kokku pakuti, näeme et kõige enam toodi põhjusena välja paremat palka, seda mainiti kokku 76 korda (32% 237-st). Riigi tegematajätmised või valed otsused olid mainitud 44 korral (millest 41 korda kuulus nendesse tekstidesse, mis tõid välja enam kui ühe põhjuse), sama sageli olid põhjused jäetud üldse pakkumata. Välisriikide paremate tingimuste toimimist tõmbeteguritena mainiti 37 korda (15,6%) ning välisriikide otsest värbamist ja ajude äravoolu esindajate soovi omandada kogemusi mõlemat 8,4%-l põhjuseid maininud juhtudest. 30 korda (12,7%) nimetati põhjusena ühiskonna probleeme. 7 korral (2,9%) toodi konkreetselt välja ka üldist rahulolematust oma eluga saatjamaal. Huvitav on see, et perekondlikke põhjusi ei maininud mitte ükski artikkel. 44 ajude äravoolust rääkinud artiklis ei pakutud ajude äravoolule põhjuseid. *Üldist põhjuste esinemise sagedust vaadates võime niisiis öelda, et ajude äravoolu meediakajastus pakub ajude äravoolu põhjusteks peamiselt seda, et välismaal on võimalus teenida paremat palka, et saatjamaa riik on jätnud olulisi asju tegemata või võtnud vastu valesid otsuseid,*

ning et välisriikide paremad tingimused mõjuvad ajude äravoolu esindajatele tõmbeteguritena.

Artikleid, kus korraga mainiti mitut põhjust oli 75 ning neis mainiti erinevaid põhjuseid kokku 195 korda - ühes artiklis oli kaks kuni viis erinevat põhjust. Nendes tekstides, kus mainiti korraga mitut põhjust esines põhjusena samuti kõige enam paremat palka ning riigi tegematajätmissi ja valesid otsuseid. Välisriikide värbamine kui põhjus ei esinenud ühtegi korda üksinda (kuigi seda mainiti 20 tekstis), vaid alati koos teiste põhjustega. Niisiis näeme, kuidas ajude äravoolu põhjused jagunevad tekstide põhiselt Tabelis 5.5, ning kuidas nad jagunevad põhjuste põhiselt Tabelis 5.6.

Viited ajude äravoolu põhjustele tekstide lõikes	#	%	Viited ajude äravoolu põhjustelt põhjuste lõikes	#	%
Mitu	75	47	välisriikide otsene värbamine	20	8,4
parem palk	21	13	parem palk	76	32
välisriikide paremad tingimused	4	2,5	välisriikide paremad tingimused	37	15,6
ühiskonna probleemid.	2	1,2	ühiskonna probleemid.	30	12,7
riigi tegematajätmissid	3	1,9	riigi tegematajätmissid	44	18,6
soov omandada kogemusi	9	5,6	soov omandada kogemusi jms	20	8,4
			perekondlikud põhjused	0	0
rahulolematust oma eluga saatjamaal	1	0,6	rahulolematust oma eluga saatjamaal	7	2,9
põhjuseid ei pakuta	44	27	põhjuseid ei pakuta	44	0
muu	2	1,2	muu	3	1,3
ajude äravoolu tekste kokku	161	100	põhjuseid pakuti kokku	237	100

TABEL 5.5

TABEL 5.6

Illustreerimaks põhjuste jagunemist nende tekstide siseselt, mis pakuvad samaaegselt mitut põhjust on Tabel 5.7.

Viited põhjustele tekstides, kus oli mitu põhjust	#	%
parem palk	55	28
riigi tegematajätmissid	41	21
välisriikide paremad tingimused	33	17
ühiskonna probleemid	28	14
värbamine	20	10
soov omandada kogemusi jms	11	5,6
üldine rahulolematust oma eluga saatjamaal	6	3,1
muu	1	0,5
perekondlikud põhjused	0	0
põhjuseid kokku	195	100
tekste, kus on mitu põhjust	75	

TABEL 5.7

Kui me vaatleme lähemalt seda, milliseid põhjuseid pakutakse ajude äravoolule vastavalt tekstides väljatoodud erialadele, näeme et üldiselt ajude äravoolu puhul, mis oli

ajude äravoolu esindajate kõige suurem rühm ja moodustab ka suurima rühma neist, mille puhul ajude äravoolu põhjuseid välja toodi, on põhjuseid valdavalt mitu, seda tervelt 23 tekstis. Pöörates tähelepanu neile kahekümne kolmele mitut põhjust välja toovale tekstile näeme, et nende hulgas on enimesindatud „riigi tegematajätmised või valed otsused” (14) ning „ühiskonna probleemid” (12). Parem palk ja välisriikide paremate tingimuste toimimine tõmbetegurina on mõlemad esindatud 9 korda nende tekstide hulgas, mis pakuvad ajude äravoolule mitu põhjust korraga, ning räägivad ajude äravoolu esindajatest üldiselt. Parem palk on üldiselt ajude äravoolu esindajatest rääkivate tekstide puhul sageduselt teine rühm, seda esineb (üksinda) 12 tekstis, sageduselt kolmas rühm on soov esindada kogemusi, mida esineb kaheksas tekstis. *Seega võib järeldada, et peamised põhjused, mida ajude äravoolule pakutakse, kui räägitakse üldiselt ajude äravoolu esindajatest ilma konkreetseid erialasid mainimata on parem palk, riigi tegematajätmised ning ühiskonna üldised probleemid.*

Tulles arstidest rääkivate tekstide juurde näeme, et ka nendest rääkivate tekstide puhul on kõige enam selliseid, kus pakutakse ajude äravoolule mitut põhjust (24). Uurides lähemalt millistest põhjustest koosnevad need arste mainivad tekstid, kus mainitakse mitut põhjust näeme, et ülekaalukas enamuses on parem palk (22 korda), samuti mainitakse mitme põhjusega arstidest rääkivates tekstidest palju välisriikide paremate tingimuste toimimist tõmbetegurina (13 korda) ning riigi tegematajätmisi või valesid otsuseid (14 korda). Lisaks nendele tekstidele, mis pakuvad mitut põhjust tuuakse arstidest rääkivates tekstides välja veel ka eraldi parem palk (3 tekstis) ning riigi tegematajätmised (2 tekstis). *Kokkuvõtlikult võib niisiis öelda, et arstidest rääkivates tekstides tuuakse ajude äravoolu peamise põhjusena välja paremat palka, riigi tegematajätmisi ja valesid otsuseid ning välisriikide paremaid tingimusi, mis mõjuvad tõmbeteguritena. Seejuures sageli mainitakse neid kõiki korraga.*

Kui me vaatame seda, millised on olnud muutused ajude äravoolule põhjuste pakkumises seoses EL-iga liitumisega näeme järgmisi tendentse – peale liitumist kukkus märkimisväärselt nende artiklite arv, kus ajude äravoolule ei pakuta põhjuseid, enne liitumist oli neid 35,3% ja peale liitumist 13,6%. Parem palk jäi üksi esineva põhjusena umbes samale tasemele nii enne kui peale liitumist, nende tekstide osakaal, kus pakuti mitut põhjust suurenes EL-iga liitumiseelsel ajal 38,2%-lt 61% liitumisjärgsel ajal. Kuna

nagu me teame domineerisid mitme põhjusega tekstis peamiselt parem palk ning riigi tegematajätmised ja valed otsused, võib öelda, et *seoses EL-iga liitumisega muutus ajude äravoolu kajastamine põhjuste osas märkimisväärselt, esiteks vähenes nende tekstide arv, mis ei pakkunud ajude äravoolule põhjuseid, teiseks suurenes nende tekstide arv kus põhjustena toodi välja palka ja riigi tegematajätmisi ning valesid otsuseid.*

TAGAJÄRJED, ÜHISKONDLIKUD NÕUDMISED JA LAHENDUSTE PAKKUMINE (Lisa 5.7.5)

Tulles ajude äravoolu tagajärgede juurde näeme, et kõikidest ajude äravoolust rääkivatest tekstidest 83-s (51,6%) viidati ajude äravoolu tagajärgedele. 48,4% viide tagajärgedele puudus. EL-iga liitumine ei toonud selles osas kaasa mingeid märkimisväärsed muutusi, enne liitumist viidati tagajärgedele 52,2% tekstidest ning peale liitumist 49,2% tekstidest. Ka kõrgelt kvalifitseeritud erialade esindajate lõikes ei olnud ajude äravoolu tagajärgedele viitamises erilisi erinevusi, arstide ja ajude äravoolu esindajate puhul oli pisut üle poole (51 – 54%) neid lugusid, milles viide tagajärgedele esines, õdede puhul ja nendes tekstides, kus esines mitu ajude äravoolu esindajat (ja kus oli teatavasti suur osa õdesid aga ka hulgaliselt arste) oli neid lugusid, kus viidet tagajärgedele ei olnud pisut enam kui neid, kus oli. Teadlastest rääkivates lugudes oli kõikides viide tagajärgedele olemas.

Vaid 28,6% kõikidest ajude äravoolust rääkinud tekstidest (161) esitasid nõudmise, et midagi tuleks ajude äravoolu suhtes ette võtta. Valdav enamus ajude äravoolu käsitletud tekste, ehk 115 teksti (71,4%) ei esitanud mingeid nõudmisi. Seejuures jääb nõudmist esitavate ja mitteesitavate artiklite osakaal nii enne kui peale EL-iga liitumist üldise osakaaluga praktiliselt identseks. Ka erinevate ajude äravoolu esindajate lõikes ei esine suuri erinevusi ülalmainitud tendentsist, ainus tähelepanu vääriv asjaolu on ehk see, et need tekstid, mis rääkisid ainult arstidest üllatasid teistest suurema ühiskondliku nõudmise osakaaluga (35%). (Vt. Lisa 5.7.5.6).

Kõikidest ajude äravoolust rääkinud tekstidest pakkus ajude äravoolule lahendusi vaid 55 (34,2%). Enne EL-iga liitumist pakkus ajude äravoolule lahendusi 30,4% ajude äravoolust rääkinud liitumiseelsetest tekstidest, peale EL-iga liitumist tõusis lahendust pakkuvate tekstide osakaal aga 40,7%-le. Üldiselt ajude äravoolu esindajate, arstide ning

nende tekstide puhul, kus räägiti mitmest erinevast ajude äravoolu esindajast (valdavalt arstid ja õed) on lahenduste pakkumise ja mittepakkumise osakaal suhteliselt sama, lahendust pakutakse 35 – 38% juhtudest ning ei pakuta vastavalt 62 – 65% juhtudest.

TAGASITULEK (Vt. Lisa 5.7.6)

Selleks, et mõista milline on ajude äravoolu puhul tagasitulekut puudutav meediakajastus tuleks alustada sellest, kas ajude äravoolu puhul nähakse seda olevat ajutise või alalise protsessina. Ajude äravoolust rääkivatest artiklitest märkis välismaale mineku ajutisuse/alalisuse ära 70 teksti ehk 43,5%. Koguvalimi puhul oli ajutisust/alalisust märkinud tekstide osakaal 52% (117 teksti), seega suurem kui ajude äravoolu tekstide puhul. Üldiselt ajude äravoolu esindajatest rääkivatest lugudest 46 (59,7%) mainis ära mineku ajutisuse või alalisuse, nendest tekstidest suurima rühma moodustasid lood, mis mainisid pigem ajutiselt minekut (16), samuti märkimisväärsed rühmad moodustasid tekstidest, mis rääkisid nii ajutiselt kui alaliselt minekust (10) ning kindlasti ajutiselt minekust (9). *Niisiis võib öelda, et üldiselt ajude äravoolu esindajatest rääkivates tekstides on ülekaalus ajutiselt minek.*

Kümme (27%) arstidest rääkivat lugu tõid välja ajutisuse/alalisuse, neist viis ehk pooled mainivad nii ajutisust kui alalisust, kaks viitab sellele, et minnakse kindlasti alaliselt ning kokku kaks sellele, et minnakse ajutiselt (pigem ajutiselt 1 ja kindlasti ajutiselt 1). *Seega võib öelda, et arstide puhul üldiselt ei ole ajutisusele ja alalisusele eriti viidatud ning nende väheste hulgas, kus on viidatud, jagunevad lood ajutisuse ja alalisuse osas võrdväärselt.* Kõikides ajude äravoolu maininud tekstidest, mis ajutisuse/alalisuse välja tõid väitsid kindlasti ajutiselt minemist vaid 14,3% tekstidest, mis on vähem kui kogu valimi lõikes samateemalisi tekste (22,2%). Nende tekstide osas, mis väitsid pigem ajutiselt minemist on olukord ajude äravoolust rääkivate tekstide ja kogu valimi vahel sarnane, ajude äravoolu tekstidest väidab pigem ajutiselt minekut 30%, koguvalimisis 35%. Samas on need vahed siiski piisavalt väikesed kaugeleulatuvate järelduste tegemiseks. *Ajutiselt minemisest rääkimine moodustab ajalise välja toonud tekstide osas ajude äravoolu puhul niisiis suurima rühma (kokku 44,3%), suuruselt järgmise rühma moodustasid tekstid, mis rääkisid nii ajutiselt kui alaliselt minekust*

(28,5%) ja alaliselt minekule viitavad tekstid olid suuruselt kolmandas rühmas (kokku 21,4%).

Kõikidest ajude äravoolu kohta käivatest tekstidest 62,7% ei maininud koju tagasipöördumist, see osakaal on väga sarnane kogu valimile, millest 60,4% (136) teksti ei maininud kodumaale tagasipöördumist. Ajude äravoolu kohta käivate ja samal ajal kodumaale tagasi pöördumist mainivate tekstide seas oli 15 teksti, mis andsid koju tagasipöördumisele mitu erinevat põhjust. Nende 15 teksti hulgas enimesindatud koju tagasipöördumise põhjus oli see, et välismaal oli eesmärk täidetud (8 korda) samuti perekond ning igatsus (5 korda) ja see, et tööleping või õppeleping oli lõppenud (5 korda). Kõikides ajude äravoolu artiklitest, mis mainisid koju tagasipöördumist moodustasid suurima rühma tekstid, kus väideti, et koju tagasi ei kavatseta pöörduda (18 teksti 30% tagasipöördumist maininud tekstidest), suuruselt teise rühma moodustasidki tekstid, mis mainisid mitut tagasipöördumise põhjust ning suuruselt kolmanda rühma moodustasid tekstid, millest ei selgunud miks koju tagasi pöördutakse (vt. Lisa 5.7.6.5). Suuruselt järgmise rühma, mis koosnes küll vaid viiest tekstist moodustasid tekstid, kus koju tagasipöördumise põhjuseks oli, et välismaal oli eesmärk täidetud, see on aga tähenduslik, kuna sama põhjus oli enimesindatud neis tekstides, mis pakkusid mitut põhjust. *Kokkuvõtlikult võib öelda, et koju tagasipöördumist mainiti ajude äravoolu puhul vähe ent nendest tekstidest, kus mainiti suurima rühma moodustasid tekstid, mis väitsid, et koju ei kavatseta tagasi pöörduda. Tagasituleku peamise põhjusena toodi välja asjaolu, et välismaal on eesmärk täidetud.*

3.1.3 Töökäte äravoolu meediakajastus (Vt. Lisad 5.8)

MILLISTEST TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJATEST ON JUTTU (Vt. Lisa 5.8.1)

Kõikidest valimisse kuuluvatest tekstidest 95 (42,2%) rääkis töökäte äravoolust. Seejuures oli 21 artiklit, mis keskendusid samaaegselt mitme erineva valdkonna töökäte äravoolule, seega on töökäte äravoolu mainimiste koguarvuks 133. Mainimiste koguarvust moodustas suurima grupi „liht- ja abitööliste” grupp, kellest räägiti tervelt 24,81% juhtudest. Täpselt sama mitu korda oli konkreetne valdkond mainimata, ehk siis tekst rääkis töökäte äravoolust üldisemas plaanis. 15,8% juhtudest räägiti töökäte äravoolu puhul ehitajate lahkumisest ning 15% juhtudest oskustööliste lahkumisest. Auto- või bussijuhtide lahkumisest räägiti 15 korral ehk 11,3% juhtudest. Muid

mittekvalifitseeritud töötajaid mainiti 6,7% juhtudest ning lüpsjatest kirjutati vaid kahel korral. Kui me vaatame erinevate erialade mainimisi nendes tekstides, kus mainiti korraga mitut töökäte äravoolu esindajat korraga näeme, et ka siin moodustavad kõige suurema grupi liht- ja abitöölised, keda on neis 21 tekstis mainitud 15 korda. Erinevalt töökäte äravoolust rääkivate tekstide kogurühmast ei olnud mitme töökäte äravoolu esindajaga tekstide hulgas mitte ühtegi sellist, kus räägitaks üldiselt töökäte äravoolust ilma konkreetset valdkonda mainimata. Küll aga on mitme töökäte äravoolu esindajaga tekstid üldiste töökäte äravoolu valimiga taas sarnased, kuna nende hulgas on sageduselt järgmisel kohal ehitajad, keda mainitakse 14 korral 21-s tekstis ning oskustöölised, keda mainitakse 13 korda. Erinevate mittekvalifitseeritud töötajate kajastamissagedust tekstide ja esinemissageduse põhiselt illustreerivad vastavalt Tabel 5.8 ja Tabel 5.9

Töökäte äravoolu esindajad tekstide lõikes	#	%	Töökäte äravoolu esindajad esindatuse kordade lõikes	#	%
liht- ja abitööline	18	19	liht- ja abitööline	33	24,8
oskustööline	7	7,4	oskustööline	20	15
auto- või bussijuht	7	7,4	auto- või bussijuht	15	11,3
ehitaja	7	7,4	ehitaja	21	15,8
lüpsja	1	1,1	lüpsja	2	1,5
konkreetne valdkond märkimata	33	35	konkreetne valdkond märkimata	33	24,8
muu	1	1,1	muu	9	6,77
Mitu	21	22			
tekste kokku	95	100	mainimisi kokku	263	100

TABEL 5.8

TABEL 5.9

Töökäte äravoolu esindajaid mainisid tekstid, mille peateemaks oli tööjõu liikumine üldiselt (40); töökäte äravool (22); tööturu olukord (14); muud peateemad (11); ajude äravool (7) ja õppimaminek (1).

Enamik neist tekstidest, mis töökäte äravoolu esindajaid mainisid ilmusid Eesti Päevalehes (37), peamiselt mainiti seal töökäte äravoolu esindajaid üldiselt (13), liht- ja abitöölisi (11) ning esinemissageduselt kolmanda rühma moodustasid tekstid, kus oli mainitud mitut töökäte äravoolu esindajat korraga (7), teisisõnu ametite osakaalud vastasid koguvalimi põhiste osakaaludele. *Postimehes* ilmus 29 töökäte äravoolu esindajat kajastanud lugu, mille hulgas enimesindatud olid taas lood, mis ei maininud konkreetset valdkonda vaid rääkisid üldiselt töökäte äravoolu esindajatest. *Äripäevas* ilmus 24 lugu ning *Eesti Ekspressis* vaid 5.

42,5% töökäte äravoolust rääkinud tekstidest andsid töökäte äravoolu esindajatele ka hinnanguid, neist enamus olid positiivset laadi, kuna suurima rühma (15 ehk 37,5% hinnangut andnud tekstidest) moodustasid pigem positiivsed hinnangud ja täiesti positiivseid hinnanguid oli 12,5%. Negatiivse suunitlusega hinnanguid oli kokku 8 (20%, millest 17,5% kuulusid hinnangu „pigem negatiivselt” alla). Märkimisväärse ja suuruselt teise rühma moodustasid neutraalsed hinnangud (25%). *Niisiis kujutas töökäte äravoolu meediakajastus peaaesjalikult liht-ja abitöölisi, tööjõu liikumist üldiselt ning ehitajaid. Töökäte äravoolu esindajatest rääkivad tekstid ilmusid peamiselt siis, kui loo peateemaks oli tööjõu liikumine, töökäte äravool ja üldiselt tööturu olukord ning suurim rühm töökäte äravoolust rääkivatest tekstidest ilmus Eesti Päevalehes. Töökäte äravoolu esindajatest rääkivatest tekstidest pisut alla poole andis töökäte äravoolu esindajatele hinnanguid, mis olid enamasti positiivset laadi.*

KAS TÖÖKÄTE ÄRAVOOL ON PROBLEEM? (Vt. Lisa 5.8.2)

Töökäte äravoolu esindajatest rääkivatest tekstidest suurima grupi moodustasid need tekstid, kus töökäte äravoolule ei lähenetud probleemse aspektist, neid oli tervelt 35 (36,8%). Suuruselt järgmise rühma moodustasid need tekstid, mis väitsid, et töökäte äravool ei ole üldse probleem, neid oli 24,2% kõikidest töökäte äravoolu kajastanud artiklitest. Suureks probleemiks peeti töökäte äravoolu 17,9% tekstidest ja probleemiks, kuid mitte väga tõsiseks peeti seda 15,79% ehk 15-nes antud teemat kajastanud artiklist. Niisiis oli probleemsele viitavaid kajastusi kokku rohkem kui mitteprobleemsele viitavaid kajastusi. 5 artiklis väideti töökäte äravoolu olevat kunstlikult tekitatud probleem. Nende tekstide osas, mis viitasid pigem sellele, et töökäte äravool on probleem, olid esindatud kõik töökäte äravoolu esindajate grupid. Tekstides, mis pidasid töökäte äravoolu suureks probleemiks (17) olid kõige enam esindatud ehitajaid ja tekstid, milles mainiti mitut (kus on enimesindatud liht- ja abitöölised, ehitajad ning oskustöölised) töökäte äravoolu esindajat (mõlemat 4 korda), auto- ja bussijuhte ning oskustöölisi mainiti mõlemaid 3 korda. Tekstide hulgas, mis leidsid, et töökäte äravool ei ole probleem moodustasid suurima rühma need, mis ei rääkinud konkreetsest valdkonnast vaid üldiselt töökäte äravoolust (11), ning liht- ja abitöölised rääkivad tekstid (7).

79 teksti ehk 83,16% kõikidest töökäte äravoolu käsitletud tekstidest ei toonud sisse muid probleemsuse aspekte, mis tähendab, et need ei lähtunud ei riigi ega ettevõtete tegematajätmistest ega ka sellest, mida riik peaks töökäte äravooluga seoses ette võtma. 10 teksti ehk 10,53% kõikidest töökäte äravoolu käsitletud tekstidest viitasid riigi või ettevõtte tegematajätmistele ning 6,3% tõi välja omapoolseid soovitusi sellele, mida riik peaks tegema.

Pisut üle kolmandiku töökäte äravoolust rääkivatest tekstidest ei lähenenud töökäte äravoolule probleemsuse prismast. Probleemsuse prismast mittelähtuvatest tekstidest vaid pisut vähem oli tekste, mis leidsid, et töökäte äravool on probleem. Ehitajate lahkumist peeti kõikidest ametigruppidest kõige enam suureks probleemiks. Valdavalt ei seostatud töökäte äravoolu makrotasandi probleemidega nagu riigi või ettevõtjate tegematajätmised jms.

KAJASTAMISE ERINEVUSED ENNE JA PÄRAST EL-IGA ÜHINEMIST (Vt. Lisa 5.8.3)

Töökäte äravoolust rääkivate tekstide arv suurenes aasta – aastasse, tõustes üheteistkümnelt tekstilt 2002 aastal kuuekümne kolmele tekstile 2004 aastal. Töökäte äravoolu mainivate tekstide arv enne ja peale EL-iga ühinemist oli väga sarnane, enne liitumist 48 (50,5%) ja peale ühinemist 47 (49,5%). See näitab, et töökäte äravoolu kajastamise sagedus tõusis peale EL-iga liitumist märkimisväärselt, olles enne liitumist keskmiselt 1,7 artikli piiri juures kuus ning tõustes liitumisjärgsel perioodil keskmisel koguni 5,8 artiklini kuus. Kui me vaatame seda, kuidas töökäte äravoolu probleemiks pidamine on muutunud enne ja pärast EL-iga liitumist, näeme et nagu kõikide töökäte äravoolust rääkivate tekstide puhul, nii moodustasid suurima rühma enne ja pärast liitumist tekstid, mis ei lähenenud töökäte äravoolu teemale probleemsuse aspektist (vastavalt 38% enne ja 36% pärast liitumist). Seevastu nende tekstide osakaal, mis pidasid töökäte äravoolu probleemseks (suur probleem ja keskmine probleem) tõusis peale EL-iga liitumist kümne protsendi võrra, liikudes nende kahe probleemsuse hinnangu summana 29%-lt 38%-le. Samas jäi enamvähem samaks nende tekstide osakaal, mis ei pidanud töökäte äravoolu üldse probleemiks (25% enne ja 23% peale liitumist). Üllatava mustri avab meile nende tekstide vaatlemine, mis peavad töökäte äravoolu kunstlikult tekitatud probleemiks, nimelt peetakse töökäte äravoolu enne EL-iga

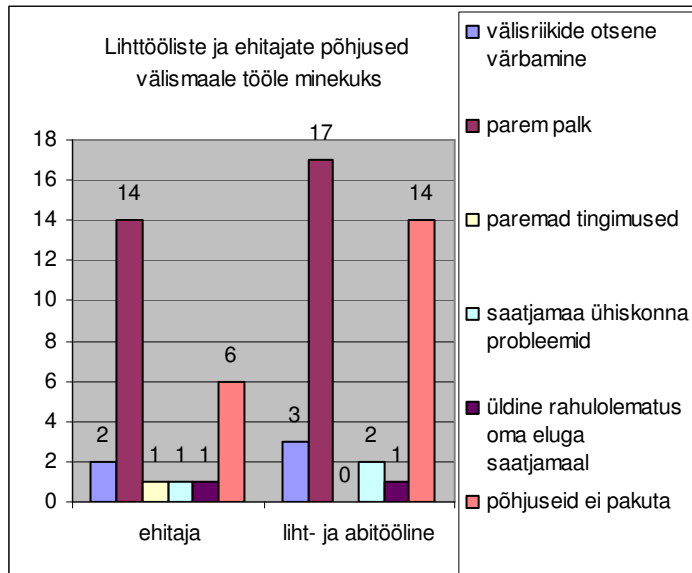
liitumist 8,3% töökäte äravoolust rääkivates artiklites kunstlikult tekitatud probleemiks, mis langeb liitumisjärgsel ajal 2,1%-le.

Kokkuvõtvalt võime niisiis öelda, et töökäte äravoolu kajastamise sagedus muutus peale EL-iga liitumist enam kui kolmekordseks ning samuti suurenes töökäte äravoolu probleemiks pidamine.

PÕHJUSED (Vt. Lisa 5.8.4)

95. töökäte äravoolu mainivas tekstis esines erinevaid viiteid töökäte äravoolu põhjustele 111 korral. Viieteistkümnes artiklis oli korraga mainitud mitu põhjust. Kui me vaatame seda, millised põhjused esinesid neis tekstides, kus mainiti korraga mitut põhjust näeme, et kõige enam on mainitud põhjusena võimalust saada välismaal paremat palka (14 korral), paremad tingimused on mitme põhjusega tekstides esindatud kuuel korral ning välisriikide otsene värbamine ning saatjamaa ühiskonna probleemid mõlemad viiel korral. Vaadates nüüd seda, kui palju mainiti erinevaid põhjuseid kokku (kõikide tekstide peale) näeme, et ka siin on kaalukalt esimesel kohal „parem palk”, mida pakuti töökäte äravoolu põhjuseks 45,9% juhtudest (51 korda). 33,3% juhtudest ei pakutud konkreetseid põhjuseid töökäte äravoolule. Välisriikide otsene värbamine ning saatjamaa ühiskonna probleemid esinesid põhjustena mõlemad vaid seitsmel korral 111st ehk siis 6,3% põhjustele viitamise juhtudest. Paremad tingimused põhjusena esines 5,4% juhtudest.

Vaadates, milliseid põhjuseid pakutakse töökäte äravoolule erinevatest töökäte äravoolu esindajatest rääkivates tekstides näeme, et liht- ja abitööliste (kes moodustasid suurima grupi erinevatest töökäte äravoolu esindajatest) puhul olid põhjustena enim esindatud parem palk (17 korda) ning suuruselt teise rühma moodustasid tekstid, mis ei pakkunud töökäte äravoolule põhjuseid (Vt. Joonis 5.6). Üldiselt töökäte äravoolu esindajate puhul oli kõige enam neid tekste, kus põhjuseid ei pakutud (18), suuruselt järgmise rühma moodustasid tekstid, mis tõid põhjusena välja parema palga (12), ülejäänud põhjuseid pakuti vähem, ning sageli esinesid nad ka samades tekstides, mis pakkusid põhjusena paremat palka. Ka ehitajate puhul oli peamiseks lahkumise põhjuseks parem palk, seda mainiti 14-s tekstis (21-st), kuues tekstis ei pakutud lahkumisele konkreetseid põhjuseid, ning ülejäänud põhjuseid pakuti märksa vähem ja need esinesid üldjuhul samades tekstides, kus juba oli mainitud parem palk. (Vt. Joonis 5.6).

JOONIS 5.6

Kokkuvõtvalt võime niisiis öelda, et ülekaalukalt peamiseks põhjuseks, mida töökäte meediakajastuses lahkumisele välja tuuakse on parem palk, seda nii kõikide töökäte äravoolust rääkivate tekstide kui erinevate erialade lõikes.

LAHENDUSED (Vt. Lisa 5.8.5)

Tervelt 87,4% kõikidest töökäte äravoolu kajastanud artiklitest ei pakkunud antud nähtusele lahendusi. Seejuures toob EL-iga liitumine töökäte äravoolu kajastamise puhul kaasa märkimisväärsed muutused lahenduste pakkumise osas, nimelt enne EL-iga liitumist pakutakse töökäte äravoolule lahendusi vaid 2 tekstis, mis on 4% enne EL-iga liitumist ilmunud töökäte äravoolust rääkivatest artiklites. Peale liitumist aga pakutakse töökäte äravoolule lahendusi tervelt 21,3% sel perioodil ilmunud töökäte äravoolu kohta käivatest artiklitest. *Seega võib öelda, et peale EL-iga liitumist hakati meedias palju rohkem töökäte äravoolule lahendusi pakkuma.*

3.1.4 Õppurite välismaale liikumise meediakajastus (Vt. Lisad 5.9)

MILLISE TASEME ÕPPURITEST ON JUTTU? (Vt. Lisa 5.9.1)

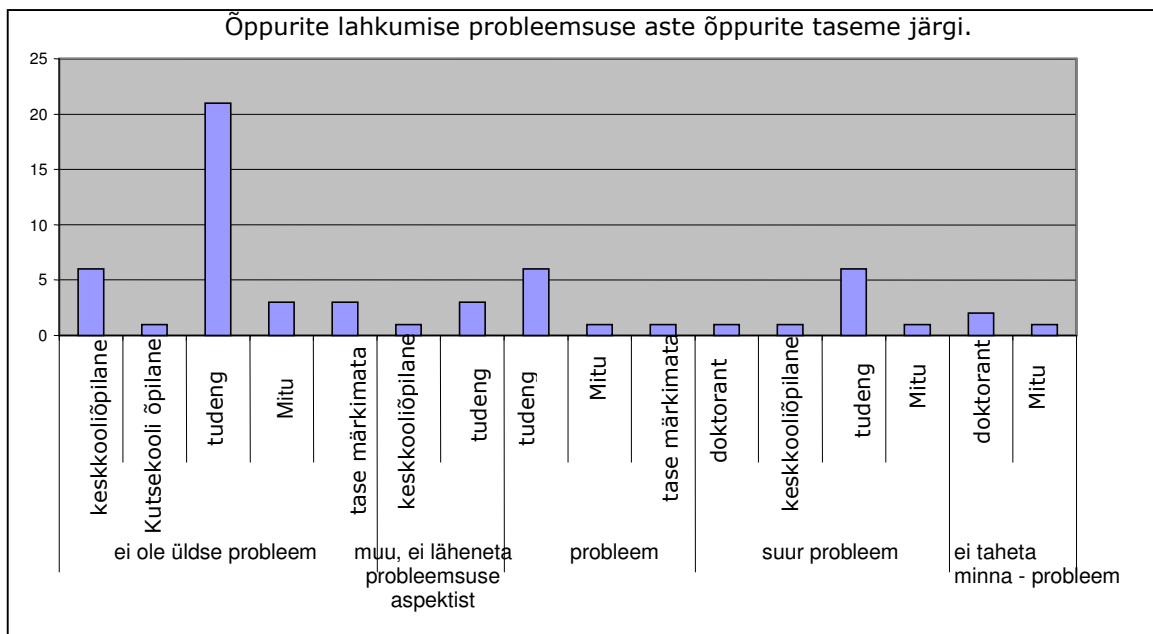
Nagu eelpool mainitud, oli õppimaminek peateemaks vaid 22 tekstis, ehk 10% valimist, seejuures enam kui pooltel juhtudel ei esinenud õppimaminekut kajastavates teemades kõrvalteemasid ega muid kõrvalteemasid. Samas mainiti õppureid kokku 67 korral, millest 6 korda mainiti mitut erineva taseme õppurit samas tekstis korraga. Kokku mainiti kõige enam kõrghariduse taotlejaid (42). Kõikide ülejäänud haridustasemetega

esindajaid esines alla 10 korra – keskkooliõpilasi mainiti 12% kõikides õppuritest rääkinud artiklitest, doktorande 9%, magistrande kõigest 6%. Kutsehariduse omandajaid mainiti kõigest kahel korral, seejuures ühel korral neist kahest räägiti samas tekstis ka kõrghariduse taotlejatest. Õppuri tase oli märkimata, ehkki õppuritest üldiselt räägiti 4 tekstis. Õppuritest rääkisid tekstid, mille peateemaks oli välismaale õppima minek (22), hariduse olukord (15), üldiselt välismaale minek (6), ajude äravool (5), tööturu olukord (5), muu (5) ja töökäte äravool (1). Seejuures ajude äravoolust rääkivates tekstides olid esindatud keskkooliõpilased ja kõrghariduse taotlejad, töökäte äravoolust rääkivas tekstis kutsehariduse omandaja ning õppimamineku peateemaga artiklites keskkooliõpilased, tudengid, doktorandid ning need artiklid, mis mainisid mitut õppuri taset korraga.

Enamik nendest tekstidest, mis õppureid mainisid avaldati *Postimehes* (33), järgnes *Eesti Päevaleht* (14), *Ekspressis* ja *Äripäevas* ilmus mõlemas 6 õppureid mainivat teksti. Õppuritest rääkivatest tekstidest üle poole (33) sisaldasid endas ka hinnangut lahkujaile, enamus neist hinnangutest olid positiivset laadi – täiesti positiivselt (11) ja pigem positiivselt (15). Erineva astmega positiivsete hinnangute osaliseks said nii keskkooliõpilased, tudengid, doktorandid kui kutsehariduse taotlejad. Täiesti negatiivset hinnangut ei antud ühelegi õppurile, pigem negatiivset hinnangut esines kolmel korral ja selle osaliseks said tudengid. *Niisiis räägiti meedias kõige enam tudengitest, õppurite välismaale minekust kirjutas kõige sagedamini Postimees ja üle poole kõikidest õppurite välismaale minekut kajastavatest tekstidest andsid õppuritele hinnangu, milledest omakorda enamus olid positiivset laadi.*

KAS ÕPPURITE LAHKUMINE ON PROBLEEM? (Vt. Lisa 5.9.2)

Enamus kõikidest õppurite kohta ilmunud artiklitest (59) 59,3% (35) väitsid, et õppurite lahkumine ei ole üldse probleem. 15,3% kõikidest õppureid käsitletud tekstidest pidasid õppurite lahkumist suureks probleemiks ning 13,6% mitte eriti tõsiseks, kuid siiski probleemiks. 4 artiklit, ehk 6,8% ei lähenenud õppurite lahkumisele probleemseuse aspektist ning 3 artiklis oli välja toodud, et probleem on hoopis selles, et piisavalt õppureid ei taha välismaale minna ja pakutavatele kohtadele ei jätku kandidaate (vt. Joonis 5.7). Kuna kõrghariduse taotlejaid mainiti kõige enam, on ka loogiline, et nad on enimesindatud igas õppurite lahkumise probleemseuse tasemes, nii seal kus seda peeti suureks probleemiks, kui ka seal kus seda ei peetud üldse probleemiks.

JOONIS 5.7

Valdav enamus (69,5%) õppuritest rääkivad tekstidest ei süüdistanud õppurite välismaale minekus kedagi ega lähenenud teemale probleemsuse aspektis, mis on loogiline arvestades, et enamus tekstidest väitsidki, et tegemist ei ole probleemiga. Peamiseks probleemiks peeti riigi ja haridusasutuste tegematajätmisi või valesid otsuseid, seda probleemsuse aspekti esines 18,6% õppuritest rääkivatest tekstidest. Nendest tekstidest, kus õppurite lahkumist peeti suureks probleemiks (9) viies toodi esile riigi ja / või haridusasutuste tegematajätmisi või valesid otsuseid kui selle probleemi põhjustajaid,

Õppurite lahkumise probleemsuse meediakajastus erineb töökäte äravoolu vastavast meediakajastusest peaaegselt seetõttu, et neid tekste, mis ei lähene teemale probleemsuse aspektist on vähe ning üldiselt suurima rühma moodustavad lood, mis ei pea õppurite lahkumist üldse probleemiks.

KAJASTAMISE ERINEVUSED ENNE JA PÄRAST EL-IGA ÜHINEMIST (Vt. Lisa 5.9.3)

Õppuritest rääkivate tekstide arv kasvas valimis aasta aastalt liikudes 9-lt õppureid mainivalt artiklilt 2002 aastal 26 õppureid mainiva artiklini 2004 aastal. Enne EL-iga ühinemist ilmus õppurite kohta 44 teksti ja peale EL-iga liitumist ilmus õppurite kohta 15 teksti, kui lähtuda keskmisest õppureid maininud artiklite arvust kuu kohta siis näeme, et peale EL-iga liitumist on toimunud väike tõus, endiselt 1,6 artiklilt kuu kohta 1,9-le.

Kui me vaatame seda, kas ja kuidas on muutunud õppurite välismaale minemise probleemsuse kajastamine enne ja pärast EL-iga liitumist, näeme me, et erinevused liitumiseelses ning liitumisjärgses kajastuses on jällegi väga suured. Enne EL-iga liitumist väideti 47,7% liitumiseelsetest õppurite kohta käivatest tekstidest, et õppurite lahkumine ei ole üldse probleem (üldvalimis 59,3%). Nii probleemiks, kui suureks probleemiks peeti liitumiseelsel ajal õppurite lahkumist võrdses arvus artiklites, mõlemat 18,2% tekstidest, mis kokku moodustab 36,4 % (võrreldes üldvalimi 28,9%-ga). Peale EL-iga liitumist leiti aga 93,3% liitumisjärgsetest õppurite kohta käinud tekstidest, et nende lahkumine ei ole üldse probleem ja vaid 6,7% tekstidest leidis, et tegemist on suure probleemiga. *Niisiis võib kokkuvõtvalt öelda, et õppurite lahkumise kajastamine tõusis peale EL-iga liitumist õige pisut (eriti võrreldes ajude äravoolu ja töökäte äravoolu kajastuse tõusuga) ent selle nägemine probleemsena langes drastiliselt.*

3.2 Kvalitatiivse meediatekstide analüüsi tulemused

3.2.1 Diskursiivsed skeemid valimigruppide põhiselt

Nagu kirjeldatud metoodika peatükis, uuriti kvalitatiivse meediatekstide analüüsi osas 20 kontentanalüüsi valimisse kuulunud teksti, kasutades selleks põhistatud teooriat. Põhistatud teooria esimese sammu– andmete kondenseerimise – tulemused, milleks on asjakohaste lõikude analüüsiplaani põhine kogum on Lisas 6. Allpool on esitatud asjakohaste lõikude *cross-case* analüüsi põhjal ilmnenu mustrite põhised diskursiivsed skeemid ajude äravoolu, töökäte äravoolu ning õppurite välismaale liikumise kohta.

3.2.1.1 Ajude äravoolu diskursiivne skeem

Ajude äravoolust rääkis selle uuringu valimis kuus teksti, millest pooled keskendusid meditsiinipersonali lahkumisele ning ülejäänud pool lähenesid ajude äravoolu probleemistikule üldisemast perspektiivist tuues näiteks ka teadlaste lahkumist.

Ajude äravoolu kohta käivate artiklite *cross-case* analüüs (Lisa 7), näitab et kvalitatiivse meediatekstide analüüsi valimigruppide moodustamine johtuvalt magistritöö laiemast fookusest – ajude äravoolu vaatlemisest töökäte ja õppurite äravoolu taustal – on õigustatud. Ajude äravoolust rääkivate tekstide siseselt on tsitaatidest välja joonistuv diskursiivne skeem sisuliselt ühtsem kui kogu valimi *cross-case* analüüsi lõikes. Näiteks

puudusid ajude äravoolu kohta käivatest tekstidest viited sellele, miks ei peaks välismaale minema, samuti leidis „probleemsuse” kategoorias ainult ühtesorti tsitaate – neid, mis viitasid sellele, et ajude äravool on suur probleem. Prognoosi kategoorias esines tsitaate ainult alamkategoorias „Tulevik on tume”.

1. Minnakse, et teenida oma kvalifikatsioonile vastavat tööd tehes normaalset palka ja see on mõistetav.

Välismaale liikumise põhjustest on toodud välja kõik koodid välja arvatud „kogemuste ja oskuse omandamine” ja „vastuvõtjamaa värbab”. Kokkuvõtlikuks lahkumispõhjuseid kirjeldavaks lauseks sobiks tsitaat: *„Lähevad sinna, kus palk parem, karjääri- ja arenguvõimalused suuremad, turvalisem ja elutervem ning ka mittemateriaalseid väärtusi austav ühiskond”* (T15). Töötasust rääkides tuuakse välja võrdlus teiste riikidega, viidates sellele, et Eestis töötades saab spetsialist kordi vähem palka kui tema kolleeg mujal samasuguse töö tegemise eest, just seetõttu kasutasin diskursiivse skeemi esimeses lauses sõna „normaalne” (palk). Lahkumispõhjustest rääkides on oluline rõhuda ka töötingimuste oluliseks pidamist, seda eriti just Eesti arstide puhul: *„Lisaks palgale peetakse oluliseks ka seda, et töö oleks huvitav ja väljakutseid pakkuv....”* (T8).

Üks ajude äravoolust Taani näitel rääkiv tekst tõi põhjustena välja ka ebarahuldava maksusüsteemi, mis ajendab kõrgelt-kvalifitseeritud spetsialiste välismaale minema eristudes sellega ülejäänud, Eesti kohta käivatest tekstidest.

Tähelepanuväärne on ka asjaolu, et arstide lahkumisest rääkides on toon mõistev ja äraminekut isegi õigustav: *„Me ei saa eeldada, et noor inimene hakkab füüsilisest isikust ettevõtjaks ja võtab endale võla, et osta näiteks Värskasse arstikabinet. Noor inimene läheb pigem Rootsi või Inglismaale või Põhja-Soome, kus ta saab palka kätte 60 000 krooni ja kus tal on prii korter ja ametikabinet ja tegema peab ainult oma arstitööd”* (T1). Põhjuseid sellele, miks mitte minna välismaale, ajude äravoolu puhul ei pakuta.

2. Riigile mõjub kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide lahkumine aga arengut pärssivalt ja on suureks probleemiks, kuna lahkuvad kõige otsustus ja arenguvõimelisemad.

Nagu juba öeldud nimetatakse ajude äravoolust rääkivates artiklites ajude äravoolu suureks probleemiks, mis mõjutab negatiivselt Eesti ühiskonna majanduslikku olukorda: *„Samal ajal vähendab ajude äravool doonorriikide arengupotentsiaali ja*

tekitab täiendavaid kulusi haridus- ja raskusi majandussüsteemile. Eriti raskelt võivad need tegurid mõjutada Eesti ühiskonda.” (T16).

3. Sellest johtuvalt on riigi tulevik tume, kuna ette on näha kõrgelt kvalifitseeritud spetsialistide lahkumisest tulenevaid probleeme haridus- ja meditsiinisfääris ning sellel on tagajärjed riigi majandusliku olukorra jaoks.

Tulevikuproгноoside kategooria puhul esines ajude äravoolust rääkivates tekstides viiteid vaid üsnagi tumedale tulevikule. Arstidest rääkides olid prognoosid mõistetavalt just meditsiinisfääri kohta: „Ja kui 40aastaste ja nooremate kategooriast ka veerand ära läheb, siis seitsme aasta pärast on meil arste 35 protsenti vähem kui praegu. Ja tänasel päeval siia enam mitte midagi parata ei saa. Ainuke, mida ehk saaks, oleks pidurdada nooremate äraminekut, aga seadustega seda takistada pole võimalik” (T1). Üldiselt ajude äravoolust rääkides nähti mõjusid ka haridussfäärile ja riigi majanduslikule arengule, viimane toodi välja küll Taanist rääkivas artiklis: „Taani juhtiva sõltumatu majandusteadlase professor Torben M. Anderseni arvates võib ajude äravool juba lähematel aastatel riigi majandusele tõsiseid tagajärgi kaasa tuua, kui midagi praegu ette ei võeta” (T4). Tähelepanuväärne on ka see, et tumedates tulevikuproгноosides oli tihti peale juba iseenesest sees teatav lootusetusenoote, sest samas argumentis toodi välja ka eitused võimalikele lahendustele: „Kui kõrghariduse omandamine tasuliseks teha, valivad just andekamad lähiriikide ülikoolid, mis üliõpilaste käest maksu ei nõua. Ja Eesti on ilma ka headest õppuritest, rääkimata koolitatud spetsialistidest, kes suuremate võimalustega riike väikese Eesti vastu enam tagasi vahetama ei kipu. Ja ajude äravool hakkab toimuma juba enne ülikooli,” (T15).

4. Olukorras on peamiselt süüdi riik, kes ei oma ülevaadet toimuvast ning on teinud rohkesti ebaõigeid otsuseid, mida aja möödudes ei ole üle vaadatud. Samuti ei piisa maksumaksjale aust ja uhkusest, mille tema rahaga koolitatud spetsialistid teoreetiliselt maailmas töötades Eestile võivad tuua.

Valdavalt tõid ajude äravoolust rääkivad tekstid välja kriitikat riigi suhtes, kõige enam toodi näiteid sellest, kuidas riik ja erinevad institutsioonid ei saa oma ülesannete täitmisega hakkama. Viidati nii sellele, et aja jooksul tehtud otsuseid ei ole aja möödudes

mugandatud: „*Neid otsuseid tehti 90ndatel lähtuvalt toonasest hetkeseisust ja kõige suurem viga on see, et me pole neid otsuseid aja jooksul korrigeerinud.*” (T1), kui ka sellele, et Eesti haridusinstituutide tase ei ole kõige parem ja seega ei saa see mujal maailma läbi löönud eestlaste edu eest au endale võtta: „*Need noored, kes välisriikides läbi löönud, on seda peamiselt teinud edasipüüdleva iseloomu ja keskmisest kõrgemate vaimsete võimete tõttu, mitte seetõttu, et sinne ülikooliharidus niivõrd hea oleks.*” (T15).

Lisaks sellele väideti, et Eesti riigis lokkab bürokraatia: „*Meil on liiga palju arvuteid ja liiga palju töötajaid. Asjad toimuvad paberi peal ja reaalsel huvi ei tunta, sest meie vabariik töötab projektipõhiselt.*” (T1), mis on omakorda seotud ka sellega, et probleemist ei omata täit ülevaadet: „*Eesti Vabariik ei tea üldse, kui palju Eestis arste on,*” (T1) ja seetõttu ei jää midagi muud üle, kui spetsialistide lahkumist jõuetult pealt vaadata: „*Paraku vaatame me täna rahulikult pealt, kuidas kümme aastat riigi kulul õppinud arst lahkub välismaale ja tal ei ole riigi ees mingeid kohustusi.*” (T8).

Samas on oluline mainida ka seda, et lisaks rahulolematusele riigiga väidetakse kriitika kategoorias ka seda, et lahkujad on oma hariduse ja edukuse riigile võlgu ning maksumaksjatele, kelle raha eest nad koolitatud on, ei piisa vaid nende kaasmaalaseks olemise uhkusest. „*Samas on enamik maailma siirdunud spetsialiste koolitatud maksumaksja rahaga. Siit tekibki kiuslik mõte: kas maksumaksjale piisab aust ja uhkusest või tahab ta ka ise sellest ühiskondliku rikkuse kasvamise protsessist osa saada. Kuidas vältida olukorda, et madalama elatustasemega riigi haridusinvesteeringud ei muutuks rikkama riigi eduteguriks ning vaesem riik rikka riigi hariduskoolituse kolooniaks? Ja et meie just vaesemaksjääja rolli ei satuks?*” (T16). Alljärgnevalt on näha, et tegemist on eelargumendiga lahendusele, mis hõlmab hariduskulutuste tagasiküsimist.

5. Olukord vajab kindlasti lahendust, milleks arstide puhul peaks olema palkade tõstmine ja infrastruktuuri laiendamine, juba toimuva väljarände kompenseerimiseks peaks tõstma koolitustellimust. Üldiselt on ajude äravoolu lahendusena võimalik ka koolituskulude tagasinõudmine riigist lahkuvatelt isikutelt.

Lahenduste puhul tuuakse välja nii proaktiivseid kui reaktiivseid meetmeid. Arstide puhul pakutakse võimalusena välja valikulist palga tõstmist: „*Praxis soovitab väljarände piiramiseks tõsta noorte arstide ja õdede töötasu, sest nende soov välismaale*

minna on suurem,” (T17) ning infrastruktuuri arendamist Skandinaavia riikide eeskujul, luues perifeeriasse arstikabinete ning tagades seal töötavatele arstidele elamispinna.

Samuti peetakse arstide lahkumise kompenseerimiseks oluliseks koolitustellimuse tõstmist ning õppelaenu tagasimaksmist.

Üldiselt ajude äravoolu puhul pakutakse enam reaktiivseid lahendusi, millest populaarseim on hariduskulude tagasiküsimine, seda on pakutud välja nii Eesti kui ka Taani spetsialistide lahkumise lahendusena ning Haigekassa juht Hannes Danilov on selle välja pakkunud ka meditsiinipersonali lahkumise kompenseerimiseks: *„Haigekassa juht teeb ettepaneku, et kui noor meditsiinitöötaja lahkub viie aasta jooksul pärast kooli lõpetamist teise riiki tööle, katab ta oma õpetamiskulud ise või teeb seda välisriigi tööandja”* (T8).

3.2.2 Töökäte äravoolu diskursiivne skeem

Töökäte äravoolust rääkis selle uuringu valimis kaheksa teksti, millest pooled lähenesid töökäte äravoolu probleemistikule üldisemast perspektiivist ja ülejäänud neli jagunesid bussijuhtidest, ehitajatest, kalkunikitkujatest ja USA hotellipersonalist rääkivateks artikliteks.

Töökäte äravoolu kohta käivate artiklite *cross-case* analüüs (Lisa 8), näitab et töökäte äravoolu diskursiivse skeemi siseselt on võrreldes ajude äravoolu diskursiivse skeemiga suuremad erinevused näiteks „minemise põhjuste” ning „probleemsuse” kategoorias, kuid näiteks tulevikuproгноoside kategoorias esineb ainult helgesse tulevikku uskuvaid tsitaate ning lahendusi ei pakuta töökäte äravoolule üldse mitte kordagi.

1. Mujal Euroopas vaevlevad mitmes sektoris tegutsevad ettevõtted tööjõupuuduses ent paljud riigid ja ametiühingud siiski pelgavad eestlaste sisserännet ja on kehtestanud üleminekuajad ning piirangud, seetõttu minnakse peamiselt just lühema ajaga head raha teenima, noored lähevad ka kogemusi omandama ja keelt praktiseerima.

Töökäte äravoolu põhjustena tuuakse välja kombinatsioon parema tasu ootusest, parematest elutingimustest ning soovist omandada kogemusi: *„Enamik välismaal töötanutest oli rahul nii palga, töötingimuste kui ka töö endaga. Lühikeseks ajaks minejad on enamasti nõus töötama madalamal ametikohal, kui see oleks neil võimalik Eestis.”* (T3). Seejuures elu ja töötingimuste puhul on oluline mainida ka seda, et töökäte

äravoolu esindajate puhul toodi välja asjaolu, et nad töötavad tihti töökohtadel, mis on madalama staatusega kui need, mida nad omaksid Eestis: „*Noorel mehel tuleb töötada terve aasta vaid öövahetustes ja oma sõnul ergutab teda vaid palk ning väljavaade aasta pärast koju saada.*” (T3).

Oluline on ka see, et just töökäte äravoolu puhul mainitakse enam vastuvõtjamaa värbamist: „*Šotimaa pealinna Edinburghi suurim bussifirma Lothian Buses vaevleb tööjõupuuduses. Sellele loodetakse leida leevendust alles järgmisel aastal, kui avaneb võimalus sohvreid värvata euroliidu uutest liikmesriikidest, sealhulgas Eestist*” (T12).

Kuid samaaegselt tuuakse tasakaaluks välja mitmete riikide poolt kehtestatud piirangud ja üleminekuajad, mistõttu ei saa öelda, et töökäte välismaale mineku põhjuste osas oleks diskursiivne skeem kokkuvõttes oluliselt mõjutatud välismaapoolsest soovist meie töökäsi enda tööturule saada: „*Teised ELi riigid kaitsevad oma turgu erinevate meetoditega. Ametiühingud on teinud tõsist tööd mitmeid aastaid varem, et takistada tööjõu vaba liikumist.*” (T20).

Kuigi üldiselt mainitakse välismaale töölemineku põhjusena just võimalust lühema ajaga head raha teenida, väärrib äramainimist ka asjaolu, et eriti just noorte inimeste puhul peetakse oluliseks keeleoskuse praktiseerimist ja kogemuste omandamist. Eeldus, et välismaal töötatakse just lühiajaliselt, tuleneb diskursiivse skeemi esimesse lausesse ka seetõttu, et kvalitatiivse meediatekstide analüüsi valimisse sattunud artiklitest ühes viidatakse asjaolule, et perest eemal viibimise pinge ei ole väärt palka, mis Eestist vaadatuna võis tunduda küll suurena, kuid vastuvõtjamaal sulab käest: „*Juba kogemustega töömehed räägivad, et esialgu hea tundunud palk sulab justkui käest. Väljateenitud brutopalk on küll kordades suurem kui kodumaal, aga maha tuleb rehkendada maksud, sõidukulud, korteri üür, toit ja muu eluks vajalik. Kui lisada ka pikaajaline eemalolek perekonnast ja sõpradest, siis võib arvata, et välismaal töötamine jääb ajutiseks ettevõtmiseks.*” (T20).

2. Kuigi osades sektorites (ehitajad, bussijuhid) võib töökäte äravool olla tööandjatele suureks probleemiks, ning Eesti riiki nähakse selles osas kaotajaks jäävat, tuuakse siiski välja ka lootusrikkaid noote, kus väidetakse, et tegemist ei ole probleemiga, mida ei saa

lahendada, või mis oleks püsiva iseloomuga, kuna üldiselt on Eesti tööinimeste soov välismaale minna vähenenud.

Ka töökäte äravoolu probleemsuse kategooria on mitmekülgsema iseloomuga kui näiteks ajude äravoolu puhul. Tuuakse välja nii seda, et töökäte äravool on suur probleem, milles jääb kaotajaks Eesti tööandja ja riik, eriti just bussijuhtide ja ehitajate tööjõuturu segmendis, kuid samaaegselt on samade artiklite puhul alternatiivse kõneleja poolt välja toodud lootusrikas suhtumine. „*Paljud noored, kes on omandanud heal tasemel kutseoskused, on otsustanud samuti minna õnne otsima. Kaotajaks jäävad Eesti tellija, all- ja peatöövõtja.*” (T20) või „*Tallinna Autobussikoondise (TAK) suhtekorraldusjuht Sirje Roht siiski ei usu, et pealinna bussijuhid massiliselt Šotimaale kippuma hakkaksid.*” (T12). Üldjoontes võib väita, et diskursiivne skeem langeb probleemsuse osas siiski pigem selle seisukoha poole, et tegemist ei ole väga suure probleemiga, kuna tööjõu äravoolust üldiselt rääkivad artiklid rõhutavad just seda osapoolt: „*Need numbrid ei ole siiski hirmuäratavalt suured. Erinevused hinnangutes sõltuvad nii valimist kui ka küsimuse püstitusest*” (tekst 18) ja sama teksti pealkiri „*Eestlased ei ihka rännata*”.

Samasugune, vastandlikke seisukohti tasakaalustav, on olukord töökäte äravoolu diskursiivse skeemi teise lõigu teises – minemise soovi intensiivsusest – rääkivas kategoorias. Tuuakse välja argumente selle kohta, et minna soovijaid on palju: „*Peaaegu iga teine eestlane oleks euroliidus valmis töötama välismaal, sest on veendunud, et siinsed palgad ei tõuse.*” (T5), kuid siin on oluline tähelepanu pöörata asjaolule, et niivõrd suure välismaalemineku soovi argumendi on välja toonud meie üleminekuaja kehtestanud naaberriigi – Soome – ametiühingute esindajad. Siinkohal on oluline ära mainida asjaolu, et just Soome päritolu tsitaatidest ilmneb, et ehkki töökäte sissevoolu peetakse suureks, ootaksid soomlased pigem kõrgelt-kvalifitseeritud töötajaid: „*“Soomes oleks eriti vaja koolitatud töötajaid, aga paraku pole nende huvi kuigi suur,” nentis Soome ametiühingute keskorganisatsiooni juht Matti Tukiainen.*” (T5). Eesti päritolu tsitaadid toovad eestlaste suure minna soovimise argumendi kohe koos pehmendavate asjaoludega: „*M-Partneri arendusjuht Sabina Trankmann ütleb, et välismaale tööle soovijate hulk on tunduvalt suurem, kui firmal töökohti vahendada. “Osa töölesoovijaid on muidugi sellised, kes mingit tööd ega ka keeli ei oska, kuid arvavad, et küll nad*

välismaal ikka hakkama saavad,” räägib Trankmann.” (T19). Lisaks sellele väärrib selles diskursiivse skeemi osas äramainimist asjaolu, et töökäte äravoolu nähakse väheneva trendina: „Uuringu kokkuvõte on rõõmustav: selgus, et Eesti 15-64-aastaste inimeste soov välismaal töötada on võrreldes 2000. aastaga vähenenud enamiku elanikke gruppides,” (T3).

3. Sellest johtuvalt on üldised tulevikuproгноosid töökäte äravoolu seisukohast optimistlikud, lootes asjaolule, et minnakse lühikesteks perioodideks ja tullakse kindlasti tagasi.

„Probleemsuse” kategooria tõlgendamist pigem mitteprobleemse kui probleemsena õigustab ka lähem pilk tulevikuproгноosidele. Nimelt ei ole töökäte äravoolu diskursiivset skeemi kujundavates tsitaatides ainsalgi korral mainitud, et Eesti tulevik oleks tööjõu liikumise aspektist tume. Helge tuleviku alamkategooriast on esindatud nii lootus sellele, et lahkujad lähevad lühikeseks ajaks ja tulevad tagasi: „Mis muret teeb, on noorte kasvav soov välismaale minna, kuid uuringu koostajad peavad seda nähtust loomulikuks ning ei näe põhjust peljata, et nad enam tagasi ei tule.” (T3) kui sellele, et hakatakse aru saama, et ka välismaal ei oota neid piimajõed ja pudrumäed: „Inimesed on muutunud realistlikumaks ja näevad, et ega mujalgi pudrumäed ja piimajõed oota. Vähenenud on nende inimeste hulk, kes on Eesti elus pettunud,” nentis sotsiaalministeeriumi töö-ala asekanstler Piret Lilleväli uuringu esitlusel” (T3).

4. Hoolimata optimistlikest tulevikuproгноosidest saavad töökäte äravoolu eest kriitika osaliseks nii riik kui liikujad ise; riiki süüdistatakse majanduslikus ja sotsiaalses ebavõrdsuses ja välismaale liikunud töökäsi süüdistatakse neile osaks saavates hädades, kuna tihtipeale lähevad nad välismaale illegaalselt ja võtavad vastuvõtjamaal vastu töökohad, mida kohalikud ise eales ei tahaks.

Kriitika kategoorias on töökäte äravoolu diskursiivse skeemi defineerivad seisukohad, et välismaale liikujatel ei ole usku oma riiki, ega sellesse, et siin palgad tõuseks: „Kolm neljandikku vastanutest ei pea tõenäoliseks, et palgad Eestis tõusevad teiste liikmesriikide palkade tasemele. 67 protsendi vastanute hinnangul suureneb

sotsiaalne ja majanduslik ebavõrdsus veelgi,” (T5). Samuti arvati, et välismaale läinud ja seal probleemidesse sattunud töökäed on oma hädades ise süüdi: „Ma ei saa aru, miks kirjutatakse orjatööle sattunud inimestest kui ohvritest – kui inimene teab, et ta töötab illegaalselt, on ta ju sisuliselt samasugune seaduserikkuja nagu varas,” sõnab Trankmann.” (T19) ja „Tööd, mida pakutakse, on peamiselt sellised, mida kohalikud ise teha ei taha.” (T19). Kuigi ka töökäte äravoolu puhul mainitakse, et riigil puudub ülevaade sellest, kui paljud inimesed välismaale tööle suunduvad on siinkohal räägitud illegaalsetest töötajatest, mispuhul on riigi teadmatus mõistetav.

Nagu juba eelpool mainitud, ei pakuta töökäte äravoolu tekstides olukorrale mitte mingisuguseid lahendusi, ei pro- ega reaktiivseid. Kuigi siinkohal oleks töökäte diskursiivse skeemi lõpuna võimalik nii „... *olukorda ei ole võimalik lahendada*” kui ka

5. „olukorda ei ole vaja lahendada, kuna on eeldusi, et see laheneb iseenesest,” viitavad diskursiivse skeemi kolmas ja neljas lõik just viimasele. Positiivsed tulevikuproгноosid ning olukorra nägemine pigem väheproblemaatilisena viitab sellele, et siin ei olegi midagi, mida lahendada.

3.2.3 Välismaale õppima suundumise diskursiivne skeem

Välismaal õppimisest rääkis selle uuringu valimis kuus teksti, millest üks lähenes välismaal õppimisele üldiselt, üks rääkis keskkooliõpilastest, üks kutsekooli õpilastest, kaks tudengitest ning üks noortest teadlastest (doktorantidest).

Välismaal õppimise kohta käivate artiklite *cross-case* analüüs (Lisa 9), näitab et välismaale õppima suundumise diskursiivne skeem on sisuliselt ühtsem kui kogu valimi *cross-case* analüüsi lõikes. Näiteks puudusid välismaale õppima mineku kohta käivatest tekstidest minemispõhjustena tasu ja sellega seotud tingimused, tulevikuproгноosid olid helged ning olukorda ei nähtud probleemsuse aspektist (ei esinenud koodi „suur probleem” ega ka koodi „ei ole probleem”).

1. Inimesed lähevad välismaale õppima, kuna see on kasulik ja tore kogemus ning välismaine haridus on Eesti omast paremal tasemel, erandiks on siinkohal tehnika erialade doktorandid, kelle jaoks välismaal õppimine ei ole nii ahvatlev, kuna nad on

enamasti Eestis kõrgepalgalistena tööl ja perekonda omavad inimesed, kelle jaoks neljaks aastaks välismaale doktorantuuri tegema minek ei ole eriti ahvatlev võimalus.

Mõistetavalt ei ole välismaale mineku põhjustena toodud välja töötasu ja sellega seotud tingimusi. Peamisteks põhjusteks, mis välismaale õppima mineku juures välja tuuakse on kogemuste ja oskuste omandamine: „*Paljud Eesti tudengid üritavad kas või korra õppeaja jooksul välismaal tudeerimas käia. «Selleks, et kogemusi ja CVsse rida saada – need read loevad tänapäeval väga palju,» põhjendas Maarja Kruus*” (T14), aga ka lihtsalt asjaolu, et tegemist on meeldiva kogemusega: „*“Noortele meeldib välismaine praktika väga ning paljud jäävad ka pärast praktikat sinna mõneks ajaks tööle. Kui pole peret ja kohustusi, siis mis võib olla toredam kui veidi ilma näha.”*” (T2). Mainitakse ka paremaid tingimusi: „*«Aga sain Taanist kindlasti parema hariduse kui sama summa eest siin Concordias saanud oleksin. Sealsed praktikavõimalused pole Eesti oludega võrreldavad.»*” (T14).

Valimisse võeti sisse ka üks tekst, mis rääkis sellest, et välismaale minejaid ei ole nii palju kui võimalusi, tegemist oli koguvalimi mõttes erandliku artikliga, kuid kuna artikkel tõi sisse ühe kindla valdkonna (tehnoloogia erialad) probleemid ja oli väga kõnekas valiti ta ka kvalitatiivse analüüsi valimisse. Selle teksti puhul tuuakse välja ka põhjuseid, miks tehnoloogiaerialade noored teadlased ei kipu neljaks aastaks välismaale doktorantuuri tegema, kuigi riik neile selleks võimalust pakub: „*Kolmandaks aheldab kohustus töötada kolm aastat koduülikoolis ka inimese palju väiksema palganumbri külge, kui ta tööturul teenida võiks.*” (tekst 11).

2. Välismaale õppima mineku temaatikale ei läheneta üldse probleemsuse aspektist, tuuakse vaid välja, et tudengid, keskkooli- ja kutsekooli õpilased tahavad väga välismaale minna, sama ei saa aga öelda tehnoloogiaerialade doktorantide kohta.

Nagu öeldud ei kajastata välismaale õppimist üldse probleemsuse seisukohast, selles diskursiivses skeemis ei ole esindatud ei seisukohti, et välismaal õppimine oleks suur probleem ega ka neid, mis väidaks, et tegemist ei ole probleemiga, tuuakse vaid välja, et minna tahtmine on enamikes õppurite kategooriates väga suur: „*“Tänapäeva noored on ka ise uskumatult aktiivsed. Hakatakse juba 13–14-aastaselt ise mõtlema võimalustele, kuidas välismaale õppima saada,” tõdes Klimenko.*” (T6) ja „*Üliõpilaste*

seas saab enda täiendamine välismaal aina populaarsemaks ning haridusministeeriumi andmetel õppis mullu teistes riikides 430 Eesti tudengit” (T7).

3. EL-iga liitumine toob kaasa võimaluste suurenemise välismaal õppijaile.

Ka tulevikuproгноoside osas on välismaale õppima mineku diskursiivne skeem väga ühtne. Välismaale õppimise osas nähakse Eesti tulevikku helgena rõhutades vaid asjaolu, et välismaal õppimise võimalused inimeste jaoks suurenevad, siinkohal oleks isegi õigem öelda, et välismaal õppimise diskursiivses skeemis ei läheneta tulevikuproгноosidele riigi, vaid üksikisiku seisukohast, keskendudes eestlaste võimaluste laienemisele: „*ELiga liitumise tõttu saavad Euroopa kõrgkoolde sihtivad Eesti tudengid edaspidi arvestada oluliselt väiksema õppemaksuga, senikehtinud summaga võrreldes võib vahe kasvada kümnekordseks*” (T14) ja „*Tulevikus saab kutsekooli lõpetaja oma diplomiga mujal euroliidus tööd leida ja seal võetud kursused Eesti kooli üle kanda*” (T2).

4. Siiski on oluline, et Eesti riik maksab eestlastele kinni hariduse aga ei oma ülevaadet sellest, kui palju inimesi välismaale õppima läheb ning noortel on vabadus peale hariduse saamist kuhu iganes maailmas oma omandatud oskusi teiste riikide hüvanguks kasutama suunduda.

Kriitika kategoorias on välismaale õppima mineku diskursiivne skeem vähem ühtne kui teistes kategooriates, ning sarnaneb paljuski töökäte äravoolu diskursiivse skeemi kriitika lõiguga. Tuuakse välja nii asjaolu, et riigil / haridusinstituutsioonidel ei ole ülevaadet sellest kuhu ja kui paljud inimesed suunduvad: „*Ega see arv ei ole väga täpne, sest kirjas on siin ainult üliõpilased, kes on koolile teatanud, et nad lähevad välismaale õppima,*” ütles haridusministeeriumi pressiesindaja Liina-Jaanika Seisler.” (T7) kui ka asjaolu, et riigi poolt välja koolitatud spetsialistid lahkuvad ilma riigi ees mingit kohustust tundmata: „*«Eesti riik maksab kinni kümnetele tuhandetele õppuritele Euroopa mõistes keskmise, kohati ka üle keskmise taseme hariduse ning noor võib seejärel vabalt minna tööle bussijuhiks Soome, pangatelleriks Šveitsi või ärijuhiks Inglismaale,*» ütleb Mark Soosaar” (T13).

Tagatipuks on kutsekoolide õpilased teeninud ära kriitika oma keeleoskuse osas, mis takistab neid mujale maailma õppima ja kogemusi omandama minemast: „*Kehtna*

majandus- ja tehnoloogiakooli direktori Eero Kalbergi sõnul võib meie kutsekoolide õpilastel välismaal õppimisel takistuseks saada vähene keeleoskus ning otseselt kutsekoolist välismaale õppima minejaid on vähe.” (T2).

5A. Et riik lahkuvate õppurite arvelt ei kannataks, võiks sisse seada riiklikel kohtadel koolitatutele kohustuse kodumaal töötada.

Üldiselt on välismaale õppima mineku diskursiivne skeem ka lahenduste kategoorias töökäte äravoolu diskursiivsele skeemile sarnane, kuna lahenduste kohta on vaid üks tsitaat: „*Riigikogu keskfraktsiooni liige Mark Soosaar teeb ettepaneku viia seadusesse sisse nõue, et riigilt tasuta kutse- või kõrghariduse saanud oleksid kohustatud töötada oma maa ja riigi hüvanguks*” (T13).

Siinkohal tuleb arvestada ka sellega, et tsitaat viitab riigile võlgu olemise ja selle tagasiteenimise võimaluse kui lahenduse seoses peale õppimist tööle minekuga, mitte välismaale õppima mineku kui sellisega. Kuna tekst rääkis üldjoontes välismaale õppima minekust on see tsitaat ka siinses diskursiivses skeemis välja toodud. Kõiki asjaolusid arvesse võttes võib aga välismaale õppima mineku diskursiivse skeemi lõpetada töökäte äravoolu diskursiivse skeemiga sarnaselt:

5B. Olukorda ei ole vaja lahendada, kuna on eeldusi, et see laheneb iseenesest.

3.2.4 Kokkuvõtvad tõlgendused kogu valimi lõikes

Minna või mitte minna ?

Kogu kvalitatiivse meediatekstide analüüsi valimi lõikes võib öelda, et välismaale minek on kõikide gruppide puhul peamiselt paremate elamistingimuste otsimise vahend, kuna valdavalt liigutakse millegi poole, olgu selleks siis töötasu, töö- ja elamistingimused või kogemuste omandamine. Ajude äravoolust rääkivate tekstide rühmale oli ainsana iseloomulik ka millegi eest ära liikumisele viitamine, ühelt poolt esindas seda seisukohta küll Taanist rääkiv ja sealsetele kõrgetele maksudele viitav artikkel, kuid teiseks halva eest ära liikumise mainimisega tekstist oli just Eesti arstidest rääkiv tekst.

Omapärane on ka tekstidest ilmnev pilt vastuvõtjamaa rollile tööjõu liikumises, nimelt on seda mainitud vaid tööjõu liikumise puhul, mis on kõnekas fakt trükimeedia kuvandi kohta sel teemal, kuna empiirilised tõendid kõikjalt maailmast näitavad pigem

just ajude äravoolu esindajate üleostmist ja süstemaatilist värbamist rikkamate riikide poolt.

Arusaadavalt esines kogemuste omandamise soovi välismaale mineku põhjendusena kõige enam õppurite grupis, kuid ka töökäte äravoolu grupis juhtudel kui räägiti noortest inimestest.

Väljatoomist väärrib ka asjaolu, et põhjuseid sellele, miks mitte minna välismaale kuvati vaid töökäte ja õppurite välismaale suundumisest rääkides, esimestel kelledest oli minemata jätmise põhjuseks olemasolev negatiivne kogemus sellest, et ka välismaal ei oota Eesti töötajat „Pudrumäed ja Piimajõed”. Õppurite puhul tulenes mitte minemise kuvand ühest spetsiifilisest loost, mis käsitles riigi poolt lansseeritavat doktorantide neljaks aastaks välismaale suunamise programmi ja just tehnoloogia erialade doktorantide soovimatust minna, seda peamiselt praktilistel põhjustel, et neil oli Eestis doktorantuuri ajaks juba tasuv töökoht ning perekond.

Kas lahkumine on suur probleem? Kui paljud tahavad minna?

Kõikide valimisse kuulunud tekstide kokkuvõtlik kuvand viitab rohkem sellele, et töötajate välismaale suundumine on probleem. Siinkohal on oluline tähele panna, et just töötajate, kuna õppurite puhul ei käsitletud teemat üldse probleemsuse seisukohast.

Ajude äravoolu esindajate lahkumist näidatakse ühemõtteliselt problemaatilisena, kui töökäte äravoolu puhul olid enam-vähem võrdsetes proportsioonides esindatud nii viited sellele, et tegemist on suure probleemiga, kui ka sellele, et töökäte lahkumine ei ole üldse probleem.

Jõudes tekstidest ilmneva kuvandini lahkumissoovi intensiivsusest võib öelda, et üldine pilt näitab ülekaalukalt seda, et tahetakse väga minna. Seejuures nii töökäte kui õppurite puhul toodi välja nii seda, et tahetakse minna kui seda, et ei taheta (õppurid), või et soovijate hulk on langenud (töökäte äravool), kuid mõlemal juhul oli rohkem seda seisukohta, et minna tahtjaid on palju. Ajude äravoolu kuvandis seevastu, puudusid üldse viited sellele, kas minejaid on palju või vähe. Ajude äravoolu puhul esinesid viited minna tahtmisele teistes kategooriates, kus kirjeldati näiteks, kes oleksid peamised lahkujad arstide hulgas (noored ja teotahtelised).

Milline on tulevikustsenaarium?

Valimit läbivaid järeldusi tulevikustsenaariumi kohta teha ei saa, kuna tulevik näis nii tumeda kui helgena enamvähem võrdsetes proportsioonides. Oluline on siin vaadata just gruppide vahelist jagunemist, kus me näeme, et ajude äravoolu kuvandis esinevad ainult viited tumedale ja lootusetule tulevikule ning tsitaadid jagunevad tumeda tuleviku erinevate koodide vahel. Töökäte äravool vastupidiselt keskendub vaid helge tuleviku perspektiividele, mis jagunevad enamvähem võrdselt seisukohtade vahel, mis loodavad lahkujate vähesusele ja seisukohtade vahel, mis on kindlad lahkujate tagasitulekus. Õppurite välismaale suundumise kuvandist näeme me aga jälle teistsugust lähenemisest, kus perspektiiv on küll optimistlik, kuid keskendub pigem üksikisiku võimaluste laienemisele kui riigi tulevikule.

Kes on süüdi?

Riigi ja institutsioonide suhtes leidis kriitikat ühtlaselt kõikides valimigruppides, niisiis võib öelda, et kokkuvõtlik kuvand näeb, et olukorra taga on ühelt poolt see, et riigil ei ole ülevaadet lahkujate arvu kohta ja teisalt, et töötajate puhul ei ole riik oma rolliga hakkama saanud. Viimast rõhutati eriti ajude äravoolust rääkides, aga see ilmes ka töökäte äravoolu diskursiivses skeemis. Õppurite välismaale suundumise loos seevastu ei olnud riigile seda tüüpi etteheiteid.

Minejate suhtes oli kriitika samuti kogu valimi suhtes pigem ühtlane aga valimigruppide siseselt teineteisest erinev. Ajude äravoolu puhul oli mainitud, et lahkujad on riigile võlgu, töökäte äravoolu puhul said lahkujad halvustavate hinnangute osaliseks, ning õppurite lahkumisest rääkides esines mõlemat ülalmainitud seisukohta.

Milline on lahendus?

Vahest kõige huvitavam, üllatavam ja kõnekam on lahenduste kategooria esinemine valimigruppide diskursiivses skeemis. Kuna see kategooria on nii konkreetselt valimigrupi spetsiifiline, ei ole siin isegi mõtet valimit läbivaid järeldusi teha, nimelt keskendub erinevate lahenduste pakkumisele peamiselt vaid ajude äravoolu diskursiivne skeem, pakkudes seejuures välja kõiki võimalikke lahendusi alates palga tõstmisest ja infrastruktuuri lahendamisest kuni hariduskulu sissenõudmise ja lahkujate

maksustamiseni. See haakub hästi ka asjaoluga, et ajude äravoolu diskursiivne skeem oli ühemõtteliselt tulevikku tumedana nägev ja ajude äravoolu suureks probleemiks pidav.

Üllatuslikult ei pakkunud ei töökäte äravoolu ega õppurite välismaale liikumise diskursiivsed skeemid üldse eriti mingisuguseid lahendusi ega näinud olukorda teab mis lahendamisväärsena. Töökäte äravoolu puhul ei räägitud lahendustest üheski valimisse sattunud loos ning õppurite välismaale suundumise puhul tõi üks tekst välja kohustuse riigi hüvanguks töötada, kuid kuna tegemist oli kõrghariduse saanud inimeste õppimisjärgse töötamise reglementeerimisega, võib selle konkreetse tsitaadi lugeda ajude äravoolu grupi diskursiivse skeemi sisse, mille muustrisse ta ka ilusti sobitub.

3.3 Ekspert ja informantintervjuude kvalitatiivse analüüsi tulemused – diskursiivsed skeemid valimigruppide põhiselt

Alljärgnevalt on esitatud neli põhistatud teooria andmete esitlemise etapis saadud diskursiivset skeemi, mille põhiolemused joonistuvad välja valimigruppide põhistest *cross-case* maatriksitest (Lisad 11, 12, 13 ja 14). Diskursiivsete skeemide kujunemise aluseks oli ka põhistatud teooria andmete kondenseerimise etapp, mille tulemus – analüüsiplaani põhiste kõnekate tsitaatide kogu – on Lisas 10.

Lood on esitatud johtuvalt eelpool tutvustatud valimigruppidest – ajude äravoolu esindajate intervjuudest esile tulnud diskursiivne skeem, ajude ringluse esindajate intervjuudest tulenev diskursiivne skeem, ekspertide ning viimaks ajakirjanike / toimetajate intervjuudest tulenenud diskursiivsed skeemid.

3.3.1 Ajude äravoolu esindajate intervjuudest välja joonistuv diskursiivne skeem

Nagu eelpool mainitud viidi käesoleva uuringu raames läbi intervjuud kolme ajude äravoolu esindajaga. Ajude äravoolu esindajate intervjuude *cross-case* maatriks (Lisa 11) illustreerib allpool järgnevat diskursiivset skeemi.

1. Ajude äravoolu esindajad lähevad kogemuste ja oskuste omandamise soovist ning perekondlikest ja isiklikest põhjustest. Seejuures on oluline märkida, et perekondlikud põhjused toodi lahkumise põhjustajana välja just iseenda kogemustest rääkides, kogemuste ja oskuste omandamist peeti peapõhjuseks aga nii abstraktselt ajude äravoolust rääkides kui ka iseenda kogemusi meenutades. Töökäte äravoolu esindajad

lähevad välismaale peamiselt raha teenima, osaliselt ka välismaal elamise kogemust omandama või keelt harjutama.

Ajude äravoolu esindajate välismaale liikumise põhjendamisel toodi intervjuude analüüsiplaanist välja vaid kaks koodi, „kogemuste ja oskuste omandamine” ning „perekondlikud ja isiklikud põhjused”. Nagu öeldud põhjendati perekondlike põhjustega peamiselt iseenda lahkumist: *„Ma ei tulnud välismaale tööle, vaid keelt õppima ja veidi Saksa meditsiiniga tutvuma. Esialgselt oli plaan siin ainult üks aasta olla (ülikoolist võtsin aastaks akadeemilise). Siis tutvusin oma tulevase kaasaga...”* (AÄ1).

Kogemuste ja oskuste omandamist peeti põhjuseks üldiselt ajude äravoolust rääkides: *„on sooviks teadmiste edendamine ning karjäär, nende puhul on samas vähem tõenäoline et nad lühikeses perspektiivis Eesti tagasi pöörduvad,”* (AÄ3), kuid ka iseenda otsusele viidates: *„ajendiks oli peamiselt enese arendamine kuna Eestis tuleb äsjase ülikooli lõpetanuna lagi liiga ruttu kätte (pole kelleltki professionaalses plaanis õppida ning tuleb ise taas jalgratast leiutama hakata).”* (AÄ3).

Töökäte äravoolust rääkides toodi peamiste põhjustena välja „tasu”: *„Enamasti kiirelt ja kergelt raha teenima...”* (AÄ1) ja *„Vanematel on ehk esikohal majanduslikud kaalutlused,”* (AÄ2) ning „tasu ning töö- ja elamistingimused”: *„arvan et enamuse sooviks on ajutine rahateenimise võimalus kombinatsioonis võimalusega elada võõras riigis,”* (AÄ3), mainiti ka „kogemuste ja oskuste omandamist.

2. Inimesed tulevad tagasi, kui tingimused on nende valitud elualaga tegelemiseks Eestis head, kaasa aitavad ka isiklikud / perekondlikud põhjused.

Tagasituleku põhjusena tuuakse välja „head tingimused Eestis”: *„Millepärast tagasi tullakse - parem elukvaliteet, arvamus et Eestis on suhteliselt vähem takistusi karjäärireidelil edasi liikumiseks, soov uusi kogemusi ning oskusi rakendada näiteks eraettevõtjana (aga ka muudes sektorites),”* (AÄ3) ning täiendatakse seda „perekondlike / isiklike põhjuste” koodiga: *„ning mõnikord ehk ka soft factors nagu perekond, Riho Sibula kontserdid, ning verivorst,”* (AÄ3). Siinkohal on oluline ära märkida ka see, et tagasituleku põhjustest rääkis vaid üks intervjuu ajude äravoolu esindajate valimigrupist.

3. Ajude äravool on suur probleem, mis võib Eesti riigile üldiselt või valdkonnapõhiselt hakata negatiivselt mõjuma juba lähitulevikus, töökäte äravool seevastu ei ole eriti suur probleem.

Kõikides intervjuudes esines „ajude äravool on suur probleem” kood: „Arvan, et probleem kui selline on täiesti olemas ning varem või hiljem tuleb hakata sellesse tõsisemalt suhtuma,” (AÄ2). Töökäte äravoolu puhul üldiselt ei lähtunudki probleemsuse vaatenurgast, vaid ühes intervjuus esines suhteliselt lakooniliselt kood „töökäte äravool ei ole suur probleem”: „K. Millist mõju avaldab Teie meelest tööjõu vaba liikumise nõudmine Eestile? Ei midagi märkimisväärselt,” (AÄ2). Siinkohal võiks küll vastu vaielda, et tööjõu vaba liikumine puudutab nii töökäte kui ajude äravoolu, kuid autor klassifitseeris antud tsitaadi töökäte äravoolu probleemsuse alamkategoriasse kuna samast intervjuust pärineb ka tsitaat, mis peab ajude äravoolu eraldi probleemseks.

4. Hoolimata sellest, et ajude äravoolu peetakse suureks probleemiks on tulevikuproгноosisid tööjõu liikumise suhtes üldiselt optimistlikud, kuna arvatakse, et tulevikus tulevad inimesed siiski uute oskustega tagasi, elatustaseme tõusuga kaasneb välismaale liikujate arvu vähenemine ning noorte puhul võib välismaal töötamine olla ka Eesti sisese noorte tööpuuduse lahendiks.

Ajude äravoolu esindajate intervjuudes ei toodud üheski välja tumedaid tulevikuproгноose, esindatud olid vaid helged tulevikuproгноosisid, nendest „lahkujad tulevad tagasi” kood: „Pole midagi ette heita neile, kes 2-3-5 aasta pärast tagasi tulevad ja uusi ideid kaasa toovad. Mulle tundub, et need on enamuses,” (AÄ1) ja „väheneb soov minna” kood: „Momendil näib, et on suur tung Eestist ära saada, mujal kõvasti teenida, aga usun, et see on mingi aeg kestev nähtus. Elatustaseme tõusmisega pole enam vajadust mujale minna,” (AÄ1); ning „lahkumine toob kaasa positiivsed muutused” kood: „positiivsemas plaanis pakub see mingigi alternatiivi noortele, kelle hulgas tööpuudus teadupärast suhteliselt suur,” (AÄ3).

5. Olukorras ei ole eriti keegi süüdi ega kriitikat vääriv.

Positiivsete tulevikuväljavaadetega on selgitatav ka asjaolu, et ajude äravoolu esindajate intervjuudes oli vähe kriitikat, kriitikakoodidest toodi välja vaid „riik ei oma ülevaadet”, seda küll kahes intervjuus aga võrreldes ülejäänud intervjuueeritavatega

koguvalimisi suhteliselt pehmel toonil. „Kui midagi üldse tehakse, siis minu jaoks midagi kummalist,, (AÄ2) ja „Eesti riik üritab kokku arvutada palju inimesi lahkub. Ei usu et üritab või suudab protsesse oluliselt mõjutada, „ (AÄ3).

6. Ajude äravoolu lahendusena saaks püüda inimesi tagasi tuua ning arendada koolisüsteemi ja lastekasvatamiseks sobivat keskkonda ning arendada üldiselt riiki ja ettevõtluskeskkonda, töökäte äravool laheneb iseenesest koos elatustaseme tõusuga.

Lahenduste kategoorias esines ajude äravoolu esindajate valimigrupis proaktiivsete lahenduste alamkategooriasse kuuluv „arendada üldiselt riiki” kood, kus pakuti välja lahendusi peamiselt ajude äravoolu lahendamiseks: „Arvan et vähemalt eraettevõtluse soodustamine aitab äriinimesi tagasi peibutada, muudes sfäärides (e.g. teadus) vist sõltub ka riigi rahastamisest ning valikutest/prioriteetidest,„(AÄ3). Reaktiivsete lahenduste alamkategoorias pakuti lahendusi nii ajude äravoolule: „Ajude äravoolu terminit kasutades, võiks minu arvates üks Eesti tagasitõmbenumber olla kõik, mis puutub lastekasvatusse- toetused, lasteaiad, koolisüsteem --/-- Naljaga pooleks võiks soovitada, et tuleb luua maailma parim koolisüsteem ja parimas tööeas ja välismaal lisakoolitust saanud inimesed tulevad tagasi,„ (AÄ2) kui loodeti ka, et töökäte äravoolu probleem laheneb koos elatustaseme tõusuga iseenesest: „Siiski tuleb vist nõustuda, et sageli on palganumber küllaltki määrava tähtsusega, seda eelkõige tööliste puhul. Aga nemad tulevad tagasi- niipea kui leidub vähegi vastuvõetav ning eelkõige stabiilset sissetulekut pakkuv töö,„ (AÄ2).

7. Meedia kvaliteediga üleüldiselt ei olda rahul, kui rääkida tööjõu liikumise meediakajastusest, siis seal tuuakse välja nii edulugusid kui kurbi lugusid, aga peaks veel juhtima tähelepanu võimalikele ohtudele, kajastama kogemusi objektiivselt ning andma konkreetset infot erinevate riikide kommee ja vabade töökohtade ning tingimuste kohta.

Üleüldine hinnang meediale oli ajude äravoolu esindajate intervjuudes pigem halb: ”Palju vahtu, palju pisisasjade ületähtsustamist ja suureks puhumist. Aga ma ei taha väita, et see ainult Eestis nii on, see on Läänest üle võetud mall. Kompetentseks hinnanguks olen tänase meediaga liiga vähe kursis,„ (AÄ1). Seejuures on oluline tähele panna, et kõik kolm ajude äravoolu esindajat tõid korduvalt esile, et nende harjumus Eesti meediat tarbida on välismaal elades vähenenud, ja et nad ei ole hinnangute andmiseks

piisavalt asjaga kursis. Tööjõu liikumise meediakajastuse koha pealt olid esindatud nii edulugude: „Üksikisiku tasandil vaadeldaks välismaale tööle minekut tavaliselt kui mingit edasijõudmist ja positiivset sammu elus ja töös,” (AÄ2) kui kurbade lugude koodid: „Negatiivset suhtumist ja murelikke artikleid kirjutatakse tavaliselt mingite teatud erialade esindajate massilisest lahkumisest,” (AÄ2). Siinkohal on oluline tähele panna, et kurbasid ja edulugusid eristatakse vastavalt lahkujate grupile kellest käib jutt.

Kategooria „kuidas peaks meedia tööjõu liikumist kajastama” oli esindatud kõikide koodidena, arvati nii seda, et meedia peaks juhtima tähelepanu ohtudele: „Kerge vaevaga kuskil suurt raha kokku ei kühvelda, välismaal töötamine pole mingi meelakkumine. Mingit pudrumägede illusiooni ei tasu levitada,” (AÄ1) kui et meedia peaks tooma välja nii positiivseid kui negatiivseid kogemusi. „Meedia peaks avaldama erinevaid kogemusi, nii positiivset poolt kui ka riske. Realistlikult.” (AÄ3). Arvati ka et meedia peaks andma nõu ja infot: „Inimestel on infot vaja, kuhu ja mis tingimustel on võimalik minna, näiteks kes otsib hooajatöölisi,” (AÄ1). Meediale ei omistatud inimeste lahkumise juures mingit rolli.

3.3.2 Ajude ringluse esindajate intervjuudest välja joonistuv diskursiivne skeem

Valimisse kuulusid kolm ajude ringluse esindaja intervjuud, millede võrdlev *cross-case* maatriks on Lisas 12.

1. Ajude äravoolu esindajad liiguvad välismaale ennast teostama ja kuna neil on seal paremad töö- ja õppimistingimused, samuti kuna neile tehakse välismaalt häid pakkumisi, kuigi mitte peamine on siiski oluline ka tasustamise küsimus. Töökäte äravoolu esindajad liiguvad selleks, et teenida paremat raha.

Nii nagu ajude äravoolu esindajate intervjuudes, nii lähtuti ka ajude ringluse esindajate intervjuudes esimese kategooria alla kuuluvates vastustes läbisegi nii iseenda kogemustest kui oma seisukohtadest ajude äravoolu kui fenomeni põhjuste kohta.

Kõige enam esines selles kategoorias koodi „paremad tingimused / eneseteostus”, seda toodi välja kõikides antud valimigruppi kuuluvates intervjuudes, näiteks: „Mulle tundub, et kui inimene ei saa teha oma tööd Eestis piisavalt heal tasemel kui mujal,” (AR2) ja „Aga mõned isikud siin, näiteks teadlased, nad leiavad, et lihtsalt Eesti keskkond ei taga neile piisavalt palju võimalusi, näiteks rahalised võimalused mingi

teadusasutuse jaoks. Et isikul küll ideid on palju ja need võiksid Eestile kasulikud olla, aga tal puudub võimalus neid siin realiseerida ning ta realiseerib need välismaal” (AR3). Samuti oli palju esinev kood „vastuvõtjamaa värbab”, mida esines kahes intervjuus kolmest: „... et meie haridus on väga heal tasemel ja ilmselt seetõttu tehakse inimestele ka väga kergelt pakkumine jääda mujale,” (AR2).

Lisaks mainiti korra ka „tasu” koodi: „Teine on muidugi tasustamise küsimus. Kui mina olen teadustöö valinud ja olen doktorant, siis see millega siin pidi elama ja tööd tegema ei ole üldse võrreldav sellega, mis mujal maailmas,” (AR2).

„Tasu” kood oli aga töökäte äravoolu peamine põhjus selles valimigrupis esindatud intervjuude hulgas. Huvitav on ka see, et illustreerimiseks toodi kahes intervjuus välja Iirimaa kalkunikitkujad ja bussijuhid, näiteks: „Osad lähevad pelgalt palga pärast ja.. ja, noh lihtsalt, et selleks, et raha teenida, et paremini toime tulla selles hästi materiaalsust väärtustavas ühiskonnas keegi olla. Bussijuhid Soome või Irimaale kalkuneid kitkuma eks,” (AR1).

2. Peamised põhjused, miks inimesed tagasi tulevad on kodumaa armastus ja patriotism ning asjaolu, et neile tehti kodumaalt hea pakkumine. Need põhjused laienevad ajude äravoolu esindajatele, ning pärinevad peamiselt ajude ringluse esindajate isiklikest kogemustest, küll aga tulevad inimesed tagasi ka kuna nad mõistavad, et välismaal ei ole elu nii erinev kui nad arvasid (töökäte äravoolu esindajate puhul) ning kuna Eestis on head elu- ja töötingimused ning ettevõtluskeskkond ja madalad maksud. Lisaks on mainitud tagasituleku põhjusena ka perekondlikke põhjusi.

Kõikides intervjuudes toodi tagasituleku põhjusena välja kodumaa armastust ja patriotismi, näiteks: „Kuna välismaal sa ikkagi näed, et sa oled välismaalane ja sa jääd välismaalaseks. Mingi hetk nad ikka tahavad tulla tagasi Eestisse” (AR3).

Kahes intervjuus toodi tagasi tuleku põhjusena välja ka „hea pakkumine”, mõlemal juhul viidati sel puhul ka oma isiklikele kogemustele: „ja siis tehti mulle samal ajal Tartusse uude gruppi tööpakkumine, mis on minu jaoks väga huvitav ja täpselt minu temaatika ja siis ma otsustasin ka tagasi tulla” (AR2). Ühekordselt mainiti ka koode „head tingimused Eestis”, „perekondlikud / isiklikud põhjused” ning „mõistmine, et välismaal ei ole elu nii erinev”. Seejuures kaht esimest neist kasutati ajude äravoolu

esindajate tagasinaasmise seletamiseks: „*Pigem võibolla see areng, mis Eestis toimub, need suured võimalused, väga hea ettevõtluskliima, mida riik arendab, see on tegelikult see, mis siia väga hästi tõmbab.*” (AR3) (perekondlikke põhjusi isikliku kogemuse põhjal), ning viimast töökäte äravoolu esindajate naasmise seletamiseks: „*Mingi hetk nad tulevad ikka tagasi, näevad, et see töö on seal ikka samasugune nagu Eestis, nad saavad kiüll suuremat palka, aga on ka suuremad kulud, et nagu elukvaliteedi tõus väga suur ei ole ka seal välisriigis.*” (AR3).

3. Ajude äravool on suur probleem teatud erialade lõikes – arstid, õed jms kõrgelt kvalifitseeritud töötajad, samal ajal kui teiste erialade lõikes – ettevõtjad - pole tegemist üldse probleemiga. Samuti on töökäte äravool Eestile probleemiks, kuna iga inimese äraminek on sellele ühiskonnale suur kaotus.

Kõikides antud valimigruppi kuuluvates intervjuudes toodi välja, et ajude äravool on suur probleem, ent kahes intervjuus leidis ka vastupidiseid argumente. Tekkinud olukorda lähemalt vaadates, selgub, et teatud erialade puhul – arstide ja õdede osas – valitseb valimigrupi siseselt üksmeel ja nende lahkumist peetakse suureks probleemiks: „*See ei ole jah teretulnud, et siin just hariduse saanud arstid ära lähevad. Mul on palju tuttavaid kes on läinud.*” (AR1), „*Meediast eks-ole ma olen lugenud, et kõige suurem probleem on arstide probleem, sest see on ikkagi niivõrd praktiline eriala, et pidevalt on vaja juurde neid,*” (AR2) ja „*Võibolla see on probleem just arstide jaoks ja teadlaste, sest nendel ei ole siin seda eneseväljendamise võimalust. Arstidel jah, sa ei arenda kiiremini oma haiglat kui sulle riik ette näeb,*” (AR3). Iga intervjuueeritav tõi lisaks arstidele välja veel vähemalt ühe kõrgelt kvalifitseeritud spetsialisti näite, nende osas on aga üksmeel väiksem, kuna näiteks üks intervjuueeritavatest arvas, et teadust võib teha ükskõik kus, ehkki teine pidas just teadlasi riskigrupiks. Lisaks toodi välja, et on erialasid, kelle puhul ajude äravool ei ole probleemiks: „*Tegelikult ma ei arva, et see (ajude äravool, KO) on probleem, kui me vaatame ettevõtjaid, siis väga paljud ettevõtjad ikkagi Eestist ära ei lähe, sest ma arvan, et neil on võimalused siin suured,*” (AR3).

Töökäte äravoolu käsitleti probleemseuse aspektist vaid ühes intervjuus: „*Lisaks head oskusspetsialistid, keevitajad ja head ehitajad, keda nagu väärtustatakse meeletult väljaspool Eestit -- // -- ma leian, et iga inimese äraminek on sellele ühiskonnale kohutav probleem. Rääkimata maksutuludest on ka sündimata jäänud laste moment jne,*” (AR1).

4. Kuigi see, kui inimesed töötavad välismaal ja seejärel tagasi tulevad oleks riigile kasulik, on tulevikuproгноosid selles valimigrupis pigem tumedad, kuna tagasitulekus ei olda kindel. Arvatakse, et johtuvalt hariduse hetkeolukorrast ja võimalusest välismaal töötada ootab Eestit ees suurenev ajude äravool.

Tulevikuproгноoside kategoorias esines üks kood nii tumeda kui heleda tulevikuproгноosi kohal. Siiski tasub mainida, et see tsitaat, mis viitas helgele tulevikule oli sisu poolest iseendas kahtlev: „Sest see, et inimene töötab kolm- neli aastat välismaal, see võib olla tegelikult kasulik riigile, kui ta siis muidugi tagasi tuleb,” (AR3).

Tumedale tulevikule viitav kood lähtus peamiselt hariduse hetkeolukorrast ja hariduse jaoks kaasnevatest probleemidest: „Ma praegu olen päris palju mõelnud, et kuhu see viib kui nii palju rohkem tudengeid on, ma lihtsalt näen, et neile ei ole töökohti pakkuda ja nendega ei ole midagi teha. Neid projekte ei ole ja neid vahendeid ei ole jne, ja see on väga kurb sest ma näen ainukese võimalusena sellisel juhul mujale minna ja ma olen kuulnud ka sellist arvamust ka teaduskondadest, et kui ei ole võimalust, siis ainuke võimalus on mujale minna,” (AR2).

5. Olukorras võib süüdistada nii riiki, ühiskonna üldist mentaliteeti kui ka lahkujaid.

Nagu öeldud esineb kriitika kategoorias neljast koodist kolm - „riik ei saa hakkama”, „ühiskonna üldine mentaliteet” ja „kriitika minejate suhtes”. Näiteks: „Kui sa oled noor inimene ja sa endale Eestist tööd või rakendust ei leia siis sa hakkad vaatama välismaa poole. Siin ma süüdistan praegu riiki, meil peaks olema süsteem, mis aitab noored tööle saada, mingi praktikasüsteem või ajutiste töökohtade loomine, siin on nii palju meetodeid, see on tegemata,, (AR1). Siiski on oluline mainida, et kogu see kriitika pärines ühest intervjuust, seega ei saa kriitika kategooriat selle valimigrupi lõikes pidada nii tugevaks kui esmapilgul paistab.

6. Ajude äravoolu lahenduseks võiks olla meditsiinisfääris kindlasti palkade tõstmine, ning riigi arendamine tervikuna, mis läbi inimestel oleks siin hea olla ja meie oleks võrreldes konkureerivate riikidega võimelised spetsialiste meelitama. Üldiselt peaks tegelema ka välismaale läinud töötajate tagasi kutsumisega ja aitama inimestel taastada oma võrgustikud ning sulada ühiskonda.

Peamiselt ajude äravoolu lahendamisele keskendusid kood „tõsta ajude äravoolu esindajate palka” „Ja loomulikult, kui me vaatame arste siis, residentide palkade tõstmine on elementaarne eks, tegu on ikkagi inimestega, kes on aastaid koolis käinud, kes on selles eas, et luua perekonda ja kodu ja kellele pakutakse naeruväärseid töötingimusi ja absurdseid palku,” (AR1) ja kood „arendada üldiselt riiki” „Seda on raske öelda, mida nüüd riik tegema peaks, riik peab üleüldiselt hoolitsema selle eest, et inimestel oleks siin hea olla,” (AR3).

Üldiseid lahendusi pakkus reaktiivsete lahenduste alamkategoriasse kuuluv kood „tuua inimesed tagasi”: „Oluline oleks inimesi kutsuda ja teiseks tuleb neil aidata ennast siia sisse seada, kadunud võrgustikust hoolimata aidata neil sulanduda, aidata tööd otsida või leida rakendust, milles inimene leiaks oma kvalifikatsioonile väärilist rakendust,” (AR1) ning „olukord laheneb iseenesest” kood: „Me peame ootama, kuni Eesti areneb nii kaugele, et meil on võimalik jõuda sinna kuhu nemad on jõudnud 50 – 60 aastaga. Meil peab olema siht, et üks 30 aastaga, oleme me nii kaugel, et siis me saame tõmmata paremini spetsialiste siia, „ (AR3).

7. Eesti meedia kvaliteet tervikuna on pigem halb, samas tööjõu liikumise kajastamine on olnud neutraalne. Tööjõu liikumist kajastades peaks meedia olema objektiivne ning andma praktilist infot.

Kõik antud valimigruppi kuuluvad intervjuud pidasid Eesti meedia üldist taset halvaks, näiteks: „Tundub, et kuidagi konkurents on väga suur ja proovitakse inimeste tähelepanu püüda eelkõige tõstatades konflikte,” (AR3). Ühes intervjuus toodi küll välja ka positiivne hinnang meediale: „Mul on hea meel, et EPL on muutunud ja see on muutunud tunduvalt vähem kallutatuks kui näiteks Postimees,” (AR1), kuid kuna tegemist on vaid ühe ajalehe väljatoomisega võrreldes teisega, siis üldise diskursiivse skeemi puhul jääb selle valimigrupi hinnang meediale siiski negatiivseks.

Tööjõu liikumise kajastamist kommenteeris lähemalt vaid üks intervjuu, mis leidis kajastuse üldiselt olevat võrdlemisi neutraalse: „Küllaltki neutraalne on, ma ei ole näinud sellist negatiivset rünnakud selles suhtes. Samas midagi väga positiivset ka ei tea,” (AR3). Sama intervjuu tõi välja ka soovitusi tööjõu liikumise kajastamisele, esindatud oli „negatiivsete ja positiivsete kogemuste kajastamise” kood: „Peaks

objektiivne olema, et nad ei räägi, et see on halb või hea, vaid nad lihtsalt avavad tausta, et inimesed saaks ise otsustada,” (AR3) ning „praktilise info ja nõuannete” kood: „Minu arvates võiks rohkem võibolla infot olla, nad võiks just nende võimaluste kohta anda võibolla rohkem informatsiooni ja teiseks lihtsalt küsida inimeste käest, et kuidas nad seal elanud on, et nendel inimestel, kes loevad oleks selge pilt,” (AR3).

3.3.3 Ekspertide intervjuudest välja joonistuv diskursiivne skeem

Antud uurimuse raames viidi läbi intervjuud viie eksperdiga, kellest kolm olid tööturu ja töøjõu liikumise alased eksperdid ning kaks meditsiinisfääri alased eksperdid. Kogu valimi *cross-case* maatriksi põhjal (Lisa 13) selgus, et ekspertide jagamine kahte valimirühma – vastavalt meditsiiniekspertide rühm ning tööturuekspertide rühm, ei oleks toonud välja tähelepanuväärseid lisamustreid või diskursiivseid skeeme, mida ekspertide käsitlemine ühe tervikrühmana ei võimaldaks.

1. Ajude äravoolu esindajad lahkuvad, kuna neil on Eestis halb ning nad saavad välismaal ennast teostada, omandada uusi oskusi ja kogemusi ning saada paremini tasustatud. Töökäte äravoolu peapõhjusteks on parem töötasu, mõjutavad ka töö- ja elamistingimused ning kogemuste omandamine ühes parema tasuga.

Kuna ajude äravoolu lahkumise alamkategorias mainiti kõiki ülaltoodud koode vaid ühe korra ei saa mingist tugevast läbivast joonest siinkohal rääkida. Välja toodi nii „tasu” kood kui „halva eest ära” kood: „Ega palk ei ole ainuke põhjus. Me oleme jõudnud selleni sellepärast, et arstkonna prestiiž on viimase kolmveerand sajandi madalaimal tasandil ühiskonnas ja kui ühiskond oma seda töötajate gruppi ei aktsepteeri ja ta ei ole ühiskonna hierarhiaredelil sellel tasemel, kus ta arenenud riikides on, siis toimubki arstkonna väljavool sinna kus tema tööd ja olemust aktsepteeritakse,” (E5). Seejuures, nagu näha, viitab ka ülaltoodud „halva eest ära” koodi kuuluv tsitaat töötasule kui ühele põhjusele. Peale nende on põhjustena välja toodud ka kogemuste ja oskuste omandamine: „Ja siis ilmselt mingi kvalifikatsiooniga inimesed lähevad lihtsalt oma kvalifikatsiooni tõstma. Noorte hulgas palju inimesi läheb lihtsalt maailma nägema ja kogemusi saama ja võibolla ka oma õpitud eriala natuke teises kontekstis juurde õppima,” (E4) ning enese teostamine ja paremad tingimused: „Arst läheb sinna, et ennast teostada ja arendada, siin ei ole küsimus ainult paki raha saamiseks,” (E5).

Töökäte äravoolu puhul jagunesid kõik viis intervjuud esimese kahe koodi vahel, „tasu” koodi esines kolmel korral, näiteks: „*Ma arvan, et peamine põhjus on palk ikkagi...*” (E4) ja „*Lihttööline läheb sinna, et mingi hulk raha teha,*” (E5).

Lisaks tasule toodi sisse ka töö- ja elamistingimused omakorda veel kahel korral, näiteks: „*Töøjõu liikumisel on väga erinevad põhjused, meie siin oleme järeldusele jõudnud, et põhiline põhjus on ikkagi palk. Loomulikult sinna juurde käivad ka riiklik töökultuur ja elamistingimused ja olustik, kui inimene läheb pikemaks ajaks või üldse ära siis tulevad arvesse ka need. Kui inimene läheb lühikeseks ajaks rahateenimise eesmärgil, siis peamiseks põhjuseks on palk,*” (E3). Siin tasub tähelepanu pöörata asjaolule, et ka neil puhkudel, mil intervjuust pärinev tsitaat sobis koodi „tasu ja töö- ning elutingimused” alla, rõhutati peaaegselt just palka kui peamist liikumise põhjustajat. Samamoodi on koodiga „kogemuste omandamine”, mida esines ühel korral ja mille puhul samuti rõhutati palka ka.

2. Tagasituleku põhjusteks võib olla nii asjaolu, et saadakse aru, et välismaal ei olegi elu nii palju erinev ning samuti perekondlikud põhjused.

Kuna ekspertide valimigrupist vaid üks intervjuu pakkus tagasitulekule põhjuseid ei saa sellele lõigule nende diskursiivsest skeemist omistada samasugust tugevust kui teistele lõikudele. Nagu öeldud toodi välja nii „mõistmine, et välismaal ei ole elu nii erinev” kood: „*Inimesed lähevad näiteks pooleks aastaks nad näevad, mis seal toimub, et see ei ole nii väga erinev ja siis nad tahavad tagasi tulla,*” (E4) kui ka „perekondlikud / isiklikud põhjused” kood: „*Ja eelkõige on see informaalne võrgustik, mis inimesed tagasi toob, ikkagi pere ja sõbrad,*” (E4).

3. Ajude äravool – meditsiinipersonali äravoolu näol – on suur probleem. Ka töökäte äravool on probleem, tuues kaasa tööjõupuuduse teatud valdkondades ja seades tööandjad raskesse olukorda.

Kõik antud valimigruppi kuuluvad intervjuud pidasid ajude äravoolu – peamiselt arstide lahkumist – suureks probleemiks. Siin–seal mainiti ka teisi kõrgelt kvalifitseeritud erialasid või lihtsalt umbisikuliselt kõrgelt kvalifitseeritud spetsialiste, kuid peamiselt võib öelda, et problemaatiliseks peeti just arstide lahkumist. „*See meditsiinisektor on üks neist, kus meil endalgi on tööjõupuudus ja seetõttu kui ära minnakse läheb olukord veel*

hullemaks,” (E1). Siiski on oluline tuua välja, et ühes intervjuus öeldi, et ajude äravool iseenesest ei ole nii suur probleem ning ka arstide väljavool on vähenemas: „Üldiselt riiklikul tasemel täna ma ei näe, et see (ajude äravool KO) oleks nii suur probleem, et sellele peaks nüüd mingi riikliku poliitika välja töötama, küll aga sektoritepõhiselt peab lahendusi otsima,” (E1). Probleemsuse mitte üledramatiseerimise vajadusele viitas ka üks meditsiinieksperdist väites, et tegemist on küll probleemiga, ent sellise probleemiga, mille käes vaevleb kogu Euroopa: „On ikka probleem, aga see arstide äramineku juures on üks müüt, asi millest ei taheta nagu aru saada. See „võime endale lubada”, kas Soome võis endale lubada, et tal on 1000 arsti puudu. Ega need kohad, kuhu Eesti arstid lähevad, neid ei looda ju nende jaoks, need arstid on sealt puudu. Samuti Norra, samuti Saksamaa ja Inglismaa. Kas nad võisid endale seda lubada? Ometi kõik saavad hakkama,” (E2).

Ka töökäte äravoolu peeti üldiselt probleemiks, kahes intervjuus viidati sellele, et töökäte liikumisega välismaale kaasnevad raskused tööandjate jaoks, näiteks: *„kui inimesed lähevad ära, siis tekib ka meil see tööjõupuudus, mis mõningatel aladel juba on olemas Eestis, eriti nendes valdkondades, kust inimesed on juba ära läinud, ehitus ja metallitöö. Koguaeg räägitakse, et ehitajaid ei jätku,” (E3). Siiski toodi ühes intervjuus välja ka vastupidine seisukoht: „On kindlasti, ei ole üldse kes Eestis näiteks kalkuneid rapib, ei ole vahet kas neid rapitakse Eestis või Iirimaal ei ole mingit vahet,” (E2). Kuid siin on oluline pöörata tähelepanu asjaolule, et probleemseks peeti töökäte äravoolu spetsialiseerunud töökäte puhul (ehitajad, metallitöölised) ja mitte probleemseks spetsialiseerumata töökäte puhul (kalkunirappijad).*

4. Üldjoontes olid tulevikuproгноosid siiski pigem positiivsed, leiti et lahkujad tulevad tagasi, neid ei ole kokkuvõttes nii palju ning tööjõu liikumine toob kaasa ka positiivseid tagajärgi mõnedele elualadele, erandiks on siinkohal meditsiin, mille puhul peeti tulevikku suhteliselt tumedaks.

Lahkujate arvu hinnati kahes intervjuus (mõlemad tööturu eksperdid) suhteliselt väikeseks ja väheprobleemseks: *„Tänase seisuga võib öelda, et see mõju ei ole olnud eriti suur ega märgatav, kui siis ma arvaks, et see mõju on potentsiaaliga olla positiivne. Sest need inimesed, kes on läinud välismaale tööle, keda ei ole väga palju, eriti kui võrrelda*

Läti ja Leedu numbritega,” (E1). Samuti arvati kolmes intervjuus, et lahkujad tulevad üldjoontes tagasi, mis on Eestile kasulik. Lisaks esines ka arvamusi, et teatud tingimustel on töötajate lahkumine konkreetsete valdkondade arengule kasulik,, näiteks: „Ma väidan jälle, et suhteliselt suur tööjõu äravool tingib palgatasemete võrdsustumine väga palju kiiremini kui vastasel juhul toimuks,” (E2). Küll aga pärinesid mõlemad tumedad tulevikuproгноosisid meditsiinisfääri ekspertidelt ning puudutasid arste, näiteks: „Ma ei tee mingit ennustust, aga ma ütlen, et viie aasta pärast enam Hiiumaal tervisehoidu ei ole. Haiglates on minu kursusekaaslased ja minust veel vanemad ja keegi sinna ei lähe, siis need suletakse, sest seal ei ole enam üldse töötajaid,” (E5).

5. Riik ei saa tööjõu liikumisest tekkinud olukorra lahendamiseks hakkama ja ei oma toimunust erilist ülevaadet. Samuti on kriitikat vääriv ühiskonna üldine mentaliteet ja lahkujad ise.

Kriitika kategoorias esines peamiselt tsitaate „riik ei saa hakkama” koodis, seda kokku kolmes intervjuus, kuid neist kahes üle kolme korra intervjuu jooksul. Näiteks: „Ei, meie presidendi kõnet kuulates, ta ütleb, et meditsiini põhiline probleem on selles, et arstidel puudub patriotismitunne. Selle ajuehitusega kaugemale minna ei saa,” (E5). Ühes intervjuus mainiti ka seda, et riik ei oma toimuvast ülevaadet, kuid see seisukoht sisaldas samal ajal iseendas ka vastuargumenti, et see on levinud: „See (et riikidel ei ole lahkujate arvust ülevaadet, KO) on kõikide riikide probleem, et ei teata kui palju inimesi emigreerub. See on absoluutselt kõikide riikide probleem,” (E4). Lisaks sai kriitika osaliseks ühiskonna mentaliteet: „Eks see on jälle keeruline, eks nad ja me siin oleme parasjagu ülbed ka, need kes tulevad ütlevad, et teie lollid siin ei tea midagi ja meie ütleva, et ah, mis sa nüüd ärpled, me ei võta sind tööle,” (E2) ja ka lahkujad ise.

6. Olukorra lahendamiseks tuleks tõsta nii meditsiinipersonali kui töökäte palka, püüdma inimesi tagasi tuua, kuid peamiselt lihtsalt oodata, et olukord laheneks koos elatustaseme tõusuga, mille peale inimesed enam ei tahaks välismaale tööle minna.

Lahenduse kategoorias olid mainitud praktiliselt kõik võimalikud koodid. Nii töökäte kui ajude äravoolu puhul mainiti lahendusena ühel korral palkade tõstmist: „Nii see toimub igal pool, tulebki rahakott võtta ja maksta topelt,” (E2). Toodi välja ka vajadus mõelda selle peale, kuidas inimesi tagasi tuua, näiteks soovitati säilitada pisut

kauem nende töökohti või hoida alles nende kontaktid ja kutsuda neid avanevatele positsioonidele. Kõige enam, kokku kolmes intervjuus käis läbi aga „olukord laheneb iseenesest” kood, kus pakuti välja, et kui elatustase tõuseb (mitte kui võetakse ette samme selle tõstmiseks), siis inimesed ei soovi enam välismaale minna, näiteks: „*Pigem hakkavad inimesed siis tagasi tulema, kui kodumaal palgad tõusevad ja elujärg paraneb, just nimelt siis kui elujärg oli kodumaal parem kui uues riigis kus nad elavad,*” (E1).

7. Kuigi meedia kvaliteet ja kajastatavate teemade ring on laienenud jätab meedia üldine tase siiski veel soovida. Tööjõu liikumise kajastamine on ühelt poolt ühekskülgne, seal puuduvad analüüsid, samas on siiski ka seal olukord paranenud. Siiski esineb kurbasid lugusid enam kui rõõmsaid. Meedia peaks juhtima tähelepanu ohtudele ja samas tooma välja objektiivseid kajastusi. Peetakse võimalikuks, et meedia õhutab inimesi välismaale minema.

Nagu diskursiivse skeemi viimasest lõigust näha on ekspertide valimigrupi seisukohad meedia kohta mitmekesisemad ja isegi vastandlikumad, kui mistahes muus kategoorias. Seejuures ei teki meedia kohta käivate arvamuste puhul ekspertide valimigrupi siseselt ka mingeid loogilisi mustreid, mis õigustaks grupi jagamist mitmeks alamgrupiks. Meedia kvaliteedi kohta oli kahes intervjuus negatiivseid seisukohti ning kahes intervjuus positiivseid või paranenud kvaliteedile viitavaid seisukohti. „*Noh nagu ikka, mida halvem, seda paremini müüb ja paraku, ükskõik kuidas meedia ennast nimetab, tegemist on puhtalt kommertsiaalse üritusega ja äriühingu ainus eesmärk on kasum, muid eesmärke ei ole muud on kõik vahendid. Siin on ka meedia roll minumeelest, kujutatakse ette, et on ainult üks valgekraede riik kokku panna, riik mis koosneb manageridest, copywriteritest ja DJ-dest, see kõik haibitakse üles, püütakse õhk vibreerima panna ja siis see vibratsioon võimalikult kallilt maha müüa,*” (E2) versus „*Ma ütleks nii, et olukord on kõvasti paranenud -- // -- kui meedias kajastatakse mingeid teemasid, siis nende teemadega kokkupuutuvatel inimestel on võimalik meediat heas mõttes mõjutada, et see info on objektiivne,*” (E1).

Samuti on olukord vastandlikult üsna võrdne tööjõu liikumise kajastuse hinnangutes, kus neljas intervjuus arvatakse, et kajastus on ühekskülgne ja analüüsita ning kolmes intervjuus leitakse, et olukord on tööjõu liikumise kajastamisel objektiivne või

vähemalt paranenud: „Ma arvan, et praegu kajastatakse seda teemat objektiivsemalt kui enne laienemist. Ma arvan, et siis oli ta emotsionaalsem teema,” (E4). Ühes intervjuus esineb arvamus, et meedia peaks tooma välja ohte, samas see arvamus ise vastab oma ettepanekule, tuues välja, et meedia seda ka teeb: „Aga kui nüüd mõelda, et mis seal oleks teisiti, võibolla siis peabki inimestele seda poolt rõhutama, mida tegelikult on juba päris, kui ma mõtlen üksik artiklitele, siis tegelikult seda on juba päris palju ja tihti, et mõelge ja mõelge läbi ja ärge tehke jne, selliseid hoiatusi ja ettevaatlikkusele kutsumisi,” (E1). Samuti tuuakse ühes intervjuus välja, et meedia peaks tööjõu liikumise teemat kajastama objektiivselt ja nii positiivseid kui negatiivseid kogemusi esile tõstes ning jutustama lugusid inimeste elust välismaal. Samuti tasub tähelepanu pöörata sellele, et ühes ekspertide valimigrupi kuuluvatest intervjuudest arvatakse, et see, kui meedia tööjõu liikumisest kirjutab, toob kaasa välismaale minejate arvu suurenemise: „Seda me näeme omast kogemustest ka, et alati kui on ilmunud jälle mõni artikkel, eriti kui see on edulugu, siis tuleb meie jaoks alati rohkem infopäringuid ja huvilisi,” (E1).

3.3.4 Ajakirjanike ja toimetajate intervjuudest välja joonistuv diskursiivne skeem

Ajakirjanike ja toimetajate valimigrupi kuulus neli intervjuud, millest kaks viidi läbi tööjõu liikumisest kirjutanud ajakirjanikega ning kaks toimetajatega. Kujunenud diskursiivset skeemi illustreerib ka selle valimigrupi *cross-case* maatriks (Lisa 14).

1. Ajude äravoolu esindajad lähevad välismaale ennast teostama ja kuna seal on paremad tingimused, arstide puhul mängib rolli ka värbamine. Töökäte äravoolu põhjuseks on peamiselt tasu ja vahest ka töötingimused.

Ajude äravoolu põhjuste osas valitses ajakirjanike / toimetajate valimigrupi sees üksmeel, kõikides intervjuudes toodi põhjusena välja „paremad tingimused / eneseteostus” kood, näiteks: „Kui me võtame kõrgemalt haritud spetsialistid, siis nemad lähevad selle pärast, et neil ei ole võimalust Eestis ennast rakendada või õppida juurde asju,” (JRNL3). Ühes intervjuus toodi välja ka välisriikide värbamine lahkumise põhjusena, seda arstide ja meditsiinipersonali puhul: „Meil on ju puudus arstidest ja õdedest. Need on ametid, mida on käidud siit otsimas täiesti süstemaatiliselt,” (JRNL4). Samas intervjuus toodi ajude äravoolu esindajate lahkumise põhjusena välja ka perekondlikud ja isiklikud põhjused,

seda aga peamiselt oma isiklikule kogemusele baseerudes (konkreetne intervjuueeritav ise on kolinud Ameerikasse).

Töökäte äravoolu põhjuste osas tuuakse peamiselt välja „tasu” koodi: „*No ma arvan ikkagi, et peamine motivaator on madal palk, inimesed tahavad saada rohkem palka ja nad teavad ka kui palju välismaal mingi asja eest makstakse ja see tundub neile lihtsalt ebaõiglasena,*” (JRNL2) ning ühel korral ka „tasu ja töö ning elamistingimused” koodi: „*Töötaja ütleb nüüd, et ma olen ori aga ma võin olla ori mujal ja teenida selle eest head raha ja mul on head töötingimused,*” (JRNL1).

2. Tagasituleku põhjustest ei räägita.

Kuigi ajakirjanike / toimetajate intervjuudes mainitakse tagasituleku võimalust, eriti mis puudutab näiteks tulevikuprognose, siis juba toimuvast tagasi tulekust või selle põhjustest eriti ei räägita. Neljast intervjuust ühes on öeldud: „*Ma arvan, et tagasi tulevad need, kes kukuvad tõesti läbi,*” (JRNL3), kuid kuna see on ainus intervjuu, mis tagasituleku põhjustele viitab ei lisatud seda koodi ajakirjanike / toimetajate üldisesse diskursiivsesse skeemi.

3. Ajude äravool üldiselt ei ole probleem, kui siis meditsiinis. Töökäte äravool seevastu on tunduvalt kriitilisem probleem.

Neljast intervjuust kolm tõi välja, et ajude äravool pigem ei ole probleem, seda eriti mitte just üldisel, universaalsel tasandil, näiteks: „*Ma ei usu, et see avaldab sellis üldist mõju, et noh paanikat, et meid ähvardab massiline ajude äravool ei maksaks tekitada,*” (JRNL2). Siiski tasub tähele panna, et ajude äravool tunnistati olevat probleemne teatud kindlate erialade lõikes – peaausjalikult meditsiinisektoris: „*Aga jah teatud elualadel kindlasti, meditsiini töötajad kindlasti on üks probleem ja võibolla ka õpetajad mingi momendi pärast,*” (JRNL2).

Töökäte äravoolu peeti seevastu üksmeelselt suureks probleemiks: „*Aga pigem on see probleem töökäte osas nii riigi jaoks kui tööandjate jaoks. Sest inimesed näevad mujal töötades, et nende elu on seal palju parem, et kes ikka teeb palju tööd, see teenib ka raha,*” (JRNL1).

4. Lähitulevik on Eestile tööjõu liikumise seisukohast tume, kuna toob kaasa probleemid ettevõtjate jaoks ja seoses piirangute kadumisega on oodata suurenevat minna soovijate arvu, siiski on lootus, et pikemas perspektiivis tulevad inimesed tagasi.

Tumeda tuleviku alamkategorias esines kolm koodi, kahel korral „probleemid ettevõtjatele”: „*See töötajate ärakäik välismaal hakkab veel pitsitama tööandjaid sellest kohast, mida tööandjad ei oska veel aimatagi,*” (JRNL1) ning ühes intervjuus kahel korral „lahkujate arv suureneb”: „*Mingil momendil saavad need piirangud läbi ja siis on ilmselt oodata suuremat minekut ja soovi minna ära.,*” (JRNL2). Seda tasakaalustas aga kahel korral helge tuleviku alamkategorias esinenud seisukohad, et lahkujad tulevad pikemas perspektiivis ikka tagasi.

5. Riik ei oma toimuvast ülevaadet ning paljude asjadega ei saada valitsuse tasandil hakkama või neist aru. Samuti lisab probleemile see, et meie ühiskonna mentaliteet ei luba meil julgeda ebaõnnestuda või uusi asju teha ja liidrirolli võtta.

Kriitika kategorias esines kahel korral koodi „riik ei oma ülevaadet”: „*Kas ta üldse midagi teeb, kindlasti ta midagi teeb. Aga meie riigi statistika ja ülevaade toimivast on üsna kehv, praktiliselt kehv. Kui andmed pärinevad aastatest 2002 või 2003 kui ükskõik mida tahad teada, siis minumeelest see ei ole normaalne,*” (JRNL3) ning kahel korral leiti, et riik ei saa hakkama, näiteks toodi välja, et ei pöörata tähelepanu meditsiinitöötajate kaebustele ja äraminekuähvardustele. Lisaks sellele, suhteliselt teiste valimigruppidega sarnasele kriitikale, esines ajakirjanike / toimetajate valimigrupis veel üks huvitav kood „probleemne ühiskondlik mentaliteet” ja selle taga kõnekas tsitaat: „*Jõuame algusesse tagasi, et miks ei taha siin olla inimesed, üks on see parema elu ootus aga midagi peab ikkagi ühiskonnas olema valesti ka, siin nagu ei julgeta ebaõnnestuda ja ei julgeta juhtida ja uusi asju pakkuda,*” (JRNL4).

6. Selleks, et lahendada Eesti jaoks tööjõu liikumisest tulenevat probleemi tuleks tõsta meditsiinipersonali ja samas ka tööliste palku ja arendada riiki. Alati jääb ka lootus, et olukord laheneb iseenesest, kuna inimesed armastavad oma kodumaad.

Nagu näha ajakirjanike / toimetajate diskursiivse skeemi eelviimasest lõigust valitseb lahenduste kategorias nagu ka teiste valimigruppide puhul tunduvalt väiksem üksmeel kui muus osas. Ajakirjanike / toimetajate intervjuudest käivad läbi nii

proaktiivsete kui reaktiivsete lahenduste alamkategoriasse kuuluvad seisukohad. Leidub arvamust, et tuleks tõsta ajude äravoolu esindajate palka, tõsi küll vaid teatud erialade puhul, näiteks: „*Mõnes sektoris, ma ei arva, et see tervikuna oleks probleem, aga arstid kindlasti, siin peaks riik mõtlema korralikule palgatõusule, eriti mõne meditsiinitöötaja liigi puhul, residentide ja õdede palgad on väga armetud,*” (JRNL2). Samuti pakutakse töökäte äravoolu probleemi lahenduseks palkade tõstmist, seejuures siin ei valitse ametipõhist erisust. Lisaks pakutakse lahendusena välja riigi üldist arendamist, soovitades arendada ettevõtluskeskkonda ja soodustada seda, et koolisüsteem kasvataks liidrirolliks valmis olevaid inimesi, kusjuures riigi arendamist välja pakkunud intervjueeritav väitis samas, et Eesti riik ei ole selles suunas üldse mitte vähe teinud. Reaktiivsetest lahendustest on ajakirjanike / toimetajate valimigrupis pakutud välja passiivne lahendus, loodetakse, et olukord laheneb iseenesest: „*Ma arvan, et pigem see peab ikka ise ennast tasakaalustama. Inimesed ju ikkagi armastavad oma kodumaad ja hoolivad Eestist. Need inimesed küll keda mina tunnen,*” (JRNL4).

7. Ajakirjanduse üldine tase jätab küll paiguti soovida, kuid on siiski paranenud. Tööjõu liikumise kajastus, kuigi tuuakse välja suhteliselt objektiivselt nii rõõmsaid kui kurbi lugusid, on siiski paiguti ühekülgne, kindlate huvigruppidega arvestades kirjutatud ja ei sisalda piisaval määral analüüsi. Selle põhjuseks võib olla ka trükimeedia väliskorrespondentide arvu järsk kahanemine võrreldes 90-ndate algusega. Esineb vastakaid arvamusi selle kohta, kas meedia õhutab tööjõu liikumist kui kajastab inimeste välismaale tööle minemist.

Ajakirjanduse üldist kvaliteeti hinnati võrdsel määral nii heaks / paranenuks kui ka halvaks / halvenenuks, seetõttu on raske tuua välja üldist valimigrupi seisukohta sel teemal. Näiteks: „*Minumeelest meil on ajakirjandus täitsa kõval tasemel...*” (JRNL4) versus „*Tase võiks muidugi parem olla, ma olen suhteliselt kriitiline ja ka enesekriitiline,*” (JRNL2). Tööjõu liikumise kajastust peeti kahes intervjuus ühekülgsesks ja kallutatuks, seejuures mõlemas intervjuus oli vastavaid tsitaate mitu, näiteks: „*Kuigi jah osasid lugusid lugedes, mul jääb sageli mulje, et nad on kirjutatud mingi grupi seisukoha kaitseks, näiteks Tööandjate Keskliidu seisukoha kaitseks ja see ei ole nagu päris õige,*” (JRNL1). Lisaks leidis üks tsitaat koodi all „*edulood / positiivne kajastus*”

ning „kurvad lood / negatiivne kajastus” ning lisaks veel kolm tsitaati (ühest intervjuust) koodi all „objektiivne / kvaliteet paranenud” : „Ütleme, et kurbi ja rõõmsaid lugusid on umbes pooleks, on kirjutatud miljoneid teenivatest Euroametnikest ja nendest, kes on läinud Irimaale ja neil läheb seal hästi aga teine pool on ka täiesti olemas,” (JRNL1). Kokkuvõtvalt võib niisiis öelda, et ajakirjanike-toimetajate hinnangul esineb tööjõu liikumise meediakajastuses küll ühekülgsed ja analüüsivaeseid lugusid, ent laias laastus võib tööjõu liikumise meediakajastust pidada suhteliselt objektiivseks.

Vastandlikke seisukohti leiame ka meedia rolli hindamise juures, kuna on esindatud üks tsitaat, mis viitab sellele, et meedia õhutab minema: „Tegelikult selles peitub tõsine küsimus, kui Aet tegi selle eksperimendi, siis ta sai tegelikult küll kirju inimestelt, et oi kui tore ja oi kui huvitav, peaaegu, et kas te annaksite selle lehe nime, kust ma saaks ka töökuulutusi vaadata ja et teie lugu andis mulle väga palju julgustus juurde jne.” (JRNL4) ning üks tsitaat, mis viitab sellele, et meedia ei mõjuta inimeste minemisotsust: „Võib väita, et me õhutame inimesi minema aga see ei ole nii, vaba maa ja vabad inimesed, ise teavad kas lähevad, meie roll ongi kirjutada, kes on läinud, kuidas tal seal läheb ja kas ta kavatseb tagasi tulla,” (JRNL1).

3.3.5 Kokkuvõtvad tõlgendused kogu valimi lõikes.

Minna või mitte minna ?

Lahkumise põhjuse kategoorias kujuneb kogu valimi lõikes välja kaks selget tendentsi, esiteks - ajude äravoolu esindajad lahkuvad peamiselt selleks, et ennast teostada ning töötada / elada / õppida paremates tingimustes kui see on neile Eestis võimalik. Selliseid seisukohti esines nii meditsiinipersonali lahkumisest rääkides kui ka üldiselt ajude äravoolule või teistele kõrgelt kvalifitseeritud erialadele viidates. Samuti esines seda kõikides valimigruppides peale ajude äravoolu esindajate, kelle hulgas oli see-eest levinud kood „kogemuste / oskuste omandamine”, mis paljude tsitaatide puhul sarnanes väga eneseteostuse koodiga. Tähelepanuväärne on, et ajude äravoolu põhjendamisel viidati vaid kahel korral töötasu olulisusele.

Teine selgelt välja joonistuv tendents oli, et töökäte äravoolu põhjuseks on ühemõtteliselt töötasu. Selles küsimuses valitses valimi lõikes isegi suurem üksmeel, kui ajude äravoolu peapõhjuse osas, nimelt esines see kood enamusel juhtudel igas

valimigrupis. Kõnekas fakt on, et töökäte äravoolu puhul jäid analüüsiplaanist välja koodid „halva eest ära”, „paremad tingimused / eneseteostus” ning „vastuvõtjamaa värbab”, kuna sellekohaseid arvamusi ei esinenud üheski intervjuus.

Miks tulla tagasi ?

Tagasituleku põhjuste osas ei moodustunud selgeid kogu valimit ületavaid mustreid, kuna teised valimigrupid peale ajude ringluse esindajate ei võtnud sel teemal väga aktiivselt sõna. Kõige populaarsemateks tagasituleku põhjusteks osutusid kodumaa armastus ja patriotism, mida mainisid peamiselt ajude ringluse esindajad, ehk inimesed, kes on ise mitte kuigi ammu peale pikka välismaal elatud aega kodumaale naasnud. Samuti perekondlikud / isiklikud põhjused, mida mainiti kolm korda, igal korral erineva valimigrupi esindaja poolt. Seejuures kujunes välja loogiliselt suhteliselt lihtsasti mõistetav olukord, kus ajude ringluse põhjusena nähti peamiselt patriotsmi, perekondlikke põhjuseid ja häid pakkumisi, töökäte ringluse põhjusena aga asjaolu, et kodumaa tingimused ei erinenud välismaa omadest nii palju kui loodetud.

Kas lahkumine on suur probleem?

Nii ajude äravoolu kui töökäte äravoolu peetakse valimi lõikes enamatel juhtudel probleemiks kui mitte. Ajude äravoolu puhul võib rääkida vaat et ühehäälselt nõusolekust, et tegemist on probleemiga, nimelt esines sellekohaseid tsitaate kolmeteistkümnes intervjuus viieteistkümnest. Siiski on siinkohal oluline meeles pidada, et paljud neist tsitaatidest rõhutasid, et ajude äravool üldiselt ei ole pakiline probleem, küll on seda aga meditsiinispetsialistide lahkumine. Töökäte äravoolu probleemiks pidamist käis läbi kõikidest valimigruppidest peale ajude äravoolu esindajate, eriti teravaks pidasid seda probleemi ajakirjanike / toimetajate valimigruppi kuulunud intervjuueeritavad, töökäte puhul ei tehtud ka vahet erinevate ametite esindajate lahkumise vahel.

Milline on tulevikustsenaarium?

Üldiselt võib öelda, et kõige ülekaalukam tulevikuproгноos kuulus helge tulevikustsenaariumi alamkategoriasse, nimelt arvati kaheksal juhul viieteistkümnest, et varem või hiljem (üldjuhul kiputi arvama, et pigem hiljem) tulevad välismaale tööle läinud inimesed tagasi kodumaale, kus neist oma uuenenud oskuste ja kogemustega palju

abi on. Seejuures eeldus, et inimesed tulevad tagasi laienes nii ajude- kui töökäte äravoolule, sageli räägiti üldsõnaliselt noortest või inimestest kui sellistest. Mainimisväärne on ka asjaolu, et helge tulevikustsenaariumi raames toodi välja seisukohti, et teatud inimeste lahkumine võib parandada teatud valdkondade hetkeolukorda Eestis, näiteks reguleerida tööpuudust kindlates rahvastikugruppides (noorte hulgas) või erialade lõikes (kiirendada arstide palgatõusu või vähendada tööpuudust teatud madalalt kvalifitseeritud ametites). Töökäte äravoolu puhul kujunes oluliseks momendiks ka asjaolu, et väideti, et lahkujaid ei saagi olema nii palju kui kardetakse või arvatakse.

Kes on süüdi?

Kuigi kriitika kategoorias ei ilmunud teravat tendentsi ühe või mitme seisukoha kasuks võib öelda, et riigile oli etteheiteid stabiilselt kõikides valimigruppides. Ühelt poolt leiti, et riik ei oma kuigi head ülevaadet sellest, mis tööjõu liikumise valdkonnas toimub (samas esines ka seisukohti, et riik ei peaks sellest ülevaadet omama ja „vaba inimene vabal maal” läheb kuhu tahab ja selle registreerimine ei ole üldse oluline) teisalt aga leidis kriitikat riigi valitsemise ja konkreetsete poliitikate osas. Peamiselt oli kriitika seotud meditsiinipersonali lahkumise ja hariduspoliitikaga, ehk siis ajude äravooluga. Ehkki mitte väga sage oli siiski huvitav ka see, et tehti etteheiteid mitte konkreetset riigile ega poliitikutele vaid lihtsalt eestlaste mentaliteedile ja ühiskonnas levivatele normidele, mis takistavad eestlasi omas ühiskonnas edasi jõudmast ja end hästi tundmast.

Milline on lahendus?

Lahenduse kategooria on samuti kogu valimi lõikes nõrgalt välja kujunenud, ühelt poolt leidis intervjuusid, kus lahendusi ei pakutudki, teisalt ei moodustu lahenduste osas mingisuguseid väga selgeid mustreid. Tähelepanuväärne on see, et kogu valimi lõikes kujunes kõige populaarsemaks (kuus mainimist) lahenduse kood „olukord laheneb iseenesest”, kuhu alla kuulusid tsitaadid, mis viitasid elatustaseme tõusmisele ja sellest johtuvale inimeste äraminemissoovi vähenemisele ilma konkreetsete seisukohtadeta, miks ja millal sellised protsessid peaksid käivituma. Seejuures jagunesid olukorra iseeneslikule lahenemisele lootvad seisukohad suhteliselt võrdväärselt ajude äravoolust ja töökäte äravoolust rääkivate tsitaatide vahel. Seevastu näiteks inimeste tagasitoomise

võimalus (töökohtade hoidmine, reintegreerumise abistamine) ja riigi üldise arendamise võimalus (peamiselt soovitati ettevõtluskeskkonna arendamist äriinimeste tagasimeelitamiseks) oli suunatud rohkem ajude äravoolu probleemi lahendamiseks. Kogu valimi lõikes soovitati viiel korral tõsta inimeste palka, et lahendada nende lahkumise probleemi, neist kordadest kolm puudutasid ajude äravoolu ja peaaegjalikult arste (aga ka näiteks õpetajaid ja teadlasi) ning kaks töökäte äravoolu.

Kuidas hinnatakse meediat?

Mitte just kuigi üllatavalt oli enim levinud hinnang meedia üldkvaliteedile „halb / halvenenud” (üheksal juhul), seda esines seejuures ka ajakirjanike / toimetajate valimigrupis. Siiski tasub mainida, et ka hinnang „hea / paranenud” oli suhteliselt sagedane (viiel juhul). Lähemalt avab meediahinnangut aga tööjõu liikumise kajastamise alamkategooria, kust joonistub välja omanäoline muster – nimelt on väiteid, et tööjõu liikumise kajastus on ühekülgne, kallutatud või analüüsita sama palju kui neid, mis väidavad, et kajastus on võrdlemisi objektiivne või et kajastuse kvaliteet on paranenud.

Liikudes edasi sügavamale tööjõu liikumise kajastamise hinnangute osas näeme, et väiteid, et meedia kajastab tööjõu liikumist pigem kurbade lugude aspektist on vaid pisut enam, kui et kajastus on edulugude aspektist. Ka meedia rolli hindamisel tööjõu liikumise protsesside mõjutamisel ei ole selgeid valimiüleseid tendentse. Üldse on meedia rollist tööjõu liikumise mõjutajana räägitud kolmel juhul, millest kahel juhul väideti meediakajastust süvendavat inimeste soovi välismaale minna ja ühel juhul lükati see väide ümber.

4. Järeldused ja diskussioon

Et mitte dubleerida küllaltki mahukas tulemuste peatükis esitatud järeldusi ja vastuseid osadele uurimisülesannetele, keskendub järelduste ja diskussiooni peatükk vaid seni väljatoomata võrdluste ja sarnasuste esitlemisele ning analüüsimisele.

4.1 Ajude äravoolu, töökäte äravoolu ja välismaale õppimamineku meediakajastus – kas püstitatud hüpoteesid leiavad kinnitust?

Analüüsides ajude äravoolu, töökäte äravoolu ja välismaale õppimamineku meediakajastuse omavahelisi erinevusi ja sarnasusi võib tuua välja alljärgnevad asjad.

Ajude äravoolu puhul räägiti suures osas üldiselt ajude äravoolu esindajatest ilma konkreetset eriala mainimata, suurimaks mainitud erialagrupiks osutusid arstid. Töökäte äravoolu puhul räägiti peaaesjalikult liht- ja abitöolistest, kuid ka üldiselt töökäte äravoolu esindajatest ning ehitajatest. Suurim osa õppuritele keskenduvatest tekstidest rääkis tudengitest. Kuigi enamik koguvalimi tekstidest ei toonud välja, kas välismaale minna on keeruline või lihtne, esines üldvalimis kallutatus lihtsa suunas.

- Seejuures ajude äravoolu esindajate ja välismaale õppima minejate jaoks näidati välismaaleminekut lihtsamana kui töökäte äravoolu esindajate jaoks.

Kui me vaatame seda, kuidas meile huvi pakkuvaid indiviide meediatekstides kujutati, ei tule ajude äravoolu, töökäte äravoolu ja välismaale õppima mineku vahel esile mingeid märkimisväärsed muutusi, kõikide rühmade puhul andsid umbes pooled (ajude- ja töökäte äravoolu puhul pisut alla poole ja õppurite puhul pisut üle poole) tekstid minejaile erinevaid hinnanguid ning positiivsed hinnangud olid ülekaalus. Ehkki vähesed tekstid annavad hinnangu välismaale liikujate sihtriigile, ehk vastuvõtjamaale, kujutatakse ka seda pigem positiivsetes toonides kui mitte. Seeläbi võib väita, et Eesti trükimeedia suhtumine välismaale minemisse on pigem heakskiitev ja mõistev kui hukkamõistev või seda pidurdada üritav.

H3: See kinnitab kontentanalüüsi kolmanda hüpoteesi: „Üldine häälestus on minejate suhtes mõistev, minekut nähakse põhjendatuna.“

Kui me vaatame seda, kui suurte probleemidena meedia meie vaatluse all olevaid rändeprotsesse kujutas, näeme et ajude äravoolu peeti ülekaalukalt probleemseks, seejuures suurima eraldiseisva rühma moodustasid just hinnangud, et tegemist on suure probleemiga. Kõige enam peeti ajude äravoolu probleemiks just arstide puhul. Ajude äravoolu puhul oli ka võrdlemisi väike nende tekstide osakaal, kus sellest oleks kirjutatud ilma probleemsuse aspektide kaasamiseta (16%). Töökäte äravoolu puhul seevastu oli nende tekstide osakaal, kus ei lähenetud probleemsuse prismast ligi üks kolmandik, umbkaudu samapalju leidis seisukohti, et töökäte äravool on probleem ning samuti, et see ei ole probleem. Probleemsusest lähtuvatest tekstidest oli pisut suurem nende tekstide osakaal, mis leidsid, et töökäte äravool on probleem ja kõige enam peeti seda

probleemiks ehitajate puhul. Siiski võib sellest johtuvalt öelda, et töökäte äravoolu peeti märksa vähem probleemiks, kui ajude äravoolu. Õppurite lahkumist ei peetud üldiselt üldse probleemiks.

H1: „Ajude äravoolu peetakse võrreldes töökäte äravoolu ja õppurite välismaale liikumisega suuremaks probleemiks,“ osutus seega õigeks.

Kuigi ajude äravoolu ja töökäte äravoolu puhul oli kõige levinumaks põhjuseks parem palk, on oluline pöörata tähelepanu nende erinevale osatähtsusele. Ajude äravoolu puhul moodustasid kolm suuremat põhjuste rühma – parem palk, riigi tegematajätmised ning valed otsused, mis mõjuvad tõuketeguritena ning välisriikide paremad tingimused, mis mõjuvad tõmbeteguritena – pisut üle poole ajude äravoolule pakutavatest põhjustest. Töökäte äravoolu puhul oli parem palk ainulisena lahkumispõhjuseks pea pooltes tekstides ning teised põhjused ei ületanud 10% piiri. Niisiis on töökäte- ja ajude äravoolu põhjused samaaegselt nii sarnased, kui erinevad, suurimaks lahkumismotivaatoriks on nii kõrgelt- kui madalalt kvalifitseeritud töötajatel suurem rahanumber, ent ajude äravoolu esindajaid mõjutavad tugevalt veel ka teised asjaolud.

H2: „Töökäte- ja ajude äravoolule pakutakse erinevaid põhjuseid,“ võib seega mööndustega kinnitada.

Kõikide valimisse sattunud tekstide puhul tõusis EL-iga liitumise järgselt artiklite keskmine hulk kuus (4,8-lt 11-e). Seejuures hakati liitumisjärgselt kogu valimi lõikes välismaale minekut pidama veelgi lihtsamaks kui enne liitumist. Ajude äravoolu puhul tõusis meediakajastus liitumisjärgselt kahekordseks ning suurenes nende tekstide arv, kus ajude äravoolule ei läheneta probleemsuse aspektist. Nende tekstide osakaalud, mis näevad ajude äravoolu probleemina jäid samaks. Töökäte äravoolu puhul suurenes kajastus EL-iga liitumise järgselt ligi kolm korda, kuid peale liitumist hakati töökäte liikumist kajastama suurema probleemina kui enne. Välismaale õppima mineku puhul tõuseb meediakajastus EL-iga liitumisega õige pisut, ent liitumine toob kaasa drastilise vähenemise õppurite välismaale liikumise nägemises probleemina. Ajude- ja töökäte äravoolust rääkides võib tähelepanu pöörata ka sellele, kas ja millises ulatuses neile protsessidele meediakajastuses lahendusi pakuti. Nagu võibki eeldada johtuvalt nende teemade probleemseks pidamisest, pakutakse töökäte äravoolule lahendusi tunduvalt väiksemas osakaalus tekstidest kui ajude äravoolule (12,6% versus 34,2%). Seejuures

EL-iga liitumine toob mõlema teema puhul kaasa lahenduste pakkumise osakaalu suurenemise, kuid see pilt on ajude äravoolu ja töökäte äravoolu puhul vägagi erinev, kuna ajude äravoolu puhul tõuseb lahenduste pakkumise osakaal umbkaudu kolmekümnelt protsendilt liitumisjärgsele neljakümnele protsendile aga töökäte äravoolu puhul on see tõus kõigest neljalt protsendilt tervelt kahekümne kahele protsendile. Teisisõnu tõi EL-iga liitumine nii ajude äravoolu, töökäte äravoolu kui õppurite kajastamises kaasa mahulise suurenemise, ent sisulised arengud just protsesside problemaatilisuse hindamisel on täiesti erisugused. Ajude äravoolu probleemseks pidamist EL-iga ühinemine ei mõjuta, kuid töökäte äravoolu ja õppurite välismaale liikumise osas leiavad aset vastassuunalised muutused, töökäte äravool muutub meedia silmis suuremaks ja õppurite välismaaleminek väiksemaks probleemiks. Koos probleemse suurenemisega kasvab meediakajastuses ka töökäte äravoolule lahenduste pakkumine.

H4: Nii selgub, et kontentanalüüsi neljanda hüpoteesi: „Ei töökäte- ega ajude äravoolule ei pakuta lahendusi,“ võib mööndustega ümber lükata, kuna ajude äravoolu puhul pakuti lahendusi märgatavalt rohkem kui töökäte äravoolu puhul. Siiski peab möönma, et lahendust pakuti alla pooltes tekstidest.

H5: Kontentanalüüsi viienda hüpoteesi: “Peale EL-iga liitumist on töötajate ja õppurite liikumise kajastus suurenenud ning seda nähakse vähem probleemseks,“ võib sel kujul samuti ümber lükata, kuna vaid esimene pool sellest vastab tõele, teine pool on aga erinevate rändeliikide puhul erinev.

Tulles selle juurde, kuidas meedia ajude äravoolu protsessi ajalisust ja selle esindajate tagasipöördumist hindab, näeme, et tulemused on pisut vastandlikud. Ehkki ajude äravoolu puhul märkis välismaal olemise eeldatava aja ära väiksem osakaal tekste kui koguvalimis ning ka kindlasti ajutiselt ja pigem ajutiselt minejaid oli vähem kui mõlemas vastavas üldvalimi gruppis, olid ajutisele äraolemisele viitavad tekstid siiski alalisusele viitavate tekstide ees ülekaalus. Seejuures on aga kummaline, et kõikidest tagasipöördumist kajastavatest tekstidest moodustasid suurima rühma just tekstid, mis väitsid, et ajude äravoolu esindajad ei kavatse tagasi tulla.

H6: Siiski võib kontentanalüüsi kuuenda ja viimase hüpoteesi: “Ajude äravoolu nähakse pigem pikaajalise protsessina, mille puhul koju tagasipöördumisest ei räägita,” oma praegusel kujul ümber lükata.

4.2 Meediatekstide ja intervjuude diskursiivsete skeemide ning meediakajastuse võrdlused, vastused senivastamata uurimisküsimustele

Tulemuste peatükk andis ülevaate sellest, millised on meediatekstidest ja intervjuudest ilmnevad diskursiivsed skeemid ajude äravoolu, töökäte äravoolu ja meediatekstide puhul ka õppurite välismaale liikumise kohta, seetõttu keskendun siinkohal vaid erinevate diskursiivsete skeemida vaheliste erinevuste ja sarnasuste analüüsimisele.

Meediatekstide diskursiivsetest skeemidest tulid välja järgmised peamised tendentsid – ajude äravoolu peeti võrreldes töökäte äravoolu ja välismaale õppima minekuga suuremaks probleemiks, kuna töökäte äravoolu puhul eeldati, et tegemist on lühiajalise ja pigem lihtsasti lahendatava probleemiga ning õppurite lahkumisele ei lähenetud üldse probleemsuse aspektist. Ka ajude äravoolu tulevikuproгноos oli tume, töökäte ja õppurite puhul keskenduti pigem positiivsetele muutustele, mis tulevik kaasa toob. Kriitika ning minemispõhjuste osas olid ajude äravoolu ja töökäte äravoolu diskursiivsed skeemid üllatavalt sarnased, mõlemal puhul said süüdistuste osalisteks nii riik kui lahkujad ise ning minemispõhjustes domineeris töötasu. Seejuures on oluline pöörata tähelepanu sellele, et kui kontentanalüüsi tulemused näitasid, et ajude äravoolule pakuti peale parema palga veel mitmeid põhjuseid ja töökäte äravoolu puhul oli palk praktiliselt ainutähtis, siis kvalitatiivse meediatekstide analüüsi diskursiivne skeem näitab vastupidist. Töökäte puhul tuuakse lisaks palgale välja veel keele praktiseerimist ja kogemuste omandamist, millest räägiti peamiselt noorte puhul. Õppurite diskursiivne skeem tõi lahkumispõhjuseks parema hariduse taseme ning asjaolu, et välismaal õppimine on hea ja kasulik kogemus. Kuna õppurite puhul ei lähtunud probleemsuse aspektis ning ka tulevikku nähti helgena on loogiline, et kriitikal oli selles diskursiivses skeemis väga väike osakaal. Seevastu diskursiivsete skeemide lahendused olid ajude äravoolu ja töökäte äravoolu osas erinevad ning töökäte äravoolu ja õppurite lahkumise osas sarnased, kuna nende puhul eeldati, et olukord laheneb iseenesest. Nagu mäletame

kontentanalüüsist, siis ajude äravoolu tekstides oli lahenduse pakkumise osakaal töökäte äravoolu tekstidega võrreldes ka märksa suurem. Niisiis võib öelda, et peamised erinevused ajude ja töökäte äravoolu diskursiivsete skeemide vahel seisnesid selles, et ajude äravoolu peeti suuremaks probleemiks, mille puhul tulevikuväljavaated on tunduvalt tumedamad ning millele pakuti aktiivselt erinevaid lahendusi.

Võrreldes omavahel erinevate intervjueeritavate gruppide seisukohtadest põimuvaid diskursiivseid skeeme ja eriti veel erinevusi ajude äravoolu ja töökäte äravoolu vahel näeme, et erinevate intervjueeritavate pakutud põhjused nii ajude- kui töökäte äravoolule olid suhteliselt sarnased. Ajude äravoolu esindajad ja eksperdid keskendusid ajude äravoolule põhjuseid pakkudes peamiselt kogemuste ja oskuste omandamisele, ajude ringluse esindajad ja ajakirjanikud-toimetajad rääkisid eneseteostusest ja parematest tingimustest. Eneseteostus ja kogemuste omandamine on sisuliselt piisavalt sarnased kategooriad. Lisaks eelmainitutele töid eksperdid sisse halva eest äramineku, seda peamiselt arstidest rääkides. Ajude ringluse esindajad, eksperdid kui ajakirjanikud-toimetajad mainisid ära parema töötasu kui ajude äravoolu põhjuse. Vaadeldes erinevate intervjueeritavate gruppide poolt pakutud põhjuseid, mida ajude äravoolule pakuti, näeme, et tulemused on märksa mitmekülgsemad kui näiteks meediatekstidest ilmnevas diskursiivses skeemis, märkame sisulist sarnasust ajude ringluse esindajate ja ajakirjanike-toimetajate diskursiivse skeemi ning kontentanalüüsi tulemuste vahel, kuna seal pakuti lisaks paremale palgale põhjuseks ka välismaa paremate tingimuste toimimist tõmbeteguritena.

Töökäte äravoolust rääkides, olid kõik intervjueeritavate grupid ühel meelel, et peamiseks lahkumispõhjuseks on tasu, sellise tulemuse andis ka kontentanalüüs. Siiski töid intervjueeritavad töökäte äravoolu puhul veel välja kogemuste omandamist ja paremaid töötingimusi, mis muudab intervjuude diskursiivse skeemi sarnasemaks meediatekstide diskursiivse skeemiga, kus töökäte äravoolule pakuti lisaks tasule ka kogemuste omandamise soovi, kui lahkumise põhjust.

Rääkides kodumaale tagasipöördumise põhjustest, mida näiteks meediatekstide diskursiivsetes skeemides ei esinenudki, siis ainus intervjueeritavate rühm, kes eristas ajude- ja töökäte äravoolu esindajate tagasipöördumise põhjuseid olid ajude ringluse esindajad, teisisõnu inimesed, kes olid ise peale pikaajalist välismaal töötamist / õppimist

Eestisse tagasi tulnud, ning kelle jaoks see teema sellest johtuvalt ka olulisem oli. Nende diskursiivses skeemis pakuti ajude äravoolu esindajate tagasipöördumise põhjuseks kodumaa armastust ning patriotismi ning häid töö ja elutingimusi ja madalaid makse. Töökäte äravoolu esindajate tagasipöördumise põhjusteks pakuti seda, et nad mõistavad välismaal töötades, et nende elu seal ei ole nende elust Eestis eriti erinev. Teised intervjueeritavate grupid - välja arvatud ajakirjanikud-toimetajad, kes tagasipöördumise põhjustest ei rääkinud - tõid välja üldised tagasipöördumise põhjused, mis laienesid kõikidele välismaal olijaile, hoolimata nende kvalifikatsiooniastmest, ning mille hulgas mainiti nii seda, et Eestis on tingimused valitud alaga tegelemiseks head (selle pakkusid välja ajude äravoolu esindajad, mistõttu pole üllatav, et see sarnaneb ajude ringluse poolt pakutud ajude äravoolu esindajate tagasinaasmise põhjustega) ning asjaolu, et saadakse aru, et välismaal ei olegi elu nii erinev (selle pakkusid välja eksperdid, kelle hulgas olid enimesindatud tööturu eksperdid, kelle organisatsioonide peamisteks klientideks on pigem sinikraed, siit ka sarnasus ajude ringluse esindajate diskursiivse skeemi sinikraede tagasipöördumise põhjustega). Nagu juba öeldud, ei pakkunud ajakirjanikud-toimetajad tagasituleku põhjuseid, mis on loogiliselt seostatav asjaoluga, et tagasituleku põhjused puudusid ka meediatekstide diskursiivsetest skeemidest ning kontentanalüüs ütles meile, et tagasitulekut mainivad vaid õige vähesed tekstid.

See, kas ajude äravoolu ja töökäte äravoolu peeti probleemiks, oli taas selline teema, milles esinesid kõikide intervjueeritavate gruppide diskursiivsetes skeemides erinevuse töökäte ja ajude äravoolu vahel. Tähelepanuväärne on see, et vaid ühe grupi diskursiivne skeem nimetas ajude äravoolu ühemõtteliselt suureks probleemiks, need olid ajude äravoolu esindajad ise. Teised intervjueeritavate grupid tõid esile, et ajude äravool on suur probleem (ajude ringluse esindajad ja eksperdid) või lihtsalt probleem (ajakirjanikud-toimetajad) vaid kindlate erialade puhul – meditsiinitöötajate puhul. Ja üldiselt või mingite teiste erialade puhul ei ole ajude äravool üldse probleem. Ehkki meditsiinitöötajate lahkumise probleemsuse rõhutamine on meile tuttav ka meediatekstide diskursiivsetest skeemidest ning kontentanalüüsist on nii range jaotust siiski omane vaid intervjueeritavatele, kuna kontentanalüüs ja meediatekstide diskursiivsed skeemid väitsid siiski, et ajude äravool on suur probleem. Tähelepanuväärne on ka see, et kui põhjustest ja tagasitulekust rääkivate diskursiivsete

skeemide puhul oli ajakirjanike-toimetajate diskursiivne skeem meediatekstide diskursiivse skeemi ning kontentanalüüsiga selgelt kokkulangev, siis ajude äravoolu probleemseuse puhul tekib siin kummaline vahe. Ajakirjanike-toimetajate diskursiivne skeem pidas töökäte äravoolu ka suuremaks probleemiks kui teised intervjuueeritavate grupid, ning suuremaks probleemiks kui ajude äravoolu. Üheks võimalikuks seletuseks erinevusele kontentanalüüsi ja ajakirjanike intervjuude tulemuste vahel on see, et intervjuueeritavate hulgas oli esindatud *Äripäeva* töötaja ning *Äripäeva* sihtrühmaks on väikeettevõtja, kellele valmistab kindlasti tema sinikraedest töötajate lahkumine suurt peavalu, esindatud oli ka *Eesti Päevalehe* ajakirjanik ja me teame, et enamik töökäte äravoolust rääkivatest tekstidest ilmusid *Päevalehes*. Kuid väljaandepõhise vahetegemise teeb keeruliseks asjaolu, et *Postimehest* oli esindatud kaks töötajat, ning *Postimees* kirjutas kõige enam ajude äravoolust.

Ajude ringluse esindajad ja eksperdid pidasid töökäte äravoolu küll probleemiks, aga mitte väga suureks, mis sobib meediatekstide diskursiivse skeemiga ja kontentanalüüsi tulemustega ja lubab arvata, et selles osas, mis puudutab nii töökäte- kui ajude äravoolu kajastust probleemseuse aspektist, lähtub Eesti meediakajastus pigem ekspertidelt saadavast infost ja mitte meediasisu otseste tootjate isiklikest seisukohtadest. Ajude äravoolu esindajate diskursiivses skeemis ei peetud töökäte äravoolu üldse probleemiks, mida võib ilmselt seletada sellesse gruppi kuulunud intervjuueeritavate enda staatuse, positsiooni ja sellest johtuva maailmapildiga.

Intervjuude diskursiivsetes skeemides olid tulevikuproгноosisid esindatud üldiselt kõiki välismaale liikujaid / liikunuid puudutavalt ja neid ei eristatud ajude äravoolu ja töökäte äravoolu osas. Ajude äravoolu esindajate diskursiivses skeemis oli tulevikuproгноos positiivne, eeldati, et lahkujad tulevad tagasi ning seoses elatusaseme tõusuga väheneb inimeste soov välismaal töötada, samas tuleb tähelepanu pöörata sellele, et konkreetse grupi esindajad ise ei väitnud ükski end lähiajal tagasi tulevat. Ka eksperdid leidsid üldiselt, et tulevikuväljavaated on positiivsed, apelleeriti samuti lahkujate tagasitulekule. Meditsiinisfääri puhul peeti tulevikku aga tumedaks, mis sobitus meediatekstide ajude äravoolu diskursiivse skeemiga, kus tulevikuproгноosisid samuti tumedad olid. Tumedana nägid tulevikku ka ajude ringluse esindajad, arvates, et inimeste tagasituleku peale ei saa kindel olla, ja et johtuvalt hariduse hetkeolukorrast ootab Eestit

ees suurenev ajude äravool. Ka see seisukoht on tähelepanuväärne, kuna pärineb inimestelt, kes ise on ju tagasi tulnud. Ajakirjanike-toimetajate diskursiivne skeem nägi lähitulevikku üllatuslikult samuti tumedana, seda just peamiselt tööandjate jaoks, pikemas perspektiivis usuti ka inimeste tagasitulekusse. Meediatekstide diskursiivsetele skeemidele sarnanes niisiis kõige enam taas ekspertide diskursiivne skeem, kus väideti, et üldiselt tulevad inimesed tagasi, aga ajude äravoolu (meditsiinitöötajate) puhul on tulevik tume.

Kriitika osas olid meediatekstide diskursiivsed skeemid ja erinevate intervjuueeritavate gruppide (välja arvatud ajude äravoolu esindajad, kes ei kritiseerinud kedagi, mis on seletatav nii nende teatava eemalseisja rolliga ja võimalusega, et eemal viibides jäävad kodumaast ikka pigem positiivsed mälestused kui ka asjaoluga, et nende diskursiivses skeemis oli tulevikuproгноos helge) diskursiivsed skeemid silmapaistvalt sarnased. Samuti olid sarnased kontentanalüüsi ajude äravoolu kohta käivad tulemused, kus üheks oluliseks lahkumise põhjuseks olid riigi tegematajätmised ja valed otsused. Ajude ringluse esindajate, ekspertide ja ajakirjanike-toimetajate diskursiivsetes skeemides ning meediatekstide diskursiivsetes skeemides nähti nii ajude- kui töökäte äravoolu taga olevat peamiselt riigi küündimatust, asjaolu, et riigil ei ole lahkujatest ülevaadet. Kriitika osaliseks said nii meedia kui intervjuude diskursiivsetes skeemides ka lahkujad ise.

Kõik intervjuueeritavate grupid välja arvatud ajakirjanikud-toimetajad pakkusid ajude- ja töökäte äravoolule erinevaid lahendusi. Ajakirjanike-toimetajate diskursiivses skeemis esines üks lahendus, mida ei olnud vastavalt kvalifikatsioonile diferentseeritud, ettepanekuks oli tõsta palku ja arendada riiki ning oodata, et olukord laheneks iseenesest, kuna inimesed armastavad kodumaad. Võrreldes seda, suhteliselt laialivalguvat lahenduseversiooni meediatekstide diskursiivse skeemi omaga näeme, et see sarnaneb seal pakutud töökäte äravoolu lahendusele, kuna ka selle puhul loodeti, et see laheneb iseenesest. Palkade tõstmise ettepanekus ajakirjanike-toimetajate diskursiivses skeemis võib näha sarnasusi ka meedia diskursiivse skeemi ajude äravoolu lahenduse ühe osaga, milleks oli meditsiinitöötajate palkade tõstmine. Ajude äravoolule pakkusid ajude äravoolu esindajad, ajude ringluse esindajad ja eksperdid kõikvõimalikke erinevaid lahendusi. Ajude äravoolu ja ajude ringluse esindajate diskursiivsetes skeemides pakuti

ajude äravoolu lahendusena võimalusi inimesi tagasi tuua, arendada riiki ja erinevaid riiklikke süsteeme. Ajude ringluse esindajate diskursiivses skeemis toodi välja ka vajadus tõsta meditsiinisfääris palka. Ekspertid pakkusid ajude äravoolu lahenduseks lisaks ka palkade tõstmist ning inimestele töökohtade hoidmist ja nende sinna tagasikutsumist aga üllatuslikult ka lihtsalt ootamist, et elatustase paraneks ja olukord paraneks iseenesest. Nii võime öelda, et meediatekstide diskursiivses skeemis esines ajude äravoolu lahenduses elemente nii ajude äravoolu, ajude ringluse kui ekspertide diskursiivsetes skeemides. Töökäte äravoolule pakkusid ajude äravoolu, ringluse ja ekspertide diskursiivsed skeemid suhteliselt identseid ning ka meediakajastuse diskursiivse skeemiga osaliselt kokkulangevaid lahendusi - tõsta palka ja oodata, et elatustase tõuseks ja olukord laheneks iseenesest. Töökäte äravoolule pakuti kontentanalüüsis ka palju harvem lahendusi kui näiteks ajude äravoolule, mistõttu on selline pool-passiivsete lahenduste pakkumine nii meediatekstide diskursiivsetes skeemides kui meediasisu mõjutavate inimeste poolt arusaadav. Tähelepanuväärne on see, et meditsiinisfääri ja tööturu ekspertidest koosnev ekspertide grupp pakkus nii ajude äravoolule kui töökäte äravoolule lisaks muudele lahendustele välja võimalust niisama oodata ja olukorra iseeneslikule lahendumisele loota, mis on kõnekalt passiivne seisukoht kõnealuseid protsesse kontrollida püüdvate organisatsioonide esindajatelt.

Vaadeldes võrdlevalt meediatekstide kvalitatiivse analüüsi tulemuseks olnud diskursiivse koondskeemi ning erinevate intervjuude analüüsi tulemuseks olnud diskursiivse koondskeemi näeme, et mõlemad pakuvad inimeste välismaale suundumisele selliseid põhjuseid, mis samaaegselt õigustavad inimeste välismaale minekut ja näitavad seda normaalse ja mõistetava tegevusena. Hoolimata erinevustest töökäte- ajude ja õppurite välismaale liikumise konkreetsete põhjuste vahel näeme me, et tegemist on millegi suunas liikumise, paremate elamistingimuste otsimise vahendina, midagi, mida tehakse selleks, et saada paremat või normaalset palka (mitte lihtsalt teenida kerge vaevaga hunnik raha); selleks, et töötada ja elada paremates tingimustes kui Eestis ning ennast teostada või omandada kogemusi, mis kodumaal võimalik ei ole.

Selles, kas diskursiivsed koondskeemid defineerisid inimeste välismaale liikumist probleemseks või mitte esinevad aga erinevused. Meediatekstide diskursiivne koondskeem tunnistab probleemiks nii töökäte- kui ajude äravoolu, intervjuude

diskursiivne koondskeem väidab aga, et ajude äravool üldiselt ei ole üldse probleem, seda on vaid meditsiinitöötajate lahkumine, töökäte äravoolu nimetatakse aga ühemõtteliselt probleemseks. Võrreldes seda kontentanalüüsi tulemustega, tuleb nentida, et kummagi diskursiivse skeemi ja kontentanalüüsi tulemuste vahele ei saa tõmmata mõttelist võrdusmärki, kuna seal peeti ajude äravoolu suureks probleemiks ja töökäte äravoolu pigem vähem problemaatiliseks. Suhteline ja loogiliselt mõistetav üksmeel valitseb erinevate diskursiivsete koondskeemide ja kontentanalüüsi tulemuste osas, mis puudutab õppurite lahkumist ja asjaolu, et sellele ei lähtuta kuskil probleemsuse aspektist lähtuvalt.

Kui intervjuude diskursiivse skeemi puhul on tulevikustsenaarium pigem helge, siis meediatekstide diskursiivses skeemis esines kokku võrdselt nii helgeid kui tumedaid tulevikuprognose, mis jagunesid väga selgepiirilisel erinevate diskursiivsete skeemide vahel. Seevastu kriitika oli mõlemas diskursiivses koondskeemis väga sarnane, nii meediasisust kui meediatekstide loomist mõjutavatelt indiviididelt ilmnas riigi süüdistamist kehvast ülevaate omamises, valede otsuste tegemises jms. Ka lahkujad ise said kriitika osaliseks.

Kui kontentanalüüsi tulemused ütlesid meile, et võrdlemisi väike osa tekstidest pakkusid lahkumisele lahendusi, siis seda kinnitab ka meediatekstide ja intervjuude diskursiivsetest koondskeemidest avanev pilt, nimelt esimesel juhul ei olnud võimalik lahenduste osas koondjäreldusi teha ja teisel juhul oli kõige levinumaks lahenduseks lootus, et olukord laheneb iseenesest.

Nii näemegi, et ehkki ajude äravoolule põhjuste ja lahenduste pakkumise esineb kontentanalüüsi, meediatekstide diskursiivse skeemi ja intervjuude diskursiivse skeemi vahel detailseid erinevusi on üldpilt siiski üksmeelne. Lahkumispõhjuste mitmekülgne esitamine ning paremate tingimuste ja eneseteostuse jms. sage esinemine viitab sellele, et ajude äravoolu esindajatest saadakse pigem aru, kui mõistetakse neid hukka. Ehkki ajude äravoolule pakuti nii mahuliselt kui sisuliselt märksa enam lahendusi on võtmesõnaks siinkohal just see, et kontentanalüüs näitas lahendusi vaid ligi ühes kolmandikus tekstidest. Ehkki meediatekstide ja intervjuude diskursiivsed skeemid pakkusid ajude äravoolule igasuguseid erinevaid vastukäivaid ja kokkusobivaid lahendusi on lahenduste üldmäära madalust arvestades oluline keskenduda just sellele, et nii ajakirjanikud-toimetajad kui eksperdid, kes mõjutavad meediasisu kõige enam, pakkusid lahenduseks

seda, et tuleks niisama oodata, et olukord laheneks. Kuna teistes pakutud lahendustevariantides ei esinenud suurt üksmeelt tuleb siinkohal nentida, et nii põhjuste kui lahendamiste esitamises ei esine avaliku arvamuse survet teatud lahenduste suunas. Ehkki on raske hinnata, millal võib teemat pidada üldise kõneaine staatuse omandanuks, võib siiski väita, et ajude äravoolu on selle staatuse omandanud. Seda väidet kinnitab aastate lõikes ajude äravoolu peateemana käsitletud tekstide arv ning eriti just Euroopa Liiduga liitumisele järgnenud kajastuse tõus ja sisuline muutumine. Samuti võib väita, et seoses Euroopa Liiduga liitumisega sai ajude äravool kui termin ja nähtus tuttavamaks ka laiale avalikkusele, kuna see oli üks hirmudest, mida Euroopa Liiduga liitumise vastased avalikkuse seas külvasid, ning mis seeläbi jõudis ka tolleaegsetesse avaliku arvamuse küsitlustesse. Väidan, et liitumisjärgselt ongi ajude äravoolu teema jõudnud avaliku arvamuse kristalliseerumise etappi, kus on alanud seisukohtade osaline vastandumine. Antud momendil tundub, et meediakajastus ei suuda johtuvalt sellest, et erinevad eksperdid ja spetsialistid ei oska pakkuda üheseid seisukohti ja lahendusi, viia oma kajastust piisavalt survestavale tasemele, mis tooks kaasa kristalliseerumise etapi lõppemise ning sisenemise polariseerumise etappi. Et see juhtuks oleks vaja suuremat ja avalikku tähelepanu pälvivat meediavälist sündmust, milleks võib olla uute Eesti või Euroopa uuringutulemuste esitlemine vms.

4.3 Kommentaarid meediakajastuse kvaliteedile

Et valgustada seda, kuidas hindavad meediakajastuse kvaliteeti ja sisu inimesed, kes ise seda mõjutavad toon siinkohal ära ka ekspertide ja ajakirjanike-toimetajate kommentaarid meediale. Nii nende kahe intervjuueeritavate grupi kui ka ajude äravoolu protsessis asjaosaliste puhul olid kommentaarid meediale hämmastavalt ühtelanged. Kõikides gruppides leiti, et meedia üldine kvaliteet jätab soovida, kuna seda juhivad kommertspõhimõtted, mis toovad kaasa skandaalidele ja negatiivsusele keskendumise. Samuti heideti meediale ette võhiklust keerulisemate temade kajastamisel. See toob meid ka konkreetselt erinevate tööjõu liikumise protsesside meediakajastuse hindamiseni, mille puhul seisukohad taas ühte langesid. Nii ajakirjanikud-toimetajad kui eksperdid leidsid, et selles vallas on olukord ühelt poolt paranenud ja objektiivsemaks muutunud, seda seostati ekspertide poolt küll iseenda kogemuste kasvuga sellest, kuidas meediale

neil teemadel infot anda, küll ajakirjanike poolt sellega, et toimetuses on tekkinud nende teemadega püsivalt tegelevad inimesed. Samas väideti ka seda, et kuna tegemist ei ole niivõrd kuuma teemaga, siis on selle kajastus sellest johtuvalt suhteliselt neutraalne ning kuna kirjutatakse nii südantlõhestavaid kurbi lugusid kui ilusaid edulugusid, siis üldpilt tuleb sel teemal suhteliselt neutraalne.

4.4 Ajude äravool avaliku arutelu objektina

Kuidas sobitub ajude äravoolu kohta käiv meediakajastus ja diskursiivsed skeemid käesoleva magistr töö metoodika peatükis ära toodud mudelisse? Mudeli esimeseks lüliks olid ajude äravoolu puudutavad sündmused ja teemad, mis jõuavad läbi erinevate uurimuste ja raportite ning välismaise meediakajastuse ja tuttavate lahkujate ekspertide ning ajakirjanike-toimetajateni. Selle paikapidavust kinnitavad ekspertidega läbiviidud intervjuud, kus nad viitasid sageli nii enda organisatsioonide poolt läbiviidud uuringutele kui ka partnerriikide statistikale, millel põhineb nende info ja arusaam kogu teemast. Samuti kinnitavad seda ajakirjanike-toimetajatega läbi viidud intervjuud ning asjaolu, et mitmeid uuritavas ajavahemikus avaldatud uurimusi kajastati meedias mitmekülgselt (näiteks Praxise uurimused jms).

Mudeli järgmine samm eeldas, et ajakirjanikud-toimetajad võtavad ühendust ekspertidega ning eksperdid saadavad välja pressiteateid, kuid info mida ekspertidelt saadakse on statistiliselt puudulik. Ka neid väiteid kinnitasid nii ajakirjanike-toimetajate kui ekspertidega läbiviidud intervjuud kui ka meediakajastuse analüüsi tulemused, mõlemas viidati korduvalt sellele, et ülevaatlikke andmeid protsesside ulatuse kohta ei ole (ekspertide poolelt pakuti sellele ka seletust, väideti et ülevaate puudumine on tüüpiline kogu Euroopas ning seotud inimõigustega, kuna kuskil Euroopas ei ole sunnitud inimesi riigist lahkumisel registreeruma). Ka ajakirjanduses toodi välja vastukäivate tulemustega uurimusi. Intervjuudest selgus, et nii nagu toimetustes on ajapikku kujunenud välja inimesed, kes spetsialiseeruvad tööjõu liikumise kajastusele nii on neil välja kujunenud omad eksperdid ja vastavalt ekspertidel siis omad ajakirjanikud, kellega alati suheldakse.

Mudeli kolmas samm oli ajakirjanike ja ekspertide koostöötustel sündiv meediakajastus, mida kinnitasid ka kontentanalüüsi tulemused, kuna tööjõu liikumisest

rääkivates tekstides olid eksperdid-spetsialistid teine suurim kõnelejate-tegutsejate rühm. See meediakajastus, mille sisu ja seoseid on eelnevalt juba analüüsitud mõjutab otseselt ja kõige tugevamalt avalikku arutelu ajude äravoolu teemal, kuna on tõestatud, et mida vähem teema puudutab inimest isiklikult (mida vähem tal on isiklikke kogemusi sellega), seda enam mõjutab tema arvamusi sel teemal meediakajastus. Ehkki inimestel on tuttavaid või tuttavate-tuttavaid, kes välismaale läinud on, ei ole see siiski nii valdav. Seda tõendab ka asjaolu, et ajude äravoolu esindajate ja ajude ringluse esindajate intervjuudest selgus, et suures osas põhinevad nende teadmised sel teemal just ajakirjandusest loetule. Eksperdid võivad avalikku arutelu mõjutada ka otseselt, ilma meediakajastuse puhvrita, korraldades teabepäevi, nõustades kliente jne. Sellele oli viiteid ekspertide intervjuudes.

Avalik arutelu väljendub ajude äravoolu kohta käivate tähenduste loomises ning levivates diskursiivsetes skeemides, mis seovad seda kindlate teemadega, mida avasid kontentanalüüsi tulemused, meediatekstide kvalitatiivne analüüs ja intervjuudest leitud diskursiivsed skeemid. Need skeemid ja tähendused mõjutavad aga uuesti meediatöötajaid ning eksperte, mida tõestasid ka nende gruppidega läbi viidud intervjuud, hämmastav oli just ekspertide osas meediast pärinevale infole viitamine (nt. et arstide lahkumine on suur probleem, sellest kirjutatakse ju kogu aeg). Võimalik on ka avaliku arutelu mõju ajude äravoolu puudutavatele sündmustele, näiteks inimeste lahkumissoovile, ka sellekohaseid väiteid leidus nii ajakirjanike-toimetajate kui ekspertide intervjuudes. Ajude äravoolu esindajad ega ajude ringluse esindajad ise enda puhul sellele ei viidanud, et nende otsused kuidagi meediakajastusega seotud oleks. Avaliku arutelu mõjutustega ajakirjanikud-toimetajad ning eksperdid toodavad seejärel järgmisi meediakajastusi.

Kokkuvõte

Käesolev magistritöö annab ülevaate ajude äravoolu ja ajude ringluse teoreetilistest ja empiirilistest seisukohtadest tänapäeva rändeteaduses ning uurib, mil määral ja kuidas kajastab neid protsesse meedia, millised on meedia poolt jutustatavad lood, ning kuidas näevad ajude äravoolu ja selle meediakajastust meediasisu mõjutavad eksperdid ning ajude äravoolu protsessis osalevad indiviivid.

Selle saavutamiseks viidi läbi mitmekülgsed uurimused meediatekstide ning ajude äravoolu teooriatest johtuvalt oluliste ekspert- ja informant-gruppidega. Magistritöös viidi läbi kaheksa kahekümne viie 2002 – 2004 aastani ilmunud meediateksti kontentanalüüs neljakümne kuue kategooria lõikes. Kontentanalüüs annab mitmekülgse ülevaate ajude äravoolu, töökäte äravoolu ja õppurite välismaale liikumise meediakajastusest, mis väljendub kokkuvõtvalt kuue püstitatud hüpoteesi kinnitamisest ja ümberlükkamisest. Avatakse meediakajastuses esinevaid põhjendusi, tagajärgi ja lahendusi erinevatele rändeliikidele. Liikujate sihtkohamaade kujutamist, hinnanguid liikujaile, vastuvõtja ja saatjariigile, kriitikat jpm.

Lisaks viidi läbi kahekümne kontentanalüüsitud teksti seast valitud meediateksti kvalitatiivne analüüs põhistatud teooria meetodil. See avas meediatekstides esindatud diskursiivsed skeemid ajude äravoolu, töökäte äravoolu ja õppurite välismaale liikumise kohta. Samuti viidi magistritöö raames läbi põhistatud teooria meetodil viieteistkümne intervjuu kvalitatiivne analüüs, mille tulemuseks olid ajude äravoolu esindajate diskursiivsed, ajude ringluse esindajate, tööturu- ja meditsiinisfääri ekspertide ning ajakirjanike-toimetajate diskursiivsed skeemid ajude ja töökäte äravoolu kohta. Diskursiivsed skeemid keskenduvad erinevate rändeliikide puhul väljatoodavatele lahkumise põhjustele, lahkumise probleemsuse astmele, tulevikuproгноosidele, kriitikale ning lahendustele. Intervjuude puhul lisaks ka tagasituleku põhjustele ning hinnangutele meedia suhtes.

Erinevate uurimuste tulemuste ning teoreetiliste ja empiiriliste lähtekohtade sünteesi tulemusena tuletati ajude äravoolu avalikku arutelu kirjeldav mudel, milles ajude äravoolu puudutavad sündmused ja teemad jõuavad läbi EL-i poolt tellitud uurimuste ja raportite, Eesti riigis läbiviidavat uurimuste, muu maailma meedia ning kõikide isiklike

lahkunud tuttavate ekspertideni ning meediaorganisatsioonides töötavate ja meedia sisu loovate inimesteni. Meediatöötajad pöörduvad ekspertide poole selgituste saamiseks, et ajude äravoolust ja sellega seotud teemadest rääkida, kuid Eestis on ekspertide info ajude äravoolu ja tööjõu liikumise osas statistiliselt puudulik. Peale ekspertidelt teave saamist ja ajude äravoolu puudutavate sündmuste analüüsimist sünnib meediakajastus, mis mõjutab avalikku arutelu sel teemal. Avalikku arutelu mõjutavad otseselt aga nõrgalt ka eksperdid ja ajude äravoolu sündmused ja teemad, näiteks lahkuvate tuttavate ehk „isikliku” kogemuse näol. Avalik arutelu väljendub ajude äravoolu kohta käivate tähenduste loomises ning levivates diskursiivsetes skeemides, mis seovad seda kindlate teemadega, need diskursiivsed skeemid ja tähendused mõjutavad omakorda meediatöötajaid ning eksperte. Võimalik on ka avaliku arutelu mõju ajude äravoolu puudutavatele sündmustele, näiteks inimeste lahkumissoovile. Avaliku arutelu mõjutustega meedia toodab uued meediakajastused, mis mõjutavad taas eksperte, mis järgmisel ringil omakorda mõjutab taas meediakajastust ja avalikus arutelus esinevaid diskursiivseid skeeme.

Summary

This master's thesis gives an overview of the theoretical and empirical background on the phenomena of brain drain and brain circulation and researches whether and to what extent the media reflects these processes. It answers the question of what are the stories that media tells and how do people that participate in the process of brain drain and media content development perceive brain drain and its media coverage.

In order to achieve this goal media content and expert – informant interviews were thoroughly researched. The research consisted of a media content analysis conducted on two hundred and twenty two articles that were published in between of 2002 and 2004. The content analysis gives an overview of the media coverage on brain drain, migration of workers and migration of students and consequently answers the six hypotheses developed at the beginning of the thesis. The analysis concentrates on the different reasons, effects and solutions to different forms of migration. It shows how the sending and receiving countries and migrants themselves are characterized, if any judgments are passed, who is criticized etc.

Besides that twenty of the content analyzed media texts underwent qualitative analysis on the basis of grounded theory. This brought out the discursive schemes for brain drain, worker migration and student migration in the media texts. Further fifteen qualitative semi-structured interviews were conducted and subsequently analyzed using grounded theory. That resulted in the discursive themes on brain drain and worker migration that representatives of brain drain, brain circulation, labor-movement experts, medical experts and journalists-editors carried on the subjects. The discursive schemes present the reasons, future prognosis, criticisms and solutions given for different forms of migration. Also whether the migration is seen as problematic or not is represented in the discursive schemes. The schemes based on the interviews also address topics as the reasons for returning to the home-country and evaluations of media.

As a result of the analysis and theoretical background described above a model on the public debate on brain drain was created. This model shows that the events and topics considering brain drain reach the experts and employees of the media organizations via various reports by the EU and Estonian government, the world media and personal

experiences considering the people who have left and whom everyone knows. Media employees turn to the experts in order to get additional information and commentary on the migration situation, but the statistics on the migration of skilled and non-skilled workers are rather lacking among the experts in Estonia. After retrieving what information they can from the experts the media employees convert all their knowledge on the matter into media content, which directly influences the public debate on the topic. The experts and issues considering brain drain also directly influence the public debate but to a smaller degree than media content.

The public debate on brain drain comes about through creating meanings and discursive schemes that link it to certain themes. These discursive schemes in their turn affect the media and experts. The post- public debate influence media creates new coverage on the issues, this new coverage in its turn influences experts and so the cycle starts anew.

S

Kasutatud kirjandus

Analyzing Qualitative Data (2003) *School of Information Home Page*.
<http://www.si.umich.edu/libhelp/toolkit/analyzeQualData.html>

Analyzing Qualitative Data, Chapter 4 (2003) *Directorate for Education and Human Resources Home Page*. http://www.ehr.nsf.gov/EHR/REC/pubs/NSF97-153/CHAP_4.HTM

Brain Drain (1997) Swiss List Home Page. <http://www.swiss-list.com/news/brain.shtml>

Berger A. A. (1998). *Media Research Techniques*. Second Edition. SAGE Publications, California.

Carrington W J., Detragiache E. (1999). How Extensive Is the Brain Drain?. IMF 1999, 06. <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fandd/1999/06/carringt.htm>

Castles S., Miller M.J. (1993). *The Age of Migration, International Population Movements in the Modern World*. Houndmills, Basingstoke, Hampshire and London : The Macmillan Press LTD.

Cervantes M., Guellec D. (2002). The brain drain: Old myths, new realities.

Chebium R. (2001). Census confirms W.Va. youth migration, *The Herald Dispatch*, 2001, 18 mai.

Childs H.L. (1965). *Public Opinion: Nature, Formation, and Role*. D. Van Nostrand Company Inc, New Jersey, London, Toronto.

Dey I. (1993). *Qualitative Data Analysis A User Friendly Guide for Social Scientists*. Routledge, London

Dick B. (2002). *Grounded Theory: A Thumbnail Sketch*.
<http://www.scu.edu.au/schools/gcm/ar/arp/grounded.html>

Education in Africa: The Brain Drain (...). *Worldnet Africa Magazine Home Page*.
<http://emeagwali.com/interviews/brain-drain/education-in-africa-brain-drain-problem-worldnet-africa-journal.html>

Dobson R . (2004) Poor Countries Need to Tackle the Health Brain Drain.
<http://www.studentbmj.com/issues/04/09/news/312b.php>

Fortney J.A. (1970). *International Migration of Professionals*. *Populations Studies*, Vol. 24.

- Garramone G.M. ja Atkin C.K. (1986). Mass Communication and Political Socialization: Specifying the Effects. *The Public Opinion Quarterly*, Vol 50, No.1.
- Glass H., Choy W. K. (2002). Brain Drain or Brain Exchange? *Treasury Working Paper*. 2002 : 01.
- Heath A., Kalter F. (2003). Ethnic minority research in comparative perspective. Changequal Network Mannheim Workshop, Mannheim, 11 – 12 April 2003.
- Iredale R. ja Turpin T. ja Hawksley C. (2004). Migration research and migration policy making: a study of Australia, the Philippines, and Thailand. Blackwell Publishing. Oxford.
- Iredale R. (1999). The Need to Import Skilled Personnel: Factors Favouring and Hindering its International Mobility. *International Migration*, Vol37.
- Iredale R. (2000). The Migration of Professionals: Theories and Typologies. *International Migration*, Vol39.
- Jacobs L.R. ja Shapiro R.Y. (1996). Toward the Integrated Study of Political Communications, Public Opinion, and the Policy-Making Process. *Political Science and Politics*, Vol. 29, No.1.
- Kandla K. (1996). Inimesed Pärnu linna arengu eeldusena. Tartu Ülikool, Geograafia Instituut, magistritöö, Tartu.
- Kulu H. (1997). Eestlaste tagasiränne 1940 – 1989, Lääne –Siberist pärit eestlaste näitel, Helsinki Ülikool, doktoritöö, Helsinki.
- Kok J. (...). Youth labour migration and its family setting, the Netherlands 1850-1940, *Historical Sample of the Netherlands Home Page*, <http://www.iisg.nl/~hsn/english/e/e4.html>
- Lagerspetz M. (2000). Kvalitatiivsete meetodite väljakutse Eesti sotsioloogiale. Eesti Sotsiaalteaduste I aastakonverentsi ettekanne, Tallinnas, 24. – 25. novembril 2002.
- Magra A. (2002). Brain Drain and Professional Development. International conference on Higher Education Management ettekanne.
- Mahroum S. (1998) IPTS Report 1998, *IPT Report Home Page*, <http://www.jrc.es/pages/iptsreport/vol29/english/SAT1E296.htm>

- McQuail D. (1985). Sociology of Mass Communication. Annual Review of Sociology, Vol 11.
- McQuail D. (2000). McQuaili massikommunikatsiooni teooria. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
- Meyer J-B. (2000). Network Approach versus Brain Drain: Lesson from the Diaspora. International Migration, Vol 39.
- Neuerdorf K.A. (2002). The Content Analysis Guidebook. SAGE Publications, California.
- Nissani M. (1999). Media Coverage of the Greenhouse Effect. A Journal of Interdisciplinary Studies, Vol. 21.
- O'Leary Z. (2004). The Essential Guide to Doing Research. SAGE Publications. London, Thousand Oaks, New Dehli
- Oskamp S. (1977). Attitudes and Opinions. Prentice-Hall Inc., Englewood Cliffs
- Ouaked S. (2002). Transatlantic Roundtable on High-skilled Migration and Sending Countries Issues. International Migration, Vol 40.
- Portes A. (1976). Determinants of the Brain Drain. International Migration Review, Vol 10.
- Price, V. (1992). Public Opinion. SAGE Publications, Newbury Park, London ja New Delhi.
- Price, V. ja Roberts D.F. (1987) Public Opinion Processes Berger, C.R ja Chaffee S.H. Handbook of Communication`is. SAGE Publications, Newbury Park, London ja New Delhi.
- Rubenstein E.S. (2001) Reverse Brain Drain. kättesaadav aadressil: <http://www.zazona.com/ShameH1B/Library/Archives/ReverseBrainDrain.htm>
- Pullerits P. (1997). Ajakirjanduse põhizanrid. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
- Sakkeus L. (1996). Scientific Personnel in Estonia During the Transition Period. Tallinn: Eesti Kõrgkoolidevaheline demouuringute keskus.
- Shevtsova L. (1992). Post-Soviet Emigration Today and Tomorrow. International Migration Review, Vol26.
- Sinclair U. (1919). The Brass Check kättesaadav <http://www.teleread.org/brasscheck.htm>

- Straubhaar T., Wolburg M. (1998). Brain Drain and Brain Gain in Europe – An Evaluation of the East-European Migration to German. *Manaking Migration N the 21st Century CIIP and Institute of Global Conflict and Cooperation*, 1998, Winter Workshop.
- Yatsko P. (2002). Technology Brain circulation, <http://www.forbes.com/global/2002/0916/058.html>
- Song H-Z. (2003). Networking lessons from Taiwan and South Korea, <http://www.scidev.net/dossiers/index.cfm?fuseaction=policybrief&policy=18§ion=19&dossier=10>
- Velev K. (2002). Young Scientists in Bulgarian Universities and the Brain Drain, DIED Conference on Attracting Young Scientists – Strategies against Brain Drain, 18 – 20.10. 2002.
- Vihalemm, P. (2004). Meediasüsteem ja meediakasutus Eestis 1965-2004. Tartu Ülikooli Kirjastus, Tartu.
- Wahldahl, R. (1993). The Development of Public Opinion. Arnsten, H. Media, Culture and Development`is, Oslo University Press, Oslo.

LISADE LOEND:

Lisa 1. Kontentanalüüsi kodeerimisjuhend
Lisa 2.1 Kvalitatiivse meediatekstide analüüsi kodeerimisjuhend
Lisa 2.2 Kvalitatiivse meediatekstide analüüsi tekstiloend
Lisa 3.1 Intervjuude kodeerimisjuhend
Lisa 3.2 Intervjueeritavate loend
Lisa 4. Intervjuude baasküsimused
Lisad 5. KONTENTANALÜÜSI TABELID JA JOONISED
Lisad 5.1 Tabelid alapeatüki „Žanr, ajaleht ilmumisaeg“ jaoks
Lisad 5.2 Tabelid alapeatüki „Peateema, kõrvalteemad ja muud kõrvalteemad“ jaoks
Lisa 5.3 Tabel Millised teemad käivad koos?
Lisa 5.4 Tabel Kõnelejad ja tegutsejad
Lisad 5.5 Tabelid alapeatükile „Välismaale minemise keerulisus
Lisad 5.6 Tabelid alapeatükile „Kuhu minnakse ja kuidas vastuvõtjamaad hinnatakse?“
Lisad 5.7 Tabelid alapeatükile „Ajude äravoolu meediakajastus.“
Lisad 5.8 Tabelid alapeatükile „Töökäte äravoolu meediakajastus“
Lisad 5.9 Tabelid alapeatükile „Õppurite välismaale liikumise meediakajastus“
Lisa 6. Kvalitatiivse tekstianalüüsi lisad- andmete kondenseerimine
Lisa 7. Ajude äravoolu kohta käivate tekstide cross-case maatriks.
Lisa 8. Töökäte äravoolu kohta käivate tekstide cross-case maatriks.
Lisa 9. Välismaale õppima mineku kohta käivate tekstide cross-case maatriks.
Lisa 10. Andmete kondenseerimine, intervjuude analüüs
Lisa 11. Ajude äravoolu esindajate intervjuude cross-case maatriks.
Lisa 12. Ajude ringluse esindajate intervjuude cross-case maatriks.
Lisa 13. Ekspertide intervjuude cross-case maatriks.
Lisa 14. Ajakirjanike-toimetajate intervjuude cross-case maatriks

Lisad

LISA 1. KONTENTANALÜÜSI KODEERIMISJUHE

	kategooria	kategooria seletus	alamkategooria	alamkategooria seletus	kood
1	meediateksti žanr	Määratleb, millises vormis tekst on kirjutatud.	välisuudis	Vastab üldjoontes uudise struktuurile - 1. juhtlõik ehk teema A; 2. selgitav materjal ehk teema A arendus ja laiendus; 3. teisejärguline materjal ehk teemad B,C,D jne; 4. taustinformatsioon; 5. teema A perspektiiv. Seejuures kõik need punktid ei pea olema esindatud, kuna võib olla uudiseid, milles ei olegi teisejärgulist materjali jne. (Pullerits 1997: 34). Kuna tegemist on välisuudisega, siis keskendub sisuliselt väljaspool Eestit toimuvatele. Siia kuuluvad nii lühiuudised kui laiendatud uudised.	1a

			siseuudis	vt. eelmine punkt. Kuna tegemist on siseuudisega, siis keskendub sündmuse geograafilisele lähedusele lugejaskonnale. (Pullerits 1997: 12). Siia kuuluvad nii lühiuudised kui laiendatud uudised.	1b
			intervjuu	Meediatekst on ehitatud üles küsimustele ja vastustele.	1c
			lugeja kiri	Meediatekst ilmus "Lugejakirjade" rubriigis. Selle autor on üldjuhul reakodanik.	1d
			juhtkiri	Meediainstitutsiooni seisukoht, mis esitatakse avalikkuse kohtu ette; ta sisaldab nii fakte kui arvamusi; ta tõlgendab ja seletab olulist uudist ning mõjutab avalikkuse mõtteid (Pullerits 1997: 149). Esineb "Juhtkirja" rubriigis.	1e
			arvamuslugu	Siia kuuluvad kolumnid, mis esitavad autori isikliku arvamuse, seisukoha. On alati allkirjastatud (Pullerits 1997: 151). Arvamusfeature lood, milles autor väljendab oma arvamust, tõlgendusviisi, ning langetab järeldused (Pullerits 1997: 152). Käesolevasse valimisse kuuluvate väljaannete puhul ilmub "Essee", "Kolumni", "Arvamuse", "Õhus", "Kommentaari" jms rubriigis. Siia kuuluvad ka side-barid ja lühiarvamused.	1f
			muu		1x
2	ajaleht	Määratleb, millises väljaandes valimisse kuuluv meediatekst avaldati.	Postimees	www.postimees.ee	2a
			Eesti Päevaleht	www.epl.ee	2b
			Eesti Ekspress	www.ekspress.ee	2c
			Äripäev	www.aripaev.ee	2d
3	Teksti ilmumise kuu / aasta	Määratleb, millal ilmus valimisse kuuluv meediatekst.	2002 jaanuar		3aa
			2002 veebruar		3ab
			2002 märts		3ac
			2002 aprill		3ad
			2002 mai		3ae
			2002 juuni		3af
			2002 juuli		3ag
			2002 august		3ah
			2002 september		3ai
			2002 oktoober		3aj
			2002 november		3ak
			2002 detsember		3al
			2003 jaanuar		3am

			2003 veebruar		3an
			2003 märts		3ao
			2003 aprill		3ap
			2003 mai		3aq
			2003 juuni		3ar
			2003 juuli		3as
			2003 august		3at
			2003 september		3au
			2003 oktoober		3av
			2003 november		3aw
			2003 detsember		3ba
			2004 jaanuar		3bb
			2004 veebruar		3bc
			2004 märts		3bd
			2004 aprill		3be
			2004 mai		3bf
			2004 juuni		3bg
			2004 juuli		3bh
			2004 august		3bi
			2004 september		3bj
			2004 oktoober		3bk
			2004 november		3bl
			2004 detsember		3bm
4	Teksti suurus	Määratleb meediateksti suuruse johtuvalt tähemärkide arvust (ilma tühikuteta).	päris väike	alla 1000 tähemärgi	4a
			pigem väike	1000 - 1999	4b
			keskmine	2000 - 2999	4c
			pigem suur	3000 - 3999	4d
			suur	üle 4000 tähemärgi ilma tühikuteta	4e
5	Teksti autor	Määratleb meediateksti autori rolli.	ajakirjanik	sealhulgas toimetuse ja agentuur. Vt. täpsemalt toimetuste liikmete nimekirju.	5a
			poliitik	partei liige v.a juhul, kui ajakirjanik kuulub parteisse.	5b
			spetsialist / ekspert	Sotsiaalministeeriumi või välisministeeriumi töötaja, rändeteadlane, statistiliste uurimiste agentuuri töötaja, tööhõive või vahendus organisatsioonis töötav inimene, haridus- või meditsiini juht, arst.	5c
			reakodanik	s.h prominentsetel ametitel või muus osas ekspertrolli kandvad inimesed, kes antud teema suhtes aga ei ole eksperdid.	5d
			muu		5x
6	Teksti autori geograafiline asukoht	Kus autor asub või asus kirjutamise ajal.	Eestis	Kui ei ole mainitud, et autor on mujal, on arvestatud, et ta on Eestis.	6a

			mujal		6b
7	Autori kogemus välismaaga	Kas meediatekstis mainitakse, et autoril on isiklikke kogemusi välismaal elamise, töötamise, õppimisega?	praegu välismaal	Tekstis või autori nime taga olevas kirjelduses tuuakse välja, et autor on kirjutamise ajal välismaal.	7a
			on olnud välismaal	Tekstis või autori nime taga olevas kirjelduses tuuakse välja, et autor on elanud / õppinud või töötanud välismaal.	7b
			ei ole ise olnud välismaal	Tekstis või autori nime taga olevas kirjelduses tuuakse välja, et autor ei ole elanud / õppinud või töötanud välismaal.	7c
			ei ole mainitud	tekstis ei ole viidet autori kogemustele välismaal õppimise, elamise või töötamisega.	7d
8	Teema läbivus tekstis.	Kas analüüsitavad) teemad) (välismaal töötamine, õppimine, ajude äravool, tööjõu liikumine) on keskseks teemaks artiklis või esinevad vaid ühes / pikema artikli puhul kahes lõigus? Juhul kui teema esineb vaid ühes / kahes lõigus kehtivad alljärgnevad sisulised kategooriad eelkõige selle lõigu sisu kohta.	läbiv(ad) teema(d)	teemad kanduvad läbi teksti.	8a
			teema(d) esinevad vaid ühes / kahes lõigus	antud uurimust huvitavad teemad esinevad vaid lõiguti.	8b
9	Teksti peateema	Milline on teksti peamine teema? Määratleti kogu teksti üldisel lugemisjärgsel hinnangul mitte ei lähtunud vaid pealkirjast või leadist.	ajude äravool	Tekst keskendub ajude äravoolu kajastamisele.	9a
			töökäte äravool	Tekst keskendub töökäte äravoolu kajastamisele.	9b
			õppimaminek	Tekst keskendub õppurite välismaale suundumise kajastamisele.	9c
			üldiselt välismaale liikumine	k.a tööjõu vaba liikumine	9d
			tööturu olukord (üldine või vastava eriala lõikes)	näiteks arstide palgaläbirääkimised, ehitajate lahkumise mõju ehitusturul toimuvale jms	9e
			hariduse olukord	tekst keskendub hariduse olukorrale.	9f
			muu		9x

10A	Teksti kõrvalteema(d)	Millest tekst lisaks peateemale veel räägib?	ajude äravool	Juhul kui tekst ei keskendunud ajude äravoolule, kuid siiski mainis seda.	10Aa
			töökäte äravool	Juhul kui tekst ei keskendunud töökäte äravoolule, kuid siiski mainis seda.	10Ab
			õppimaminek	Juhul kui tekst ei keskendunud õppurite välismaale liikumisele, kuid siiski mainis seda.	10Ac
			üldiselt välismaale liikumine / tööjõu liikumine	juhul kui tekst ei keskendunud üldiselt tööjõu liikumisele, kuid siiski mainis seda.	10Ad
			kõrvalteemasid ei ole	Tekst keskendus ainult ühele teemale, mis on toodud ära eelmises kategoorias.	10Ae
			muu		10Ax
10B	Muud kõrvalteemad tekstis	Kas teksti peateemat / kõrvalteemat seostatakse veel millegagi?	EL liitumisest tulenevad muutused	näiteks ühinemisläbirääkimised, EL-iga liitumise mõju tööjõu liikumisele, palkadele, hindadele jms.	10Ba
			saatjamaa ühiskonna probleemid	näiteks valitsev segadus tervisehoius, probleemid tööturul või hariduses jms.	10Bb
			üleminekuperioodid ja vastuvõtjamaade hirm	näiteks vanade EL liikmesriikide ametiühingute või avalikkuse arvamus, et uutes liikmesriikidest liigub nende riiki massiliselt töötajaid jms.	10Bc
			muu / kõrvalteemasid ei ole	Tekst keskendus ainult ühele või kahele teemale, mis on toodud ära eelmises kahes kategoorias.	10Bx
11	Vaatenurk	Kelle seisukohast tekstis lähtutakse ?	Eesti või eestlaste seisukohalt	Tekst lähtub Eesti riigi või eestlaste huvidest, probleemidest jms.	11a
			mõne(de) teis(t)e maa(de) seisukohalt	Tekst lähtub mõne teise riigi või selle kodanike huvidest, probleemidest jms.	11b
			üldiselt	Konkreetsed riike ei nimetata.	11c
			muu		11x
12A	Kõnelejad ja tegutsejad tekstis.	Kõneleja või tegutseja roll tekstis üldiselt	ajakirjanik	Tekstis kõneleb või tegutseb ajakirjanik.	12Aa
			poliitik	Tekstis kõneleb või tegutseb poliitik.	12Ab
			spetsialist / ekspert	Tekstis kõneleb või tegutseb ekspert. Spetsialistidena ja ekspertidena kvalifitseeruvad siin migratsioonialased eksperdid, tervishoiu eksperdid (mitte arstid vaid tervishoidu korraldavate institutsioonide juhtivatel kohtadel töötavad inimesed jne) jms.	12Ac

			reakodanik	Tekstis kõneleb või tegutse reakodanik. Reakodanikuna kvalifitseeruvad välismaale tööle minejad kui sellised (nii arstid kui ehitajad kuuluvad selles kategoorias siia alla).	12Ad
			konkreetne tegelane puudub	Tekstis puudub konkreetne kõneleja / tegutseja.	12Ae
			muu		12Ax
12B	Tekstis kõnelejate ja tegutsejate seos välismaale minekuga	Roll seoses välismaale minemisega	välismaal elav inimene	Tekstis kõnelev ja tegutsev isik elab välismaal.	12Ba
			välismaale minna plaaniv inimene	Tekstis kõnelev ja tegutsev isik plaanib minna välismaale.	12Bb
			kodumaale naasnud inimene	Tekstis kõnelev ja tegutsev isik on kodumaale naasnud.	12Bc
			ajude äravoolu esindaja üldiselt	Tekstis kõneleva ja tegutseva isiku puhul ei ole konkreetselt mainitud, kas ta on naasnud kodumaale, või elab välismaal, või plaanib välismaale minna, küll aga on toodud välja, et tegemist on ajude äravoolu esindajaga. (Näiteks üldisemates abstraktsemates tekstides).	12Bd
			konkreetne tegelane puudub	Tekstis puudub konkreetne kõneleja / tegutseja. Või ei ole tema rolli seoses välismaale minemisega täpsustatud.	12Be
			muu		12Bx
13	Välismaale minejad / läinud õppur	Millisel tasemel haridust on omandamas / soovib omandada tekstis mainitud õppur.	keskkooliõpilane	Tekstis mainitud õppur on astumas keskkooli või õpib keskkoolis.	13a
			kõrghariduse taotleja	Tekstis mainitud õppur on astumas ülikooli või õpib ülikoolis.	13b
			magistrikraadi taotleja	Tekstis mainitud õppur on astumas magistrantuuri või õpib magistrantuuris.	13c
			doktorikraadi taotleja	Tekstis mainitud õppur on astumas doktorantuuri või õpib doktorantuuris.	13d
			õppuri tase märkimata	välismaal õppimise võimalus üldiselt	13e
			tekst ei maini õppureid	artikkel käsitleb kas ajude äravoolu, töökäte välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	13x
14A	Õppureite välismaale suundumise probleemi teravus	Kui probleemseks nähakse õppureite välismaale liikumist tekstis?	on suur probleem	toob kaasa negatiivsed mõjud saatjamaa haridussüsteemile või ühiskonna arengule jms.	14Aa

			on probleem, aga mitte väga tõsine.	tuuakse välja välismaale suundumise probleemsuse aspekte, ent ei seletata neid lahti, tuuakse välja ka välismaale suundumise häid külgi või näiteks tsiteeritakse kedagi, kes peab olukorda probleemseks ent ajakirjaniku enda seisukohad on, et tegemist ei ole probleemiga.	14Ab
			on kunstlikult tekitatud probleem	pseudoprobleem, viidatakse, et Lääne või Eesti ekspertide / ajakirjanike / valitsuse hirm on ülepaisutatud	14Ac
			see, et õppurid ei taha minna välismaale õppima on probleem	viidatakse sellele, et õppureid välismaale vahendavatele programmidele või stipendiumitele ei leidu piisavalt kandidaate jms.	14Ad
			ei ole üldse probleem	öeldakse otseselt välja, et tegemist ei ole probleemiga.	14Ae
			tekst ei maini õppureid	tekst käsitleb kas ajude äravoolu, töökäte välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	14Af
			muu, ei lähenetea probleemsuse fookusest	õppurite välismaale liikumise käsitlemisel ei anta selget hinnangut sellele, kas tegemist on probleemse nähtusega.	14Ax
14B	Õppurite välismaale suundumise probleemsuse muud aspektid	Milliste teemadega seostatakse õppurite välismaale minemise probleemsust?	mainitud on riigi / haridusasutuste tegematajätmissi või valesid otsuseid	Konkreetsed etteheited, kriitika.	14Ba
			on nimetatud mida riik peaks tegema	Konkreetsed soovitused, ettepanekud.	14Bb
			artikkel ei räägi õppuritest	tekst käsitleb kas ajude äravoolu, töökäte välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	14Bc
			muu, ei lähenetea probleemsuse fookusest	õppurite välismaale liikumise käsitlemisel ei anta selget hinnangut sellele, kas tegemist on probleemse nähtusega.	14Bx
15	Välismaale minejad / läinud mittespetsialistid (töökäed)	Välismaale suundunud / suunduva mittevalifitseeritud töötaja töövaldkond.	liht- ja abitööline	koristajad, võileivavalmistajad, lapsehoidjad, kalkunikitkujad, põllumajandustöölised jpm.	15a
			oskustööline	laotöölised (kes peavad oskama käsitleda konkreetseid masinaid), teenindajad, müüjad jms.	15b
			auto- või bussijuht		15c
			ehitaja	k.a köikvõimalikud ehitusvaldkonna oskustöölised nagu plaatijad, krohvijad jms.	15d
			lüpsja		15e

			konkreetne valdkond märkimata	tööjõu liikumine üldiselt	15f
			tekst ei maini mittespetsialiste	Tekst käsitleb kas ajude äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	15g
			muu		15x
16A	Töökäte äravoolu probleemi teravus	Kui probleemseks nähakse töökäte välismaale liikumist tekstis?	on suur probleem	Toob kaasa probleemid jätkusuutlikus arengus, tööturul ja sotsiaalsfääris ning globaalse konkurentsivõimes.	16Aa
			on probleem, aga mitte väga tõsine.	Tunnistatakse, et töökäte äravool on probleem, kuid ei peeta seda eriti sügavaks probleemiks, nähakse probleemi kitsamast aspektist või tuuakse välja vastandliku probleemsushinnanguga seisukohti.	16Ab
			on kunstlikult tekitatud probleem	On pseudoprobleem, viidatakse, et Lääne või Eesti ekspertide / ajakirjanike / valitsuse hirm on ülepaisutatud	16Ac
			ei ole üldse probleem	Õeldakse otseselt välja, et tegemist ei ole probleemiga.	16Ad
			tekst ei räägi töökäte äravoolust.	Tekst käsitleb kas ajude äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	16Ad
			muu / ei läheneta probleemsuse fookusest	Töökäte välismaale liikumise käsitlemisel ei anta selget hinnangut sellele, kas tegemist on probleemse nähtusega.	16Ax
16B	Töökäte äravoolu probleemsuse muud aspektid	Milliste teemadega seostatakse töökäte välismaale minemise probleemsust?	mainitud on riigi / ettevõtete tegematajätmissi või valesid otsuseid	Konkreetsed etteheited, kriitika.	16Ba
			on nimetatud mida riik peaks tegema	Konkreetsed soovitusel, ettepanekud.	16Bb
			muu / ei läheneta probleemsuse fookusest	Töökäte välismaale liikumise käsitlemisel ei anta selget hinnangut sellele, kas tegemist on probleemse nähtusega.	16Bc
			tekst ei räägi töökäte äravoolust.	Tekst käsitleb kas ajude äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	16Bx
17	Viited töökäte liikumise põhjustele	Kas ja milliseid põhjuseid pakutakse töökäte äravoolule?	välisriikide otsene värbamine	Põhjusena tuuakse välja asjaolu, et välisriikide ettevõtted / organisatsioonid käivad töötajaid värbamas, korraldavad kampaaniaid jms.	17a
			parem palk	Põhjusena tuuakse välja parem töötasu.	17b
			paremad tingimused	Põhjusena tuuakse välja paremad töö- ja puhkeaaja tingimused jms.	17c

			saatjamaa ühiskonna probleemid	Tekstis esineb konkreetne kriitika Eesti ühiskonna suhtes. Näiteks viidatakse tööturu ja haridussüsteemi ning üldistele arenguprobleemidele.	17d
			perekondlikud põhjused	Põhjuseks tuuakse välja asjaolu, et perekond mõjustab indiviidi liikuma või indiviidi liikumise ajendiks on perekondlike huvide silmaspidamine.	17e
			üldine rahulolematuse oma eluga saatjamaal	Põhjuseks tuuakse välja, et saatjamaal ei ole elukvaliteet rahuldava tasemega.	17f
			põhjuseid ei pakuta	Tekstis ei pakuta töökäte liikumisele põhjuseid.	17g
			tekst ei räägi töökäte äravoolust.	Tekst käsitleb kas ajude äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	17h
			muu		17x
18	Viited töökäte liikumise tagajärgedele	Kas viidatakse töökäte äravoolu tagajärgedele saatjamaa või sissevoolu tagajärgedele vastuvõtjamaa jaoks.	viide tagajärgedele esineb	Tekstis viidatakse, et töökäte äravool toob kaasa omad tagajärjed või viidatakse konkreetsetele tagajärgedele.	18a
			viide tagajärgedele puudub	Tekstis ei mainita, et töökäte äravoolul võiks olla mingid tagajärjed.	18b
			tekst ei räägi töökäte äravoolust.	Tekst käsitleb kas ajude äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	18c
19	Osalemine töökäte liikumisele lahenduste pakkumises	Kas pakutakse saatja või vastuvõtjamaa poolseid võimalikke lahendusi töökäte mittesoovitava liikumise osas.	pakutakse lahendusi	Tekstis pakutakse lahendusi töökäte äravoolule.	19a
			lahendusi ei pakuta	Tekstis ei pakuta lahendusi töökäte äravoolule.	19b
			tekst ei räägi töökäte äravoolust.	Tekst käsitleb kas ajude äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	19c
20	Välismaale minejad / läinud spetsialistid	Välismaale suundunud / suunduva kõrgelt kvalifitseeritud töötaja töövaldkond.	arstid		20a
			õed		20b
			IT-spetsialistid		20c
			teadlased		20d
			ajude äravool üldiselt	konkreetne valdkond märkimata	20e
			Euroametnikud		20f

			tekst ei maini kõrgharidusega spetsialiste	Tekst käsitleb kas töökäte äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	20g
			muu		20x
21	Ajude äravoolu probleemsus.	Kui probleemsena saatjamaa jaoks nähakse ajude äravoolu nähtust tekstis?	on suur probleem	Tekst väidab, et ajude äravool toob kaasa probleemid kõnealuse saatjamaa jätkusuutlikus arengus, tööturul ja sotsiaalsfääris ning globaalse konkurentsivõimes. Rõhutatakse, et probleem on ulatuslik.	21a
			on probleem aga mitte väga tõsine	Tekstis tunnistatakse, et ajude äravool on probleem, kuid ei rõhutata probleemi ulatust.	21b
			on kunstlikult tekitatud probleem /probleemi naeruvääristatakse	Tekst väidab, et ajude äravool on pseudoprobleem, viidatakse, et Lääne või Eesti ekspertide / ajakirjanike / valitsuse hirm on ülepaisutatud.	21c
			ei ole üldse probleem	Tekstis öeldakse otseselt välja, et tegemist ei ole probleemiga.	21d
			ei lähtuta probleemsuse prismast (saatjamaa jaoks)	Ajude äravoolu käsitlemisel ei anta selget hinnangut sellele, kas tegemist on probleemse nähtusega.	21e
			muu, artikkel ei räägi ajude äravoolust	Tekst käsitleb kas töökäte äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	21x
22	Viited ajude äravoolu põhjustele	Kas ja milliseid põhjuseid pakutakse ajude äravoolule.	välisriikide otsene värbamine	Mainitakse välisriikide värbamispoliitika, värbamisorganisatsioone, kasutatakse tegusõnu nagu "meelitab", "kutsub", "peibutab".	22a
			parem palk		22b
			välisriikide paremate tingimuste toimimine tõmbeteguritena	Mainitakse seda, et inimesed tahavad minna, kuna seal on parem palk vms. Kasutatakse sõnu nagu "inimesed kipuvad välismaale" vms.	22c
			Ühiskonna probleemid.	Põhjustena tuuakse välja tööturu ja haridussüsteemi ning üldised arenguprobleemid. Kasutatakse sõnu nagu "Eesti/mõni muu riik kaotab X-riigile" "olukord sunnib lahkuma" vms.	22d
			Riigi / institutsiooni tegematajätised või valed otsused on mainitud.	Konkreetsed etteheited, kriitika.	22e
			ajude äravoolu esindajate soov omandada kogemusi jms	Põhjusena tuuakse välja ajude äravoolu esindajate soov näha maailma ja omandada kogemusi.	22f

			perekondlikud põhjused	Põhjusest tuuakse välja perekondlikud probleemid saatjamaal või ootavad / kutsuvad perekonnaliikmed vastuvõtjamaal.	22g
			üldine rahulolematuse oma eluga saatjamaal	Põhjusest tuuakse välja, et saatjamaal ei ole elukvaliteet rahuldava tasemega.	22h
			põhjuseid ei pakuta	Tekst ei paku ajude äravoolule põhjuseid, kuigi käsitleb seda teemat.	22i
			tekst ei räägi ajude äravoolust	Tekst käsitleb kas töökäte äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	22j
			muu		22x
23	Osalemine ühiskondlike nõuete esitamises	Nõutakse, et ajude äravoolu suhtes tuleks midagi ette võtta.	nõutakse, et midagi tuleks ette võtta	Tekstis esineb nõudmine, et ajude äravoolu suhtes tuleks midagi ette võtta.	23a
			nõudmine puudub	Tekstis ei esine ajude äravoolu lahendamise suhtes mingeid nõudmisi.	23b
			tekst ei räägi ajude äravoolust	Tekst käsitleb kas töökäte äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	23c
24	Viited ajude äravoolu tagajärgedele	Kas viidatakse ajude äravoolu tagajärgedele saatjamaa ühiskonna jaoks?	viide tagajärgedele esineb	Tekstis viidatakse, et ajude äravool toob kaasa omad tagajärjed või viidatakse konkreetsetele tagajärgedele.	24a
			viide tagajärgedele puudub	Tekstis ei mainita, et ajude äravoolul võiks olla mingid tagajärjed.	24b
			artikkel ei räägi ajude äravoolust	artikkel käsitleb kas töökäte äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	24c
25	Osalemine lahenduste pakkumises	Tekstis pakutakse lahendusi ajude äravoolule	pakutakse lahendusi	Tekstis pakutakse lahendusi ajude äravoolule.	25a
			lahendusi ei pakuta	Tekstis ei pakuta lahendusi ajude äravoolule.	25b
			tekst ei räägi ajude äravoolust	Tekst käsitleb kas töökäte äravoolu, õppurite välismaale liikumist või üldiselt välismaale liikumist	25c

26	Sõnaühendi "ajude äravool" kasutamise korrektsus.	Õigesti kasutamise määratlus johtub ajude äravoolu definitsioonist "Ajude äravool on haritlaste ja professionaalide lahkumist ühest riigist, majanduslikust sektorist või erialalt, et minna teise, tavaliselt paremaid elu või palgatingimusi pakkuvasse."	kasutatakse õigesti	Tekstis kasutatakse ajude äravoolu mõistet vastavalt ametlikule definitsioonile.	26a
			kasutatakse valesti	Tekstis kasutatakse ajude äravoolu ametlikust definitsioonist erinevalt.	26b
			ei kasutata	Tekstis ei kasutata ajude äravoolu mõistet (isegi kui sisuliselt sellest räägitakse).	26c
			kasutamise õigsust või väärust ei ole võimalik hinnata	Tekstis kasutatakse ajude äravoolu mõistet, kuid ei ole võimalik kindlaks teha, kas seda tehakse õigesti või valesti.	26d
27	Välismaale minemise põhjused üldiselt	Kas esinevad tekstis või ei esine?	esineb	Tekstis esinevad üldiselt välismaale minemise põhjused.	27a
			ei esine	Tekstis ei esine üldiselt välismaale minemise põhjuseid.	27b
28	Välismaale minemise keerulisus	Kas välismaale minek on keeruline või lihtne ?	on keeruline	Tekstis viidatakse sellele, et välismaale minek on keeruline. (On vaja töölubasid või viisasid, mida ei ole lihtne saada, on majanduslikult raske vms).	28a
			on lihtne	Tekstis viidatakse sellele, et välismaale minek on lihtne (töölubasid ega viisasid ei ole vaja jms):	28b
			raskustest / lihtsusest ei räägita	Tekst ei maini, kas välismaale minek on keeruline või lihtne.	28c
			neutraalne	Tekstis tuuakse välismaale mineku juures ära nii raskendavad asjaolud kui ka võimalused.	28d
29	Välismaale minemise võimalused	Kui palju tekst tutvustab välismaale tööle ja õppima minemise võimalusi ja juhendab / õpetab.	annab infot võimaluste kohta	Tekst tutvustab vahendavaid organisatsioone või erinevate riikide tööseadusi, viisa / tööloa vajadust, selle saamise viisi, maksumust jms.	29a
			hoiatab halbade pakumiste eest	Toob näiteid inimesi petnud vahendajaorganisatsioonidest, tutvustab seadust tööjõu vahendamise kohta jms.	29b
			ei lähtu minemisvõimalust e info seisukohast	Tekst ei lähtu minemist lihtsustavatest ja keerulisemaks muutvatest teguritest.	29c

30	Mida minnakse välismaale tegema ?	Mida tuuakse välismaale liikumise põhjusena välja?	töö	Tekst käsitleb välismaale liikumist läbi töötamise teema.	30a
			õppimine	Tekst käsitleb välismaale liikumist läbi õppimise teema.	30b
			muu		30x
31	Välismaale liikumise teemat seostatakse EL-i laienemisega	Kas välismaale liikumist nähakse seoses EL-i laienemisega (nii positiivne seos (näiteks inimese seisukohalt), kui ka negatiivne seos (näiteks saatjamaa seisukohalt, kellel on nüüd oht oma töötajaid kaotada) jms.	ei seostata	Tekst ei seosta välismaale liikumist EL-i laienemisega.	31a
			seos positiivne	Tekst viitab sellele, et EL laienemine toob kaasa võimaluste arvu suurenemise, arendab saatjamaa ühiskonda vms.	31b
			seos negatiivne	Tekst viitab sellele, et EL-iga liitumine tõmbab eestlased välismaale.	31c
			seos neutraalne	Tekst ei anna välismaale liikumise seosele EL-i laienemisega hinnangut.	31d
			seostatakse üleminekuajaga	Tekstist mainitakse seost ülemineku aegade kehtestamise ja mittekehtestamisega, EL-i riikide kartustega jne	31e
			tuuakse välja nii positiivset kui negatiivset	Tekstis tuuakse välja nii EL-i laienemise positiivset kui negatiivset mõju välismaale liikumisele või väidetakse, et mõju on mõnedes aspektides positiivne ja teistes negatiivne.	31f
			muu		31x
32	Välismaale liikujat kujutatakse	Millisena kujutatakse välismaale liikujaid?	täiesti positiivselt	Minejaid kirjeldatakse positiivseid omadussõnu kasutades ning räägitakse nende võimekusest, andekusest, saavutustest jne	32a
			pigem positiivselt	Kasutatakse positiivselt hinnangulisi sõnu mõõdukalt.	32b
			täiesti negatiivselt	Kasutatakse negatiivsed sõnu, näiteks "pagema" "Pögenema", "jalga laskma", "reetur", "hülgame" jne. Viidatakse lahkumisele kui negatiivsele ja reeturlikule tegevusele.	32c
			pigem negatiivselt	Kasutatakse mõõdukalt negatiivseid sõnu, viidatakse, et lahkumine on kergema vastupanu tee, et riigi raha eest koolitatud lahkuvad tundmata kohustusi riigi ees jne.	32d

			nii negatiivelt kui positiivselt	tuuakse välja nii negatiivseid kui positiivseid jooni lahkujate kirjeldamisel ja lahkumise kirjeldamisel.	32e
			neutraalselt	Lahkujat kirjeldatakse kasutades objektiivseid ja neutraalseid sõnu.	32f
			tekstis ei mainita minejaid	Tekstis ei mainita minejaid.	32g
			konkreetselt hinnangut minejaile ei anta	Või mainitakse minejaid väga üldisel tasandil, näiteks "Eestlased lähevad sinna ja sinna."	32h
33	Peamised isiklikud põhjused / põhjendused välismaale tööle / õppima / elama minemisele	Kui tekst annab sõna ka minejaile endile, siis milliseid põhjusi pakuvad nad oma minekule?	parem palk	Minejad / läinud pakuvad põhjuseks parema töötasu.	33a
			paremad töötingimused	Minejad / läinud pakuvad põhjuseks näiteks parem töö ja puhkeaaja suhe jms.	33b
			perekondlikud asjaolud	Perekond mõjustab indiviidi liikuma või indiviidi liikumise ajendiks on perekondlike huvide silmaspidamine.	33c
			karjäär / erialane ja huvitav töö	Liikujat ootab seal ees hea karjäärivõimalus või erialaselt rohkem võimalusi pakkuv töökoht.	33d
			paremad perspektiivid	Indiviid eeldab, et välismaale liikudes on tal suuremad eeldused saada edukaks, jõukaks, õnnelikuks vms.	33e
			parem hariduse tase	Indiviid eeldab, et välismaal on paremad koolid, õpetatakse erialasid, mida Eestis ei ole võimalik õppida vms.	33f
			vabam ja huvitavam keskkond	Mineja / läinud eeldab, et ühiskond laiemalt ja konkreetselt kogukond kitsamalt on tolerantsem, vabam jms.	33g
			saatjamaa olukord ja probleemid	Minejal / läinud inimesel on konkreetsed etteheited saatjamaale.	33h
			kogemuste omandamine	Mineja / läinud inimene toob põhjusena välja soovi maailma näha ja kogemusi omandada.	33i
			põhjustest ei kõnelda	või ei lähtuta indiviidi seisukohast	33j
			muu		33x
34	Riik kuhu mindud / kavatsetakse minna	Milliseid sihtriike mainitakse ?	Soome	meie kõige popim naaberriik	34a
			Rootsi	avas oma tööturu 1.05.04	34b
			Taani	avas oma tööturu 1.05.04	34c
			Holland	avas oma tööturu 1.05.04	34d
			Inglismaa	avas oma tööturu 1.05.04	34e

			Iirimaa	avas oma tööturu 1.05.04	34f
			Belgia	Euroametnike sihtkoht	34g
			muud Euroopa riigid		34h
			USA	suurim ajude ligimeelitaja maailmas	34i
			Kanada	suur ajude ligimeelitaja osadest Euroopa riikidest.	34j
			konkreetselt riiki ei mainita		34k
			muud riigid		34x
35A	Hinnang vastuvõtjamaale	Kuidas kujutatakse ajude, töökäte ja õppurite väljavoolu sihtkohta e. vastuvõtjamaad. Räägitakse konkreetsest riigist või riikidest.	positiivselt	Tuuakse välja positiivseid asjaolusid välismaal elamise / töötamise / õppimise kohta. Kasutatakse positiivseid omadussõnu.	35Aa
			pigem positiivselt	Tuuakse välja üksikuid positiivseid võimalusi välismaal elamise juures või on positiivsuse aste välismaal elamise kirjeldamisel väiksem.	35Ab
			neutraalselt	Välismaad ei kirjeldata hinnanguliselt. Tuuakse ära erinevaid fakte.	35Ac
			pigem negatiivselt	Tuuakse välja üksikuid negatiivseid võimalusi välismaal elamise juures või on negatiivsuse aste välismaal elamise kirjeldamisel väikse.	35Ad
			negatiivselt	Tuuakse välja negatiivseid asjaolusid välismaal elamise / töötamise / õppimise kohta. Kasutatakse positiivseid omadussõnu.	35Ae
			vastuvõtjamaale ei anda konkreetset hinnangut	või ei räägita konkreetsest riigist.	35Af
			tuuakse välja nii positiivset kui negatiivset	Tuuakse välja vastandlikke seisukohti või mainitakse mõningate aspektide puhul positiivset ja teiste puhul negatiivset.	35Ag
35B	Muud aspektid vastuvõtjamaa kujutamises	Kas vastuvõtjamaa kirjeldusi seostatakse veel millegagi?	vastuvõtjamaad näidatakse värbajana	Viidatakse otseselt värbamis- või meelitamistegevusele. Vastuvõtjamaad näidatakse keeleliselt aktiivse tegutsejana "kutsub", "pakub" jne	35Ba
			vastuvõtjamaad näidatakse positiivse võimaluste teostamise kohana	Mainitakse, et vastuvõtjamaa eeliseks on parem palk või paremad töötingimused.	35Bb
			vastuvõtjamaad kujutatakse meie võõrtööjõudu pelgavana /üleminekuaegu kehtestavana	Mainitakse üleminekuperioodide pikkusi, ametiühingute või avalikkuse hirme ja prognoose nende riiki siseneva tööjõu kohta ning selle mõjude kohta kohalikule tööturule.	35Bc

			vastuvõtjamaad otseselt ei kujutata	Räägitakse väga ebakonkreetselt välismaast kui sellisest.	35Bd
			muu		35Bx
36	Ajude, õppurite ja töökäte kasulikkus vastuvõtjamaale	Kuidas mõjutab ajude, õppurite ja töökäte saabumine vastuvõtjamaad?	vastuvõtjamaale täiesti kasulik	Toob kaasa vastuvõtjamaa inimkapitali taseme tõusu, majandusliku heaolu jpm.	36a
			vastuvõtjamaale osaliselt kasulik	Tuuakse välja üksikuid faktoreid, mis mõjutavad vastuvõtjamaa ühiskonda või majandust positiivselt või kirjeldatakse kasulikkuse astet neutraalsemas toonis.	36b
			vastuvõtjamaale täiesti kahjulik	Toob kaasa langude vastuvõtjamaa elatustasemes või kvaliteedis, mõjub negatiivselt kohalikule tööturule või töötajatele jpm.	36c
			vastuvõtjamaale osaliselt kahjulik	Tuuakse välja üksikuid faktoreid, mis mõjutavad vastuvõtjamaa ühiskonda või majandust negatiivselt või kirjeldatakse kasulikkuse astet neutraalsemas toonis.	36d
			nii kasulik kui kahjulik	Tuuakse välja nii vastuvõtjamaa ühiskonnale / majandusele / jms kasulikult kui kahjulikult mõjuvaid tegureid või näidatakse ära, et välismaalaste saabumine mõjutab ühte eluvaldkonda positiivselt ja teist negatiivselt.	36e
			kasulikkuse / kahjulikkuse viide puudub	Ei anta hinnangut sellele, kuidas välismaalaste saabumine vastuvõtjamaad mõjutab.	36f
			vastuvõtjamaad ei kujutata	räägitakse väga ebakonkreetselt välismaast kui sellisest.	36g
37	Ajude, õppurite ja töökäte liikumise kasulikkus saatjamaale	Kuidas mõjutab ajude, õppurite ja töökäte lahkumine saatjamaad?	saatjamaale täiesti kasulik	Toob kaasa saatjamaa inimkapitali taseme tõusu, majandusliku heaolu jpm.	37a
			saatjamaale osaliselt kasulik	Tuuakse välja üksikuid faktoreid, mis mõjutavad saatjamaa ühiskonda või majandust positiivselt või kirjeldatakse kasulikkuse astet neutraalsemas toonis.	37b
			saatjamaale täiesti kahjulik	Viidatakse saatjamaa suurtele kaotustele inimkapitali tasemes, majanduslikus arenguvõimes vms.	37c
			saatjamaale osaliselt kahjulik	Viidatakse võimalikele ohtudele, kuid neid ei rõhutada. Viidatakse kahjulikkusele üldises plaanis, näiteks "liituvad riigid võivad kannatada selle ja tolle all". Või mainitakse ka kasutegureid, aga need ei kaalu kahjutegureid üles.	37d

			nii kasulik kui kahjulik	Tuuakse välja nii saatjamaa ühiskonnale / majandusele / jms kasulikult kui kahjulikult mõjuvaid tegureid või näidatakse ära, et inimeste lahkumine mõjutab ühte eluvaldkonda positiivselt ja teist negatiivselt.	37e
			kasulikkuse / kahjulikkuse viide puudub	Ei anta hinnangut sellele, kuidas inimeste lahkumine saatjamaad mõjutab.	37f
38	Ajude, õppurite ja töökäte liikumise kasulikkus liikujale endale	Kuidas mõjutab ajude, õppurite ja töökäte lahkumine lahkujate enda elu?	liikujale endale täiesti kasulik	Tuuakse välja vaid väga positiivseid asju, mille osaliseks liikuja liikudes sai / saab.	38a
			liikujale endale osaliselt kasulik	Positiivsete tegurite teokssaamisele viidatakse, "võib juhtuda" jne.	38b
			liikujale endale täiesti kahjulik	Tuuakse välja vaid väga negatiivseid asju / ohtusid, mille osaliseks liikuja liikudes sai / saab.	38c
			liikujale endale osaliselt kahjulik	Negatiivsete tegurite /ohtude realiseerumisele viidatakse, "võib juhtuda" jne.	38d
			nii kasulik kui kahjulik	Tuuakse välja nii inimese elus paremaks kui halvemaks muutuvaid asju või mainitakse, et samal ajal kui mingid aspektid inimese elust paranevad (nt. töötasu) siis teised halvenevad (nt. staatus.	38e
			kasulikkuse / kahjulikkuse viide puudub	Ei anta hinnangut sellele, kuidas inimeste lahkumine nende elu mõjutab.	38f
39	Kas minnakse ajutiselt või alaliselt	Kas tekstis mainitakse, kui pikaks ajaks on lahkutud / kavatsetakse lahkuda?	kindlasti ajutiselt	Tekstis väidetakse, et välismaale liiguti ajutiselt.	39a
			pigem ajutiselt	Tekstis eeldatakse, et välismaale liiguti ajutiselt.	39b
			pigem alaliselt	Tekstis väidetakse, et välismaale liiguti alaliselt.	39c
			kindlasti alaliselt	Tekstis eeldatakse, et välismaale liiguti alaliselt.	39d
			ei tea	Tekstis tuuakse ära, et liikuja ei tea isegi, kas ta liigub välismaale alaliselt või ajutiselt.	39e
			eks näeb	Tekstis tuuakse ära, et liikuja ei ole kindel, kas ta jääb välismaale või tuleb tagasi ja see selgub kohapeal.	39e
			ajutisus-alalisus ei selgu	Tekstist ei tule välja, kas välismaale jäädakse või tullakse tagasi.	39f
			artikkel mainib nii ajutiselt kui alaliselt minejaid	Mainitakse mitut erinevat gruppi näiteks.	39g

40	Kui pikaks ajaks lähevad need, kes lähevad ajutiselt?	Kas tekstis mainitakse kui pikaks ajaks konkreetselt lähevad sinna need, kel on kavas tagasi tulla.	kuni pool aastat		40a
			kuni aasta		40b
			kuni 3 aastat		40c
			eks näeb	Tekstis tuuakse ära, et liikuja ei ole kindel, kui kauaks ta välismaale jääb, see selgub kohapeal.	40d
			ei selgu	Tekstist ei tule välja, kui kauaks välismaale jäädakse.	40e
			artikkel mainib mitmeks erinevaks ajaperioodiks minejaid	Mainitakse mitut erinevat gruppi näiteks.	40f
			artikkel räägib alaliselt minejaist	Tekstist tuleb välja, et liikujad ei kavatse tagasi tulla.	40g
			muu		40x
41	Kui heal meelel minnakse / mindi välismaale	Kui tugev ja millest mõjutatud on inimeste soov välismaale minna?	heal meelel	Inimesed soovivad väga minna. Oletatav minek toimuks täiesti vabatahtlikult.	41a
			keskkond mõjutab minema	Tuuakse välja välisriigi positiivseid elemente töö ja õpinguvõimaluste osas, ent mainitakse, et Eesti tingimused teevad valiku kergeks.	41b
			keskkond sunnib	Tingimused saatjamaal on nii halvad, et siin pole suurt midagi mõelda (palk nii väike vms). Iseenesest nagu ei tahakski (tuuakse välja seda, et jäädakse igatsema kodu ja keele ja kultuuri ja sõprade järgi vms).	41c
			ei ole mainitud	Tekstis ei ole mainitud, kas välismaale mindi heal meelel või mitte.	41d
			muu		41x
42	Kui heal meelel jäädi / kavatsetakse jääda välismaale	Kui tugev ja millest mõjutatud on inimeste soov välismaale jääda?	jäädakse / jäädi heal meelel	Inimesed soovivad väga jääda. Oletatav paigalejäämine toimuks täiesti vabatahtlikult.	42a
			keskkond mõjutab jääma	arvesse lähevad nii viited välismaa keskkonnale kui kinnihoidjale kui ka endise kodumaa keskkonnale kui takistavale tegurile	42b
			keskkond sunnib	Viited välismaa keskkonnale kui kinnihoidjale ja endise kodumaa kk-le kui takistavale tegurile. Välismaa keskkond peab olema väga hea, või on seal sõlmitud kodumaale naasmist takistav leping või peab olukord kodumaal olema nii halb, et see muudab naasmise võimatuks.	42c

			ei ole mainitud	Tekstis ei ole mainitud, kas välismaale jäadi heal meelel või mitte.	42d
			välismaale jäämisest artikkel ei räägi	artiklist ei ilmne viiteid välismaale jäämisele.	42e
			välismaale ei taheta / kavatseta jääda	artiklis on selgelt mainitud, et välismaale ei kavatseta või soovita jääda.	42f
			muu		42x
43	Kas minnakse / mindi üksi või perega	Kas artikkel mainib, kellega koos mindi / plaanitakse minna välismaale.	üksi	Tekst toob ära, et välismaale liiguti / liigutakse üksi.	43a
			perega	Tekst toob ära, et välismaale liiguti / liigutakse koos perega.	43b
			ei selgu	Tekstist ei selgu, kas liiguti / liigutakse üksi või koos perega.	43c
44	Kodumaale tagasi pöördumise põhjused	Välismaale liikuja seisukohast. Põhjused, mille on väljatoonud välismaal elavad (välismaale liikuvad inimesed) või millele loodavad mahajääjad Eestis.	patriotism	Tagasi tullakse isamaaarmastusest või patriotismist.	44a
			perekondlikud asjaolud ja igatsus	Tagasi tuleku põhjuseks on igatsus või kohustused pereliikmete ees.	44b
			välismaal eesmärk täidetud	Tagasi tullakse kui on näiteks piisavalt raha teenitud korteri ostmiseks vms.	44c
			perspektiiv	Tagasi tullakse kui kodumaa on teinud läbi arengu ja nähakse, et seal on lootust saada edukaks, jõukaks või õnnelikuks.	44d
			koju tagasi ei kavatseta pöörduda	Tekstist ilmneb selgelt, et koju tagasi ei kavatseta pöörduda	44e
			põhjus ei selgu	Tekstist ilmneb, et koju kavatsetakse pöörduda, ent põhjuseid ei ole antud.	44f
			koju tagasipöördumist ei mainita	Tekstis ei mainita, kas ja millal kavatsetakse tagasi pöörduda.	44g
			välismaal ei saadud hakkama või pettuti	Koju pöördutakse tagasi, kuna ei saadud välismaal ette võetud tegevusega hakkama või pettuti oma ootustes.	44h
			muu		44x
45	Viited muutustele inimeste soovis välismaale minna	Kas viidatakse sellele, kas ajas on inimeste soov välismaale tööle või õppima minna muutunud. Arvestatakse ka	soov minna on suurenenud / suurenemist nähakse ette	Tekst väidab, et soov välismaale minna on suurenenud või suurenemas.	45a

		autori või allikate ennustusi soovi võimalikule kasvule või kahanemisele.			
			soov minna on vähenenud / vähenemist nähakse ette	Tekst väidab, et soov välismaale minna on vähenenud või vähenemas.	45b
			erinevad muutused ajuti ja alaliselt minna soovimises	Näiteks on suurenenud soov minna ajutiselt ja vähenenud soov minna alaliselt või vastupidi.	45c
			muutused on mitmetised / segased	Ei ole võimalik teha ühest järeldust, kuna tekstis tuuakse välja mitmeid erinevaid tendentse välismaale liikumise soovis.	45d
			muutusi ei ole toimunud / olukord on stabiilne	Tekstis tuuakse ära lihtsalt minejate arv või prognoositav arv, kuid ei anta hinnangut sellele, kas seda on rohkem või vähem kui varem	45e
			ei kaardistata muutust	Minekusoovi ei kaardistata numbriliselt ega viidata ka sellele, kas minemissoov on suurenenud või vähenenud.	45f
46	Välismaale liikuja rahvus	Mis rahvusest on tekstis mainitud välismaale liikuja või liikunud inimene?	eestlane		46a
			venelane	venelased on eraldi ära märgitud	46b
			eristatakse nii / võrreldakse eestlasi kui venelasi		46c
			muu		46x

LISA 2.1 KVALITATIIVSE MEEDIA TEKSTIDE ANALÜÜSI KODEERIMISJUHEND

Kvalitatiivne tekstianalüüs.
Kodeerimistabel.

põhikategooria	alamkategooria	koodid	tekstid
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS MINNA(KSE)?	TASU	3, 8, 21
		TASU JA TÖÖ- NING ELUTINGIMUSED	3, 5, 8, 15, 17
		HALVA EEST ÄRA	1, 4
		KOGEMUSTE / OSKUSTE OMANDAMINE	2, 6, 9, 11, 14, 19
		PAREMAD TINGIMUSED	4, 14
		VASTUVÕTJAMAA VÄRBAB	5, 9, 12
	MIKS MITTE MINNA ?	MAJANDUSLIKUD PÕHJUSED	11, 20
		PEREKONDLIKUD PÕHJUSED	11, 20
		VASTUVÕTJAMAA TAKISTAB	5, 18, 20
PROBLEEMSUS	KAS SEE ON SUUR PROBLEEM?	SUUR PROBLEEM	1, 12, 16, 20

		PROBLEEM EI OLE SUUR	12, 18, 20
	KAS TAHETAKSE VÄGA MINNA?	TAHETAKSE VÄGA MINNA	3, 5, 6, 7, 9, 19
		EI TAHETA MINNA	3, 5, 11
PROGNOOS	TULEVIK ON TUME	PROBLEEMID HARIDUSSFÄÄRIS	4, 15
		MAJANDUSLIKUD PROBLEEMID RIIGIS	4
		PROBLEEMID MEDITSIINISFÄÄRIS	1
	TULEVIK ON HELGE	LAHKUJAD TULEVAD TAGASI	3
		LAHKUJAID EI SAA OLEMA PALJU	3, 10
		INIMESTEL ROHKEM VÕIMALUSI	2, 14
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	RIIK EI OMA ÜLEVAADET	1, 7, 19
		RIIK EI SAA HAKKAMA	1, 5, 8, 15
	MINEJATE SUHTES	LAHKUJAD ON RIIGILE VÕLGU	13, 16
		MINEJAID HALVUSTATAKSE	2, 19
LAHENDUS	PROAKTIIVSED LAHENDUSED	TÕSTA PALKA	17
		ARENDADA INFRASTRUKTUURI	1
		PAKKUDA SOODUSTUSI	1, 4
		TÕSTA KOOLITUSTELLIMUST	1, 17
	REAKTIIVSED LAHENDUSED	NÕUDA SISSE HARIDUSKULU	4, 8, 16
		KOHUSTADA TÖÖTAMA RIIGIS	13
		MAKSUSTADA LAHKUMINE	16

LISA 2.2 KVALITATIIVSE MEEDIA TEKSTIDE ANALÜÜSI TEKSTILOEND

1. „**Arstid lahkuvad kitsist riigist**”, Krister Kivi Eesti Ekspress, 21.10.2004
2. „**Kutsekoolide õpilased pääsevad Euroopasse**”, Sigrid Laev, EPL, 21.12.2004
3. „**Välismaa peibutab eestlasi ajutise tööga**”, Agne Narusk, EPL, 22.03.2004
4. „**Taani tahab pidurdada ajude äravoolu**”, Arvo Alas, Vaba Euroopa, Eesti Päevaleht, 07.03.2003
5. „**Soome meelitab eestlast tööle parema palga ja ametiühinguga**”, Airi Ilisson, Eesti Päevaleht, 05.05.2004
6. „**Välismaal õppimine maksab kümneid tuhandeid kroone**”, Raigo Neudorf, Äripäev, 06.10. 2004
7. „**Välismaal õpib 430 Eesti tudengit**”, EPL, 06.02.2002
8. „**HANNES DANILOV: Kuidas korvata arstide lahkumist?**”, Hannes Danilov, Eesti Päevaleht, 29.06.2004
9. „**Noored põrutavad tööle Florida hotellidesse**”, Agne Narusk, Eesti Päevaleht, 18.10.2004
10. „**Analüüs: Mis juhtub Eesti tööturul pärast ELiga ühinemist**”, Raul Eamets, Postimees, 12.08.2003
11. „**Noored teadlased ei taha välismaale minna**”, Alo Lõhmus, Postimees, 27.02.2004

12. „Mitu korda suurem palk meelitab bussijuhte välismaale”, Postimees, 13.10.2003
13. „Mark Soosaar tahab andekaid noori välismaale õppima suunata”, Postimees, 05.08.2003
14. „ELis õppimine läks eestlasele odavamaks”, Anneli Aasmäe, Postimees, 08.07.2004
15. „Ajud voolavad välja juba enne ülikooli!”, Riina Palu, Äripäev, 01.11.2002
16. „Kas tuleks takistada ajude väljavoolu?”, Aarne Leisalu, Äripäev, 30.10.2002
17. „Viis protsenti arstidest ja õdedest kavatseb välismaale tööle minna”, Inno Tähismaa, Äripäev, 21.06.2004
18. „Eestlased ei ihka rännata”, Äripäev, 30.05.2003
19. „Eestist ära välismaale lihttööliseks”, Kristina Traks, Äripäev, 13.03.2002
20. „Kas kvalifitseeritud ehitustööline lahkub Eestist?”, Tarmo Lige, 26.04.2004

LISA 3.1. INTERVJUUDE KODEERIMISJUHEND

Kvalitatiivne intervjuude analüüs
Kodeerimistabel.

põhikategooria	alamkategooria	koodid	intervjuud
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS LÄHEVAD AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	TASU	E2, AR2
		HALVA EEST ÄRA	E5
		KOGEMUSTE / OSKUSTE OMANDAMINE	AÄ1, AÄ3, E4
		PAREMAD TINGIMUSED / ENESETEOSTUS	JRNL1, JRNL2, JRNL3, JRNL4, AR1, AR2, AR3, E5
		VASTUVÕTJAMAA VÄRBAB	AR2, AR3, JRNL4
		PEREKONDLIKUD / ISIKLIKUD PÕHJUSED	AÄ2, AÄ1, JRNL4,
			E1, JRNL3, AR1, E5, JRNL1, AÄ1, AÄ2, JRNL2, E4, AR3
TAGASITULEKU PÕHJUS	MIKS LÄHEVAD TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	TASU	AÄ3, E2, E3, JRNL1
		TASU JA TÖÖ- NING ELUTINGIMUSED	
		KOGEMUSTE / OSKUSTE OMANDAMINE	E1, AÄ1, AÄ2
		KODUMAA ARMASTUS JA PATRIOTISM	AR1, AR2, AR3
		MÕISTMINE, ET VÄLISMAAL EI OLE ELU NII ERINEV	E4, AR3
		HEAD TINGIMUSED EESTIS	AR3, AÄ3
		HEA PAKKUMINE EESTIST	AR2, AR3
PROBLEEMSUSE ASTE	KAS AJUDE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	VÄLISMAAL EI SAADUD HAKKAMA	JRNL3
		PEREKONDLIKUD / ISIKLIKUD PÕHJUSED	E4, AR2, AÄ3
		SUUR PROBLEEM	JRNL2, JRNL4, AR1, AR2, AR3, AÄ1, AÄ2, AÄ3, E1, E2, E3, E4, E5,

		PROBLEEM EI OLE SUUR	JRNL1, JRNL2, JRNL4, AR2, AR3, E1,
	KAS TÖÖKÄTE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	SUUR PROBLEEM	JRNL1, JRNL3, JRNL4, AR1, E1, E3
		PROBLEEM EI OLE SUUR	E2, AÄ2,
PROGNOOS	TULEVIK ON TUME	PROBLEEMID HARIDUSSFÄÄRIS	AR2
		PROBLEEMID MEDITSIINISFÄÄRIS	E5, E2
		PROBLEEMID ETTEVÕTJATELE	JRNL1, JRNL3
		LAHKUJATE ARV SUURENEB TULEVIKUS	JRNL2
	TULEVIK ON HELGE	LAHKUJAD TULEVAD TAGASI	JRNL1, JRNL2, AÄ1, AÄ3, E1, E2, E3, AR3
		LAHKUJAD EI OLE NII PALJU	E1, E4
		VÄHENE SOOV MINNA	AÄ1
		LAHKUMINE TOOB KAASA POSITIIVSED MUUTUSED KONKREETSES VALDKONNAS	AÄ3, E1, E2
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	RIIK EI OMA ÜLEVAADET	AÄ2, AÄ3, E4, JRNL1, JRNL3
		RIIK EI SAA HAKKAMA	E2, E3, E5, JRNL2, JRNL3, AR1
		ÜHISKONNA ÜLDINE MENTALITEET PROBLEMAATILINE	JRNL4, AR1, E2,
	MINEJATE SUHTES	MINEJAD HALVUSTATAKSE	E5, AR1
LAHENDUS	PROAKTIIVSED LAHENDUSED	TÕSTA AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJATE PALKA	AR1, E2, JRNL2
		TÕSTA TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJATE PALKA	JRNL1, E3
		ARENDADA ÜLDISELT RIIKI	JRNL4, AR3, AÄ3
	REAKTIIVSED LAHENDUSED	TUUA INIMESED TAGASI	E4, AR1, AÄ2
	EI PAKUTA LAHENDUST	OLUKORD LAHENE ISEENESEST	AR3, E1, E2, E3, JRNL4, AÄ2
SEISUKOHAD MEEDIA SUHTES	ÜLDINE HINNANG MEEDIALE	HEA / PARANENUD	JRNL1, JRNL4, E1, E4, AR1
		HALB / HALVENENUD	E2, E4, AÄ1, AÄ3, JRNL2, JRNL3, AR1, AR2, AR3
	TÖÖJÕU JA ÕPPURITE LIIKUMISE KAJASTUS	ÜHEKÜLGNE / KALLUTATUD / ANALÜÜS PUUDU	JRNL1, JRNL2, E2, E4, E5
		OBJEKTIIVNE / KVALITEET PARANENUD	E1, E3, E4, JRNL1, AR3,
		EDULOOD / POSITIIVNE KAJASTUS	JRNL2, AÄ2, E2
		KURVAD LOOD / NEGATIIVNE KAJASTUS	AÄ2, E1, E2, E3, JRNL3
	KUIDAS PEAKS MEEDIA TÖÖJÕU LIIKUMIST KAJASTAMA	JUHTIMA TÄHELEPANU OHTUDELE	E1, AÄ1, AÄ2
		NII POSITIIVSED KUI NEGATIIVSED KOGEMUSED	AÄ2, AÄ3, E4, AR3
		PRAKTILIST INFOT JA NÕU ANDMA	AÄ1, AR3
	MEEDIA ROLL LAHKUMISE JUURES	ÕHUTAB MINEMA	E1, JRNL4

LISA 3.2 INTERVJUEERITAVATE LOEND

1. Ajude äravoolu esindajad (vähemalt kolmanda taseme haridusega inividid, kes viibivad välismaal töötamise ja/või õppimise eesmärgil vabatahtlikult ning on seal olnud juba vähemalt kaks aastat ning kes ei ole välismaal vahetusüliõpilase, vahetusteadlase, või vahetustöötajana ehk siis kel ei ole kohustust Eestisse tagasi tulla).
 - Arst, naine, Saksa LV.
 - Medõde, naine, Soome.
 - Finantsanalüütik, mees, Inglismaa.
2. Ajude ringluse esindajad (ülalpool välja toodu ajude äravoolu esindajaks olemise tingimusele vastavad inimesed, kes on Eestisse vabatahtlikult tagasi tulnud).
 - Poliitiline nõunik, mees, oli Inglismaal ja Belgias
 - Teadlane, naine, oli Saksamaal
 - Tippspetsialist majanduse ja nõunik alal, mees, oli Hollandis, Belgias
3. Tööturu ja tööjõu liikumise ning meditsiinisfääri eksperdid
 - Tööturuameti osakonnajuhataja ning EURES (European Employment Services) mäenedžer, naine.
 - Sotsiaalministeeriumi tööturu osakonna peaspetsialist, naine.
 - Soome Tööturu Infokeskuse konsultant, mees.
 - Regionaalhaigla juhatuse liige ja poliitik, mees.
 - Sotsiaalministeeriumi Tervishoiuameti järelvalveosakonna juhataja, mees.
4. Tekstianalüüsides käsitletud ajalehtede ajakirjanikud ja toimetajad
 - Eesti Päevaleht, Töö lisa, ajakirjanik, naine
 - Postimees, ajakirjanik, naine
 - Äripäev, toimetaja, naine

- Postimees, toimetaja, mees

LISA 4. INTERVJUUDE BAASKÜSIMUSED

1. Palun rääkige pisut endast, oma praegusest töökohast ja sellega kaasnevatest kohustusest.
2. Kas te ise olete või on mõni teie sõber / pereliige kunagi välismaal töötanud või õppinud? Millised olid muljed?
3. Millised on teie meelest suurimad muutused, mis ühinemine Euroopa Liiduga kaasa tõi?
4. Millist mõju avaldab teie meelest tööjõu vaba liikumise nõudmine Eestile?
5. Kas ja millistel tingimustel te ise lähete välismaale tööle või õppima?
6. Mis te arvate, miks eestlased täna lähevad välismaale tööle?
7. Kuidas teile tundub, kas Eesti riigi jaoks on mingi vahe selles milliste erialade esindajad välismaale tööle lähevad?
8. Kas teie hinnangul on tööjõu lahkumine ja / või ajude äravool täna probleem ?
9. Palun seletage oma sõnadega lahti, mida tähendab ajude äravool?
10. Kuidas teile tundub, millist eluvaldkonda mõjutab tööjõu vaba liikumise tingimus tänases Eestis kõige enam?
11. Kuidas te hindate tänast Eesti trükimeediat üldiselt?
12. Kust te ise saate peamist infot tööjõu liikumise kohta ?
13. Kas teile meenub mõni artikkel, mis on kajastanud välismaal töötamist või õppimist ?
14. Millest see artikkel rääkis ja milline oli selle üldine toon?
15. Kas teie meelest on oluline, et meedia kirjutaks välismaale tööle minekust?
16. Kuidas teile tundub, kas ja mida Eesti riik täna teeb, et omada ülevaadet või mõjutada välismaale tööle minekut?
17. Kas ja kuidas peaks teie meelest trükimeedia välismaale tööleminekust kirjutama?
18. Mida te arvate vahepeal ka meediakajastust leidnud seisukohtadest, et riigist lahkudes peaks kõrghariduse saanud isik oma hariduskulud riigile tasuma?
19. Mida saaks teie meelest teha, et lahkunuid tagasi tuua ?

Johtuvalt intervjuueeritavate grupist (meditsiinieksperdid, ajakirjanikud, ajude äravoolu esindajad, ajude ringluse esindajad, tööturu eksperdid) lisandus nendele baasküsimustele veel teisi küsimuste blokke, mis avasid konkreetsemalt nende isikliku kogemuse või ekspertarvamuse tagamaid ja detaile.

LISAD 5.KONTENTANALÜÜSI TABELID JA JOONISED

Lisad 5.1 Tabelid alapeatüki „Zanr, ajaleht ilmumisaeg“ jaoks

Tabel 5.1.1 Zanri jagunemine valimi lõikes

	#	%
välisuudis	22	9,8
siseuudis	124	55
intervjuu	15	6,7
lugeja kiri	9	4

juhtkiri	9	4
essee või arvamuskirjeldus	39	17
muu	7	3,1
kokku	225	100

Tabel 5.1.2 Peateemad ajalehtede kaupa

ajaleht	Artikli peateema /lõigu teema	#
Eesti Ekspress	ajude äravool	5
	hariduse olukord	1
	muu	1
	tööturu olukord	3
	õppimaminek	1
	üldiselt välismaale liikumine	4
Eesti Päevaleht	ajude äravool	16
	hariduse olukord	1
	muu	9
	töökäte äravool	11
	tööturu olukord	13
	õppimaminek	7
	üldiselt välismaale liikumine	16
Postimees	ajude äravool	20
	hariduse olukord	12
	muu	8
	töökäte äravool	5
	tööturu olukord	20
	õppimaminek	12
	üldiselt välismaale liikumine	20
Äripäev	ajude äravool	9
	hariduse olukord	2
	muu	3
	töökäte äravool	6
	tööturu olukord	8
	õppimaminek	2
	üldiselt välismaale liikumine	10
kokku		225

Tabel 5.1.3 Tekstid ajalehtede lõikes

	#	%
Postimees	97	43
Eesti Päevaleht	73	32
Eesti Ekspress	15	6,7
Äripäev	40	18
kokku	225	100

Tabel 5.1.4 Tekstide ilmumine enne ja pärast EL-iga liitumist

kokku % enne 1.05.04	kokku tekste enne 1.05.04	keskmiselt kuus tekste enne EL-iga liitumist
60,9	137	4.sept
kokku % peale maid 2004	kokku tekste peale 2004 maid	keskmiselt kuus tekste peale EL-iga liitumist
39,1	88	11

Lisad 5.2 Tabelid alapeatüki „Peateema, kõrvalteemad ja muud kõrvalteemad“ jaoks

Tabel 5.1.4.1 Peateemade esinemissagedus	#	%	Tabel 5.1.4.2 Kõrvalteemade esinemissagedus	#	%	Tabel 5.1.4.3 Muude kõrvalteemade esinemissagedus	#	%
ajude äravool	50	21,74						
töökäte äravool	23	10	ajude äravool	74	28,14			

õppimaminek	23	10	töökäte äravool	42	15,97	EL liitumisest tulenevad muutused	99	39,3
üldiselt välismaale liikumine	51	22,17	õppimaminek	23	8,745	saatjamaa ühiskonna probleemid	83	32,9
tööturu olukord (üldine või vastava eriala lõikes)	45	19,57	üldiselt välismaale liikumine / tööjõu liikumine	39	14,83	üleminekuperioodid ja vastuvõtjamaade hirm	9	3,57
hariduse olukord	17	7,391	kõrvalteemasid ei ole (artikkel keskendub ühele teemale)	45	17,11	kõrvalteemasid ei ole (artikkel keskendub ühele teemale)	58	23
muu	21	9,13	muu	40	15,21	muu	3	1,19
kokku	230	100	kokku	263	100	kokku	252	100

Lisa 5.3 Tabel Millised teemad käivad koos?

		muud kõrvalteemad					
peateema	kõrvalteema	EL liitumisest tulenevad muutused	ei ole	Mitu	muu	saatjamaa ühiskonna probleemid	#
ajude äravool	ei ole	1	4			4	9
	Mitu	1					1
	muu	7	2	6		12	27
	töökäte äravool	1	1				2
	õppimaminek					1	1
	tööjõu liikumine	7		1		2	10
ajude äravool kokku		17	7	7		19	50
hariduse olukord	ajude äravool					3	3
	Mitu	3	1				4
	õppimaminek	5				2	7
	tööjõu liikumine					2	2
hariduse olukord kokku		8	1			7	16
muu	ajude äravool	2	1	1			4
	Mitu	1					1
	töökäte äravool		1			1	2
	õppimaminek		5				5
	tööjõu liikumine	5	1	1		2	9
muu kokku		8	8	2		3	21
töökäte äravool	ei ole		11		1		12
	Mitu				1		1
	muu	4		2			6
	tööjõu liikumine	1		1		1	3
töökäte äravool kokku		5	11	3	2	1	22
tööturu olukord	ajude äravool	4	3	2	1	19	29
	Mitu			2		2	4
	töökäte äravool	1	1			1	3
	tööjõu liikumine	3	1	2		2	8
tööturu olukord kokku		8	5	6	1	24	44
õppimaminek	ajude äravool		1			2	3
	ei ole		14				14

	muu	3				1	4
	tööjõu liikumine	1					1
õppimaminek kokku		4	15			3	22
üldiselt välismaale liikumine	ajude äravool	1	1	2		1	5
	ei ole	6	3	1			10
	Mitu	9	3	5		6	23
	muu	3					3
	töökäte äravool	2	4	3			9
üldiselt välismaale liikumine kokku		21	11	11		7	50
Üldiselt kokku		71	58	29	3	64	225

Lisa 5.4 Tabel Kõnelejad ja tegutsejad

ajakirjanik	0	0
poliitik	8	2,48
spetsialist / ekspert	114	35,3
reakodanik	157	48,6
konkreetne tegelane puudub	44	13,6
muu	0	0
kokku	323	100

Lisad 5.5 Tabelid alapeatükile „Välismaale minemise keerulisus

Tabel 5.5.1 Välismaale minemise keerulisus kõikide tekstide lõikes

on keeruline	14	6,2
on lihtne	57	25,3
neutraalne	4	1,8
raskustest / lihtsusest ei räägita	150	66,7
kokku	225	100

Tabel 5.5.2 Keerulisus enne EL-iga ühinemist

Tabel 5.5.3 Keerulisus peale EL-iga ühinemist

	#	%		#	%
neutraalne	1	0,73	neutraalne	3	3,4
on keeruline	10	7,3	on keeruline	4	4,6
on lihtne	35	25,5	on lihtne	22	25
raskustest / lihtsusest ei räägita	91	66,4	raskustest / lihtsusest ei räägita	59	67
kokku	137	100	kokku	88	100

Lisad 5.6 Tabelid alapeatükile „Kuhu minnakse ja kuidas vastuvõtjamaad hinnatakse?”

Tabel 5.6.1 Riik kuhu mindud ja kavatsetakse minna

	#	% (100% = 319)
Soome	79	24,8
Rootsi	33	10,3

Taani	15	4,7
Holland	6	1,88
Inglismaa	32	10
Iirimaa	29	9,09
Belgia	10	3,13
muud Euroopa riigid	63	19,7
USA	22	6,9
Kanada	5	1,57
konkreetsed riiki ei mainita	74	
muud riigid	25	7,84
	393	100

Tabel 5.6.2 Hinnang vastuvõtjamaale

	#	%	% (hinnangut andnud tekstidest)
positiivselt	25	11,1	23,4
pigem positiivselt	44	19,6	41,1
neutraalselt	13	5,78	12,1
pigem negatiivselt	15	6,67	14
negatiivselt	0	0	0
ei anda konkreetset hinnangut	118	52,4	
tuuakse välja nii positiivset kui negatiivset	10	4,44	9,35
kokku	225	100	100

Tabel 5.6.3 Muud aspektid vastuvõtjamaa kujutamises

	#	%
vastuvõtjamaad näidatakse värbajana	23	9,8
vastuvõtjamaad näidatakse positiivse võimaluste teostamise kohana	52	22,2
vastuvõtjamaad kujutatakse meie võõrtööjõudu pelgavana /üleminekuaegu ning kvoote kehtestavana	22	9,4
vastuvõtjamaad otseselt ei kujutata nendest aspektidest	135	57,7
muu	2	0,8
kokku	234	100

LISAD 5.7 TABELID ALAPEATÜKILE „AJUDE ÄRAVOOLU MEEDIAKAJASTUS”

Tabel 5.7.1 Ajude äravoolu peateemana käsitlevate tekstide ilmumine aastate lõikes

Artikli peateema /lõigu teema	Ilumise aasta	#
ajude äravool	2002	8
	2003	22
	2004	20
kokku		50

Tabel 5.7.2 Ajude äravoolu mainivate tekstide ilmumine aastate lõikes

Ilumise aasta	Välismaale minejad / läinud spetsialistid	#
2002	ajude äravool üldiselt	13
	Mitu	3
	teadlased	1
	õed	2
2003	ajude äravool üldiselt	29
	arstid	13
	Euroametnikud	1
	Mitu	10

	teadlased	2
2004	ajude äravool üldiselt	35
	arstid	24
	Euroametnikud	1
	Mitu	16
	muu	4
	teadlased	2
	õed	5
kokku		161

Tabel 5.7.2 Ajude äravoolu termini kasutamine

	#	%	% ajude äravoolust rääkivatest tekstidest
kasutatakse õigesti	43	19,1	26,7
kasutatakse valesti	5	2,22	3,11
ei kasutata	174	77,3	68,3
kasutamise õigsust või väärust ei ole võimalik hinnata	3	1,33	1,86
kokku	225	100	100

Lisa 5.7.1 Millistest ajude äravoolu esindajatest on juttu?

Tabel 5.7.1.1 Erinevatele ajude äravoolu esindajatele antud hinnangud

Välismaale minejad / läinud spetsialistid	hinnang	#	%	hinnang	#
ajude äravool üldiselt	hinnangut ei anta	46	60	konkreetselt hinnangut ei anta	92
	neutraalselt	6	7,8	neutraalselt	11
	nii negatiivelt kui positiivselt	2	2,6	nii negatiivelt kui positiivselt	2
	pigem negatiivselt	3	3,9	pigem negatiivselt	8
	pigem positiivselt	14	18	pigem positiivselt	35
	täiesti positiivselt	6	7,8	täiesti positiivselt	13
ajude äravool üldiselt kokku		77	100	kokku	161

Tabel 5.7.1.2 Erinevate hinnangute sagedus

arstid	konkreetselt hinnangut ei anta	19	51	Tabel 5.7.1.3 Kas ajude äravoolu esindajad läksid üksi või perega			
	neutraalselt	2	5,4				
	pigem negatiivselt	4	11				
	pigem positiivselt	10	27				
	täiesti positiivselt	2	5,4	Kas minnakse / mindi üksi või perega	Välismaale minejad / läinud spetsialistid	#	%
				ei selgu	ajude äravool üldiselt	57	
					arstid	34	
arstid Total		37	100		Euroametnikud	2	

Euroametnikud	konkreetsset hinnangut ei anta	1	50		Mitu	24	
	pigem positiivselt	1	50		muu	3	
Euroametnikud kokku		2	100		teadlased	4	
Mitu	konkreetsset hinnangut ei anta	21	72		õed	6	
	neutraalselt	1	3,4	ei selgu kokku		130	80,7
	pigem negatiivselt	1	3,4	perega	ajude äravool üldiselt	1	
	pigem positiivselt	4	14		arstid	2	
	täiesti positiivselt	2	6,9		Mitu	3	
Mitu kokku		29	100	perega kokku		6	3,73
muu	pigem positiivselt	2	50	üksi	ajude äravool üldiselt	19	
	täiesti positiivselt	2	50		arstid	1	
muu kokku		4	100		Mitu	2	
teadlased	konkreetsset hinnangut ei anta	1	20		muu	1	
	neutraalselt	1	20		teadlased	1	
	pigem positiivselt	3	60		õed	1	
teadlased kokku		5	100	üksi kokku		25	15,5
õed	konkreetsset hinnangut ei anta	4	57	kokku		161	
	neutraalselt	1	14				
	pigem positiivselt	1	14				
	täiesti positiivselt	1	14				
kokku		161					

Lisa 5.7.2 Ajude äravool enne ja pärast EL-iga liitumist

Tabel 5.7.2.1 Peateema ajude äravool - enne ja pärast EL-iga liitumist

	#	keskmine arv kuus
enne EL-iga liitumist	37	1, 3 kuus
peale EL-iga liitumist	13	1,6 kuus
kokku	50	

Tabel 5.7.2.2 Ajude äravoolu maininud tekstid enne ja pärast EL-iga liitumist

	enne liitumist		peale liitumist	
	#	%	#	%
ajude äravool üldiselt	58	57	19	32
arstid	14	14	23	39
Euroametnikud	2	2	0	0
Mitu	20	20	9	15
muu	0	0	4	6,8
teadlased	5	4,9	0	0
õed	3	2,9	4	6,8
kokku	102	63	59	37

Lisa 5.7.3 Ajude äravool – probleem või mitte?

Tabel 5.7.3.1 Ajude äravoolu probleemsus erialade lõikes

Välismaale minejad / lõinud spetsialistid	Ajude äravoolu probleemsus.	#	%	%
ajude äravool üldiselt	ei lähtuta probleemsuse prismast (saatjamaa jaoks)	14	18,2	
	ei ole üldse probleem	16	20,8	
	Mitu	1	1,3	
	on kunstlikult tekitatud probleem / probleemi naeruvääristatakse	5	6,49	
	on probleem aga mitte väga tõsine	19	24,7	
	on suur probleem	22	28,6	
ajude äravool üldiselt kokku		77	100	47,8
arstid	ei lähtuta probleemsuse prismast (saatjamaa jaoks)	8	21,6	
	ei ole üldse probleem	4	10,8	
	Mitu	1	2,7	
	on kunstlikult tekitatud probleem / probleemi naeruvääristatakse	1	2,7	
	on probleem aga mitte väga tõsine	3	8,11	
	on suur probleem	20	54,1	62,2
arstid kokku		37	100	22,9
Euroametnikud	ei ole üldse probleem	1	50	
	on kunstlikult tekitatud probleem / probleemi naeruvääristatakse	1	50	
Euroametnikud kokku		2	100	1,2
Mitu	ei lähtuta probleemsuse prismast (saatjamaa jaoks)	7	24,1	
	ei ole üldse probleem	3	10,3	
	on kunstlikult tekitatud probleem / probleemi naeruvääristatakse	2	6,9	
	on probleem aga mitte väga tõsine	6	20,7	
	on suur probleem	11	37,9	58,62
Mitu kokku		29	100	18,0
muu	ei lähtuta probleemsuse prismast (saatjamaa jaoks)	2	50	
	ei ole üldse probleem	1	25	
	on probleem aga mitte väga tõsine	1	25	
muu kokku		4	100	2,5
teadlased	ei lähtuta probleemsuse prismast (saatjamaa jaoks)	1	20	
	on probleem aga mitte väga tõsine	1	20	
	on suur probleem	3	60	
teadlased kokku		5	100	3,1
õed	ei lähtuta probleemsuse prismast (saatjamaa jaoks)	3	42,9	
	on probleem aga mitte väga tõsine	3	42,9	
	on suur probleem	1	14,3	
õed kokku		7	100	4,4
kokku		161		

Tabel 5.7.3.2 Ajude äravoolu probleemiks mitte pidavad artiklid erialade järgi

Ajude äravoolu probleemsus. ei lähtuta probleemsuse prismast (saatjamaa jaoks)	Välismaale minejad / läinud spetsialistid	#	%
	ajude äravool üldiselt	14	40
	arstid	8	22,9
	Mitu	7	20
	muu	2	5,71
	teadlased	1	2,86
	õed	3	8,57
kokku		35	100

Lisa 5.7.4 Põhjused

Tabel 5.7.4.1 Ajude äravoolu põhjused erialade lõikes

Tabel 5.7.4.2 Põhjused ajude äravoolust
üldiselt rääkivates ja mitut põhjust
korraga pakkuvates tekstides

Välismaale minejad / läinud spetsialistid	põhjus	#	välisriikide otsene värbamine	
ajude äravool üldiselt	soov omandada kogemusi jms	8	parem palk	6
	Mitu	23	välisriikide paremate tingimuste toimimine tõmbeteguritena	9
	muu	1	Ühiskonna probleemid.	12
	parem palk	12	Riigi tegematajätmised või valed otsused on mainitud.	14
	Riigi tegematajätmised	1	ajude äravoolu esindajate soov omandada kogemusi jms	6
	välisriikide paremate tingimused	4	üldine rahulolematus oma eluga saatjamaal	1
	Ühiskonna probleemid.	1	muu	1
	üldine rahulolematus	1	KOKKU PÕHJUSEID	58
ajude äravool üldiselt kokku		51	KOKKU TEKSTE	23
arstid	Mitu	24	Tabel 5.7.4.3 Ajude äravoolu põhjused enne ja pärast EL-iga liitumist	
	parem palk	3		
	Riigi tegematajätmised	2		
arstid kokku		29	Viited ajude äravoolu põhjustele	
Euroametnikud	muu	1	kogemuste omandamine	
	parem palk	1	Mitu	
Euroametnikud kokku		2	muu	
Mitu	Mitu	19	parem palk	
	parem palk	3	põhjuseid ei pakuta	
Mitu kokku		22	muu	
muu	soov omandada kogemusi jms	1	riigi tegematajätmised	
	Mitu	2	Ühiskonna probleemid	
muu kokku		3	üldine rahulolematus	
teadlased	Mitu	2	kokku	
	Ühiskonna probleemid.	1		
teadlased kokku		3		
õed	Mitu	5		

	parem palk	2
õed kokku		7
KOKKU		117

Lisa 5.7.5 Tagajärjed, ühiskondlikud nõuded ja lahenduste pakkumine

Tabel 5.7.5.1 Ajude äravoolu tagajärgedele viitamine

viide tagajärgedele esineb	83	51,6
viide tagajärgedele puudub	78	48,4
kokku	161	100

Tabel 5.7.5.3 Tagajärgedele viitamine enne ja peale EL-iga ühinemist

Tabel 5.7.5.2 Viide ajude äravoolu tagajärgedele erialade lõikes

Välismaale minejad / läinud spetsialistid	tagajärjed	#	%		enne EL-iga ühinemist		peale EL-iga ühinemist	
ajude äravool üldiselt	viide tagajärgedele esineb	42	54,5	TAGAJÄRJED	#	%	#	%
	viide tagajärgedele puudub	35	45,5	viide tagajärgedele esineb	54	52,9	29	49,2
				viide tagajärgedele puudub	48	47,1	30	50,8
ajude äravool üldiselt kokku		77	100	kokku	102	100	59	100
arstid	viide tagajärgedele esineb	19	51,4					
	viide tagajärgedele puudub	18	48,6					
arstid kokku		37	100					
Euroametnikud	viide tagajärgedele esineb	1	50					
	viide tagajärgedele puudub	1	50					
Euroametnikud kokku		2	100					
Mitu	viide tagajärgedele esineb	13	44,8					
	viide tagajärgedele puudub	16	55,2					
Mitu kokku		29	100					
muu	viide tagajärgedele esineb	1	25					
	viide tagajärgedele puudub	3	75					
muu Total		4	100					
teadlased	viide tagajärgedele esineb	5	100					
teadlased kokku		5	100					
õed	viide tagajärgedele esineb	2	28,6					
	viide tagajärgedele puudub	5	71,4					
õed kokku		7	100					
Grand Total		161						

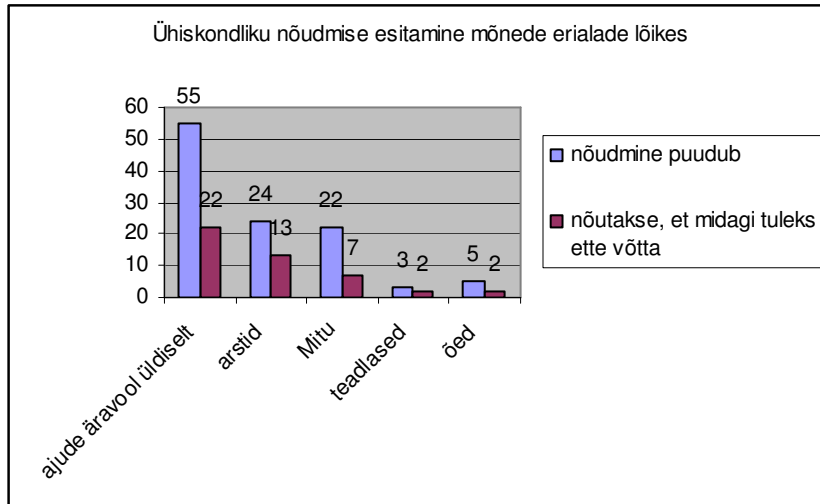
Tabel 5.7.5.4 Ühiskondlike nõuete esitamine		
	#	%
nõutakse, et midagi tuleks ette võtta	46	28,6
nõudmine puudub	115	71,4
KOKKU	161	100

Tabel 5.7.5.5 Ühiskondlike nõuete esitamine enne ja pärast EL-iga liitumist

	enne liitumist		peale liitumist	
--	----------------	--	-----------------	--

Osalemine ühiskondlike nõuete esitamises	#	%	#	%
nõudmine puudub	73	71,6	42	71,2
nõutakse, et midagi tuleks ette võtta	29	28,4	17	28,8
kokku	102	100	59	100

Lisa 5.7.5.6 Joonis: „Ühiskondliku nõudmise esitamine mõnede erialade lõikes

Tabel 5.7.5.7 Ajude äravoolule lahenduste pakkumine

	#	%
pakutakse lahendusi	55	34,2
lahendusi ei pakuta	106	65,8
KOKKU	161	100

Tabel 5.7.5.8 Ajude äravoolule lahenduste pakkumine enne ja pärast EL-iga liitumist

	enne liitumist		peale liitumist	
Osalemine lahenduste pakkumises	#	%	#	%
lahendusi ei pakuta	71	69,6	35	59,3
pakutakse lahendusi	31	30,4	24	40,7
kokku	102	100	59	100

Tabel 5.7.5.9 Ajude äravoolule lahenduste pakkumine erialade lõikes

Välismaale minejad / läinud spetsialistid	Osalemine lahenduste pakkumises	#	%
ajude äravool üldiselt	lahendusi ei pakuta	50	64,9
	pakutakse lahendusi	27	35,1
ajude äravool üldiselt kokku		77	100
arstid	lahendusi ei pakuta	24	64,9
	pakutakse lahendusi	13	35,1
arstid kokku		37	100
Euroametnikud	lahendusi ei pakuta	2	100
Euroametnikud kokku		2	100
Mitu	lahendusi ei pakuta	18	62,1
	pakutakse lahendusi	11	37,9
Mitu kokku		29	100
muu	lahendusi ei pakuta	4	100

muu kokku		4	100
teadlased	lahendusi ei pakuta	2	40
	pakutakse lahendusi	3	60
teadlased kokku		5	100
õed	lahendusi ei pakuta	6	85,7
	pakutakse lahendusi	1	14,3
õed kokku		7	100
kokku		161	

Lisa 5.7.6 Tagasitulek

Tabel 5.7.6.1 Kui paljud ajude äravoolust rääkivad tekstid märgivad ajutisust alalisust

Kas minnakse ajutiselt või alaliselt	Välismaale minejad / läinud spetsialistid	#	%
ajutisus-alalisus ei selgu	ajude äravool üldiselt	31	
	arstid	27	
	Euroametnikud	2	
	Mitu	17	
	muu	3	
	teadlased	5	
	õed	6	
kokku		91	56,5
ajutisus-alalisus selgub		70	43,5

Tabel 5.7.6.2 Ajude äravoolu ajutisus-alalisus erialade lõikes

Välismaale minejad / läinud spetsialistid	Kas minnakse ajutiselt või alaliselt	#	%	Kas minnakse ajutiselt või alaliselt	Välismaale minejad / läinud spetsialistid	#	%
ajude äravool üldiselt	artikkel mainib nii ajutiselt kui alaliselt minejaid	10	21,7	artikkel mainib nii ajutiselt kui alaliselt minejaid	ajude äravool üldiselt	10	
	eks näeb	2	4,35		arstid	5	
	kindlasti ajutiselt	9	19,6		Mitu	4	
	kindlasti alaliselt	2	4,35		õed	1	
	pigem ajutiselt	16	34,8	artikkel mainib nii ajutiselt kui alaliselt minejaid kokku		20	28,6
	pigem alaliselt	7	15,2	eks näeb	ajude äravool üldiselt	2	
ajude äravool üldiselt kokku		46	100		arstid	1	
arstid	artikkel mainib nii ajutiselt kui alaliselt minejaid	5	50		muu	1	
	eks näeb	1	10	eks näeb kokku		4	5,71
	kindlasti ajutiselt	1	10	kindlasti ajutiselt	ajude äravool üldiselt	9	
	pigem ajutiselt	1	10		arstid	1	
	pigem alaliselt	2	20	kindlasti ajutiselt kokku		10	14,3
arstid kokku		10	100	kindlasti alaliselt	ajude äravool üldiselt	2	

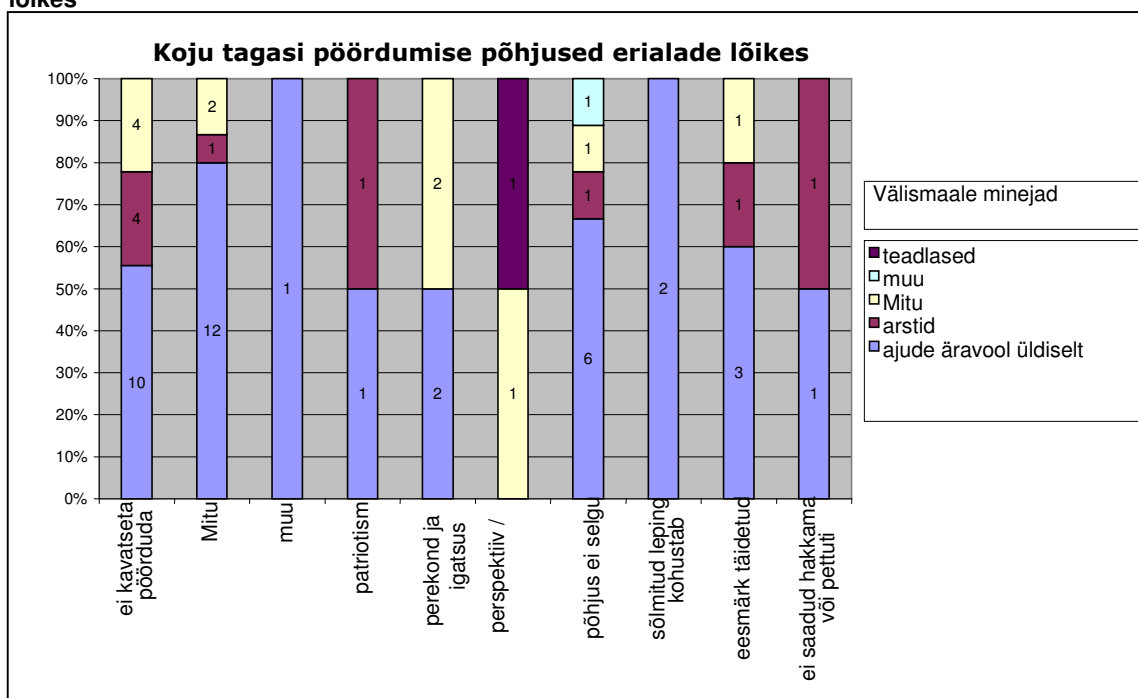
Tabel 5.7.6.3 Erinevate alalisuse seisukohtade esinemissagedus

Mitu	artikkel mainib nii ajutiselt kui alaliselt minejaid	4	33,3		Mitu	3	
	kindlasti alatiselt	3	25	kindlasti alatiselt kokku		5	7,14
	pigem ajutiselt	4	33,3	pigem ajutiselt	ajude äravool üldiselt	16	
	pigem alaliselt	1	8,33		arstid	1	
Mitu kokku		12	100		Mitu	4	
muu	eks näeb	1	100	pigem ajutiselt kokku		21	30
muu kokku		1	100	pigem alaliselt	ajude äravool üldiselt	7	
õed	artikkel mainib nii ajutiselt kui alaliselt minejaid	1	100		arstid	2	
õed kokku		1	100		Mitu	1	
KOKKU		70		pigem alaliselt kokku		10	14,3
				KOKKU		70	100

Tabel 5.7.6.4 Kodumaale tagasi pöördumise põhjuste esinemissagedused

Kodumaale tagasi pöördumise põhjused	ajude äravool üldiselt	arstid	Euro- ametnikud	Mitu	muu	teadlased	õed	#	%
ei kavatseda pöörduda	10	4		4				18	
tagasipöördumist ei mainita	39	28	2	18	3	4	7	101	62,7
Mitu	12	1		2				15	
muu	1							1	
patriotism	1	1						2	
perekondlikud asjaolud ja igatsus	2			2				4	
perspektiiv / kodumaa olukord paranenud				1		1		2	
põhjus ei selgu	6	1		1	1			9	
sõlmitud leping kohustab	2							2	
eesmärk täidetud	3	1		1				5	
ei saadud hakkama või pettuti	1	1						2	
KOKKU	77	37	2	29	4	5	7	161	

Lisa 5.7.6.5 Joonis „Kuju tagasi pöördumise põhjused erialade lõikes”

LISAD 5.8 TABELID ALAPEATÜKILE „TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU MEEDIAKAJASTUS”

Lisa 5.8.1 Millistest töökäte äravoolu esindajatest on juttu

Tabel 5.8.1.1 Milliste teemadega seoses mainiti töökäte äravoolu esindajaid

	Välismaale minejad / läinud mittespetsialistid (töökäed)								
Artikli peateema /õigu teema	auto- või bussijuht	ehitaja	konkreetne valdkond märkimata	liht- ja abitööline	lüpsja	Mitu	muu	oskus-tööline	#
ajude äravool			5	1		1			7
muu			8	2		1			11
töökäte äravool	4	5		6	1	4		2	22
tööturu olukord (üldine või vastava eriala lõikes)	2	1	5	1		2		3	14
õppimaminek			1						1
üldiselt välismaale liikumine	1	1	14	8		13	1	2	40
KOKKU	7	7	33	18	1	21	1	7	95

Tabel 5.8.1.2 Töökäte mainimine erinevates ajalehtedes

ajaleht	Välismaale minejad / läinud mittespetsialistid (töökäed)	#	%	Välismaale liikujat kujutatakse	Välismaale minejad / läinud mittespetsialistid (töökäed)	#	%
Eesti Ekspress	ehitaja	1		neutraalselt	auto- või bussijuht	2	

	konkreetne valdkond märkimata	1			ehitaja	1	
	liht- ja abitööline	1			konkreetne valdkond märkimata	1	
	Mitu	2	5		liht- ja abitööline	2	
Eesti Päevaleht	auto- või bussijuht	4			Mitu	3	
	ehitaja	1			oskustööline	1	
	konkreetne valdkond märkimata	13		neutraalselt kokku		10	25
	liht- ja abitööline	11		nii negatiivelt kui positiivselt	Mitu	2	
	Mitu	7		nii negatiivelt kui positiivselt kokku		2	5
	oskustööline	1	37	pigem negatiivselt	konkreetne valdkond märkimata	3	
Postimees	auto- või bussijuht	1			Mitu	3	
	ehitaja	2			muu	1	
	konkreetne valdkond märkimata	15		pigem negatiivselt kokku		7	18
	liht- ja abitööline	2		pigem positiivselt	auto- või bussijuht	2	
	lüpsja	1			ehitaja	3	
	Mitu	6			konkreetne valdkond märkimata	2	
	muu	1			liht- ja abitööline	5	
	oskustööline	1	29		lüpsja	1	
Äripäev	auto- või bussijuht	2			oskustööline	2	
	ehitaja	3		pigem positiivselt kokku		15	38
	konkreetne valdkond märkimata	4		täiesti negatiivselt	liht- ja abitööline	1	
	liht- ja abitööline	4		täiesti negatiivselt kokku		1	2,5
	Mitu	6		täiesti positiivselt	ehitaja	1	
	oskustööline	5	24		liht- ja abitööline	1	
KOKKU		95	100		Mitu	1	
					oskustööline	2	
				täiesti positiivselt kokku		5	13
				KOKKU		40	100

Lisa 5.8.2 Kas töökäte äravool on probleem?

Tabel 5.8.2.1 Töökäte äravoolu probleemsus ametite lõikes

Töökäte äravoolu probleemi teravus	auto- või bussijuht	ehitaja	konkreetne valdkond märkimata	liht- ja abitööline	lüpsja	Mitu	muu	oskustööline	#	%
ei ole üldse probleem		1	11	7		3		1	23	24,2
muu / ei läheneta probleemsuse fookusest	2	1	11	10		10		1	35	36,8
on kunstlikult tekitatud probleem			3			2			5	5,26
on probleem, aga mitte väga tõsine.	2	1	7			2	1	2	15	15,8

on suur probleem	3	4	1	1	1	4		3	17	17,9
KOKKU	7	7	33	18	1	21	1	7	95	100

Lisa 5.8.3 Kajastamise erinevused enne ja pärast EL-iga ühinemist

Tabel 5.8.3.1 Töökäte äravoolust rääkivate artiklite ilmumine aastate lõikes

Välismaale minejad / läinud mittespetsialistid (töökäed)	2002	2003	2004	#
auto- või bussijuht		3	4	7
ehitaja		1	6	7
konkreetne valdkond märkimata	6	9	18	33
liht- ja abitööline	2	3	13	18
lüpsja			1	1
Mitu	3	4	14	21
muu		1		1
oskustööline			7	7
KOKKU	11	21	63	95

Tabel 5.8.3.2 Töökäte äravoolu esindajate kajastamine enne ja pärast EL-iga liitumist.

	enne liitumist		peale liitumist	
	#	%	#	%
auto- või bussijuht	3	6,25	4	8,51
ehitaja	2	4,17	5	10,6
konkreetne valdkond märkimata	23	47,9	10	21,3
liht- ja abitööline	9	18,8	9	19,1
lüpsja	0	0	1	2,13
Mitu	10	20,8	11	23,4
muu	1	2,08	0	0
oskustööline	0	0	7	14,9
KOKKU	48	100	47	100
% töökäte äravoolust rääkivatest tekstidest		50,5		49,5

Tabel 5.8.3.3 Töökäte äravoolu probleemsus enne ja pärast EL-iga liitumist

	enne liitumist		peale liitumist	
	#	%	#	%
ei ole üldse probleem	12	25	11	23
muu / ei läheneta probleemsuse fookusest	18	38	17	36
on kunstlikult tekitatud probleem	4	8,3	1	2,1
on probleem, aga mitte väga tõsine	9	19	6	13
on suur probleem	5	10	12	26
KOKKU	48	100	47	100

Lisa 5.8.4 Põhjused

Tabel 5.8.4.1 Töökäte äravoolu põhjused tekstides, mis mainisid korraga mitut põhjust

töökäte äravoolu põhjused	#
välisriikide otsene värbamine	5
parem palk	14
paremad tingimused	6
saatjamaa ühiskonna probleemid	5
perekondlikud põhjused	0
üldine rahulolematuse oma eluga saatjamaal	1
kokku tekste	15
kokku põhjuseid	31

Tabel 5.8.4.2 Töökäte äravoolu põhjuste esinemise sagedus kokku

töökäte äravoolu põhjused	#	%
välisriikide otsene värbamine	7	6,31
parem palk	51	45,9
paremad tingimused	6	5,41
saatjamaa ühiskonna probleemid	7	6,31
perekondlikud põhjused	0	0
üldine rahulolematuse oma eluga saatjamaal	1	0,9
põhjuseid ei pakuta	37	33,3
muu	2	1,8
KOKKU	111	100

TABEL 5.8.4.3 Töökäte äravoolu põhjused ametite lõikes

Tabel 5.8.4.4 Põhjuste esinemissagedus mõnede erialade lõikes

Välismaale minejad / läinud mittespetsialistid (töökäed)	Viited töökäte liikumise põhjustele	#		liht- ja abitööline	konkreetne valdkond märkimata	ehitaja
auto- või bussijuht	Mitu	5	KOKKU TEKSTE, MIS MÄRKISID NENDE ERIALADE PUHUL PÕHJUSEID	33	33	21
	parem palk	1	välisriikide otsene värbamine	3	0	2
	välisriikide otsene värbamine	1	parem palk	17	12	14
auto- või bussijuht kokku		7	paremad tingimused	0	2	1
ehitaja	parem palk	6	saatjamaa ühiskonna probleemid	2	4	1
	põhjuseid ei pakuta	1	perekondlikud põhjused	0	0	0
ehitaja kokku		7	üldine rahulolematus oma eluga saatjamaal	1	0	1
konkreetne valdkond märkimata	Mitu	3	põhjuseid ei pakuta	14	18	6
	muu	1	artikkel ei räägi töökäte äravoolust.	0	0	0
	parem palk	10	muu	0	1	0
	põhjuseid ei pakuta saatjamaa ühiskonna probleemid	18	KOKKU PÕHJUSEID NENDE ERIALADE PUHUL	37	37	25
konkreetne valdkond märkimata kokku		33				
liht- ja abitööline	Mitu	1				
	parem palk	8				
	põhjuseid ei pakuta	9				
liht- ja abitööline kokku		18				
lüpsja	parem palk	1				
lüpsja kokku		1				
Mitu	Mitu	5				
	parem palk	7				
	põhjuseid ei pakuta saatjamaa ühiskonna probleemid	7				
		1				
	välisriikide otsene värbamine	1				
Mitu kokku		21				
muu	Mitu	1				
muu kokku		1				
oskustööline	muu	1				
	parem palk	4				
	põhjuseid ei pakuta	2				
oskustööline kokku		7				
KOKKU		95				

Lisa 5.8.5 Lahendused

Tabel 5.8.5.1 Töökäte äravoolule lahenduste pakkumine

	#	%
pakutakse lahendusi	12	12,6
lahendusi ei pakuta	83	87,4
KOKKU	95	100

Tabel 5.8.5.2 Töökäte äravoolule lahenduste pakkumine enne ja peale EL-iga liitumist

	enne liitumist		peale liitumist	
	#	%	#	%
Osalemine töökäte liikumisele lahenduste pakkumises				
lahendusi ei pakuta	46	95,8	37	79
pakutakse lahendusi	2	4,17	10	21
KOKKU	48	100	47	100

LISAD 5.9 TABELID ALAPEATÜKILE „ÕPPURITE VÄLISMAALE LIIKUMISE MEEDIAKAJASTUS”

Lisa 5.9.1 Millise taseme õppuritest on juttu?

Tabel 5.9.1.1 Erinevate õppurite mainimise sagedus kokku

	#	%
keskkooliõpilane	8	11,9
kõrghariduse taotleja	42	62,7
magistrikraadi taotleja	4	5,97
doktorikraadi taotleja	6	8,96
õppuri tase märkimata	5	7,46
kutsehariduse taotleja	2	2,99
KOKKU	67	100

Tabel 5.9.1.2 Milliste teemadega tekstides räägiti õppuritest?

Tabel 5.9.1.3 Õppuritest rääkivad tekstid ajalehtede lõikes

Välismaale minejad / läinud õppur	Artikli peateema /lõigu teema	#	ajaleht	Välismaale minejad / läinud õppur	#	#	%
doktorikraadi taotleja	hariduse olukord	2	Eesti Ekspress	keskkooliõpilane	1		
	õppimaminek	1		kõrghariduse taotleja	3		
doktorikraadi taotleja kokku		3		õppuri tase märkimata	2		
keskkooliõpilane	ajude äravool	1	Eesti Ekspress kokku			6	10
	hariduse olukord	1	Eesti Päevaleht	keskkooliõpilane	1		
	muu	1		kutsehariduse taotleja	1		
	õppimaminek	5		kõrghariduse taotleja	8		
keskkooliõpilane kokku		8		Mitu	2		
kutsehariduse taotleja	töökäte äravool	1		õppuri tase märkimata	2		
kutsehariduse taotleja kokku		1	Eesti Päevaleht kokku			14	24
kõrghariduse taotleja	ajude äravool	4	Postimees	doktorikraadi taotleja	3		
	hariduse olukord	11		keskkooliõpilane	4		

	muu	3		kõrghariduse taotleja	21		
	tööturu olukord (üldine või vastava eriala lõikes)	5		Mitu	4		
	õppimaminek	9		õppuri tase märkimata	1		
	üldiselt välismaale liikumine	4	Postimees kokku			33	56
kõrghariduse taotleja kokku		36	Äripäev	keskkooliõpilane	2		
Mitu	õppimaminek	6		kõrghariduse taotleja	4		
Mitu kokku		6	Äripäev kokku			6	10
õppuri tase märkimata	hariduse olukord	1	KOKKU		59		100
	muu	1					
	õppimaminek	1					
	üldiselt välismaale liikumine	2					
õppuri tase märkimata kokku		5					
KOKKU		59					

Tabel 5.9.1.4 Õppurite kujutamine

Välismaale liikujat kujutatakse	Välismaale minejad / läinud õppur	#
konkreetselt hinnangut ei anta	doktorikraadi taotleja	2
	keskkooliõpilane	2
	kõrghariduse taotleja	18
	Mitu	1
	õppuri tase märkimata	3
konkreetselt hinnangut ei anta kokku		26
neutraalselt	keskkooliõpilane	1
	kõrghariduse taotleja	2
	Mitu	1
neutraalselt kokku		4
pigem negatiivselt	kõrghariduse taotleja	3
pigem negatiivselt kokku		3
pigem positiivselt	doktorikraadi taotleja	1
	keskkooliõpilane	1
	kutsehariduse taotleja	1
	kõrghariduse taotleja	8
	Mitu	2
	õppuri tase märkimata	2
pigem positiivselt kokku		15
täiesti positiivselt	keskkooliõpilane	4
	kõrghariduse taotleja	5
	Mitu	2
täiesti positiivselt kokku		11
KOKKU		59

Lisa 5.9.2 Kas õppurite lahkumine on probleem?

Tabel 5.9.2.1 Kui probleemsena nähakse õppurite lahkumist?

probleemi teravus	Välismaale minejad / läinud õppur	#	%
ei ole üldse probleem	keskkooliõpilane	6	

	kutsehariduse taotleja	1	
	kõrghariduse taotleja	21	
	Mitu	3	
	õppuri tase märkimata	4	
ei ole üldse probleem kokku		35	59,3
muu, ei läheneta probleemsuse fookusest	keskkooliõpilane	1	
	kõrghariduse taotleja	3	
muu, ei läheneta probleemsuse fookusest kokku		4	6,78
probleem	kõrghariduse taotleja	6	
	Mitu	1	
	õppuri tase märkimata	1	
probleem kokku		8	13,6
suur probleem	doktorikraadi taotleja	1	
	keskkooliõpilane	1	
	kõrghariduse taotleja	6	
	Mitu	1	
suur probleem kokku		9	15,3
ei taha minna - probleem	doktorikraadi taotleja	2	
	Mitu	1	
ei taha minna - probleem kokku		3	5,08
KOKKU		59	100

Tabel 5.9.2.2 Muud aspektid õppurite lahkumise probleemsuses

	#	%
mainitud on riigi / haridusasutuste tegematajätmissi või valesid otsuseid	11	18,6
on nimetatud mida riik peaks tegema	7	11,9
muu, ei läheneta probleemsuse fookusest	41	69,5
KOKKU	59	100

Lisa 5.9.3 Kajastamise erinevused enne ja pärast EL-iga ühinemist

Tabel 5.9.3.1 Õppurite kajastamine aastate lõikes

Välismaale minejad / läinud õppur	2002	2003	2004	#
doktorikraadi taotleja		1	2	3
keskkooliõpilane	1		7	8
kutsehariduse taotleja			1	1
kõrghariduse taotleja	7	18	11	36
Mitu	1	4	1	6
õppuri tase märkimata		1	4	5
KOKKU	9	24	26	59

Tabel 5.9.3.2 Õppurite kajastamine enne ja pärast EL-iga liitumist

	enne liitumist		peale liitumist	
#	%	#	%	
doktorikraadi taotleja	3	6,82	0	0
keskkooliõpilane	6	13,6	2	13,3
kutsehariduse taotleja	0	0	1	6,67
kõrghariduse taotleja	27	61,4	9	60
Mitu	6	13,6	0	0
õppuri tase märkimata	2	4,55	3	20
KOKKU	44	100	15	100

Tabel 5.9.3.3 Õppurite lahkumise probleemsus enne ja peale EL-iga liitumist

	enne liitumist		peale liitumist	
	#	%	#	%
ei ole üldse probleem	21	47,7	14	93
muu, ei läheneta probleemsuse fookusest	4	9,09	0	0
probleem	8	18,2	0	0
suur probleem	8	18,2	1	6,7
ei taha minna - probleem	3	6,82	0	0
KOKKU	44	100	15	100

LISA 6. KVALITATIIVSE TEKSTIANALÜÜSI LISAD- ANDMETE KONDENSEERIMINE

KATEGOORIA 1: PÕHJUS:

ALAMKATEGOORIA 1.1: MIKS MINNA(KSE)?

KOOD 1.1.1: TASU

- Peamine, miks piiri taha tööle minnakse, on kõrgem töötasu. (tekst3, 1)
- Palgataseme erinevus võrreldes naabermaadega on Eesti meditsiinipersonalile suurim motivaator lahkumiseks. Eesti arsti palk on praegu kaks riigi keskmist ehk umbes 15 000 krooni kuus. Võrreldes Soomega on see 3–4 korda väiksem.(tekst8,1)
- Eesti tööliste keskmine tunnitasu oli 41 kr, Soome tööline sai 185 kr tunnis (tekst 20, 1)
- Noorel mehel tuleb töötada terve aasta vaid öövahetustes ja oma sõnul ergutab teda vaid palk ning väljavaade aasta pärast koju saada. (tekst3, 2)

KOOD 1.1.2: TASU JA TÖÖ / ELUTINGIMUSED

- Soome meelitab eestlast tööle parema palga ja ametiühinguga. (tekst5, pk)
- Lisaks palgale peetakse oluliseks ka seda, et töö oleks huvitav ja väljakutseid pakkuv. Täna on paraku tavaline, et residentuuri lõpetanud arstid suuremates haiglates tööd ei leia, aga väiksematesse minna ei taha, kuna sealsed arenguvõimalused on napid. See tähendab, et sisemisi reserve Eestis jätkub. (tekst8, 1)
- Uuringu autorid nimetavad peamiseks välismaale mineku põhjuseks oodatavat kõrgemat sissetulekut ja paremaid töötingimusi. Peamiseks takistavaks teguriks välismaale tööle minekul on pere ja kodu Eestis. (tekst 17,1)
- Enamik välismaal töötanutest oli rahul nii palga, töötingimuste kui ka töö endaga. Lühikeseks ajaks minejad on enamasti nõus töötama madalamal ametikohal, kui see oleks neil võimalik Eestis. (tekst 3, 1)
- Leisalu on mures selle pärast, et Eesti maksumaksja raha eest kõrgharidust saavad tulevased spetsialistid tööjõu vaba liikumise tingimustes kodumaalt lahkuvad. Lähevad sinna, kus palk parem, karjääri- ja arenguvõimalused suuremad,

turvalisem ja elutervem ning ka mittemateriaalseid väärtusi austav ühiskond
(tekst15,1)

KOOD 1.1.3 : HALVA EEST ÄRA

- ... teisest küljest ollakse kõrgete maksudega riikides, nagu näiteks Taani ja Rootsi, hädas sellega, et kõrgharidusega noored kolivad tööle riikidesse, kus maksukoorem on väiksem. (tekst4, 1)
- Me ei saa eeldada, et noor inimene hakkab füüsilisest isikust ettevõtjaks ja võtab endale võla, et osta näiteks Värskasse arstikabinet. Noor inimene läheb pigem Rootsi või Inglismaale või Põhja-Soome, kus ta saab palka kätte 60 000 krooni ja kus tal on prii korter ja ametikabinet ja tegema peab ainult oma arstitööd (tekst1, 3)

KOOD 1.1.4 : KOGEMUSTE / OSKUSTE OMANDAMINE

- Tallinna noormees Rene (27) otsustas tööpakkumist lähemalt uurida just seetõttu, et Ameerikas saaks hea inglise keele praktika. Sest tulevikus kavatseb ta töötada merenduses. (tekst9, 1)
- “Miljoneid seal ei teeni, pigem minnakse ikka koolituse ja ainulaadse kogemuse saamise mõttega,” ütleb Sintal. (tekst 19,1)
- Paljud Eesti tudengid üritavad kas või korra õppeaja jooksul välismaal tudeerimas käia. «Selleks, et kogemusi ja CVsse rida saada – need read loevad tänapäeval väga palju,» põhjendas Maarja Kruus (tekst14, 2)
- "Nendel, kellel on võimalus sinna minna – mingi aga. See üks aasta, mis siin koolis kaotsi läheb – selle üle pole vaja muretseda, kuna teenid selle kuhjaga tasa," ütles Feofanov. (tekst6, 2)
- Soomes Lappeenranta tehnoloogiaülikoolis ühe aasta õppinud tehnikaülikooli materjalitehnika doktorant Irina Preis hindas oma kogemust positiivseks. «On kasulik õppida oma ülikoolis ning paralleelselt ka kusagil mujal,» sõnas ta. «Neli aastat oleks liiga pikk aeg, Eesti riigi spetsiifika läheb selle ajaga kaduma.» (tekst11, 1)
- “Noortele meeldib välismaine praktika väga ning paljud jäävad ka pärast praktikat sinna mõneks ajaks tööle. Kui pole peret ja kohustusi, siis mis võib olla toredam kui veidi ilma näha.” (tekst2, 1)

KOOD 1.1.4 : PAREMAD TINGIMUSED

- «Kui oleksin pidanud ka õppemaksu tasuma, poleks ma vist välismaale õppima läinud,» oletas Orloff. «Aga sain Taanist kindlasti parema hariduse kui sama summa eest siin Concordias saanud oleksin. Sealsed praktikavõimalused pole Eesti oludega võrreldavad.» (tekst14, 2)
- Seejärel on igalühel vaba valik kolida mõnda teise riiki, kus on turule orienteeritud haridussüsteem ja madalamad maksud. See on probleem, mille olemasoluga me peame leppima. (teks4, 1)

KOOD 1.1.5: VASTUVÕTJAMAA VÄRBAB

- Eilsel Soome tööturu Tallinna infokeskuse korraldatud seminaril kinnitas Tukiainen, et Soome ametiühingud ootavad eestlasi. (tekst5, 1)
- “Ameeriklased oleksid valmis siit tööle võtma kuni sada inimest, aga nii palju huvilisi ei tulnud,” sõnas eestvedamise projektijuht Marina Pitkova. “Aeg on ka selline: kui käisime välismaale töölemineku võimaluse välja kevadel, tuli palju rohkem tahtjaid. Praegu on noored juba kes koolis, kes tööil.” (tekst9, 1)
- Aga miks tööjõud just Eestist? “Siin on hakkajad ja inglise keelt oskavad noored. Olen korduvalt Eestis käinud ja tean. Aga ilm on teil küll natuke külmavõitu,” ütles JW Marriott keti Orlando Grande Lakes hotelli personalidirektor Ellen Weitzel. (tekst9,2)
- Šotimaa pealinna Edinburghi suurim bussifirma Lothian Buses vaevleb tööjõupuuduses. Sellele loodetakse leida leevendust alles järgmisel aastal, kui avaneb võimalus sohvreid värvata euroliidu uutest liikmesriikidest, sealhulgas Eestist. (tekst12, 1)

ALAMKATEGOORIA 1.2: MIKS MITTE MINNA?

KOOD 1.2.1 MAJANDUSLIKUD PÕHJUSED:

- Kübarsepp tõi näite, kuidas nende energeetikateaduskonna kasvandike seas pole leidunud ühtegi soovijat isegi lühiajaliseks välismaale suundumiseks, sest energeetikud värvatakse kohalikesse firmadesse tööle juba tudengitena. (tekst11, 1)
- Kolmandaks aheldab kohustus töötada kolm aastat koduülikoolis ka inimese palju väiksema palganumbri külge, kui ta tööturul teenida võiks. (tekst 11, 1)
- Juba kogemustega töömehed räägivad, et esialgu hea tundunud palk sulab justkui käest. Väljateenitud brutopalk on küll kordades suurem kui kodumaal, aga maha tuleb rehkendada maksud, sõidukulud, korteri üür, toit ja muu eluks vajalik. (Tekst 20, 1)

KOOD 1.2.2 PEREKONDLIKUD PÕHJUSED:

- Teise takistusena näevad asjatundjad tõsiasja, et doktorantidel on tihti juba perekonnad, pereliikmete kaasavõtmist stipendium aga ei võimalda. (tekst 11, 1)
- Kui lisada ka pikaajaline eemalolek perekonnast ja sõpradest, siis võib arvata, et välismaal töötamine jääb ajutiseks ettevõtmiseks. (tekst 20,1)

KOOD 1.2.3: VASTUVÕTJAMAA TAKISTAB

- Tööjõu puudusest hoolimata kehtestati üleminekuaeg, sest soomlased on hirmul. Gallupi küsitlusest oli iga teine soomlane mures eestlastele antavate töökohtade pärast. (tekst 5, 1)
- Teised ELi riigid kaitsevad oma turgu erinevate meetoditega. Ametiühingud on teinud tõsist tööd mitmeid aastaid varem, et takistada tööjõu vaba liikumist. (tekst 20, 2)

- Isikute vaba liikumise peatükis küsis lisaks Eestile üleminekuperioodi ka Euroopa Liit, kuna mõned liikmesriigid teatasid, et nad ei ole valmis oma tööturгу uute liikmesriikide töötajatele kohe pärast laienemist avama. (tekst 18,1)

KATEGOORIA 2: PROBLEEMSUS

ALAMKATEGOORIA 2.1 PROBLEEMSUSE ASTE

KOOD 2.1.1 SUUR PROBLEEM

- **Aina enam arste lahkub Eestist tööle teistesse Euroopa riikidesse. Kes lähevad – väljapaistvad tippspetsialistid või keskmine kaader?** Tuleks arvestada, et väljapaistvaks isikuks saab arst alles neljakümnendate lõpus või viiekümnendates eluaastates ja neid on läinud vaid neli või viis. Lähevad noored, kõige otsustus- ja arenemisvõimelisemad. (tekst 1, 1)
- Paljude arstide puhul toimib ka üleostmine – just Eesti sees. Seda tehakse peamiselt kahel põhjusel. Et mul kas lihtsalt spetsialisti pole ja ma seepärast ostan või et ostan teatud spetsialistid ära ja saan monopoli oma kätte (tekst1, 3)
- Kui juba tänagi töötab sadu Eesti bussijuhte Soomes, siis meie euroliitumine võib bussijuhtide põuda veelgi süvendada, kirjutab SL Õhtuleht. (tekst12, 1)
- «Eesti on bussikatastroofi äärel,» ohkab autoettevõtete liidu direktor Villem Tori. Ta möönab, et häid bussijuhte napib juba täna ning ELiga liitumine süvendab põuda veelgi. (tekst12,1)
- Seda mõistetakse kui teenuse eksporti. Kaotajaks jäävad Eesti tellija ja peatöövõtja. (teks20, 1)
- Paljud noored, kes on omandanud heal tasemel kutseoskused, on otsustanud samuti minna õnne otsima. Kaotajaks jäävad Eesti tellija, all- ja peatöövõtja. (tekst 20,1)
- Samal ajal vähendab ajude äravool doonorriikide arengupotentsiaali ja tekitab täiendavaid kulutusi haridus- ja raskusi majandussüsteemile. Eriti raskelt võivad need tegurid mõjutada Eesti ühiskonda. (tekst16,1)

KOOD 2.1.2 PROBLEEM EI OLE SUUR

- Tallinna Autobussikoondise (TAK) suhtekorraldusjuht Sirje Roht siiski ei usu, et pealinna bussijuhid massiliselt Šotimaale kippuma hakkaksid. Praegu on firmas juhi keskmine brutopalk 7172 krooni. Kui palju sohvreid on Soome tööle läinud, ei oska Roht täpselt öelda. (tekst12, 1).
- Need numbrid ei ole siiski hirmuäratavalt suured. Erinevused hinnangutes sõltuvad nii valimist kui ka küsimuse püstitusest. (tekst 18, 1)
- Eestlased ei ihka rännata (tekst 18, pk)
- Aga see on kaugel olukorrast, mis ehitussektoris valitses 1999, kui ehitusturg oli languses. Kõik muud probleemid on lahendatavad. Õnneks on ehitusturg jätkuvalt tõusufaasis. (tekst 20, 2).

ALAMKATEGOORIA 2.2: MINNATAHTMISE SOOVI INTENTSIIVSUS?

KOOD 2.2.1: TAHETAKSE VÄGA MINNA

- “Oma silm on kuningas. Olen valmis tegema kõiki töid, mida nad pakuvad,” ütles Rene. (tekst 9,1)
- “Juba kaks nädalat enne 1. maid olid meil telefonid umbes ja postkastid puupüsti täis,” kinnitas tööjõudu Soome vahendava firma Personalipunkt Extra tegevdirektor Herdis Ojasu” (tekst5, 1)
- "Tänapäeva noored on ka ise usumatult aktiivsed. Hakatakse juba 13–14-aastaselt ise mõtlema võimalustele, kuidas välismaale õppima saada," tõdes Klimentko. (tekst6, 1)
- Üliõpilaste seas saab enda täiendamine välismaal aina populaarsemaks ning haridusministeeriumi andmetel õppis mullu teistes riikides 430 Eesti tudengit (tekst7, 1)
- Inimesi välismaale tööle vahendavad firmad kinnitavad, et hoolimata hirmulugudest piiritaguse orjatöö teemal tahavad paljud ikkagi välismaale tööle minna (tekst 19,1)
- Peaaegu iga teine eestlane oleks euroliidus valmis töötama välismaal, sest on veendunud, et siinsed palgad ei tõuse. See viib Soome spetsialistide hinnangul lähinaabrusse tööle järjest rohkem eestlasi. (tekst5, 1)
- Paljud eestlastest on mõelnud vähemalt korra välismaal töötamisele. Siiski eelistatakse piiri taha minna lühikeseks ajaks ja teha seal ajutist tööd (tekst3, 1).
- Partneri arendusjuht Sabina Trankmann ütleb, et välismaale tööle soovijate hulk on tunduvalt suurem, kui firmal töökohti vahendada. “Osa töölesoovijaid on muidugi sellised, kes mingit tööd ega ka keeli ei oska, kuid arvavad, et küll nad välismaal ikka hakkama saavad,” räägib Trankmann. (tekst 19, 2)

KOOD 2.2.2: EI TAHETA MINNA

- “Soomes oleks eriti vaja koolitatud töötajaid, aga paraku pole nende huvi kuigi suur,” nentis Soome ametiühingute keskorganisatsiooni juht Matti Tukiainen. (tekst5, 1)
- Uuringu kokkuvõte on rõõmustav: selgus, et Eesti 15-64-aastaste inimeste soov välismaal töötada on võrreldes 2000. aastaga vähenenud enamiku elanikke gruppides. (tekst3, 2)
- Samas selgus kevadisest Praxise uuringust “Eesti tööealise elanikkonna töötamise potentsiaal Euroopa Liidu riikides”, et varasemaga võrreldes on välismaale tööle soovijaid vähem. (tekst 5, 1)
- Eesti riik kavatseb tänavu rahastada 30 noore teadlase doktoriõpinguid välismaal, kuid selle võimaluse vastu huvi tundvaid inimesi napib, eriti tehnikaerialadel (tekst11,1)
- Ka Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) õppeprorektor professor Jakob Kübarsepp tunnistas, et välismaale minejate leidmine on raske. «Me ei ole kahe aasta jooksul suutnud leida rohkem kui üks-kaks inimest, kes oleksid nõus kogu nelja-aastase doktoriõpingu välismaal olema,» rääkis ta. (tekst11, 1)

KATEGORIA 3: PROGNOOS:

ALAMKATEGOORIA 3.1: TULEVIK ON TUME

KOOD 3.1.1 PROBLEEMID HARIDUSSFÄÄRIS

- Taani Tööstusettevõtete Liidu osakonnajuhataja Bjarne Lundager Jenseni arvates on samuti kindel, et globaalne tööturg hakkab Taani haridussüsteemile survet avaldama ja et haridussüsteemi rahastamist tuleks täiustada. (tekst4, 1)
- Kui kõrghariduse omandamine tasuliseks teha, valivad just andekamad lähiriikide ülikoolid, mis üliõpilaste käest maksu ei nõua. Ja Eesti on ilma ka headest õppuritest, rääkimata koolitatud spetsialistidest, kes suuremate võimalustega riike väikese Eesti vastu enam tagasi vahetama ei kipu. Ja ajude äravool hakkab toimuma juba enne ülikooli.(tekst15,1)

KOOD 3.1.2 MAJANDUSLIKUD PROBLEEMID RIIGIS

- Taani juhtiva sõltumatu majandusteadlase professor Torben M. Anderseni arvates võib ajude äravool juba lähematel aastatel riigi majandusele tõsiseid tagajärgi kaasa tuua, kui midagi praegu ette ei võeta. (tekst4, 1)

KOOD 3.1.3 PROBLEEMID MEDITSIINISFÄÄRIS

- Ja kui 40aastaste ja nooremate kategooriast ka veerand ära läheb, siis seitsme aasta pärast on meil arste 35 protsenti vähem kui praegu. Ja tänasel päeval siia enam mitte midagi parata ei saa. Ainuke, mida ehk saaks, oleks pidurdada nooremate äraminekut, aga seadustega seda takistada pole võimalik. (tekst1, 2)

ALAMKATEGOORIA 3.2: TULEVIK ON HELGE

KOOD 3.2.1 LAHKUJAD TULEVAD TAGASI

- Mis muret teeb, on noorte kasvav soov välismaale minna, kuid uuringu koostajad peavad seda nähtust loomulikuks ning ei näe põhjust peljata, et nad enam tagasi ei tule. (tekst 3, 2)

KOOD 3.2.2 LAHKUJAID EI SAA OLEMA PALJU

- Eestil pole põhjust karta, et meid tabab ajude äravool või oskustööjõu massiline piiri taha minek, selgus Praxise uuringust. Enamik eestimaalastest on küll välismaal töötamisele mõelnud, kuid eelistaksid minna siiski lühikeseks ajaks ajutist tööd tegema.(tekst3, 1)
- Esiteks, tööjõud ei ole eriti mobiilne ehk ei liigu ühest riigist teise, sest vastasel juhul läheksid kõik Hispaania töötud Hollandisse ja töötuse määr ühtlustuks. (tekst10,2)
- Kolmandaks, mingi arv meie tippspetsialiste ning noori ja andekaid leiab endale töö kas Brüsselis või siis teistes ELi liikmesriikides. Massilist ajude

äravoolu ei saa senise ELi praktika põhjal ennustada, aga mingil määral suureneb tööjõu liikumine kindlasti. (tekst10, 4)

- “Inimesed on muutunud realistlikumaks ja näevad, et ega mujalgi pudrumäed ja piimajõed oota. Vähenenud on nende inimeste hulk, kes on Eesti elus pettunud,” nentis sotsiaalministeeriumi töö-ala asekancler Piret Lilleväli uuringu esitlusel (tekst 3, 1)

KOOD 3.2.3 INIMESTEL ROHKEM VÕIMALUSI:

- ELiga liitumise tõttu saavad Euroopa kõrgkooli sihtivad Eesti tudengid edaspidi arvestada oluliselt väiksema õppemaksuga, senikehtinud summaga võrreldes võib vahe kasvada kümnekordseks (14,1)
- Tulevikus saab kutsekooli lõpetaja oma diplomiga mujal euroliidus tööd leida ja seal võetud kursused Eesti kooli üle kanda. (tekst2, 1)

KATEGORIA 4: KRIITIKA

ALAMKATEGORIA 4.1: RIIGI SUHTES

KOOD 4.1.1 RIIK EI OMA ÜLEVAADET

- Ma pean häbematult teile vastama, et ma ei tea. Eesti Vabariik ei tea üldse, kui palju Eestis arste on. --// - - Me a r v a m e, et ravitööga tegelevaid arste on kuskil 3400, ja kui elanikke on 1,4 miljonit, siis...(tekst1, 2)
- "Ega see arv ei ole väga täpne, sest kirjas on siin ainult üliõpilased, kes on koolile teatanud, et nad lähevad välismaale õppima," ütles haridusministeeriumi pressiesindaja Liina-Jaanika Seisler. Tema sõnul ei kohusta keegi tudengit, kes on akadeemilise puhkuse võtnud ning omal käel välisriiki õppima suundunud, sellest kooli teavitama. (tekst 7, 2)
- Kui palju inimesi on neisse ja paljudesse teistesse riikidesse illegaalselt tööle läinud, ei oska keegi öelda. (tekst 19,1)

KOOD 4.1.2 RIIK EI SAA HAKKAMA

- Ma ei ütleks, et keegi on süüdi. Neid otsuseid tehti 90ndatel lähtuvalt toonasest hetkeseisust ja kõige suurem viga on see, et me pole neid otsuseid aja jooksul korrigeerinud. Kuid kui hakata kedagi süüdistama, siis hakatakse vastu õigustama ja me ei jõua üldse kuhugi. (tekst1, 5)
- Kolm neljandikku vastanutest ei pea tõenäoliseks, et palgad Eestis tõusevad teiste liikmesriikide palkade tasemele. 67 protsendi vastanute hinnangul suureneb sotsiaalne ja majanduslik ebavõrdsus veelgi. (tekst5, 1)
- Paraku vaatame me täna rahulikult pealt, kuidas kümme aastat riigi kulul õppinud arst lahkub välismaale ja tal ei ole riigi ees mingeid kohustusi. (tekst8, 1).
- Reformikeerises Eesti kõrgharidus ei suuda pakkuda konkurentsi sisetöötanud Euroopa ülikoolidele. (tekst15,2)

- Väga lihtsalt. Meil on liiga palju arvuteid ja liiga palju töötajaid. Asjad toimuvad paberi peal ja reaalselt huvi ei tunta, sest meie vabariik töötab projektipõhiselt. (tekst1, 2)
- Need noored, kes välisriikides läbi löönud, on seda peamiselt teinud edasipüüdleva iseloomu ja keskmisest kõrgemate vaimsete võimete tõttu, mitte seetõttu, et sinne ülikooliharidus niivõrd hea oleks. (tekst15,2)

ALAMKATEGOORIA 4.2 MINEJATE SUHTES

KOOD 4.2.1 LAHKUJAD ON RIIGILE VÕLGU

- «Eesti riik maksab kinni kümnetele tuhandetele õppuritele Euroopa mõistes keskmise, kohati ka üle keskmise taseme hariduse ning noor võib seejärel vabalt minna tööle bussijuhiks Soome, pangatelleriks Šveitsi või ärijuhiks Inglismaale,» ütleb Mark Soosaar (tekst 13, 1)
- Samas on enamik maailma siirdunud spetsialiste koolitatud maksumaksja rahaga. Siit tekibki kiuslik mõte: kas maksumaksjale piisab aust ja uhkusest või tahab ta ka ise sellest ühiskondliku rikkuse kasvamise protsessist osa saada. Kuidas vältida olukorda, et madalama elatustasemega riigi haridusinvesteeringud ei muutuks rikkama riigi eduteguriks ning vaesem riik rikka riigi hariduskoolituse kolooniaks? Ja et meie just vaesemaksjääja rolli ei satuks? (tekst16,1)

KOOD 4.2.2 MINEJAID HALVUSTATAKSE

- Inimeste huvi lihttöölisena välismaale õnne otsima minna tõendavad ka saatkondade väljastatud tööload. (tekst 19,1)
- Tööd, mida pakutakse, on peamiselt sellised, mida kohalikud ise teha ei taha. (tekst 19,1)
- “Ma ei saa aru, miks kirjutatakse orjatööle sattunud inimestest kui ohvritest – kui inimene teab, et ta töötab illegaalselt, on ta ju sisuliselt samasugune seaduserikkuja nagu varas,” sõnab Trankmann. (tekst 19,2)
- Kehtna majandus- ja tehnoloogiakooli direktori Eero Kalbergi sõnul võib meie kutsekoolide õpilastel välismaal õppimisel takistuseks saada vähene keeleoskus ning otseselt kutsekoolist välismaale õppima minejaid on vähe. (tekst2, 1)

KATEGOORIA 5: LAHENDUS:

ALAMKATEGOORIA 5.1 PROAKTIIVSED LAHENDUSED

KOOD 5.1.1 TÕSTA PALKA

- Praxis soovib väljarände piiramiseks tõsta noorte arstide ja õdede töötasu, sest nende soov välismaale minna on suurem. (tekst 17,1)

KOOD 5.1.2 ARENDADA INFRASTRUKTUURI

- No perearsti töökabinet maksab umbes 250 000 – 300 000 krooni ja meil oleks vaja 250–300 kabinetti. Mis see siis teeb?

(*Arvutab peast*). 90 miljonit! Köömes. Köömes! See ei ole midagi võrreldes haigekassa eelarvega. (tekst 1, 4)

- Ainus võimalus olukorda muuta oleks minu meelest see, kui kehtestada kord, et perearsti ruumid kuuluvad koos sisustusega vallale ja sinna juurde käib ka ametikorter – nii nagu on kaugemates Rootsi, Norra ja Soome piirkondades. (tekst1, 4)

KOOD 5.1.3 PAKKUDA SOODUSTUSI

- Kui hakata jälle tagasi maksma nende arstide õppelaenu, kes omandatud erialal Eestisse tööle jäävad, siis see oleks veel 10 miljonit aastas. See pole ka midagi sellist, mille taha asi seisma peaks jääma. (tekst1, 4)
- Kuid lahenduseks pakub ta töötaja tulumaksu alandamist. See väärtustaks ühiskonnas haridust paremini kui seni ja pidurdaks juba iseenesest ajude äravoolu.(tekst4, 1).

KOOD 5.1.4 TÕSTA KOOLITUSTELLIMUST

- Nende lahkumise kompenseerimiseks tuleks koolitustellimust suurendada 10 protsendi võrra, kirjutab Postimees Online (tekst17, 1)
- Meil pole võimalik lahendada olukorda nii, et me ostaksime raviteenust kusagilt mujalt juurde. Meie saame oma inimeste arstiabi vajaduse lahendada ainult siseriikliku ressursiga. (tekst1, 3)

ALAMKATEGOORIA 5.2 REAKTIIVSED LAHENDUSED

KOOD 5.2.1 NÕUDA SISSE HARIDUSKULU

- Taanis arutakse võimalust, et kodumaal tasuta kõrghariduse saanud diplomiomani peaks välismaale tööle siirdudes Taani riigile osa tema haridusele kulutatud rahast tagasi maksma, mis pidurdaks haritlaste lahkumist . (tekst4, 1)
- Tulumaksu kaudu kustutaks haritlane aastatega oma sümboolseid ”võlapunkte”, et oma konto tasakaalu viia. hoida. Kui aga kõrghariduse saanu otsustab välismaale tööle siirduda, siis tuleb tal riigile oma taskust osa haridusele tehtud kulutustest kinni maksta. (tekst4, 1)
- Haigekassa juht teeb ettepaneku, et kui noor meditsiinitöötaja lahkub viie aasta jooksul pärast kooli lõpetamist teise riiki tööle, katab ta oma õpetamiskulud ise või teeb seda välisriigi tööandja (tekst8, 1)
- Normaalsem oleks see probleem lahendada isetasuva haridussüsteemi sisseseadmisega, kus koolitav maksab ise kinni oma haridusinvesteeringu.(tekst16,1)

KOOD 5.2.2 KOHUSTADA TÖÖTAMA RIIGIS

- Riigikogu kesksfraktsiooni liige Mark Soosaar teeb ettepaneku viia seadusesse sisse nõue, et riigilt tasuta kutse- või kõrghariduse saanud oleksid kohustatud töötada oma maa ja riigi hüvanguks (tekst13, 1)

KOOD 5.2.3 MAKSUSTADA LAHKUMINE

- Üks võimalus on maksustada väljarändavad spetsialistid, mis aga tundub olevat ebaefektiivne võtte, samuti võib seda käsitada ka inimõiguste rikkumisena (tekst16, 1)

Lisa 7. Ajude äravool cross-case.

põhi-kategooria	alam-kategooria	koodid	TEKST 1 / arstid	TEKST 4 / üldiselt	TEKST 8 / arstid
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS MINNA(KSE)?	tasu			Palgataseme erinevus võrreldes naabermaadega on Eesti meditsiinipersonalile suurim motivaator lahkumiseks. Eesti arsti palk on praegu kaks riigi keskmist ehk umbes 15 000 krooni kuus. Võrreldes Soomega on see 3–4 korda väiksem.(
		tasu ja töö ning elamistingimused			Lisaks palgale peetakse oluliseks ka seda, et töö oleks huvitav ja väljakutseid pakkuv. Täna on paraku tavaline, et residentuuri lõpetanud arstid suuremates haiglates tööd ei leia, aga väiksematesse minna ei taha, kuna sealsed arenguvõimalused on napid. See tähendab, et sisemisi reserve Eestis jätkub.
		halva eest ära	Me ei saa eeldada, et noor inimene hakkab füüsilisest isikust ettevõtjaks ja võtab endale võla, et osta näiteks Värskasse arstikabinet. Noor inimene läheb pigem Rootsi või Inglismaale või Põhja-Soome, kus ta saab palka kätte 60 000 krooni ja kus tal on prii korter ja ametikabinet ja tegema peab ainult oma arstitööd	... teisest küljest ollakse kõrgete maksudega riikides, nagu näiteks Taani ja Rootsi, hädas sellega, et kõrgharidusega noored kolivad tööle riikidesse, kus maksukoorem on väiksem.	
		paremad tingimused		Seejärel on igaühel vaba valik kolida mõnda teise riiki, kus on turule orienteeritud haridussüsteem ja madalamad maksud. See on probleem, mille olemasoluga me peame leppima.	

MURE	KAS SEE ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem	Tuleks arvestada, et väljapaistvaks isikuks saab arst alles neljakümnendate lõpus või viiekümnendates eluaastates ja neid on läinud vaid neli või viis. Lähuvad noored, kõige otsustus- ja arenemisvõimelisemad. / Paljude arstide puhul toimib ka üleostmine – just Eesti sees. Seda tehakse peamiselt kahel põhjusel. Et mul kas lihtsalt spetsialisti pole ja ma seepärast ostan või et ostan teatud spetsialistid ära ja saan monopoli oma kätte		
PROGNOOS	TULEVIK ON TUME	probleemid haridussfääris		Taani Tööstusettevõtete Liidu osakonnajuhataja Bjarne Lundager Jenseni arvates on samuti kindel, et globaalne tööturg hakkab Taani haridussüsteemile survet avaldama ja et haridussüsteemi rahastamist tuleks täiustada.	
		majanduslikud probleemid riigis		Taani juhtiva sõltumatu majandusteadlase professor Torben M. Anderseni arvates võib ajude äravool juba lähematel aastatel riigi majandusele tõsiselt tagajärgi kaasa tuua, kui midagi praegu ette ei võeta	
		probleemid meditsiinisfääris	Ja kui 40aastaste ja nooremate kategooriast ka veerand ära läheb, siis seitsme aasta pärast on meil arste 35 protsenti vähem kui praegu. Ja tänasel päeval siia enam mitte midagi parata ei saa. Ainuke, mida ehk saaks, oleks pidurdada nooremate äraminekut, aga seadustega seda takistada pole võimalik		

KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei oma ülevaadet	Ma pean häbematult teile vastama, et ma ei tea. Eesti Vabariik ei tea üldse, kui palju Eestis arste on. --// -- Me a r v a m e, et ravitööga tegelevaid arste on kuskil 3400, ja kui elanikke on 1,4 miljonit, siis...(		
		riik ei saa hakkama	Ma ei ütleks, et keegi on süüdi. Neid otsuseid tehti 90ndatel lähtuvalt toonasest hetkeseisust ja kõige suurem viga on see, et me pole neid otsuseid aja jooksul korrigeerinud. Kuid kui hakata kedagi süüdistama, siis hakatakse vastu õigustama ja me ei jõua üldse kuhugi. / Väga lihtsalt. Meil on liiga palju arvuteid ja liiga palju töotajaid. Asjad toimuvad paberi peal ja reaalselt huvi ei tunta, sest meie vabariik töötab projektipõhiselt.		Paraku vaatame me täna rahulikult pealt, kuidas kümme aastat riigi kulul õppinud arst lahkub välismaale ja tal ei ole riigi ees mingeid kohustusi.
LAHENDUS	PROAKTIIVSED LAHENDUSED	arendada infrastruktuuri	No perearsti töökabinet maksab umbes 250 000 – 300 000 krooni ja meil oleks vaja 250–300 kabinetti. Mis see siis teeb? (Arvutab peast). 90 miljonit! Kõõmes. Kõõ-mes! See ei ole midagi võrreldes haigekassa eelarvega. / Ainus võimalus olukorda muuta oleks minu meelest see, kui kehtestada kord, et perearsti ruumid kuuluvad koos sisustusega vallale ja sinna juurde käib ka ametikorter – nii nagu on kaugemates Rootsi, Norra ja Soome piirkondades.		
		pakkuda soodustusi	Kui hakata jälle tagasi maksma nende arstide õppelaenu, kes omandatud erialal Eestisse tööle jäävad, siis see oleks veel 10 miljonit aastas. See pole ka midagi sellist, mille taha asi seisma peaks jääma.	Kuid lahenduseks pakub ta töötaja tulumaksu alandamist. See väärtustaks ühiskonnas haridust paremini kui seni ja pidurdaks juba iseenesest ajude äravoolu.	

		tõsta koolitus- tellimust	Meil pole võimalik lahendada olukorda nii, et me ostaksime raviteenust kusagilt mujalt juurde. Meie saame oma inimeste arstiabi vajaduse lahendada ainult siseriikliku ressursiga		
	REAKTIIVSED LAHENDUSED	nõuda sisse hariduskulu		Taanis arutakse võimalust, et kodumaal tasuta kõrghariduse saanud diplomimanik peaks välismaale tööle siirdudes Taani riigile osa tema haridusele kulutatud rahast tagasi maksma, mis pidurdaks haritlaste lahkumist...	Haigekassa juht teeb ettepaneku, et kui noor meditsiinitöötaja lahkub viie aasta jooksul pärast kooli lõpetamist teise riiki tööle, katab ta oma õpetamiskulud ise või teeb seda välisriigi tööandja
põhi- kategooria	alam- kategooria	koodid	TEKST 15 / üldiselt	TEKST 16 / üldiselt	TEKST 17 / arstid ja õed
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS MINNA(KSE)?	tasu ja töö ning elamistingimused	Leisalu on mures selle pärast, et Eesti maksumaksja raha eest kõrgharidust saavad tulevased spetsialistid tööjõu vaba liikumise tingimustes kodumaalt lahkuvad. Lähevad sinna, kus palk parem, karjääri- ja arenguvõimalused suuremad, turvalisem ja elutervem ning ka mittemateriaalseid väärtusi austav ühiskond		Uuringu autorid nimetavad peamiseks välismaale mineku põhjuseks oodatavat kõrgemat sissetulekut ja paremaid töötingimusi. Peamiseks takistavaks teguriks välismaale tööle minekul on pere ja kodu Eestis
MURE	KAS SEE ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem		Samal ajal vähendab ajude äravool doonorriikide arengupotentsiaali ja tekitab täiendavaid kulusi haridus- ja raskusi majandussüsteemile. Eriti raskelt võivad need tegurid mõjutada Eesti ühiskonda.	

PROGNOOS	TULEVIK ON TUME	probleemid haridussfääris	Kui kõrghariduse omandamine tasuliseks teha, valivad just andekamad lähiriikide ülikoolid, mis üliõpilaste käest maksu ei nõua. Ja Eesti on ilma ka headest õppuritest, rääkimata koolitatud spetsialistidest, kes suuremate võimalustega riike väikese Eesti vastu enam tagasi vahetama ei kipu. Ja ajude äravool hakkab toimuma juba enne ülikooli		
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei saa hakkama	Reformikeerises Eesti kõrgharidus ei suuda pakkuda konkurentsi sissetöötanud Euroopa ülikoolidele. / Need noored, kes välisriikides läbi löönud, on seda peamiselt teinud edasipüüdleva iseloomu ja keskmisest kõrgemate vaimsete võimete tõttu, mitte seetõttu, et sinne ülikooliharidus niivõrd hea oleks.		
	MINEJATE SUHTES	lahkujad on riigile võlgu		Samas on enamik maailma siirdunud spetsialiste koolitatud maksumaksja rahaga. Siit tekibki kiuslik mõte: kas maksumaksjale piisab aust ja uhkusest või tahab ta ka ise sellest ühiskondliku rikkuse kasvamise protsessist osa saada. Kuidas vältida olukorda, et madalama elatustasemega riigi haridusinvesteeringud ei muutuks rikkama riigi eduteguriks ning vaesem riik rikka riigi hariduskoolituse kolooniaks? Ja et meie just vaesemaksjääja rolli ei satuks?	
LAHENDUS	PROAKTIIVSED LAHENDUSED	tõsta palka			Praxis soovib väljarände piiramiseks tõsta noorte arstide ja õdede töötasu, sest nende soov välismaale minna on suurem.

		tõsta koolitus- tellimust			Nende lahkumise kompenseerimiseks tuleks koolitustellimust suurendada 10 protsendi võrra, kirjutab Postimees Online
	REAKTIIVSED LAHENDUSED	nõuda sisse hariduskulu		Normaalsem oleks see probleem lahendada isetasuva haridussüsteemi sisseseadmisega, kus koolitav maksab ise kinni oma haridusinvesteeringu.(	
		maksustada lahkumine		Üks võimalus on maksustada väljarändavad spetsialistid, mis aga tundub olevat ebaefektiivne võte, samuti võib seda käsitada ka inimõiguste rikkumisena	

Lisa 8. Töökäte äravool – cross-case maatriks

Ajude äravool

põhi- kategooria	alam-kategooria	koodid	TEKST 18 / üldiselt	TEKST 19 / üldiselt	TEKST 20 / ehitajad
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS MINNA(KSE)?	tasu			Eesti tööliste keskmine tunnitasu oli 41 kr, Soome tööline sai 185 kr tunnis
		kogemuste / oskuste omandamine		"Miljoneid seal ei teeni, pigem minnakse ikka koolituse ja ainulaadse kogemuse saamise mõttega," ütleb Sintal.	

	MIKS MITTE MINNA ?	majanduslikud põhjused			Juba kogemustega töömehed räägivad, et esialgu hea tundunud palk sulab justkui käest. Väljateenitud brutopalk on küll kordades suurem kui kodumaal, aga maha tuleb rehkendada maksud, sõidukulud, korteri üür, toit ja muu eluks vajalik.
		perekondlikud põhjused			Kui lisada ka pikaajaline eemalolek perekonnast ja sõpradest, siis võib arvata, et välismaal töötamine jääb ajutiseks ettevõtmiseks.
		vastuvõtjamaa takistab	Isikute vaba liikumise peatükis küsis lisaks Eestile üleminekuperioodi ka Euroopa Liit, kuna mõned liikmesriigid teatasid, et nad ei ole valmis oma tööturгу uute liikmesriikide töötajatele kohe pärast laienemist avama		Teised ELi riigid kaitsevad oma turgu erinevate meetoditega. Ametiühingud on teinud tõsist tööd mitmeid aastaid varem, et takistada tööjõu vaba liikumist.
MURE	KAS SEE ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem			Seda mõistetakse kui teenuse eksporti. Kaotajaks jäävad Eesti tellija ja peatöövõtja. / Paljud noored, kes on omandanud heal tasemel kutseoskused, on otsustanud samuti minna õnne otsima. Kaotajaks jäävad Eesti tellija, all- ja peatöövõtja.
		probleem ei ole suur	Need numbrid ei ole siiski hirmuäratavalt suured. Erinevused hinnangutes sõltuvad nii valimist kui ka küsimuse püstitusest / Eestlased ei ihka rännata (pk)		Aga see on kaugel olukorrast, mis ehitussektoris valitses 1999, kui ehitusturg oli languses. Kõik muud probleemid on lahendatavad. Õnneks on ehitusturg jätkuvalt tõusufaasis.

	KAS TAHETAKSE VÄGA MINNA?	tahetakse väga minna		Inimesi välismaale tööle vahendavad firmad kinnitavad, et hoolimata hirmulugudest piiritaguse orjatöö teemal tahavad paljud ikkagi välismaale tööle minna. // Partneri arendusjuht Sabina Trankmann ütleb, et välismaale tööle soovijate hulk on tunduvalt suurem, kui firmal töökohti vahendada...	
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei oma ülevaadet		Kui palju inimesi on neisse ja paljudesse teistesse riikidesse illegaalselt tööle läinud, ei oska keegi öelda.	
		minejaid halvustatakse		Inimeste huvi lihttöölisena välismaale õnne otsima minna tõendavad ka saatkondade väljastatud tööload. / Tööd, mida pakutakse, on peamiselt sellised, mida kohalikud ise teha ei taha. / "Ma ei saa aru, miks kirjutatakse orjatööle sattunud inimestest kui ohvritest – kui inimene teab, et ta töötab illegaalselt, on ta ju sisuliselt samasugune seaduserikkuja nagu varas," sõnab Trankmann.	
põhi- kategooria	alam- kategooria	koodid	TEKST 12 / bussijuhid	TEKST 10 / üldiselt	TEKST 9 / USA hotellidesse
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS MINNA(KSE)?	kogemuste / oskuste omandamine			Tallinna noormees Rene (27) otsustas tööpakkumist lähemalt uurida just seetõttu, et Ameerikas saaks hea inglise keele praktika. Sest tulevikus kavatseb ta töötada merenduses.

			Šotimaa pealinna Edinburghi suurim bussifirma Lothian Buses vaevleb tööjõupuuduses. Sellele loodetakse leida leevendust alles järgmisel aastal, kui avaneb võimalus sohvreid värvata euroliidu uutest liikmesriikidest, sealhulgas Eestist.		"Ameeriklased oleksid valmis siit tööle võtma kuni sada inimest, aga nii palju huvilisi ei tulnud," sõnas eestvedamise projektijuht Marina Vitikova. "Aeg on ka selline: kui käisime välismaale töölemineku võimaluse välja kevadel, tuli palju rohkem tahtjaid. Praegu on noored juba kes koolis, kes tööil." / Aga miks tööjõud just Eestist? "Siin on hakkajad ja inglise keelt oskavad noored. Olen korduvalt Eestis käinud ja tean. Aga ilm on teil küll natuke külmavõitu," ütles JW Marriott keti Orlando Grande Lakes hotelli personalidirektor Ellen Weitzel.
MURE	KAS SEE ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem	Kui juba tänagi töötab sadu Eesti bussijuhte Soomes, siis meie euroliitumine võib bussijuhtide pöuda veelgi süvendada, kirjutab SL Õhtuleht. /«Eesti on bussikatastroofi äärel,» ohkab autoettevõtete liidu direktor Villem Tori. Ta mõnab, et häid bussijuhte napib juba täna ning ELiga liitumine süvendab pöuda veelgi.		
		probleem ei ole suur	Tallinna Autobussikoondise (TAK) suhtekorraldusjuht Sirje Roht siiski ei usu, et pealinna bussijuhid massiliselt Šotimaale kippuma hakkaksid. Praegu on firmas juhi keskmine brutopalk 7172 krooni. Kui palju sohvreid on Soome tööle läinud, ei oska Roht täpselt öelda.		
	KAS TAHETAKSE VÄGA MINNA?	tahetakse väga minna			"Oma silm on kuningas. Olen valmis tegema kõiki töid, mida nad pakuvad," ütles Rene.

PROGNOOS	TULEVIK ON HELGE	lahkujaid ei saa olema palju		Esiteks, tööjõud ei ole eriti mobiilne ehk ei liigu ühest riigist teise, sest vastasel juhul läheksid kõik Hispaania töötud Hollandisse ja töötuse määr ühtlustuks	
põhi- kategooria	alam- kategooria	koodid	TEKST 5 / üldiselt Soome		TEKST 3 / Kerry Foodsi Iirimaale kalkuneid kitkuma
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS MINNA(KSE)?	tasu			Peamine, miks piiri taha tööle minnakse, on kõrgem töötasu // Noorel mehel tuleb töötada terve aasta vaid öövahetustes ja oma sõnul ergutab teda vaid palk ning väljavaade aasta pärast koju saada.
		tasu ja töö ning elutingimused	Soome meelitat eestlast tööle parema palga ja ametiühinguga		Enamik välismaal töötanutest oli rahul nii palga, töötingimuste kui ka töö endaga. Lühikeseks ajaks minejad on enamasti nõus töötama madalamal ametikohal, kui see oleks neil võimalik Eestis.
		vastuvõtjamaa värbab	Eilsel Soome tööturu Tallinna infokeskuse korraldatud seminaril kinnitas Tukiainen, et Soome ametiühingud ootavad eestlasi.		
	MIKS MITTE MINNA ?	vastuvõtjamaa takistab	Tööjõu puudusest hoolimata kehtestati üleminekuaeg, sest soomlased on hirmul. Gallupi küsitletutest oli iga teine soomlane mures eestlastele antavate töökohtade pärast.		
MURE	KAS TAHETAKSE VÄGA MINNA?	tahetakse väga minna	"Juba kaks nädalat enne 1. maid olid meil telefonid umbes ja postkastid puupüsti täis," kinnitas tööjõudu Soome vahendava firma Personalipunkt Extra tegevdirektor Herdis Ojasu" // Peaaegu iga teine eestlane oleks euroliidus valmis töötama välismaal, sest on veendunud, et siinsed palgad ei tõuse. See viib Soome spetsialistide hinnangul lähinaabrusse tööle järjest rohkem eestlasi.		Paljud eestlastest on mõelnud vähemalt korra välismaal töötamisele. Siiski eelistatakse piiri taha minna lühikeseks ajaks ja teha seal ajutist tööd

		ei taheta minna	"Soomes oleks eriti vaja koolitatud töötajaid, aga paraku pole nende huvi kuigi suur," nentis Soome ametiühingute keskorganisatsiooni juht Matti Tukiainen. / Samas selgus kevadisest Praxise uuringust "Eesti tööealise elanikkonna töötamise potentsiaal Euroopa Liidu riikides", et varasemaga võrreldes on välismaale tööle soovijaid vähem.	Uuringu kokkuvõte on rõõmustav: selgus, et Eesti 15-64-aastaste inimeste soov välismaal töötada on võrreldes 2000. aastaga vähenenud enamiku elanikke gruppides.
PROGNOOS	TULEVIK ON HELGE	lahkujad tulevad tagasi		Mis muret teeb, on noorte kasvav soov välismaale minna, kuid uuringu koostajad peavad seda nähtust loomulikuks ning ei näe põhjust peljata, et nad enam tagasi ei tule.
		lahkujaid ei saa olema palju		Eestil pole põhjust karta, et meid tabab ajude äravool või oskustööjõu massiline piiri taha minek, selgus Praxise uuringust. Enamik eestimaalastest on küll välismaal töötamisele mõelnud, kuid eelistaksid minna siiski lühikeseks ajaks ajutist tööd tegema / "Inimesed on muutunud realistlikumaks ja näevad, et ega mujalgi pudrumäed ja piimajõed oota. Vähenenud on nende inimeste hulk, kes on Eesti elus pettunud," nentis sotsiaalministeeriumi töö-ala asekancler Piret Lilleväli uuringu esitlusel
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei saa hakkama	Kolm neljandikku vastanutest ei pea tõenäoliseks, et palgad Eestis tõusevad teiste liikmesriikide palkade tasemele. 67 protsendi vastanute hinnangul suureneb sotsiaalne ja majanduslik ebavõrdsus veelgi.	

Lisa 9. Välismaale õppima minejate *cross-case* maatriks

põhi-kategooria	alam-kategooria	koodid	TEKST 2 / kutsekooli õpilased	TEKST 6 / keskkooliõpilased	TEKST 7 / tudengid
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS MINNA(KSE)?	kogemuste ja oskuste omandamine	"Noortele meeldib välismaine praktika väga ning paljud jäävad ka pärast praktikat sinna mõneks ajaks tööle. Kui pole peret ja kohustusi, siis mis võib olla toredam kui veidi ilma näha."	"Nendel, kellel on võimalus sinna minna – mingu aga. See üks aasta, mis siin koolis kaotsi läheb – selle üle pole vaja muretseda, kuna teenid selle kuhjaga tasa," ütes Feofanov.	

MURE	KAS TAHETAKSE VÄGA MINNA?	tahetakse väga minna		"Tänapäeva noored on ka ise uskumatult aktiivsed. Hakatakse juba 13–14-aastaselt ise mõtlema võimalustele, kuidas välismaale õppima saada," tõdes Klimentko.	Üliõpilaste seas saab enda täiendamine välismaal aina populaarsemaks ning haridusministeeriumi andmetel õppis mullu teistes riikides 430 Eesti tudengit
PROGNOOS	TULEVIK ON HELGE	inimestel rohkem võimalusi	Tulevikus saab kutsekooli lõpetaja oma diplomiga mujal euroliidus tööd leida ja seal võetud kursused Eesti kooli üle kanda.		
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei oma ülevaadet			"Ega see arv ei ole väga täpne, sest kirjas on siin ainult üliõpilased, kes on koolile teatanud, et nad lähevad välismaale õppima," ütles haridusministeeriumi pressiesindaja Liina-Jaanika Seisler. Tema sõnul ei kohusta keegi tudengit, kes on akadeemilise puhkuse võtnud ning omal käel välisriiki õppima suundunud, sellest kooli teavitama.
	MINEJATE SUHTES	minejaid halvustatakse	Kehtna majandus- ja tehnoloogiakooli direktori Eero Kalbergi sõnul võib meie kutsekoolide õpilastel välismaal õppimisel takistuseks saada vähene keeleoskus ning otseselt kutsekoolist välismaale õppima minejaid on vähe.		
põhi- kategooria	alam- kategooria	koodid	TEKST 11 / noored teadlased	TEKST 13 / üldiselt	TEKST 14 / tudengid

LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS MINNA(KSE)?	kogemuste ja oskuste omandamine	Soomes Lappenranta tehnoloogiaülikoolis ühe aasta õppinud tehnikaülikooli materjalitehnika doktorant Irina Preis hindas oma kogemust positiivseks. «On kasulik õppida oma ülikoolis ning paralleelselt ka kusagil mujal,» sõnas ta. «Neli aastat oleks liiga pikk aeg, Eesti riigi spetsiifika läheb selle ajaga kaduma.»		Paljud Eesti tudengid üritavad kas või korra õppeaja jooksul välismaal tudeerimas käia. «Selleks, et kogemusi ja CVsse rida saada – need read loevad tänapäeval väga palju,» põhjendas Maarja Kruus
		paremad tingimused			«Kui oleksin pidanud ka õppemaksu tasuma, poleks ma vist välismaale õppima läinud,» oletas Orloff. «Aga sain Taanist kindlasti parema hariduse kui sama summa eest siin Concordias saanud oleksin. Sealsed praktikavõimalused pole Eesti oludega võrreldavad.»
	MIKS MITTE MINNA ?	majanduslikud põhjused	Kübarsepp tõi näite, kuidas nende energeetikateaduskonna kasvandike seas pole leidunud ühtegi soovijat isegi lühiajaliseks välismaale suundumiseks, sest energeetikud värvatakse kohalikesse firmadesse tööle juba tudengitena. / Kolmandaks aheldab kohustus töötada kolm aastat koduülikoolis ka inimese palju väiksema palganumbri külge, kui ta tööturul teenida võiks.		
		perekondlikud põhjused	Teise takistusena näevad asjatundjad tõsiasja, et doktorantidel on tihti juba perekonnad, pereliikmete kaasavõtmist stipendium aga ei võimalda		

		ei taheta minna	Eesti riik kavatseb tänavu rahastada 30 noore teadlase doktoriõpinguid välismaal, kuid selle võimaluse vastu huvi tundvaid inimesi napib, eriti tehnikaerialadel / Ka Tallinna Tehnikaülikooli (TTÜ) õppeprorektor professor Jakob Kübarsepp tunnistas, et välismaale minejate leidmine on raske. «Me ei ole kahe aasta jooksul suutnud leida rohkem kui üks-kaks inimest, kes oleksid nõus kogu nelja-aastase doktoriõpingu välismaal olema,» rääkis ta		
		inimestel rohkem võimalusi			ELiga liitumise tõttu saavad Euroopa kõrgkoole sihtivad Eesti tudengid edaspidi arvestada oluliselt väiksema õppemaksuga, senikehtinud summaga võrreldes võib vahe kasvada kümnekordseks
KRIITIKA	MINEJATE SUHTES	lahkujad on riigile võlgu		«Eesti riik maksab kinni kümnetele tuhandetele õppuritele Euroopa mõistes keskmise, kohati ka üle keskmise taseme hariduse ning noor võib seejärel vabalt minna tööle bussijuhiks Soome, pangatelleriks Shveitsi või ärijuhiks Inglismaale,» ütleb Mark Soosaar	
		minejaid halvustatakse			
LAHENDUS	REAKTIIVSED LAHENDUSED	kohustada töötama riigis		Riigikogu keskfraktsiooni liige Mark Soosaar teeb ettepaneku viia seadusesse sisse nõue, et riigilt tasuta kutse- või kõrghariduse saanud oleksid kohustatud töötada oma maa ja riigi hüvanguks	

KATEGOORIA 1: LAHKUMISE PÕHJUS

ALAMKATEGOORIA 1.1: MIKS LÄHEVAD AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJAD ?

KOOD 1.1.1: TASU

- Ja arstid lähevad paraku vanemas eas, sest juba 10 aastat peab õppima. Nende jaoks kujuneb siin välja kõik see, mis kinni hoiab juba ja seal jääb ainult töö, tehakse ainult tööd, teenitakse suurt raha, makstakse suurt maksu ja niipalju kui võimalik ollakse niiöelda kodus käimas (E2, 1).
- teine on muidugi tasustamise küsimus. Kui mina olen teadustöö valinud ja olen doktorant, siis see millega siin pidi elama ja tööd tegema ei ole üldse võrreldav sellega, mis mujal maailmas (AR2, 2).

KOOD 1.1.2: HALVA EEST ÄRA

- Praegu haiglad ei suuda ennast komplekteerida inimestega või komplekteerivad ajutiselt, sest inimesed ei tea, kas neil on seal perspektiivi. See on põhiline põhjus, mitte palk (E5, 1).
- Ega palk ei ole ainuke põhjus. Me oleme jõudnud selleni sellepärast, et arstkonna prestiiž on viimase kolmveerand sajandi madalaimal tasandil ühiskonnas ja kui ühiskond oma seda töötajate gruppi ei aktsepteeri ja ta ei ole ühiskonna hierarhiareedelil sellel tasemel, kus ta arenenud riikides on, siis toimubki arstkonna väljavool sinna kus tema tööd ja olemust aktsepteeritakse (E5, 1).

KOOD 1.1.3: KOGEMUSTE JA OSKUSTE OMANDAMINE

- ajendiks oli peamiselt enese arendamine kuna Eestis tuleb äsjase ülikooli lõpetanuna lagi liiga ruttu kätte (pole kelleltki professionaalses plaanis õppida ning tuleb ise taas jalgratast leiutama hakata). Palk mängis teatavat, kuid siiski teisejärgulist rolli (AÄ3, 1).
- Ma ei tulnud välismaale tööle, vaid keelt õppima ja veidi Saksa meditsiiniga tutvuma. Esialgselt oli plaan siin ainult üks aasta olla (ülikoolist võtsin aastaks akadeemilise) (AÄ1, 2).
- Vähemusel on sooviks teadmiste edendamine ning karjäär, nende puhul on samas vähem tõenäoline et nad lühikeses perspektiivis Eesti tagasi pöörduvad (AÄ3, 1).
- Ja siis ilmselt mingi kvalifikatsiooniga inimesed lähevad lihtsalt oma kvalifikatsiooni tõstma. Noorte hulgas palju inimesi läheb lihtsalt maailma nägema ja kogemusi saama ja võibolla ka oma õpitud eriala natuke teises kontekstis juurde õppima (E4, 3).
- osa kindlasti erialast kogemust omandama, ennast edasi arendama (AÄ1, 2).

KOOD 1.1.4: PAREMAD TINGIMUSED / ENESETEOSTUS

- ... kui me võtame kõrgemalt haritud spetsialistid, siis nemad lähevad selle pärast, et neil ei ole võimalust Eestis ennast rakendada või õppida juurde asju (JRNL3, 1).
- Mulle tundub, et kui inimene ei saa teha oma tööd Eestis piisavalt heal tasemel kui mujal (AR2, 2).
- Seal oli võimalus kasutada teatud tehnoloogiaid, mida Tartus ei olnud (AR2, 1).
- Teine asi töötamisel oli samuti, teistest riikidest oli seal niivõrd pikem samm edasi tehtud, et Eestis ei olnud mul mõtet hakata jalgratast arendama, kui ma võin seal

- teha endale asjad ilusti selgeks ja siis neid pärast Eestis kasutada. Need olid asjad, miks ma sinna läksin (AR3, 3).
- Sest ma ikkagi leian, et ma olen praeguseks pannud oma erialasse nii palju, et ma ei tahaks Eestis töötuks jääda või teha midagi muud, mis oleks nagu alternatiiv, aga pole see mida ma teha tahan. Siis pigem ma näen ikkagi seda, et ma teen seda, mida ma hinges teha tahan ja pigem siis olen ära (AR2, 3).
 - Arst läheb sinna, et ennast teostada ja arendada, siin ei ole küsimus ainult paki raha saamiseks (E5, 5).
 - Samas selle omandatud erialaga on nii, et on võimalik, et Eestis ei ole sellega väga peale hakata, sest meil ei ole siin kõik erialad veel välja arenenud (JRNL2, 1).
 - Ja teine osa, kes läheb õppima ja tööle või... või, astuvad sarnaseid samme, seal on palju rolli selles, et laiendada oma tegevusvälja või piire ja teostada ennast valdkondades, mis Eesti väiksust arvestades on lihtsalt nii piiratud (AR1, 1).
 - ... et tahetakse töötada kuskil, kus saab oma õpitud eriala rakendada, et ei ole Eestis lihtsalt nende kvalifikatsioonile vastavat tööd pakkuda, aga neid on ikka vähe, ütleme käputäis. (JRNL1, 1).
 - isikud lähevad minema Eestist, et nad on pettunud, et nad ei saa ennast siin realiseerida. Et nad peavad minema kuhugi mujale, et oma soove ja unelmaid realiseerida. Kindlasti oleks oluline teha vahet inimeste vahel, kes lähevad välismaale, sest seal on lihtsalt võimalik ennast arendada kiiremini, aga nad ikkagi mõtlevad, et nad saavad seda haridust ka siin Eestis kasutada. Aga mõned isikud siin, näiteks teadlased, nad leiavad, et lihtsalt Eesti keskkond ei taga neile piisavalt palju võimalusi, näiteks rahalised võimalused mingi teadusasutuse jaoks. Et isikul küll ideid on palju ja need võiksid Eestile kasulikud olla, aga tal puudub võimalus neid siin realiseerida ning ta realiseerib need välismaal (AR3, 4).
 - Noor inimene läheb sinna tööle, kus tema tegevusel on perspektiiv ja ühiskondlik aktseptisoon (E5, 3).
 - Maailm on avatumaks muutunud, inimesed näevad seda ja inimesed tahavad meilt saada seda, mis nad saavad ümbritsevates riikides. Sellest on tekkinud rahulolematuse, ega siis millestki muust ei ole (E5, 2).
 - Ma ei ütle, et see on kuidagi nii et saaks ainult siit ära, kõik on haritud inimesed. Minu klassikaaslaste järgi võiks öelda, et see on see avatud elu ja see avatud elu viib sind laia maailma, eelkõige just õppimise ja töökoha kaudu (JRNL4, 3).

KOOD 1.1.5: VASTUVÕTJAMAA VÄRBAB

- Tegelikult ma kohtusin ühel konverentsil ühe sealse professoriga, kes siis kutsus mind sinna tööle, mitte ei kutsunud tööle vaid kutsus mind õppima -- // -- ja kuna ma enne juba tegin kaastööd ühele firmale, kirjutasin neile väikseid peatükke Eesti maksusüsteemist, siis nemad pakkusid mulle poole kohaga tööd seal (AR3, 1).
- Lihtsalt väga huvitav pakkumine oli, tegemist on maailmas tunnustatuima professoriga, kes tegi ettepaneku, et ma võin sinna tema osakonda tööle jääda. See oli pakkumine millest oli raske keelduda. Et mõned aastad seal olla ja siis edasi vaadata (AR3, 1).
- ... et meie haridus on väga heal tasemel ja ilmselt seetõttu tehakse inimestele ka väga kergelt pakkumine jääda mujale. Siis ongi see otsus, et kui kauaks sa sinna

jääda, et kas sa õpid seal ja kui sulle tehakse väga hea tööpakkumine, kas sa jääd sinna. Kui sa lähed vallalisena, siis tihti leitakse endale seal perekond. Kui aga eraelu on siin ja sulle tehakse samaväärne pakkumine, siis kaalud seda ikka, et tagasi tulla (AR2, 3).

- No muidugi on vahe.. ma nüüd ei tea, aga ma tsiteerin selliseid nimetuid statistikaväljaandeid, meil on ju puudus arstidest ja õdedest. Need on ametid, mida on käidud siit otsimas täiesti süstemaatiliselt (JRNL4, 3).

KOOD 1.1.6: PEREKONDLIKUD / ISIKLIKUD PÕHJUSED

- Perekondlikud sidemed. Elukaaslane oli läinud Soome tööle juba aasta varem, läksin hiljem järele (AÄ2, 1).
- sest ma mitte ei tulnud siia saksasse eesmärgiga tööd leida ja kõva raha teenida. Abiellusin sakslasega ja me kaalusime ka üpris tõsiselt võimalust Eestisse elama asuda, ja seda aastal 1994. Põdesin seda siia tulemist üpris kõvasti, ja pole siiani veel päris maha matnud mõtet, kunagi Eestisse tagasi tulla. Aga lapsed seovad, ja meie kodu on praegu ikkagi siin...Kohati märkan, et hakkan ise ka sakslase moodi mõtlema (AÄ1, 1).
- Washingtoni läksin poolenisti isikliku elu pärast ka ja siis ma leppisin lehega kokku, et ma tahaks need asjad ühendada ja oma tööd jätkata. Ma läksin osalt isikliku elu pärast ja osalt professionaalselt, tahtsin selle töö sinna viia ja see õnnestus (JRNL4, 1).

ALAMKATEGORIA 1.2: MIKS LÄHEVAD TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?

KOOD 1.2.1: TASU

- Kui vaadata meie kliente, kes käivad tööintervjuudel välismaale tööle saamiseks on kahtepidi põhjuseid, parem palk ja kogemuste omandamine (E1, 1).
- Kui me võtame lihttöölised, siis nemad tahavad lihtsalt suuremat raha... (JRNL3, 1).
- Minumeelest on kahtemoodi minekut, osad lähevad pelgalt palga pärast ja.. ja, noh lihtsalt, et selleks, et raha teenida, et paremini toime tulla selles hästi materiaalsust väärtustavas ühiskonnas keegi olla. Bussijuhid soome või Iirimaale kalkuneid kitkuma eks (AR1, 1).
- Lihttööline läheb sinna, et mingi hulk raha teha (E5, 5).
- **K. Mis te arvate, miks eestlased täna lähevad välismaale tööle?** Raha, seda on väga palju uuritud ka, et kõik eeldavad ikkagi seda, et saada paremat palka. Kui inimesel on ikkagi pere, siis ta ei saa ilma rahata (JRNL1, 1).
- Vanematel on ehk esikohal majanduslikud kaalutlused (AÄ2, 1).
- No ma arvan ikkagi, et peamine motivaator on madal palk, inimesed tahavad saada rohkem palka ja nad teavad ka kui palju välismaal mingi asja eest makstakse ja see tundub neile lihtsalt ebaõiglasena (JRNL2, 2).
- Aga laiemas laastus on palk põhiline ja see et elatustase on tõusnud, hinnad on kasvanud meeletult aga palk ei ole sellele kaasa tulnud ja inimesed näevad seda (JRNL2, 2).
- Ma arvan, et peamine põhjus on palk ikkagi, kuna Eesti ja meie naabermaade palgavahe on nelja – viie kordne, või noh tegelikult ta on veel suurem aga selle

reaalse ostujõu vahe on 4 – 5 kordne, siis ma arvan, et sellistel lühiajalistel töödel näiteks Soome käiakse puhtalt raha teenimise eesmärgil (E4, 3).

- Aga ma arvan, et hulk inimesi on alati sellised, et rohi tundub rohelisem seal, kus sa parasjagu ise ei ole. Inimesed, kes on näiteks läinud bussijuhtideks Iirimaaile või kalkuneid kitkuma, või on ka inimesi, kes on lihtsalt läinud välismaale lootuses seal tööd saada ja kõrgemat palka teenida (AR3, 4).

KOOD 1.2.2: TASU JA TÖÖ NING ELUTINGIMUSED

- Arvan et enamuse sooviks on ajutine rahateenimise võimalus kombinatsioonis võimalusega elada võõras riigis. (AÄ3, 1).
- **K. Mis Te arvate, miks inimesed lähevad välismaale tööle?**
Enamasti kiirelt ja kergelt raha teenima...(AÄ1, 2).
- Ma arvan, et üheltpoolt loomulikult palk, aga tegelikult palk on nagu eeldus, tegelikult see, et ümbritsev keskkond võimaldab elada kui konkreetse inimese sissetulek. Ehk siis soovide ja ootuste vahel on väga suur vahe ja see ongi see põhjus, inimesed üritavad seda vahet ületada. Keegi ei lähe ju sellepärast välismaale, et kõht on tühi. Kõht on nendel inimestel, kes lähevad välismaale ikkagi täis, neil kõigil on koht kus elada, autod, riided seljas, AGA, on midagi veel, mida tahaks aga mida see tänane sissetulek või antud eriala palk tööjõuturul ei võimalda (E2, 2).
- Tööjõu liikumisel on väga erinevad põhjused, meie siin oleme järeldusele jõudnud, et põhiline põhjus on ikkagi palk. Loomulikult sinna juurde käivad ka riiklik töökultuur ja elamistingimused ja olustik, kui inimene läheb pikemaks ajaks või üldse ära siis tulevad arvesse ka need. Kui inimene läheb lühikeseks ajaks rahateenimise eesmärgil, siis peamiseks põhjuseks on palk. Loomulikult loeb ka see, mis tööd pakutakse ja kui lähedal see riik on. Näiteks meil inimesed, kes on käinud varem Iirimaa ja Norras siis nad lõpuks ikka tulevad meie juurde, sest kui peamiseks põhjuseks on raha teenimine, siis jääb põhiliseks kodumaaks siiski Eesti ja on hea, et Soome on nii lähedal, et jääb võimalus siin käia (E3, 1).
- **K. Millised on teie meelest suurimad muutused, mis ühinemine Euroopa Liiduga kaasa tõi?** Töötaja ütleb nüüd, et ma olen ori aga ma võin olla ori mujal ja teenida selle eest head raha ja mul on head töötingimused (JRN1, 1).

KOOD 1.2.3: KOGEMUSTE JA OSKUSTE OMANDAMINE

- Kui vaadata meie kliente, kes käivad tööintervjuudel välismaale tööle saamiseks on kahtepidi põhjuseid, parem palk ja kogemuste omandamine (E1, 1).
- Noortel soov saada uusi kogemusi, õppida keeli, reisida (AÄ2, 1).

KATEGOORIA 2: TAGASITULEKU PÕHJUS

ALAMKATEGOORIA 2.1: MIKS TULEVAD INIMESED TAGASI?

KOOD 2.1.1: KODUMAA ARMASTUS JA PATRIOTISM

- **K. Aga sina tulid siis isiklikust moraalist ja patriotismist tagasi?** Jah, põhimõtteliselt võib nii viisi öelda küll. Võib ka öelda, et ma nägin siin väljakutset. Ma nägin kuidas ma siin saan kasulik olla (AR1, 2).
- Mul oli ikka plaan koguaeg tulla tagasi Eestisse ja Tartusse ja ikka lõpetada siin Tartus aga koguaeg läks kauem ja nad tegid kõik selleks, et ma ikka oleks seal kauem, lõpuks ma tulin täiesti jõuga sealt ära (AR2, 1).

- Kui ma olin mujal ära siis minu käest koguaeg küsiti, et ega sa ei lähe ju tagasi. Näiteks minu tuttavad doktorandid Venemaalt arvasid, et nemad ei lähe kunagi tagasi, et kui nad juba tulid, siis nad teevad kõik selleks, et jääda. Minu puhul on rohkem nii, et ma olen alati käinud teades, et ma tulen tagasi. Praegu ka ma kindlasti tahaks veel minna, aga ma tulen tagasi. Minu jaoks on ikka Eesti see koht, kus ma tunnen ennast hästi, et see ei ole nagu minu jaoks probleem (AR2, 2).
- samuti kui ma vaatan oma tuttavaid kasvõi Hollandis siis enamus oli peale keskkooli, just enamasti peale keskkooli lõppu läinud aastaks kaheks minema, --// -- aga alati tullakse tagasi, ma arvan, et Eestis on täpselt samasugune asi, et lõpuks tullakse tagasi. Kuna välismaal sa ikkagi näed, et sa oled välismaalane ja sa jääd välismaalaseks. Mingi hetk nad ikka tahavad tulla tagasi Eestisse või vähemalt peavad Eestit alati oma koduks (AR3, 2).

KOOD 2.1.2: MÕISTMINE, ET VÄLISMAAL EI OLE ELU NII ERINEV KUI ARVATI

- Mmm... see sõltub inimesest, paljud saavad aru, et seal ei ole väga palju erinev ja siis tahaks tagasi oma tavalisse keskkonda, millega sa oled harjunud ja kus sa orienteerud ja kus sa oled ikka rohkem elanud, kui mujal maal (E4, 5).
- Inimesed lähevad näiteks pooleks aastaks nad näevad, mis seal toimub, et see ei ole nii väga erinev ja siis nad tahavad tagasi tulla (E4, 2).
- Et noh, selle raha lootuses nad lähevad küll sinna, aga ega nad seal õnnelikud tõenäoliselt väga kaua ei ole. Mingi hetk nad tulevad ikka tagasi, näevad, et see töö on seal ikka samasugune nagu Eestis, nad saavad küll suuremat palka, aga on ka suuremad kulud, et nagu elukvaliteedi tõus väga suur ei ole ka seal välisriigis (AR3, 4).

KOOD 2.1.3: HEAD TINGIMUSED EESTIS

- Pigem võibolla see areng, mis Eestis toimub, need suured võimalused, väga hea ettevõtluskliima, mida riik arendab, see on tegelikult see, mis siia väga hästi tõmbab. Kui inimene näiteks on töötanud mõnes teises riigis kuskil ettevõttes ja ta tahab luua oma ettevõtet, siis ta teab, et siin on seda kasulik teha. Ta loob selle ettevõtte siin, sest tal on väga head võimalused selle arendamiseks (AR3, 2).
- Aga üldiselt – madalad maksud, hea ettevõtluskeskkond, need on nagu asjad, mida arendatakse ja mis peaks inimesi tagasi kutsuma (AR3, 3).
- Millepärast tagasi tullakse - parem elukvaliteet, arvamus et Eestis on suhteliselt vähem takistusi karjäärireedelil edasi liikumiseks, soov uusi kogemusi ning oskusi rakendada näiteks eraettevõtjana (aga ka muudes sektorites) (AÄ3, 3).

KOOD 2.1.4: HEA PAKKUMINE EESTIST

- Komisjonis ma olin alles paar kuud töötanud kui siit X tegi ettepaneku tulla nõunikuks. Ja siis ma mõtlesin, et see on just selline paras aeg tulla siia tööle, sest ma olen kogu aeg tahtnud töötada avalikus sektoris, pakuti sellist head töökohta, kus ma saan oma endisi kogemusi hästi rakendada ja oli selline hea aeg peale 5 aastat tagasi tulla. Mõtlesin, et võiks paar aastat siin ära olla, et siis jälle vaadata (AR3, 1).

- ja siis tema tahtis tagasi tulla ja siis tehti mulle samal ajal Tartusse uude gruppi tööpakkumine, mis on minu jaoks väga huvitav ja täpselt minu temaatika ja siis ma otsustasin ka tagasi tulla (AR2, 1).

KOOD 2.1.5: VÄLISMAAL EI SAADUD HAKKAMA

- Ma arvan, et tagasi tulevad need, kes kukuvad tõesti läbi (JRNL3, 3).

KOOD 2.1.6: PEREKONDLIKUD / ISIKLIKUD PÕHJUSED

- Ja eelkõige on see informaalne võrgustik, mis inimesed tagasi toob, ikkagi pere ja sõbrad. Töötaja puhul on see tööandja, ma ei kujuta ette, kuidas seda riigi tasandil sisse viia (E4, 2).
- Peamine põhjus oli isiklik elu. Minu elukaaslane on ka doktorant Tartu Ülikooli juures, kui ma olin aasta seal olnud siis pakkus minu professor Saksamaal võimalust tulla ka mu elukaaslasel sinna tööd tegema. Ja ka tema oleks saanud sinna jääma, aga kuna talle tehti Eestis pakkumine, mis oli väga huvitav, siis ta otsustas tulla (AR2, 1).
- ning mõnikord ehk ka soft factors nagu perekond, Riho Sibula kontserdid, ning verivorst (AÄ3, 3).

KATEGOORIA 3: PROBLEEMUSE ASTE

ALAMKATEGOORIA 3.1: KAS AJUDE ÄRAVOOL ON PROBLEEM

KOOD 3.1.1: SUUR PROBLEEM

- meediast eks-ole ma olen lugenud, et kõige suurem probleem on arstide probleem, sest see on ikkagi niivõrd praktiline eriala, et pidevalt on vaja juurde neid. Aga ma arvan, et arstid kindlasti on üks selline ja üldse rohkem praktiliselt koolitatud erialad, arstid ja ajakirjanikud jne, kes on ühiskonna jaoks igapäevaselt vajalikud (AR2, 2).
- **K. Kuidas Teile tundub, kas Eesti riigi jaoks on mingi vahe selles, milliste erialade esindajad välismaale tööle lähevad?** Jah, kui Eestis ei ole pinda teaduspõhistele ekspertidele ei olevikus ega ka mingit perspektiivi tulevikuks, hakkab see riigile hävitavalt mõjuma juba lähitulevikus (AÄ3, 1).
- Meditsiinipersonali lahkumine on väga suur probleem, sest üle terve Euroopa on teatud erialade juures defitsiit. Need erialad kattuvad ka meil üldeuroopaliku defitsiidiga, erakorralise meditsiini arstid, anestesioloogid, röntgenoloogid ja samuti ka üldpraktiseerivad arstid ehk perearstid. Nende puudus on meil ja on ka mujal (E5, 1).
- **K. Kas ajude äravool on teie meelest tänases Eestis lahendamist vajav probleem?** Arvan, et probleem kui selline on täiesti olemas ning varem või hiljem tuleb hakata sellesse tõsisemalt suhtuma (AÄ2, 3).
- See, et minnakse väljapoole Eestit tööle, on väga tavaline, selle üle keegi eriti ei imesta. Sageli tuleb teemaks see, et teatud elualadel (näiteks meditsiin) on liiga palju häid tegijaid lahkunud, millest tulenevalt võib tekkida mingi tagasilöökk või tagasiminekk (AÄ1, 2).
- Riik kaotab enim kõrgharidusega spetsialistide lahkumisel, erialati on kindlasti suurim kaotus aladel, kus teenimisvõimalused Eestis on võrreldes naabermaadega kordi väiksemad ning töötingimused kehvemad (AÄ2, 1).

- Kuigi kui inimesed lähevad ära ja jäävadki sinna, see on kõige halvem variant, kui inimesed on õppimiseks kasutanud riigi raha ja neid inimesi saab kasutada teine riik, kes ei ole nende peale kulutanud seda raha (E3, 2).
- Noh kahju on muidugi kõigist, kes ära lähevad, kõiki on mingil määral vaja. Sõltub sellest, mis Eesti omale prioriteediks on seadnud, kas meil on vaja selliseid tavalisi töökäsi, kes mingeid juppe kokkupanevad või me tahame siin arendada kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu ja know-how'd edasi arendada, ma pigem arvan, et kuna Eestis, meil on üldse väga väike rahvastik ja vähe igasuguseid maavarasid, et siis ongi kõrgelt kvalifitseeritud tööjõud see, mida me vajame (AR3, 2).
- Loomulikult on teravalt avalikkuse huviorbiiti tõusnud see, et lähevad ära arstid või mingid väga vajalikud spetsialistid. Need kellest on suur nappus ja siis tõusetub diskussioon, et peaks võõrtööjõudu sisse tooma. See ei ole jah teretulnud et siin just hariduse saanud arstid ära lähevad. Mul on palju tuttavaid kes on läinud (AR1, 1).
- Ja kindlasti mingite kvalifikatsioonide osas, näiteks arstidest on väga palju räägitud. Nemad liiguvad ka EL sees, kui ma käisin kuskil seminaril siis seal räägiti ka, et Soome arstid ja õed lähevad Rootsi, Rootsi arstid ja õed lähevad Inglismaale ja Inglise arstid ja õed lähevad Ameerikasse. See on selline paratamatu liikumine, mis toimub EL sees, ma arvan selles osas me oleme kaotajad (E4, 2).
- See meditsiinisektor on üks neist, kus meil endalgi on tööjõupuudus ja seetõttu kui ära minnakse läheb olukord veel hullemaks, selles mõttes on sellest väga aktuaalne kirjutada ja ajakirjanikele see meeldib. (E1, 3).
- Aga jah teatud elualadel kindlasti, meditsiini töötajad kindlasti on üks probleem ja võibolla ka õpetajad mingi momendi pärast (JRNL2, 1).
- **K. Kuidas teile tundub, kas Eesti riigi jaoks on mingi vahe selles milliste erialade esindajad välismaale tööle lähevad?** Tõenäoliselt on olulisemad just need erialad, kus õppeaeg on pikk või kulukas Eesti riigi jaoks, ehk siis jälle arstid, see on hea näide tuua. Sest selleks ei ole nagu väga lihtne ümber ka õppida (E4, 3).
- Ma ütlen ausalt, et ma räägin meediast läbi käinud info põhjal, mul ei ole siin andmeid. Teravalt on siin just tõstetud arstide ja õdede lahkumise probleemi (AR1, 2).
- On ikka probleem, aga see arstide äramineku juures on üks müüt, asi millest ei taheta nagu aru saada. See „võime endale lubada”, kas Soome võis endale lubada, et tal on 1000 arsti puudu. Ega need kohad, kuhu Eesti arstid lähevad, neid ei looda ju nende jaoks, need arstid on sealt puudu. Samuti Norra, samuti Saksamaa ja Inglismaa. Kas nad võisid endale seda lubada? Ometi kõik saavad hakkama. Need arstid käivadki niimoodi, rootslased käivad Norras ja sakslased käivad Inglismaal ja inglased Saksamaal jne (E2, 2).
- Olulised on lisaks arstidele veel insenerid, see on eriala, mis on meil kuidagi alla käinud ja kui need nutikad ka ära lähevad siis on halvasti (E2, 3).
- Võibolla see on probleem just arstide jaoks ja teadlaste, sest nendel ei ole siin seda eneseväljendamise võimalust. Arstidel jah, sa ei arenda kiiremini oma haiglat kui sulle riik ette näeb (AR3, 3).

- Arstid on jah omaette grupp täiesti, keeruline (JRNL4, 3).

KOOD 3.1.2: EI OLE PROBLEEM:

- Noh ma usun küll, ma ei näe, et need ajud nii väga kuhugi läheks. Noh läheb paar meediakriitikut õpib kusagil hea nimega koolis, las nad lähevad siis minupoolest. Ma arvan, et meil nõuab tööjõuturg pigem oskustöölisi (JRNL4, 3).
- Samas teadust ma võin ka mujal teha eks, vahet pole kus ma neid asju avastan, ühiskond võib-olla kohe ei tunne puudust sellest (AR2, 2).
- Ma arvan, et see avaldab mõju teatud sektorites, ma ei usu, et see avaldab sellis üldist mõju, et noh paanikat, et meid ähvardab massiline ajude äravool ei maksaks tekitada (JRNL2, 1).
- Siin aasta poolteist tagasi oli meditsiinisektor väga kuum teema, aga kuna seda massvahendust on jäänud vähemaks, noh üksikud inimesed lähevad küll ja nendest ka kirjutatakse, aga võibolla seetõttu see meditsiiniteema on jäänud mitte enam nii aktuaalseks (E1, 3).
- Tegelikult ma ei arva, et see (ajude äravool, KO) on probleem, kui me vaatame ettevõtjaid, siis väga paljud ettevõtjad ikkagi Eestist ära ei lähe, sest ma arvan, et neil on võimalused siin suured (AR3, 3).
- **K. Kas ajude äravool ja tööjõu liikumine on teie meelest hetkel probleem?**
Ajude äravool küll ei ole -- // -- ajude äravoolu puhul on see, et Eesti ettevõtted on alati võtnud tööle omale spetsialiste välismaalt -- // -- see jälle võimaldab meie spetsialistidel ära käia, see on nagu tasakaalus, ma küll ei näe siin mingit ohtu, numbreid vaadates ma ei leia, et see oleks probleem, see on pigem meetod omale palgatõusu välja pressida. (JRNL1, 1)
- Üldiselt riiklikul tasemel täna ma ei näe, et see (ajude äravool KO) oleks nii suur probleem, et sellele peaks nüüd mingi riikliku poliitika välja töötama, küll aga sektoritepõhiselt peab lahendusi otsima (E1, 2).
- Sest nii suuri ajusid, ma ei saagi aru, et nüüd eriti üliõpilasi oleks läinud, või et niiõelda ajud oleks läinud. Need kes on juba sellisel tasemel, et nad töötavad IMF'is v Maailmapangas, nende kohta ei saa öelda, et nad ei ole Eestile kasulikud. Ma oleks pigem skeptiline selliste igaveste üliõpilaste suhtes, ma tunnen ka selliseid, et „ma üritan nüüd edasi minna ja sinna minna ja sinna minna”, et need inimesed, mis nad nüüd nii väga ikka teevad, on õppinud mõnes suurepärases ülikoolis ja mis siis, on niisama targad inimesed. Võta tee midagi, mine tööle (JRNL4, 3).
- Samuti vaadates näiteks kui palju arste viimati ülikooli astus ja kuulates neid jutte arstide kohta ei tundu see asi reaalsuses nii hull, paanikat ei maksaks siin tekitada. (JRNL1, 1).

ALAMKATEGOORIA 3.2: KAS TÖÖKÄTE ÄRAVOOL ON PROBLEEM

KOOD 3.2.1: SUUR PROBLEEM

- Aga pigem on see probleem töökäte osas nii riigi jaoks kui tööandjate jaoks. Sest inimesed näevad mujal töötades, et nende elu on seal palju parem, et kes ikka teeb palju tööd, see teenib ka raha. (JRNL1, 1).
- Samuti ehitajad, koguaeg võib ju lugeda, et raske on leida head remondimeest ja ettevõtjad kurdavad, et kümme tükki koolitasime välja ja kaheksa tükki neist on

- juba välismaal. See jätab meile loomulikult augud. Ma ei tea, ma arvan, et see on just sinikraede hulgas olulisem (JRNL4, 3).
- Minu hea sõber ja kolleeg on tõstatanud auto ja bussijuhtide lahkumise probleemi ja tegeleb sellega, et nad siit parematele jahimaadele läheksid, sellega ta ametiühingu juhina avaldab palkade tõstmiseks survet. Lisaks head oskusspetsialistid, keevitajad ja head ehitajad, keda nagu väärtustatakse meeletult väljaspool Eestit (AR1, 2).
 - nüüd EL liikmeks saades ei ole eestlased enam oma palkadega rahul ja neil on võimalus otsida mujalt tööd ja on võimalus leida. Teisalt kui inimesed lähevad ära, siis tekib ka meil see tööjõupuudus, mis mõningatel aladel juba on olemas Eestis, eriti nendes valdkondades, kust inimesed on juba ära läinud, ehitus ja metallitöö. Koguaeg räägitakse, et ehitajaid ei jätku ... (E3, 2).
 - ... et on teada Eestis need erialad, kus tööandjatel on raskus Eestis töötajate leidmisega ja kui nende samade erialade esindajad lahkuvad, siis seda raskem on tööandjatel tööjõudu leida ja seda raskemaks muutub tööandjate olukord (E1, 1).
 - Minumeelest on lahkumine väga suur probleem ja kahju on kui noored inimesed ära lähevad, eriti kui nad tagasi ei tule, (JRNL3, 1).
 - Eesti on nii väike riik, et siin on iga inimene väärtus. Ma vaatan alati meelega seda inimeste hulka, kes on mitteaktiivsed, kes on tööturust väljajäetud. Meil pikaajaline töötus on praegu töötusest pool. Seetõttu ma leian, et iga inimese äraminek on sellele ühiskonnale kohutav probleem. Rääkimata maksutuludest on ka sündimata jäänud laste moment jne (AR1, 2).

KOOD 3.2.2: EI OLE PROBLEEM

- On kindlasti, ei ole üldse kes Eestis näiteks kalkuneid rapib, ei ole vahet kas neid rapitakse Eestis või Iirimaal ei ole mingit vahet (E2, 3).
- **K. Millist mõju avaldab Teie meelest tööjõu vaba liikumise nõudmine Eestile?** Ei midagi märkimisväärset (AÄ2, 1).

KATEGORIA 4: PROGNOOS

ALAMKATEGORIA 4.1: TULEVIK ON TUME

KOOD 4.1.1: PROBLEEMID HARIDUSSFÄÄRIS

- ma praegu olen päris palju mõelnud, et kuhu see viib kui nii palju rohkem tudengeid on, ma lihtsalt näen, et neile ei ole töökohti pakkuda ja nendega ei ole midagi teha. Neid projekte ei ole ja neid vahendeid ei ole jne, ja see on väga kurb sest ma näen ainukese võimalusena sellisel juhul mujale minna ja ma olen kuulnud ka sellist arvamust ka teaduskondadest, et kui ei ole võimalust, siis ainuke võimalus on mujale minna. Et väga palju nagu minu meelest ei mõelda selle peale, mis nendest inimestest saab. Ja mulle tundub, et nii see vist läheb (AR2, 4).

KOOD 4.1.2: PROBLEEMID MEDITSIINISFÄÄRIS

- Ma ei tee mingit ennustust, aga ma ütlen, et viie aasta pärast enam Hiiumaal tervisehoidu ei ole. Haiglates on minu kursusekaaslased ja minust veel vanemad ja keegi sinna ei lähe, siis need suletakse, sest seal ei ole enam üldse töötajaid (E5, 2).

- Selles Helsingi haiglate konglomeraadis ei ole ühtegi vaba kohta. See on veel erinev, meil on veel mõni tühi koht, aga varsti ei ole seda ka. Varsti ei ole Tartus ja Tallinnas ühtegi vaba kohta. Sest siiani tegelikult meie väiksed maakonnahaiglad seisavad kunstlikult püsti, niiöelda varjaagide peal, kes sõidavad sinna valveid tegema jne (E2, 3).

KOOD 4.1.3: PROBLEEMID ETTEVÕTJATELE

- See töötajate ärakäik välismaal hakkab veel pitsitama tööandjaid sellest kohast, mida tööandjad ei oska veel aimatagi. (JRNL1, 4).
- No, praegusel hetkel, esmapilgul tundub ikka, et me jääme pigem ikka kaotajaks. Et meilt lähevad ära paremad inimesed, võibolla mitte alatiseks ära aga mõneks ajaks ikka, aga seda vastupidist liikumist ei ole nagu (JRNL3, 1).

KOOD 4.1.4: LAHKUJATE ARV SUURENEB TULEVIKUS

- Mingil momendil saavad need piirangud läbi ja siis on ilmselt oodata suuremat minekut ja soovi minna ära. Siin on teatud probleemid muidugi keelega, eestlased lähevad ikkagi nendesse maadesse, kus nad oskavad keeli, ehk siis Soome, UK-sse ja Iirimaa... (JRNL2, 1).
- Nii et võib eeldada, et siis on see minekusoov suurem, (JRNL2, 1).

ALAMKATEGOORIA 4.2: TULEVIK ON HELGE

KOOD 4.2.1: LAHKUJAD TULEVAD TAGASI

- **K. Millist mõju avaldab teie meelest tööjõu vaba liikumise nõudmine Eestile?** Esialgu ta jääb ikka pigem kaotajaks, aga see läheb üle, see on pigem selline ülemineku aja nähtus, et just ongi see, et inimesed käivad välismaal ära ja oskavad tagasi tulles rohkem nõuda jne (JRNL1, 1).
- Lühiajalised pinged seoses tööjõupuudusega kaalub üles pikaajaline positiivne mõju. Kõigil avaneb rohkem võimalusi omandada rahvusvahelist kogemust ja avardada maailmapilti, mis pikas perspektiivis lisab Eesti inimkapitalile väärtust ning kasvatab rahvuslikku rikkust (AÄ3, 1).
- Pigem kuulates inimesi, et nad tahavad kindlasti tagasi tulla ja tahavad minna lühiajaliselt ja ka uuring näitas, et inimesed tahavad minna kui siis ainult lühiajaliselt, siis see mõju on positiivne (E1, 1).
- Ma ei ole tegelikult kohanud inimest, kes ütleks, et ta jääb nüüd välismaale eluks ajaks ja ei taha enam kunagi tagasi tulla. Üldiselt inimesed ütlevad, et võibolla nad oma seal omandatud haridusega tahavad jääda paariks kolmeks aastaks seal ka töökogemust omandama, ent lõpuks nad tahavad ikkagi koju tagasi tulla (JRNL2, 1).
- Oskad sa nüüd öelda, mis see võit ja mis see kaotus on. Seda tuleb vaadata ajalisel perspektiivis, kui suur hulk noori inimesi õpib ja täiendab ennast mujal ja siis tuleb tagasi, siis see on pikas perspektiivis võit, lühikeses perspektiivis võib öelda jah, et mõned erialad jooksevad tühjemaks ja kodus tekib teatav defitsiit (E2, 1).
- Sest see, et inimene töötab kolm- neli aastat välismaal, see võib olla tegelikult kasulik riigile, kui ta siis muidugi tagasi tuleb (AR3, 6).
- Kui suur osa intelligentsi lahkub, on see kurb. Kuigi olulisem on minu arvates kui kauaks ära minnakse. Pole midagi ette heita neile, kes 2-3-5 aasta pärast tagasi tulevad ja uusi ideid kaasa toovad. Mulle tundub, et need on enamuses (AÄ1, 2).

- Samas kui vaadata nii et inimene tahab Eestiga seotud olla ja ikka tulla tagasi, siis see on ju kasulik. Nii et sellel on mitu külge (E3, 2).

KOOD 4.2.2: LAHKUJAID EI OLE NII PALJU

- Ma arvan, et see üldmõju meie tööturule ei ole määrava tähtsusega, sest ennustatakse ja ka see praegune liikumine on näidanud, et tõenäoliselt üle ühe protsendi ei lähe inimesi ära pikaajaliselt välismaale tööle. Kui minnakse, siis minnakse lühiajaliselt näiteks Soome kõrgemat palka saada või kogemusi omandama. Ma arvan, kellele ta võib rohkem mõju avaldada on võibolla noored, kes lähevad rohkem välismaale just uusi kogemusi omandama ja maailma nägema ja loodetavasti tulevad tagasi, selles osas saaks Eesti ühiskond ja Eesti riik päris palju teha, et neil oleks soov tagasi tulla (E4, 2).
- Tänapäevase seisuga võib öelda, et see mõju ei ole olnud eriti suur ega märgatav, kui siis ma arvaks, et see mõju on potentsiaalselt olnud positiivne. Sest need inimesed, kes on läinud välismaale tööle, keda ei ole väga palju, eriti kui võrrelda Läti ja Leedu numbritega, lõplikke numbreid me muidugi ei tea, kuna me saame numbreid ainult nende riikide kohta kes neid ise koguvad -- // -- siis Eestis on see umbes 2% tööealisest elanikkonnas, mille mõju tööturule ei ole nii suur, et see saaks olla negatiivne (E1, 1).

KOOD 4.2.3: VÄHENE SOOV MINNA

- Momendil näib, et on suur tung Eestist ära saada, mujal kõvasti teenida, aga usun, et see on mingi aeg kestev nähtus. Elatustaseme tõusmisega (palkade suurenemisega) pole enam vajadust mujale minna. Millal selline tase saavutatakse on ise küsimus (AÄ1, 1).

KOOD 4.2.4: LAHKUMINE TOOB KAASA POSITIIVSED MUUTUSED KONKREETSES VALDKONNAS

- Kuid teisalt, kui rääkida nüüd nagu tohtritest, reegel on see, et Eestis räägitakse, et palk on madal, lähme sinna kus on kõrgem, kodus tekib defitsiit. Kuidas on kõige kergem viis saada oma palganõudmine rahulikuks – siis kui on defitsiit. Ma väidan jälle, et suhteliselt suur tööjõu äravool tingib palgatasemete võrdsustumine väga palju kiiremini kui vastasel juhul toimuks (E2,1).
- Tegelikult ma arvan seda, et turg reguleerib selle ikkagi ära, ühel päeval on vajadus nii suur, et siis midagi juhtub -- // -- Need arstide väiksed palgad ei ole enam väga tõsi. Riigikogu neli keskmist ei ole siin mingi haruldus. Need inimesed, kes teenivad aastas miljon krooni palgatulu arstina on ka Eestis olemas juba kaks aastat. Kui palgad liiguvad üles siis on varsti arstiteaduskonna kandidatuur ka suurem ja nii see käib (E2, 2).
- Samas kui Eestist lahkuvad nende erialade esindajad, kellel on Eestis raske tööd leida, siis see Eesti tööturгу mõjutab vähem, võibolla isegi mõjutab positiivselt (E1, 1).
- positiivsemas plaanis pakub see mingigi alternatiivi noortele, kelle hulgas tööpuudus teadupärast suhteliselt suur (AÄ3, 1).

KATEGOORIA 5: KRIITIKA

ALAMKATEGOORIA 5.1: RIIGI SUHTES

KOOD 5.1.1: RIIK EI OMA ÜLEVAADET

- Eesti riik üritab kokku arvutada palju inimesi lahkub. Ei usu et üritab või suudab protsesse oluliselt mõjutada (AÄ3, 2).
- See (et riikidel ei ole lahkujate arvust ülevaadet, KO) on kõikide riikide probleem, et ei teata kui palju inimesi emigreerub. See on absoluutselt kõikide riikide probleem (E4, 2)
- **K. Kuidas Teile tundub, kas ja mida Eesti riik täna teeb, et omada ülevaadet või mõjutada välismaale tööle minemise protsesse?** Kui midagi üldse tehakse, siis minu jaoks midagi kummalist (AÄ2, 2).
- Kas ta üldse midagi teeb, kindlasti ta midagi teeb. Aga meie riigi statistika ja ülevaade toimivast on üsna kehv, praktiliselt kehv. Kui andmed pärinevad aastatest 2002 või 2003 kui ükskõik mida tahad teada, siis minumeest see ei ole normaalne (JRNL3, 3).
- Aga samas jah, ma arvan, et see ülevaade peaks riigil olema, aga seda on suht raske korraldada, sest vaba inimene, vabal maal, lähen kus tahan ja mind ei saa sundida kuskil registreeruma. Aga jah igasuguste tööturu prognooside jaoks oleks see väga oluline (JRNL1, 4).

KOOD 5.1.2: RIIK EI SAA HAKKAMA

- **K. Aga kas teile tundub, et probleemist hakatakse aru saama juba ?** Ei, meie presidendi kõnet kuulates, ta ütleb, et meditsiini põhiline probleem on selles, et arstidel puudub patriotismitunne. Selle ajuehitusega kaugemale minna ei saa (E5, 2).
- Ma ise olen palju kirjutanud arstide ja meditsiini teemal, mis nagu kurvastab ongi see, et riigi tasandil või ametnike tasandil ei võeta tõsiselt arstide hoiatusi, et head inimesed tõesti lähevad minema (JRNL3, 2).
- Ega see Eesti riik ei tee midagi, osalt on nagu see... seotud sellega, et meie riik on sellisel arengutasemel nagu ta on, ta on üks vaene väike riik. Teisalt on see seotud sellega, et riik, et inimesed, kes riiki kujundavad on valinud sellised poliitikad, ei saagi ju arste kinni hoida kui sa samal ajal vähendad makse, viid raha eelarvest välja ja siis võtad vastu negatiivse tervishoiueelarve haigekassa nõukogus, ei saagi ju siis midagi teha (AR1, 3).
- Kui teistel riikidel on veel võimalus seda probleem lahendada, siis meie riigis ei ole seda võimalik lahendada. Sest meil arstiabi ühiku hind võrreldes nende riikidega, kellega me ennast tahame võrrelda 4- 7 korda odavam, samuti on reaalpalga vahe umbes sama suur. See tähendab, et meie saame oma probleemid lahendada ainult oma riigisiseste jõududega, sest väljastpoolt ei ole meile midagi tulemas, samuti ei suuda me väljastpoolt midagi osta. Ja sellest meie riik ja valitsus ei ole kümne aasta jooksul tahtnud aru saada (E5, 1).
- Meie valitsus ja riik ei oma vastutustunnet, et öelda, et meil on nii palju vahendeid ja nende eest saab nii palju ja rohkemaks ei olegi meil võimalust. Siis tuleb see välja öelda, kui ei ole siis ei saa. Meil lubatakse inimestele rohkem kui võimalik on anda. Võrreldes Taaniga kulutatakse meil tervishoiuga kümme korda vähem, aga aparatuur on meil samal tasemel, hooned on meil samal tasemel, ravimid maksavad sama palju, mille arvelt siis kokku hoitakse? Kui oleme vaesed, siis tuleb öelda, et selles vaeses riigis saabki saada ja rohkem ei saagi. Aga meil ütleb peaminister, et teil ei ole patriotismi tunnet ja rida härrasmehi ja prouasid ütleb, et aga teil on Hypokratese vanne, mida tegelikult keegi lugenud ei ole. Kui

vahendeid arstiabi andmiseks ei ole, siis arstiabi ei saa anda. Aga sellest ei taheta rääkida, aetakse mingit möga (E5, 2).

- Meie riigi vaesus on määrav, et küsimus ongi siin selles, et kas me saame enne rikkaks ja siis hakkame sellega tegelema või tegeleme sellega paralleelselt, või tegeleme sellega koguaeg, et meie ressurss ei läheks kaduma (E3, 4).
- Kui inimesed tahavad ära minna, siis järelikult me oleme koolitanud vale inimest või vale eriala talle andnud, kui tal ei ole rakendust aga riik ei ole ette näinud seda, siis meil ei ole õigust tänapäeva demokraatlikus riigis piirata nende liikumist (E3, 5).
- Kui sa oled noor inimene ja sa endale Eestist tööd või rakendust ei leia siis sa hakkad vaatama välismaa poole. Siin ma süüdistan praegu riiki, meil peaks olema süsteem, mis aitab noored tööle saada, mingi praktikasüsteem või ajutiste töökohtade loomine, siin on nii palju meetodeid, see on tegemata (AR1, 4).
- Küsimus on selles, et inimestele ja süsteemile peab panema sellised tingimused ja perspektiivid, et ta saaks oma tuleviku siduda selle riigiga. Me pidevalt reformime ja mulle tundub, et valesti, valede parameetrite järgi (E5, 3).
- Meil on siin olnud need parempoolsed valitsused koguaeg põhimõtteliselt, see on jätnud oma jälje ka riigi arengule selles osas, et kes peaks tegelema tööturu valdkonnaga. Hästi on meeles, kui oli Marju Lauristin Sotsiaalminister, siis arenes päris hästi ja hakati neid asju lahendama. Peale seda kui ta lahkus tekkisid need probleemid, et on vaja kulusid kokku hoida ja siis arvati, et miks näiteks ära kaotada tööturuametid, et seda ei peaks olema. Mart Laar ütles, et riik ei pea sellega tegelema, ettevõtted peaks sellega tegelema. Et see on nagu hoopis teistsugune lähenemine sellele, mis riigi roll peaks olema. Et riigi roll peaks siiski olema oma elujõu ja järglaskonna ja funktsioneerimise säilimise, et säiliks meie riik ja keel jne, sellega seoses on ka vastavad tegevused, millega peab tegelema, vajalik on et inimestel oleks tööd ja selle peale oleks mõeldud, sest inimesed hoiavad riiki üleval. Küsimus on selles, millal sellega siis tegelema hakata, et siiani on koguaeg öeldud, et enne tegelema tähtsamate asjadega, et tegemist on läbi kriisi asjade lahendamisega, lastakse asi päris hulluks ja küll siis inimesed ise ujuvad välja (E3, 4).
- Kas peaks omama? Vaba inimene, vabal maal, teeb mis tahab. Pigem peaks Eesti riik tegelema väga selgelt oma hariduspoliitikaga, peaks kõigepealt vaatama, mis erialad need on, kuhu esitatakse see riiklik tellimus, kas neid on palju või neid on vähe, võibolla on erialasid, kus me genereerime sel erialal tööpuudust, sest riik muudkui tellib ja tellib (E2, 5).
- Ja ma arvan, et Eesti riik ei suudagi koolitada spetsialiste kõikidele eluvaldkondadele ja me peame leppima et teatud erialade puhul ongi valik koolitada välismaal (JRNL2, 4).

KOOD 5.1.3: ÜHISKONNA ÜLDINE MENTALITEET PROBLEMAATILINE

- Jõuame algusesse tagasi, et miks ei taha siin olla inimesed, üks on see parema elu ootus aga midagi peab ikkagi ühiskonnas olema valesti ka, siin nagu ei julgeta ebaõnnestuda ja ei julgeta juhtida ja uusi asju pakkuda (JRNL4, 6).
- Me Eestis arvame väga hästi endast, et me oleme väga kihvtid ja kõik on uskumatult edukas ja hea aga kui panna need asjad võrdlusesse teiste EL

- riikidega, siis see sugugi nii ei ole. Innovatsiooniraport tõi välja, et Eesti on innovatsiooni seisukohast kõige mahajäänud (AR1, 1).
- Eestis vaadatakse kõike liiga Eestikeskselt (E2, 2).
 - Eks see on jälle keeruline, eks nad ja me siin oleme parasjagu ülbed ka, need kes tulevad ütlevad, et teie lollid siin ei tea midagi ja meie ütlevad, et ah, mis sa nüüd ärplad, me ei võta sind tööle (E2, 5).

ALAMKATEGOORIA 5.2: MINEJATE SUHTES

KOOD 5.2.1: MINEJAID HALVUSTATAKSE

- Arstkonna sees on teatud osa ka selliseid, kes lahendavad inimese kaudu oma isiklikke elu eesmärke ja probleeme. Vanasti oli arst inimeste jaoks, nüüd on see asi kardinaalselt tagurpidi, inimene on arsti jaoks see objekt, kelle pealt ta tulu (E5, 3).
- Mind ajab vihale see, et inimesed, kes töötavad välismaal Eesti heaks kiruvad Eesti riiki ja inimesed, kes siit on ära läinud kiruvad oma kodumaad, et see pole midagi nende heaks teinud. Nad on siin hariduse saanud ja kasvanud ja siis halvustatakse oma isamaad, see ajab mind raskelt närvi (AR1, 5).

KATEGOORIA 6: LAHENDUS

ALAMKATEGOORIA 6.1: PROAKTIIVSED LAHENDUSED

KOOD 6.1.1: TÕSTA AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJATE PALKA

- Mõnes sektoris, ma ei arva, et see tervikuna oleks probleem, aga arstid kindlasti, siin peaks riik mõtlema korralikule palgatõusule, eriti mõne meditsiinitöötaja liigi puhul, residentide ja õdede palgad on väga armetud. Ja ka õpetajate puhul, et tekiks nagu motivatsioon siin töötada. Sest praegu on olukord ikka armetu, arstide puhul on neid, kes lõpetavad TÜ ja otse suunduvad välismaale (JRNL2, 4).
- Nii see toimub igal pool, tulebki rahakott võtta ja maksta topelt, kui on vaja arsti perifeeriasse. Teha inimesega väga suure raha eest aastaks leping ja siis ta tuleb ja on ja teenib väga head raha ja läheb uuesti minema, Soomes ja Rootsis on just nii. Neid inimesi, kes lähevad eluks ajaks niiöelda majakavahiks on järjest vähem (E2, 3).
- Ja loomulikult, kui me vaatame arste siis, residentide palkade tõstmine on elementaarne eks, tegu on ikkagi inimestega, kes on aastaid koolis käinud, kes on selles eas, et luua perekonda ja kodu ja kellele pakutakse naeruväärseid töötingimusi ja absurdseid palku (AR1, 4).

KOOD 6.1.2: TÕSTA TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJATE PALKA

- Aga mida teha saab, palku tuleb tõsta, enne kui palku ei tõsteta ei juhtu siin midagi. (JRNL1, 4).
- Loomulikult iga riik peab hoolitsema selle, eest et tal oleks tööjõudu ja see avaldab ka palkadele mõju, kui ei ole praeguse palgaga võimalik leida töötajaid siis tuleb palku tõsta (E3, 2).
- Tihti öeldakse ka seda, et kui oleks võimalik Eestis muule maailmale lähedasemat palka saada, siis keegi ei lähekski. Selles mõttes on see nagu ajutine äraminek (E3, 3).

- **K. Kes läheb kõige enam?** Teenindussfäär, bussijuhid, kõikvõimalikud transporditeenused ja hotellinduses ja restoranides töötavad inimesed ja sealt tuleb ka välja põhjus, sest need mõlemad erialad on Eestis väga alamakstud. Ja siis hotellide juhtkond avastab äkki, et inimesi ei ole, hakaku palku maksma siis oleks inimesi ka (JRNL1, 1).

KOOD 6.1.3: ARENDADA ÜLDISELT RIIKI

- Seda on raske öelda, mida nüüd riik tegema peaks, riik peab üldiselt hoolitsema selle eest, et inimestel oleks siin hea olla (AR3, 2).
- Jah... saaks ja peaks, aga kust nüüd nagu alustada... no luua mingid tingimused, ma ei tea. Ma ei ole kunagi seda endale selgeks teinud... põhiline on see, et inimestele tuleb anda võimalus ennast näidata, julgustada neid, et nad julgeks olla liidrid ja võtta endale ülesandeid, sest tegelikult on siin ju huvitav elada. Ma ei tea, luua soodsat ettevõtluskeskkonda, soodustada seda, et meil koolis kasvatatakse liidrit, et inimeste eripära ja oskusi premeeritakse ühiskonnas, see on ikka ettevõtlusega seotud -- // -- Ega meie riik ei ole tegelikult üldse mitte vähe teinud (JRNL4, 2).
- Arvan et vähemalt eraettevõtluse soodustamine aitab äriinimesi tagasi peibutada, muudes sfäärides (e.g. teadus) vist sõltub ka riigi rahastamisest ning valikutest/prioriteetidest. Mõne rahva jaoks võibolla on oluline et saaks oma kogemust rakendada mingis pool-akadeemilises sektoris (a'la think-tangid ja muu), selle populariseerimiseks võibolla võtta neid rohkem kuulda riigi tasandil (AÄ3, 3).

ALAMKATEGOORIA 6.2: REAKTIIVSED LAHENDUSED

KOOD 6.2.1: TUUA INIMESED TAGASI

- Aga riik ei peaks tegutsema selles suunas, et inimesi kinni hoida. Kas siis tagasi tuua või mõelda välja mingeid skeeme kuidas inimene saaks hüvitada riigile need investeeringud (E4, 5).
- Oluline oleks inimesi kutsuda ja teiseks tuleb neil aidata ennast siia sisse seada, kadunud võrgustikust hoolimata aidata neil sulanduda, aidata tööd otsida või leida rakendust, milles inimene leiaks oma kvalifikatsioonile väärilist rakendust. Paljude jaoks ei ole see palk nii oluline, et sa oled siin kodus ja sul on siin vanemad ja mõned lapsepõlvesõbrad ja sa saad osta piima eesti keeles (AR1, 4).
- Aga minu meelest Eestis ei ole veel väga palju teadvustatud seda, et on selliseid lihtsaid võimalusi kuidas inimesi tagasi tuua, tõesti säilitada nende töökohti natuke kauem või hoida alles nende kontaktid ja siis kutsuda neid hiljem mingitele avanevatele positsioonidele. Et noh nüüd hakatakse seda teadvustama aga. (E4, 2).
- Ma tean paljusid inimesi, kes tuleks hea meelega tagasi, aga siin on küsimus kas ühiskond on valmis neid vastu võtma ja kiiresti tagasi integreerima, sest see tagasiintegreerimine on valus teema kõikide jaoks kes liiguvad (E4, 5).
- Ajude äravoolu terminit kasutades, võiks minu arvates üks Eesti tagasitõmbenumber olla kõik, mis puutub lastekasvatuse- toetused, lasteaiad, koolisüsteem. Olen ise mitme Eestist mujale läinud inimese suust kuulnud, et lapsi tahetaks kasvatada ikkagi kodumaal. Naljaga pooleks võik soovitada, et tuleb luua maailma

parim koolisüsteem ja parimas tööeas ja välismaal lisakoolitust saanud inimesed tulevad tagasi! (AÄ2, 3).

ALAMKATEGOORIA 6.3: EI PAKUTA LAHENDUST

KOOD 6.3.1: OLUKORD LAHENEV ISEENESEST

- Ma arvan, et pigem see peab ikka ise ennast tasakaalustama. Inimesed ju ikkagi armastavad oma kodumaad ja hoolivad Eestist. Need inimesed küll keda mina tunnen (JRNL4, 5).
- Praegu on asjad nagu balansist väljas, eks see tööjõu liikumine ja need asjad ka kõik muutuvad kui olukord harmoniseerub (E3, 5).
- Aga meil lihtsalt ei ole võimalik nendega (suurriikidega, KO) võistelda, me peame ootama, kuni Eesti areneb nii kaugele, et meil on võimalik jõuda sinna kuhu nemad on jõudnud 50 – 60 aastaga. Meil peab olema siht, et üks 30 aastaga, oleme me nii kaugel, et siis me saame tõmmata paremini spetsialiste siia (AR3, 3).
- Ma arvan, et mingit nisukest asja, et me mõtleme välja järjekordse pilvekujulise asja, kuhu kirjutame „Welcome to Estonia” ei ole olemas, pigem loeb kui edukad me oleme, riigi üldine areng selle tase EL sees, sinne elatustase. See on ikkagi see, mis loeb, mis võib siia tagasi tuua (E2, 6).
- Pigem hakkavad inimesed siis tagasi tulema, kui kodumaal palgad tõusevad ja elujärg paraneb, just nimelt siis kui elujärg oli kodumaal parem kui uues riigis kus nad elavad (E1, 5).
- Siiski tuleb vist nõustuda, et sageli on palganumber küllaltki määrama tähtsusega, seda eelkõige tööliste puhul. Aga nemad tulevad tagasi- niipea kui leidub vähegi vastuvõetav ning eelkõige stabiilset sissetulekut pakkuv töö (AÄ2, 3).

KATEGOORIA 7: SEISUKOHAD MEEDIA SUHTES

ALAMKATEGOORIA 7.1: ÜLDINE HINNANG MEEDIALE

KOOD 7.1.1: HEA / PARANENUD

- **K. Kuidas te hindate tänast Eesti trükimeediat üldiselt?** Viiepalli skaalas kõva neli. Mõni aeg tagasi oli see mure, et kuna ajakirjanduses on töö hästi kiire ja eeldatakse, et lood saavad valmis nagu konveieril ja kui ajakirjanik on noor siis ta ei valda teemat, kuna ta liigub edasi järgmisele teemale homme. Aga see on nagu rohkem paranenud juba, toimetustes on ikkagi inimesed, kes tegelevad konkreetse teemaga (JRNL1, 2).
- Mulle meeldib see, et viimasel ajal on hakatud natuke rohkem kajastama sotsiaalseid teemasid Eesti meedias, et võttis see aega, mis võttis, aga viimaks ometi (E4, 4).
- Minumeelest meil on ajakirjandus täitsa kõval tasemel, kui võrrelda Ameerikaga, siis seal on see asi nii kallutatud, nad on väga vasakpoolsed ja demokraatliku partei häälekandjad, sa võid näha kommentaatoreid ja ajakirjanikke, kes olid kaks nädalat tagasi Clintoni kampaania juht ja nüüd on sõltumatu kommentaator, minumeelest meil ei käi sellist jubedat asja. Meil on nagu korralikud lehed, mina olen alati arvanud niimoodi (JRNL4, 4).

- Ma ütleks nii, et olukord on kõvasti paranenud -- // -- kui meedias kajastatakse mingeid teemasid, siis nende teemadega kokkupuutuvatel inimestel on võimalik meediat heas mõttes mõjutada, et see info on objektiivne (E1, 2).
- Kuna see asi on läinud nii palju positiivsemaks, siis võibolla ma olen liiga positiivne meedia suhtes, aga ma olen näinud, et see on läinud nii palju paremaks, et seetõttu ma täna pigem kiidaks (E1, 3).
- Mul on hea meel, et EPL on muutunud ja see on muutunud tunduvat vähem kallutatuks kui näiteks Postimees. Seal ilmub palju korralikke analüüse ja tõlgitakse huvitavaid kolumneid või arvamuskolonneid Le Monde`st jne (AR1, 3).

KOOD 7.1.2 HALB / HALVENENUD

- kaldub skandaalidega liialdama ning lahmima, vähe uurivat ajakirjandust peale Luubi lõpetamist (disclaimer: ei väida et olen viimaste arengutega täiesti kursis) (AÄ3, 2).
- Aga ma arvan, et nad nagu iga riigi ajakirjandus on suhteliselt sellised, kas just konflikti ostivad aga mingeid selliseid emotsioone tekitavaid teemasid otsivad ja neid kajastavad, et lugejaskonda võita (E4, 4).
- Keeruline küsimus. Palju vahtu, palju pisiasjade ületähtsustamist ja suureks puhumist. Aga ma ei taha väita, et see ainult Eestis nii on, see on Läänest üle võetud mall. Kompetentseks hinnanguks olen tänase meediaga liiga vähe kursis (AÄ1, 2).
- Tase võiks muidugi parem olla, ma olen suhteliselt kriitiline ja ka enesekriitiline (JRNL2, 3).
- Võibolla viimase kümne aasta jooksul ametkonniti on asi muutunud kantseliitlikumaks, bürokraatlikumaks natuke võibolla on ajalehed sellega kaasa läinud (JRNL3, 1).
- Ma arvan, et sellega ei saa rahul olla, mida Eesti trükimeedia pakub -- // -- aga teades, kuidas sündmusi tekitatakse ja kui lihtsalt ajalehed on manipuleeritavad ja kui laisad nad on... (AR1, 3).
- Ma arvan, et Eesti meedia üldse kajastab sündmusi kuidagi hektiliselt, ta on kuidagi lihtsalt manipuleeritav ja.. ja, toimuvad sellised lained, et hetkel on üks asi huviorbiidil ja siis on teine. Ja viimane või eelviimane asi unustatakse ära lihtsalt (AR1, 3).
- Noh nagu ikka, mida halvem, seda paremini müüb ja paraku, ükskõik kuidas meedia ennast nimetab, tegemist on puhtalt kommertsiaalse üritusega ja äriühingu ainus eesmärk on kasum, muid eesmärke ei ole muud on kõik vahendid (E2, 3).
- Aga ma pean ütlema küll, et kui ma võtan need lehed kätte, siis on üsna raske sealt seda asjalikku infot kätte saada, sul peab olema väga palju aega, et eraldada olulist ebaolulisest. See on küll jah... üldjuhul ma oma ajahädast kuulan rohkem uudiseid ja ma pean ütlema, et ma ei ole Eesti uudistega ka rahul, sest seal on kõike muud aga analüüsi, mida ma ootan ei ole, sest mul ei ole aega iga päev ise otsida neid analüüsivaid artikleid (AR2, 2).
- Tundub, et kuidagi konkurents on väga suur ja proovitakse inimeste tähelepanu püüda eelkõige tõstatades konflikte (AR3, 4).

- Meedia peaks lahkumise osas seletama kogu protsessi lahti, sellest ei piisa kui öelda, et minnakse sellepärast, et palk on seal parem, tuleb seletada põhjused korralikult lahti. Aju maht on nendel kirjutajatel lihtsalt väike, nad ei süvene asjasse (E5, 3).
- Siin on ka meedia roll minumeestest, kujutatakse ette, et on ainult üks valgekraede riik kokku panna, riik mis koosneb manageridest, copywriteritest ja DJ-dest, see kõik haibitakse üles, püütakse õhk vibreerima panna ja siis see vibratsioon võimalikult kallilt maha müüa. Siia maani on see loll leitud, kes selle ära ostab, aga see ei saa kaua kesta. Millegi reaalse tootmine loob lisaväärtust. See, et sa raadios suudad hapukurgi häälega lõhnaõli müüa see ei too lisaväärtust (E2, 5).

ALAMKATEGOORIA 7.2: TÖÖJÕU JA ÕPPURITE LIIKUMISE KAJASTUS

KOOD 7.2.1: ÜHEKÜLGNE- JA / VÕI KALLUTATUD / ANALÜÜSID PUUDU

- Küsimus on selles, kuidas sellest kirjutatakse, tavaliselt ei süüvita just sellesse tööturu küsimustesse, kirjutatakse lihtsalt, et inimene elab kuskil välismaal, kuidas seal on, missugune auto ja maja tal on, aga see ei ole selline probleem artikkel. Veel vähem me kohtame selliseid artikleid, kus oleks see probleem tervikuna käsitletud, kus siis oleks see üks töötaja, kes elab välismaal aga samal ajal oleks need vaidlused EL-s, kuidas seda tööjõuturgu avada või piirata, üleminekuperioodid ja need teemad, seda kohtab nagu üliharva (JRNL2, 3).
- aga igalt poolt (meediast, KO) jääb puudu see, mida saab üksikisiku või firma tasandil teha, et neid inimesi kinni hoida või tagasi tuua. Räägitakse, et minnakse ja kõik lähevad ära, aga ei räägita sellest, mis on need väikesed nipid, millega inimesi saab kinni hoida (E4, 5).
- Meedia juhib sellele tähelepanu tendentslikult, kirjutab näiteks niimoodi, et arstide palgatõusuga väheneb arstiabi kättesaadavus, et kui arstid tahavad palka juurde, siis selle arvelt kannatavad inimesed. Meedia selle suhtes on alaharitud, vähese huviga ja tahab välja kirjutada ainult selliseid *actioneid*, nad ei taha lahata tõelisi põhjuseid. Ei ole ühtegi artiklit, mis tegeleks sellega, mis tuleks teha ja mis on selle reaalsed põhjused (E5, 1).
- Ühekülgsest, ei saadagi aru, räägitakse ära, et minnakse Soome, kus on kõik nii hea, head töötingimused, sõbralikud inimesed ja kõik on okei. Ja siis seal lõppeb ära see jutustus, see analüüs absoluutselt puudub, et kui Soomes on kõik nii hea, siis miks seal need 1000 arsti puudu on. Ja kirjutatakse arstide lahkumisest Eestist kui mingist erakordselt erandlikust nähtusest. Tegelikult Eesti arst on konkurentsivõimeline ja kvaliteetne, sest neid Ida-Euroopa riike, kust arste võetakse mujale ei ole nii palju (E2, 4).
- Ma arvan, et see (tööjõu liikumise) kajastus ei ole nii objektiivne kui ta võiks olla, just selle pärast, et puuduvad need andmed. Kui ei ole andmestikku või analüüsi kui palju inimesi välja läheb siis on väga hea kirjutada artikleid, mis ei põhine faktidel ja ei sa öelda, et need on siis valed. See teema kindlasti on seotud EL-iga liitumisega, kus teda ei kajastatud kuigi objektiivselt, sest see oli üks neist hirmudest, mis oli liitumisega seotud, et kogu Eesti töötajaskond läheb välismaale tööle. Ja võibolla ka hirm, mis oli teistel riikidel ja sama kajastus ka meie meedias. Sellest väga palju minumeestest ei räägita (E4, 4).

- Kuigi jah osasid lugusid lugedes, mul jääb sageli mulje, et nad on kirjutatud mingi grupi seisukoha kaitseks, näiteks Tööandjate Keskliidu seisukoha kaitseks ja see ei ole nagu päris õige. (JRNL1, 2).
- Väga vähe on Eesti trükimeedial alalisi korrespondente, võrreldes 90-ndate algusega on olukord selles osas halvenenud, siis olid kõikidel lehtedel mitu väliskorrespondenti. Paratamatult puudutab see ka seda tööjõu liikumise teemat, sest selleks, et kirjutada sellest, kuidas eestlased kuskil riigis elavad ja töötavad oleks soovitatav seal kohapeal olla. Eks meil võetakse aegajalt komandeeringuid näiteks Iirimaa või Soome. Neid uudiseid ei saa agentuuri kaudu, sellest kuidas eestlased töötavad Iirimaal, eriti nendest probleemidest. Sellist süstemaatilist ülevaadet ei ole (JRNL2, 3).
- Kui ma viimast korda lugesin Tegijast ühte Iirimaa lugu, siis mulle jäi kõlama sealt selline mõte, et „ära ole nõme”, et niigi on neid seal juba palju ja milleks sinna ronida, see on nagu solvav lugeja jaoks ma arvan, kui ma ise oleks näiteks selle peale parasjagu mõelnud. Neil on halvustamist tiba rohkem ja nad peavad seda valdavalt ka lumpeni probleemiks ja need mõningad võimendamised on ka minumeest sealt tulnud, sealt sai minu meelest alguse see ehitajate värk ja ka arste on nad teravamalt kajastanud. Sealt tuleb jah sellist halvustamist rohkem minu meelest (JRNL1, 3) Postimehe kohta.

KOOD 7.2.2: OBJEKTIIVNE / KVALITEET PARANENUD

- Ma arvan, et praegu kajastatakse seda teemat objektiivsemalt kui enne laienemist. Ma arvan, et siis oli ta emotsionaalsem teema (E4, 5).
- Ei noh ma arvan, et siin hinnanguid nagu ei antagi eriti, et rohkem on nagu ikkagi see informatsioon, ega ajakirjanik nagu välja ei mõtle, rohkem kajastab neid asju, mis on juhtunud, aga muidugi sõltub ka sellest kus see artikkel on kirjutatud, näiteks Äripäevas, kus mingid Euroopa asjatundjad või maksuspetsialistid võtavad sõna (E3, 3).
- Ütleme, et kurbi ja rõõmsaid lugusid on umbes pooleks, on kirjutatud miljoneid teenivatest Euroametnikest ja nendest, kes on läinud Iirimaa ja neil läheb seal hästi aga teine pool on ka täiesti olemas (JRNL1, 2).
- ... kui inimene tuleb tagasi ja hakkab siin saama kordi väiksemat palka siis seda fakti ei saa ju muuta, meedia kajastab seda nii nagu see on (JRNL1, 4).
- **K. Aga kui me nüüd tuleme konkreetset ajude äravoolu ja tööjõu liikumise kajastamise juurde, siis mis su hinnang selles osas meediakajastusele on?** Küllaltki neutraalne on, ma ei ole näinud sellist negatiivset rünnakut selles suhtes. Samas midagi väga positiivset ka ei tea (AR3, 4).
- aga kui meediale neid positiivseid näiteid ka tuua, siis meedia on varmast valmis ka sellest kirjutama (E1, 2).
- Ma arvaks, et ma olen saanud täiesti asjakohase teabe sellest kas minna ja kust selle kohta infot saada, ma usun, et kui olla näiteks aasta aega lugenud, siis see pilt peaks olema rohkem koos. (JRNL1, 3) (EPL kohta).
- Kui Postimees ja EPL kirjutavad sellest, millega peaks tööd otsiv inimene arvestama, siis Äripäevas on siiski juba vaikselt hakanud ilmuma ka lood tööjõupuudusest ja tööandja vajadustest. Selles mõttes ma arvan, et Äripäev just nimelt vaatab seda tööandja poolt (E1, 3).

KOOD 7.2.3: PEAMISELT EDULOOD / POSITIIVNE KAJASTUS

- Ikka peamiselt edust, sest õnnetud lood, neid on küll aga suhteliselt harva, sest inimestele ei meeldi neid lugeda, sest inimesed on ära hellitatud meediapoolt lugudest sellest kuidas eestlastel läheb alati hästi (JRNL2, 3).
- Üksikisiku tasandil vaadeldaks välismaale tööle minekut tavaliselt kui mingit edasijõudmist ja positiivset sammu elus ja töös (AÄ2, 2).
- Senini ei ole ma märganud üldist murelikkust, pigem mõni lähtuvalt isiklikest kogemustest tõstatab probleemi (AÄ2, 3).
- Arstidest kirjutatakse rohkem nii, et kõik on tohutult hea ja super (E2,4).

KOOD 7.2.4: PEAMISELT KURVAD LOOD / NEGATIIVNE KAJASTUS

- Negatiivset suhtumist ja murelikke artikleid kirjutatakse tavaliselt mingite teatud erialade esindajate massilisest lahkumisest (AÄ2, 2).
- Noh eks, meie trükimeedia kajastab igasuguseid teemasid ja tihtipeale, kui on tegemist keerulisema valdkonnaga, siis on arvamuste ja faktivigu, et asjad ei ole lahtiseletatud. Küll aga intervjuud väljendavad tööjõuliikumise puhul neid kogemusi, mis inimene on saanud, tihti tuuakse välja just negatiivseid asju, positiivsemad pooled tihtipeale jäävad valgustamata, sest see sensatsiooni külg on nagu olulisem -- // -- Samas muidugi see probleemide väljatoomine on ka hea, et teised näevad, et asjal on mitu külge (E3, 3).
- et keegi läheb kalkuneid kitkuma, mida sa kirjutad sellest, korra kirjutad, et väga paha oli. Nendest asjadest kirjutataksegi sellest vaatenurgast, et oli paha ja kurb (E2,4).
- Et kui mõned aastad tagasi need konkreetsete juhtumiste kirjetused ajalehtedes või ka raadiosse jõudsid, siis pigem ainult kirjeldati neid negatiivseid juhtumisi (E1, 2).
- Mis on nagu hirmud, sest need ikka aegajalt löövad lehest läbi, et meilt lähevad ära noored ja edukad ja siis vanad elukogenud ja väljaõppinud, aga kes siis asemele tulevad? Et vot see on see hirm, et tulevad mustad ja türklased ja meil on niigi suur tööpuudus, et võtavad needki töökohad ära, et seda hirmu ma arvan tavalugeja tunneb (JRNL3, 2).

ALAMKATEGOORIA 7.3: KUIDAS PEAKS MEEDIA TÖÖJÕU LIIKUMIST KAJASTAMA

KOOD 7.3.1: JUHTIMA TÄHELEPANU OHTUDELE

- Oluline on see, et lugejaskond mõistaks mis põhjustel inimesed lahkuvad ning mil määral ning kas ja millist ohtu kujutab endast nn ajude äravool (AÄ2, 2).
- Aga kui nüüd mõelda, et mis seal oleks teisiti, võibolla siis peabki inimestele seda poolt rõhutama, mida tegelikult on juba päris, kui ma mõtlen üksik artiklitele, siis tegelikult seda on juba päris palju ja tihti, et mõelge ja mõelge läbi ja ärge tehke jne, selliseid hoiatusi ja ettevaatlikkusele kutsumisi (E1, 3).
- Kerge vaevaga kuskil suurt raha kokku ei kühvelda, välismaal töötamine pole mingi meelakkumine. Mingit pudrumägede illusiooni ei tasu levitada (AÄ1, 3).

KOOD 7.3.2: TOOMA VÄLJA NII POSITIIVSEID KUI NEGATIIVSEID KOGEMUSI

- Meedia peaks avaldama erinevaid kogemusi, nii positiivset poolt kui ka riske. Realistlikult. (AÄ3, 3).

- Objektiivselt. Vähem emotsioone, enam fakte (AÄ2, 3).
- Võimalikult selliseid erinevaid kogemusi kajastav, nagu praegu ka on näiteks selle lirimaa teemaga, et mis nad seal tegid ja mis nad seal nägid.. eee... võibolla jah võimalikult, rohkem isegi selliseid inimeste lugusid pajatav, sest see annab kõige parema ülevaate sellest, mis toimub seal välismaal (E4, 4).
- Peaks objektiivne olema, et nad ei räägi, et see on halb või hea, vaid nad lihtsalt avavad tausta, et inimesed saaks ise otsustada (AR3, 5).

KOOD 7.3.3: ANDMA PRAKTILIST INFOT JA NÕU

- Inimestel on infot vaja, kuhu ja mis tingimustel on võimalik minna, näiteks kes otsib hooajatöölisi. Erinevate erialade inimestel oma erialadesisesed infoallikad, palju toimub ju interneti vahendusel. Emotsionaalselt üle pingutada pole ka mõtet, ega sellega kedagi tagaasi küll ei hoia (AÄ1, 3).
- Võibolla oleks mõttekas veidi erinevaid maid ja nende kombeid tutvustada ja töötingimusi, samuti Eestist minejale eriti võõraid ja erinevaid tavasid. Siis on lihtsam ette kujutada, mis võõrsil ees ootab. Inimesed ja nende ootused on ju erinevad (AÄ1, 3).
- Minu arvates võiks rohkem võibolla infot olla, nad võiks just nende võimaluste kohta anda võibolla rohkem informatsiooni ja teiseks lihtsalt küsida inimeste käest, et kuidas nad seal elanud on, et nendel inimestel, kes loevad oleks selge pilt. Sest tihti, arvatakse, et mujal on palju parem kui siin Eestis, kui nad tegelikult seal on ära olnud, mõned isikud, mitmed aastad, siis nad saavad aru, et ega tegelikult see nii erinev ei ole (AR3, 5).

ALAMKATEGOORIA 7.4: MILLINE ON MEEDIA ROLL LAHKUMISE JUURES

KOOD 7.4.1: MEEDIA ÕHUTAB MINEMA

- Tõenäoliselt küll jah, seda me näeme omast kogemustest ka, et alati kui on ilmunud jälle mõni artikkel, eriti kui see on edulugu, siis tuleb meie jaoks alati rohkem infopäringuid ja huvilisi (E1, 2).
- Aa see on nagu, et kas enesetappudest peaks kirjutama, et äkki siis teised saavad mõtte. Tegelikult selles peitub tõsine küsimus, kui Aet tegi selle eksperimendi, siis ta sai tegelikult küll kirju inimestelt, et oi kui tore ja oi kui huvitav, peaaegu, et kas te annaksite selle lehe nime, kust ma saaks ka töökuulutusi vaadata ja et teie lugu andis mulle väga palju julgustus juurde jne. See tekitabki küsimusi, et äkki me panemegi inimesed siit ära voolama ja teisest küljest saadame nad nagu hädaohtu, selles mõttes, et tegelikult seal ei ole üldsegi nii lihtne toime tulla (JRNL4, 4).

KOOD 7.4.2: MEEDIA EI MÕJUTA MINEMISOTSUST

- võib väita, et me õhutame inimesi minema aga see ei ole nii, vaba maa ja vabad inimesed, ise teavad kas lähevad, meie roll ongi kirjutada, kes on läinud, kuidas tal seal läheb ja kas ta kavatseb tagasi tulla (JRNL1, 2).
- Kindlasti on meedial siin roll, aga sellega on niimoodi, et ühest loost saavad inimesed väga erineva tõuke, et 50% arvab, et oo, väga hea mõte, ma hakkan ka uurima ja 50% saab lihtsalt kinnitust oma mõttele, et mitte iialgi, selles mõttes ei saa öelda, et me õhutaks nagu ühte seisukohta või midagi sellist. Iga lugu

süvendab seda, mida inimene nagoonii teab ja tunneb. Ma arvan, et siin on nii palju kirjutatud igasugustest ohtudest jne. (JRNL1, 3).

Lisa 11. Ajude äravoolu esindajate intervjuudest tuleneva narratiivi cross-case maatriks

põhi-kategooria	alam-kategooria	koodid	AÄ1	AÄ2	AÄ3
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS LÄHEVAD AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	kogemuste / oskuste omandamine	osa kindlasti erialast kogemust omandama, ennast edasi arendama // Ma ei tulnud välismaale tööle, vaid keelt õppima ja veidi Saksa meditsiiniga tutvuma. Esialgselt oli plaan siin ainult üks aasta olla (ülikoolist võtsin aastaks akadeemilise).		ajendiks oli peamiselt enese arendamine kuna Eestis tuleb äsjase ülikooli lõpetanuna lagi liiga ruttu kätte (pole kelleltki professionaalses plaanis õppida ning tuleb ise taas jalgratast leiutama hakata). Palk mängis teatavat, kuid siiski teisejärgulist rolli // Vähemusel on sooviks teadmiste edendamine ning karjäär, nende puhul on samas vähem tõenäoline et nad lühikeses perspektiivis Eesti tagasi pöörduvad
		perekondlikud / isiklikud põhjused	Siis tutvusin oma tulevase kaasaga... // sest ma mitte ei tulnud siia saksasse eesmärgiga tööd leida ja kõva raha teenida. Abiellusin sakslasega ja me kaalusime ka üpris tõsiselt võimalust Eestisse elama asuda, ja seda aastal 1994. Põdesin seda siia tulemist üpris kõvasti, ja pole siiani veel päris maha matnud mõtet, kunagi Eestisse tagasi tulla. Aga lapsed seovad, ja meie kodu on praegu ikkagi siin...Kohati märkan, et hakkan ise ka sakslase moodi mõtlema	Perekondlikud sidemed. Elukaaslane oli läinud Soome tööle juba aasta varem, läksin hiljem järele	
	MIKS LÄHEVAD TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	tasu	K. Mis Te arvate, miks inimesed lähevad välismaale tööle? Enamasti kiirelt ja kergelt raha teenima...	Vanematel on ehk esikohal majanduslikud kaalutlused	

		tasu ja töö ning elamistingimused			arvan et enamuse sooviks on ajutine rahateenimise võimalus kombinatsioonis võimalusega elada võõras riigis.
		kogemuste / oskuste omandamine		Noortel soov saada uusi kogemusi, õppida keeli, reisida	
TAGASITULEKU PÕHJUS	MIKS TULEVAD INIMESED TAGASI ?	head tingimused Eestis			Millepärast tagasi tulla - parem elukvaliteet, arvamus et Eestis on suhteliselt vähem takistusi karjääriredelil edasi liikumiseks, soov uusi kogemusi ning oskusi rakendada näiteks eraettevõtjana (aga ka muudes sektorites)
		perekondlikud / isiklikud põhjused			ning mõnikord ehk ka soft factors nagu perekond, Riho Sibula kontserdid, ning verivorst
PROBLEEMSUSE ASTE	KAS AJUDE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem	See, et minnakse väljapoole Eestit tööle, on väga tavaline, selle üle keegi eriti ei imesta. Sageli tuleb teemaks see, et teatud elualadel (näiteks meditsiin) on liiga palju häid tegijaid lahkunud, millest tulenevalt võib tekkida mingi tagasilöökk või tagasimine.	K. Kas ajude äravool on teie meelest tänases Eestis lahendamist vajav probleem? Arvan, et probleem kui selline on täiesti olemas ning varem või hiljem tuleb hakata sellesse tõsisemalt suhtuma // - Riik kaotab enim kõrgharidusega spetsialistide lahkumisel, erialati on kindlasti suurim kaotus aladel, kus teenimisvõimalused Eestis on võrreldes naabermaadega kordi väiksemad ning töötingimused kehvemad.	K. Kuidas Teile tundub, kas Eesti riigi jaoks on mingi vahe selles, milliste erialade esindajad välismaale tööle lähevad? Jah, kui Eestis ei ole pinda teaduspõhiste ekspertidele ei olevikus ega ka mingit perspektiivi tulevikuks, hakkab see riigile hävitavalt mõjuma juba lähitulevikus
	KAS TÖÖKÄTE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	probleem ei ole suur		K. Millist mõju avaldab Teie meelest tööjõu vaba liikumise nõudmine Eestile? Ei midagi märkimisväärset	

PROGNOOS	TULEVIK ON HELGE	lahkujad tulevad tagasi	Kui suur osa intelligentsi lahkub, on see kurb. Kuigi olulisem on minu arvates kui kauaks ära minnakse. Pole midagi ette heita neile, kes 2-3-5 aasta pärast tagasi tulevad ja uusi ideid kaasa toovad. Mulle tundub, et need on enamuses		Lühiajalised pinged seoses tööjõupuudusega kaalub üles pikaajaline positiivne mõju. Kõigil avaneb rohkem võimalusi omandada rahvusvahelist kogemust ja avardada maailmapilti, mis pikas perspektiivis lisab Eesti inimkapitalile väärtust ning kasvatab rahvuslikku rikkust
		väheneb soov minna	Momendil näib, et on suur tung Eestist ära saada, mujal kõvasti teenida, aga usun, et see on mingi aeg kestev nähtus. Elatustaseme tõusmisega (palkade suurenemisega) pole enam vajadust mujale minna. Millal selline tase saavutatakse on ise küsimus		
		lahkumine toob kaasa positiivsed muutused konkreetses valdkonnas			positiivsemas plaanis pakub see mingigi alternatiivi noortele, kelle hulgas tööpuudus teadupärast suhteliselt suur.
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei oma ülevaadet		K. Kuidas Teile tundub, kas ja mida Eesti riik täna teeb, et omada ülevaadet või mõjutada välismaale tööle minemise protsesse? Kui midagi üldse tehakse, siis minu jaoks midagi kummalist	Eesti riik üritab kokku arvutada palju inimesi lahkub. Ei usu et üritab või suudab protsesse oluliselt mõjutada
LAHENDUS	PROAKTIIVSED LAHENDUSED	arendada üldiselt riiki			Arvan et vähemalt eraettevõtluse soodustamine aitab äriinimesi tagasi peibutada, muudes sfäärides (e.g. teadus) vist sõltub ka riigi rahastamisest ja valikutest/prioriteetidest. Mõne jaoks ehk on oluline, et saaks oma kogemust rakendada mingis pool-akadeemilises sektoris (a'la think-tangid), selle arendamiseks võibolla võtta neid rohkem kuulda riigi tasandil

	REAKTIIVSED LAHENDUSED	tuua inimesed tagasi		Ajude äravoolu terminit kasutades, võiks minu arvates üks Eesti tagasitõmbenumber olla kõik, mis puutub lastekasvatusse- toetused, lasteaiad, koolisüsteem. Olen ise mitme Eestist mujale läinud inimese suust kuulnud, et lapsi tahetaks kasvatada ikkagi kodumaal. Naljaga pooleks võib soovitada, et tuleb luua maailma parim koolisüsteem ja parimas tööeas ja välismaal lisakoolitust saanud inimesed tulevad tagasi	
SEISUKOHAD MEEDIA SUHTES	EI PAKUTA LAHENDUST	olukord laheneb iseenesest		Siiski tuleb vist nõustuda, et sageli on palganumber küllaltki määrava tähtsusega, seda eelkõige tööliste puhul. Aga nemad tulevad tagasi- niipea kui leidub vähegi vastuvõetav ning eelkõige stabiilset sissetulekut pakkuv töö.	
	ÜLDINE HINNANG MEEDIALE		Keeruline küsimus. Palju vahtu, palju pisiasjade ületähtsustamist ja suureks puhumist. Aga ma ei taha väita, et see ainult Eestis nii on, see on Läänest üle võetud mall. Kompetentseks hinnanguks olen tänase meediaga liiga vähe kursis		kaldub skandaalidega liialdama ning lahmima, vähe uurivat ajakirjandust peale Luubi lõpetamist (disclaimer: ei väida et olen viimaste arengutega täiesti kursis)
	TÖÖJÕU JA ÕPPURITE LIIKUMISE KAJASTUS	edulood / positiivne kajastus		Üksikisiku tasandil vaadeldaks välismaale tööle minekut tavaliselt kui mingit edasijõudmist ja positiivset sammu elus ja töös // Senini ei ole ma märganud üldist murelikkust	
	KUIDAS PEAKS MEEDIA	juhtima tähelepanu	Kerge vaevaga kuskil suurt raha kokku ei kühvelda, välismaal	Oluline on see, et lugejaskond mõistaks mis põhjustel	

	TÖÖJÕU LIIKUMIST KAJASTAMA	ohtudele	töötamine pole mingi meelakkumine. Mingit pudrumägede illusiooni ei tasu levitada	inimesed lahkuvad ning mil määral ning kas ja millist ohtu kujutab endast nn ajude äravool	
		tooma esile nii positiivseid kui negatiivseid kogemusi		Objektiivselt. Vähem emotsioone, enam fakte	Meedia peaks avaldama erinevaid kogemusi, nii positiivset poolt kui ka riske. Realistlikult.
		andma praktilist infot ja nõu	Inimestel on infot vaja, kuhu ja mis tingimustel on võimalik minna, näiteks kes otsib hooajatöölisi. Erinevate erialade inimestel oma erialadesisesed infoallikad, palju toimub ju interneti vahendusel. Emotsionaalselt üle pingutada pole ka mõtet, ega sellega kedagi tagaasi küll ei hoia // Võibolla oleks mõttekas veidi erinevaid maid ja nende kombeid tutvustada ja töötingimusi, samuti Eestist minejale eriti võõraid ja erinevaid tavasid. Siis on lihtsam ette kujutada, mis võõrsil ees ootab.		

Lisa 12. Ajude ringluse esindajate intervjuude narratiivist tulenev cross-case maatriks

põhi- kategooria	alam- kategooria	koodid	AR1	AR2	AR3
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS LÄHEVAD AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	tasu		teine on muidugi tasustamise küsimus. Kui mina olen teadustöö valinud ja olen doktorant, siis see millega siin pidi elama ja tööd tegema ei ole üldse võrreldav sellega, mis mujal maailmas	

		paremad tingimused	Ja teine osa, kes läheb õppima ja tööle või... või, astuvad sarnaseid samme, seal on palju rolli selles, et laiendada oma tegevusvälja või piire ja teostada ennast valdkondades, mis Eesti väiksust arvestades on lihtsalt nii piiratud.	Mulle tundub, et kui inimene ei saa teha oma tööd Eestis piisavalt heal tasemel kui mujal... // Seal oli võimalus kasutada teatud tehnoloogiaid, mida Tartus ei olnud // Sest ma ikkagi leian, et ma olen praeguseks pannud oma erialasse nii palju, et ma ei tahaks Eestis töötuks jääda või teha midagi muud, mis oleks nagu alternatiiv, aga pole see mida ma teha tahan. Siis pigem ma näen ikkagi seda, et ma teen seda, mida ma hinges teha tahan ja pigem siis olen ära	Eestis ei olnud mul mõtet hakata jalgratast arendama, kui ma võin seal teha endale asjad ilusti selgeks ja siis neid pärast Eestis kasutada. // isikud lähevad minema Eestist, et nad on pettunud, et nad ei saa ennast siin realiseerida. Et nad peavad minema kuhugi mujale, et oma soove ja unelmaid realiseerima. Kindlasti on oluline teha vahet inimeste vahel, kes lähevad välismaale, sest seal on lihtsalt võimalik ennast arendada, aga nad ikkagi mõtlevad, et nad saavad seda haridust ka siin Eestis kasutada. Aga mõned isikud, näiteks teadlased, leiavad, et Eesti keskkond ei taga neile piisavalt palju võimalusi, näiteks rahalised võimalused mingi teadusasutuse jaoks. Et isikul küll ideid on palju ja need võiksid Eestile kasulikud olla, aga tal puudub võimalus neid siin realiseerida ning ta realiseerib need välismaal.
		vastuvõtjamaa värbab		... et meie haridus on väga heal tasemel ja ilmselt seetõttu tehakse inimestele ka väga kergelt pakkumine jääda mujale. Siis ongi see otsus, et kui kauaks sa sinna jääda, et kas sa õpid seal ja kui sulle tehakse väga hea tööpakkumine, kas sa jääd sinna. Kui sa lähed vallalisena, siis tihti leitakse endale seal perekond. Kui aga eraelu on siin ja sulle tehakse samaväärne pakkumine, siis kaalud seda ikka, et tagasi tulla	Lihtsalt väga huvitav pakkumine oli, tegemist on maailmas tunnustatuima professoriga, kes tegi ettepaneku, et ma võin sinna tema osakonda tööle jääda. See oli pakkumine millest oli raske keelduda. Et mõned aastad seal olla ja siis edasi vaadata // Tegelikult ma kohtusin ühel konverentsil ühe sealse professoriga, kes siis kutsus mind sinna tööle, mitte ei kutsunud tööle vaid kutsus mind õppima -- //

	MIKS LÄHEVAD TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	tasu	Minumeelest on kahtemoodi minekut, osad lähivad pelgalt palga pärast ja.. ja, noh lihtsalt, et selleks, et raha teenida, et paremini toime tulla selles hästi materiaalsust väärtustavas ühiskonnas keegi olla. Bussijuhid soome või Iirimaale kalkuneid kitkuma eks		Aga ma arvan, et hulk inimesi on alati sellised, et rohi tundub rohelisem seal, kus sa parasjagu ise ei ole. Inimesed, kes on näiteks läinud bussijuhtideks Iirimaale või kalkuneid kitkuma, või on ka inimesi, kes on lihtsalt läinud välismaale lootuses seal tööd saada ja kõrgemat palka teenida.
TAGASITULEKU PÕHJUS	MIKS TULEVAD INIMESED TAGASI ?	kodumaa armastus ja patriotism	K. Aga sina tulid siis isiklikust moraalist ja patriotismist tagasi? Jah, põhimõtteliselt võib niiviisi öelda küll. Võib ka öelda, et ma nägin siin väljakutset. Ma nägin kuidas ma siin saan kasulik olla	Mul oli ikka plaan koguaeg tulla tagasi Eestisse ja Tartusse ja ikka lõpetada siin Tartus aga koguaeg läks kauem ja nad tegid kõik selleks, et ma ikka oleks seal kauem, lõpuks ma tulin täiesti jõuga sealt ära // Kui ma olin mujal ära siis minu käest koguaeg küsiti, et ega sa ei lähe ju tagasi. Näiteks minu tuttavad doktorandid Venemaalt arvasid, et nemad ei lähe kunagi tagasi, et kui nad juba tulid, siis nad teevad kõik selleks, et jääda. Minu puhul on rohkem nii, et ma olen alati käinud teades, et ma tulen tagasi. Praegu ka ma kindlasti tahaks veel minna, aga ma tulen tagasi. Minu jaoks on ikka Eesti see koht, kus ma tunnen ennast hästi, et see ei ole nagu minu jaoks probleem	samuti kui ma vaatan oma tuttavaid kasvõi Hollandis siis enamus oli peale keskkooli, just enamasti peale keskkooli lõppu läinud aastaks kaheks minema, --// -- aga alati tullakse tagasi, ma arvan, et Eestis on täpselt samasugune asi, et lõpuks tullakse tagasi. Kuna välismaal sa ikkagi näed, et sa oled välismaalane ja sa jääd välismaalaseks. Mingi hetk nad ikka tahavad tulla tagasi Eestisse või vähemalt peavad Eestit alati oma koduks
		mõistmine, et välismaal ei ole elu nii erinev			Et noh, selle raha lootuses nad lähivad küll sinna, aga ega nad seal õnnelikud tõenäoliselt väga kaua ei ole. Mingi hetk nad tulevad ikka tagasi, näevad, et see töö on seal ikka samasugune nagu Eestis, nad saavad küll suuremat palka, aga on ka suuremad kulud, et nagu elukvaliteedi tõus väga suur ei ole ka seal välisriigis

		head tingimused Eestis			Pigem võibolla see areng, mis Eestis toimub, need suured võimalused, väga hea ettevõtluskliima, mida riik arendab, see on tegelikult see, mis siia väga hästi tõmbab. Kui inimene näiteks on töötanud mõnes teises riigis kuskil ettevõttes ja ta tahab luua oma ettevõtet, siis ta teab, et siin on seda kasulik teha. Ta loob selle ettevõtte siin, sest tal on väga head võimalused selle arendamiseks // Aga üldiselt – madalad maksud, hea ettevõtluskeskkond, need on nagu asjad, mida arendatakse ja mis peaks inimesi tagasi kutsuma
		hea pakkumine		ja siis tema tahtis tagasi tulla ja siis tehti mulle samal ajal Tartusse uude gruppi tööpakkumine, mis on minu jaoks väga huvitav ja täpselt minu temaatika ja siis ma otsustasin ka tagasi tulla	Komisjonis ma olin alles paar kuud töötanud kui siit X tegi ettepaneku tulla nõunikuks. Ja siis ma mõtlesin, et see on just selline paras aeg tulla siia tööle, sest ma olen kogu aeg tahtnud töötada avalikus sektoris, pakuti sellist head töökohta, kus ma saan oma endisi kogemusi hästi rakendada ja oli selline hea aeg peale 5 aastat tagasi tulla. Mõtlesin, et võiks paar aastat siin ära olla, et siis jälle vaadata
		perekondlikud / isiklikud põhjused		Peamine põhjus oli isiklik elu. Minu elukaaslane on ka doktorant Tartu Ülikooli juures, kui ma olin aasta seal olnud siis pakkus minu professor Saksamaal võimalust tulla ka mu elukaaslasel sinna tööd tegema. Ja ka tema oleks saanud sinna jääma, aga kuna talle tehti Eestis pakkumine, mis oli väga huvitav, siis ta otsustas tulla.	

PROBLEEMSUSE ASTE	KAS AJUDE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem	Loomulikult on teravalt avalikkuse huviorbiiti tõusnud see, et lähevad ära arstid või mingid väga vajalikud spetsialistid. Need kellest on suur nappus ja siis tõusetub diskussioon, et peaks võõrtööjõudu sisse tooma. See ei ole jah teretulnud et siin just hariduse saanud arstid ära lähevad. Mul on palju tuttavaid kes on läinud. // - Ma ütlen ausalt, et ma räägin meediast läbi käinud info põhjal, mul ei ole siin andmeid. Teravalt on siin just tõstetud arstide ja õdede lahkumise probleemi	 meediast eks-ole ma olen lugenud, et kõige suurem probleem on arstide probleem, sest see on ikkagi niivõrd praktiline eriala, et pidevalt on vaja juurde neid. Aga ma arvan, et arstid kindlasti on üks selline ja üldse rohkem praktiliselt koolitatud erialad, arstid ja ajakirjanikud jne, kes on ühiskonna jaoks igapäevaselt vajalikud	Noh kahju on muidugi kõigist, kes ära lähevad, kõiki on mingil määral vaja. Sõltub sellest, mis Eesti omale prioriteediks on seadnud, kas meil on vaja selliseid tavalisi töökäsi, kes mingeid juppe kokkupanevad või me tahame siin arendada kõrgelt kvalifitseeritud tööjõudu ja know-how 'd edasi arendada, ma pigem arvan, et kuna Eestis, meil on üldse väga väike rahvastik ja vähe igasuguseid maavarasid, et siis ongi kõrgelt kvalifitseeritud tööjõud see, mida me vajame // - Võibolla see on probleem just arstide jaoks ja teadlaste, sest nendel ei ole siin seda eneseväljendamise võimalust. Arstidel jah, sa ei arenda kiiremini oma haiglat kui sulle riik ette näeb.
		probleem ei ole suur		Samas teadust ma võin ka mujal teha eks, vahet pole kus ma neid asju avastan, ühiskond võib-olla kohe ei tunne puudust sellest	Tegelikult ma ei arva, et see (ajude äravool, KO) on probleem, kui me vaatame ettevõtjaid, siis väga paljud ettevõtjad ikkagi Eestist ära ei lähe, sest ma arvan, et neil on võimalused siin suured
	KAS TÖÖKÄTE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem	Tõstatatud auto ja bussijuhtide lahkumise probleem. Lisaks head oskusspetsialistid, keevitajad ja head ehitajad, keda nagu väärtustatakse meeletult väljaspool Eestit // Eesti on nii väike riik, et siin on iga inimene väärtus. Seetõttu ma leian, et iga inimese äraminek on sellele ühiskonnale kohutav probleem. Rääkimata maksutuludest on ka sündimata jäänud laste moment jne		

PROGNOOS	TULEVIK ON TUME	probleemid haridussfääris		ma praegu olen päris palju mõelnud, et kuhu see viib kui nii palju rohkem tudengeid on, ma lihtsalt näen, et neile ei ole töökohti pakkuda ja nendega ei ole midagi teha. Neid projekte ei ole ja neid vahendeid ei ole jne, ja see on väga kurb sest ma näen ainukese võimalusena sellisel juhul mujale minna ja ma olen kuulnud ka sellist arvamust ka teaduskondadest, et kui ei ole võimalust, siis ainuke võimalus on mujale minna. Et väga palju nagu minu meelest ei mõelda selle peale, mis nendest inimestest saab. Ja mulle tundub, et nii see vist läheb	
	TULEVIK ON HELGE	lahkujad tulevad tagasi			Sest see, et inimene töötab kolm-neli aastat välismaal, see võib olla tegelikult kasulikum riigile, kui ta siis muidugi tagasi tuleb
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei saa hakkama	Ega see Eesti riik ei tee midagi, osalt on see seotud sellega, et meie riik on sellisel arengutasemel nagu ta on, ta on üks vaene väike riik. Teisalt on see seotud sellega, et inimesed, kes riiki kujundavad on valinud sellised poliitikad, ei saagi ju arste kinni hoida kui sa samal ajal vähendad makse, viid raha eelarvest välja ja siis võtad vastu negatiivse eelarve haigekassas // Kui sa oled noor inimene ja sa endale Eestist tööd ei leia siis sa vaatad välismaa poole. Siin ma süüdistan riiki, meil peaks olema süsteem, mis aitab noored tööle.		

		ühiskonna üldine mentaliteet vildakas	Me Eestis arvame väga hästi endast, et me oleme väga kihvtid ja kõik on uskumatult edukas ja hea aga kui panna need asjad võrdlusesse teiste EL riikidega, siis see sugugi nii ei ole. Innovatsiooniraport tõi välja, et Eesti on innovatsiooni seisukohast kõige mahajäänud		
	MINEJATE SUHTES	minejaid halvustatakse	Mind ajab vihale see, et inimesed, kes töötavad välismaal Eesti heaks kiruvad Eesti riiki ja inimesed, kes siit on ära läinud kiruvad oma kodumaad, et see pole midagi nende heaks teinud. Nad on siin hariduse saanud ja kasvanud ja siis halvustatakse oma isamaad, see ajab mind raskelt närvi		
LAHENDUS	PROAKTIIVSED LAHENDUSED	tõsta ajude äravoolu esindajate palka	Ja loomulikult, kui me vaatame arste siis, residentide palkade tõstmine on elementaarne eks, tegu on ikkagi inimestega, kes on aastaid koolis käinud, kes on selles eas, et luua perekonda ja kodu ja kellele pakutakse naeruväärseid töötingimusi ja absurdseid palku		
		arendada üldiselt riiki			Seda on raske öelda, mida nüüd riik tegema peaks, riik peab üleüldiselt hoolitsema selle eest, et inimestel oleks siin hea olla

	REAKTIIVSED LAHENDUSED	tuua inimesed tagasi	Oluline oleks inimesi kutsuda ja teiseks tuleb neil aidata ennast siia sisse seada, kadunud võrgustikust hoolimata aidata neil sulanduda, aidata tööd otsida või leida rakendust, milles inimene leiaks oma kvalifikatsioonile väärilist rakendust. Paljude jaoks ei ole see palk nii oluline, et sa oled siin kodus ja sul on siin vanemad ja mõned lapsepõlvesõbrad ja sa saad osta piima eesti keeles		
	EI PAKUTA LAHENDUST	olukord laheneb iseenesest			Aga meil lihtsalt ei ole võimalik nendega (suurriikidega, KO) võistelda, me peame ootama, kuni Eesti areneb nii kaugemale, et meil on võimalik jõuda sinna kuhu nemad on jõudnud 50 – 60 aastaga. Meil peab olema siht, et üks 30 aastaga, oleme me nii kaugel, et siis me saame tõmmata paremini spetsialiste siia //
SEISUKOHAD MEEDIA SUHTES	ÜLDINE HINNANG MEEDIALE	hea / paranenud	Mul on hea meel, et EPL on muutunud ja see on muutunud tunduvalt vähem kallutatuks kui näiteks Postimees. Seal ilmub palju korralikke analüüse ja tõlgitakse huvitavaid kolumneid või arvamusi Le Monde`st jne		

		halb/ halvenenud	Ma arvan, et sellega ei saa rahul olla, mida Eesti trükimeedia pakub -- // -- aga teades, kuidas sündmusi tekitatakse ja kui lihtsalt ajalehed on manipuleeritavad ja kui laisad nad on... // Ma arvan, et Eesti meedia üldse kajastab sündmusi kuidagi hehtiliselt, ta on kuidagi lihtsalt manipuleeritav ja.. ja, toimuvad sellised lained, et hetkel on üks asi huviorbiidil ja siis on teine. Ja viimane või eelviimane asi unustatakse ära lihtsalt	Aga ma pean ütlema küll, et kui ma võtan need lehed kätte, siis on üsna raske sealt seda asjalikku infot kätte saada, sul peab olema väga palju aega, et eraldada olulist ebaolulisest. See on küll jah... üldjuhul ma oma ajahädast kuulan rohkem uudiseid ja ma pean ütlema, et ma ei ole Eesti uudistega ka rahul, sest seal on kõike muud aga analüüsi, mida ma ootan ei ole, sest mul ei ole aega iga päev ise otsida neid analüüsivaid artikleid	Tundub, et kuidagi konkurents on väga suur ja proovitakse inimeste tähelepanu püüda eelkõige tõstatades konflikte
	TÖÖJÕU JA ÕPPURITE LIIKUMISE KAJASTUS	objektiivne / kvaliteet paranenud			K. Aga kui me nüüd tuleme konkreetset ajude äravoolu ja tööjõu liikumise kajastamise juurde, siis mis su hinnang selles osas meediakajastusele on? Küllaltki neutraalne on, ma ei ole näinud sellist negatiivset rünnakut selles suhtes. Samas midagi väga positiivset ka ei tea
	KUIDAS PEAKS MEEDIA TÖÖJÕU LIIKUMIST KAJASTAMA	tooma esile nii positiivseid kui negatiivseid kogemusi			Peaks objektiivne olema, et nad ei räägi, et see on halb või hea, vaid nad lihtsalt avavad tausta, et inimesed saaks ise otsustada
		andma praktilist infot ja nõu			Minu arvates võiks rohkem võibolla infot olla, nad võiks just nende võimaluste kohta anda võibolla rohkem informatsiooni ja teiseks lihtsalt küsida inimeste käest, et kuidas nad seal elanud on, et nendel inimestel, kes loevad oleks selge pilt. Sest tihti, arvatakse, et mujal on palju parem kui siin Eestis, kui nad tegelikult seal on ära olnud, mõned isikud, mitmed aastad, siis nad saavad aru, et ega tegelikult see nii erinev ei ole

Lisa 13. Ekspertide intervjuude cross-case maatriks

põhi-kategooria	alam-kategooria	koodid	E1	E2	E3
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS LÄHEVAD AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	tasu		Ja arstid lähevad paraku vanemas eas, sest juba 10 aastat peab õppima. Nende jaoks kujuneb siin välja kõik see, mis kinni hoiab juba ja seal jääb ainult töö, tehakse ainult tööd, teenitakse suurt raha, makstakse suurt maksu ja niipalju kui võimalik ollakse niiõelda kodus käimas	
	MIKS LÄHEVAD TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	tasu	Kui vaadata meie kliente, kes käivad tööintervjuudel välismaale tööle saamiseks on kahtepidi põhjuseid, parem palk ja kogemuste omandamine		
		tasu ja töö ning elamistingimused		Ma arvan, et üheltpoolt loomulikult palk, aga tegelikult palk on nagu eeldus, tegelikult see, et ümbritsev keskkond võimaldab elada kui konkreetse inimese sissetulek. Ehk siis soovide ja ootuste vahel on väga suur vahe ja see ongi see põhjus, inimesed üritavad seda vahet ületada.	Tööjõu liikumisel on väga erinevad põhjused, meie siin oleme järeldusele jõudnud, et põhiline põhjus on ikkagi palk. Loomulikult sinna juurde käivad ka riiklik töökultuur ja elamistingimused ja olustik, kui inimene läheb pikemaks ajaks või üldse ära siis tulevad arvesse ka need.
		kogemuste / oskuste omandamine	Kui vaadata meie kliente, kes käivad tööintervjuudel välismaale tööle saamiseks on kahtepidi põhjuseid, parem palk ja kogemuste omandamine		

PROBLEEMSUSE ASTE	KAS AJUDE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem	See meditsiinisektor on üks neist, kus meil endalgi on tööjõupuudus ja seetõttu kui ära minnakse läheb olukord veel hullemaks, selles mõttes on sellest väga aktuaalne kirjutada ja ajakirjanikele see meeldib.	On ikka probleem, aga see arstide äramineku juures on üks müüt, asi millest ei taheta nagu aru saada. See „võime endale lubada“, kas Soome võis endale lubada, et tal on 1000 arsti puudu. Ega need kohad, kuhu Eesti arstid lähevad, neid ei looda ju nende jaoks, need arstid on sealt puudu. // Olulised on lisaks arstidele veel insenerid, see on eriala, mis on meil kuidagi alla käinud ja kui need nutikad ka ära lähevad siis on halvasti	Kuigi kui inimesed lähevad ära ja jäävadki sinna, see on kõige halvem variant, kui inimesed on õppimiseks kasutanud riigi raha ja neid inimesi saab kasutada teine riik, kes ei ole nende peale kulutanud seda raha
		probleem ei ole suur	Siin aasta poolteist tagasi oli meditsiinisektor väga kuum teema, aga kuna seda massvahendust on jäänud vähemaks, noh üksikud inimesed lähevad küll ja nendest ka kirjutatakse, aga võibolla seetõttu see meditsiiniteema on jäänud mitte enam nii aktuaalseks // Üldiselt riiklikul tasemel täna ma ei näe, et see (ajude äravool KO) oleks nii suur probleem, et sellele peaks nüüd mingi riikliku poliitika välja töötama, küll aga sektoritepõhiselt peab lahendusi otsima		

	KAS TÖÖKÄTE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem	... et on teada Eestis need erialad, kus tööandjatel on raskus Eestis töötajate leidmisega ja kui nende samade erialade esindajad lahkuvad, siis seda raskem on tööandjatel tööjõudu leida ja seda raskemaks muutub tööandjate olukord		nüüd EL liikmeks saades ei ole eestlased enam oma palkadega rahul ja neil on võimalus otsida mujalt tööd ja on võimalus leida. Teisalt kui inimesed lähevad ära, siis tekib ka meil see tööjõupuudus, mis mõningatel aladel juba on olemas Eestis, eriti nendes valdkondades, kust inimesed on juba ära läinud, ehitus ja metallitöö.
		probleem ei ole suur		On kindlasti, ei ole üldse kes Eestis näiteks kalkuneid rapib, ei ole vahet kas neid rapitakse Eestis või Iirimaal ei ole mingit vahet	
PROGNOOS	TULEVIK ON TUME	probleemid meditsiinisfääris		Selles Helsingi haiglate konglomeraadis ei ole ühtegi vaba kohta. See on veel erinev, meil on veel mõni tühi koht, aga varsti ei ole seda ka. Varsti ei ole Tartus ja Tallinnas ühtegi vaba kohta. Sest siiani tegelikult meie väiksed maakonnahaiglad seisavad kunstlikult püsti, niiöelda varjaagide peal, kes sõidavad sinna valveid tegema jne	
	TULEVIK ON HELGE	lahkujad tulevad tagasi	Pigem kuulates inimesi, et nad tahavad kindlasti tagasi tulla ja tahavad minna lühiajaliselt ja ka uuring näitas, et inimesed tahavad minna kui siis ainult lühiajaliselt, siis see mõju on positiivne	Oskad sa nüüd öelda, mis see võit ja mis see kaotus on. Seda tuleb vaadata ajalises perspektiivis, kui suur hulk noori inimesi õpib ja täiendab ennast mujal ja siis tuleb tagasi, siis see on pikas perspektiivis võit, lühikeses perspektiivis võib	Samas kui vaadata nii et inimene tahab Eestiga seotud olla ja ikka tulla tagasi, siis see on ju kasulik. Nii et sellel on mitu külge

				öelda jah, et mõned erialad jooksevad tühjemaks ja kodus tekib teatav defitsiit	
		lahkujaid ei ole nii palju	Tänase seisuga võib öelda, et see mõju ei ole olnud eriti suur ega märgatav, kui siis ma arvaks, et see mõju on potentsiaaliga olla positiivne. Sest need inimesed, kes on läinud välismaale tööle, keda ei ole väga palju, eriti kui võrrelda Läti ja Leedu numbritega, lõplikke numbreid me muidugi ei tea, kuna me saame numbreid ainult nende riikide kohta kes neid ise koguvad -- // -- siis Eestis on see umbes 2% tööealisest elanikkonnas, mille mõju tööturule ei ole nii suur, et see saaks olla negatiivne		
		lahkumine toob kaasa positiivsed muutused konkreetses valdkonnas	Samas kui Eestist lahkuvad nende erialade esindajad, kellel on Eestis raske tööd leida, siis see Eesti tööturгу mõjutab vähem, võibolla isegi mõjutab positiivselt	Kuid teisalt, kui rääkida nüüd nagu tohtritest, reegel on see, et Eestis räägitakse, et palk on madal, lähme sinna kus on kõrgem, kodus tekib defitsiit. Ma väidan jälle, et suhteliselt suur tööjõu äravool tingib palga võrdsustumine väga palju kiiremini // Need arstide väiksed palgad ei ole enam väga tõsi. Riigikogu neli keskmist ei ole siin mingi haruldus. Kui palgad liiguvad üles siis on varsti arstiteaduskonna kandidatuur ka suurem	

KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei saa hakkama		Kas peaks omama? Vaba inimene, vabal maal, teeb mis tahab. Pigem peaks Eesti riik tegelema väga selgelt oma hariduspoliitikaga, peaks kõigepealt vaatama, mis erialad need on, kuhu esitatakse see riiklik tellimus, kas neid on palju või neid on vähe, võibolla on erialasid, kus me genereerime sel erialal tööpuudust, sest riik muudkui tellib ja tellib	Meie riigi vaesus on määrav, et küsimus ongi siin selles, et kas me saame enne rikkaks ja siis hakkame sellega tegelema või tegeleme sellega paralleelselt // Kui inimesed tahavad ära minna, siis järelikult me oleme koolitanud vale inimest või vale eriala talle andnud, kui tal ei ole rakendust aga riik ei ole ette näinud seda, siis meil ei ole õigust tänapäeva demokraatlikus riigis piirata nende liikumist // Meil on siin olnud need parempoolsed valitsused, see on jätnud oma jälje ka riigi arengule tööturu osas. Hästi on meeles, kui oli Marju Lauristin Sotsiaalminister, siis arenes päris hästi ja hakati neid asju lahendama. Peale seda kui ta lahkus tekkisid need probleemid, et on vaja kulusid kokku hoida ja siis arvati, et võiks ära kaotada tööturuameti, et seda ei peaks olema. Mart Laar ütles, et riik ei pea sellega tegelema, ettevõtted peaks sellega tegelema. Riigi roll peaks siiski olema oma elujõu ja funktsioneerimise säilimise, et säiliks meie riik ja keel jne, sellega seoses on ka vastavad tegevused...
----------	--------------	---------------------	--	--	--

		ühiskonna üldine mentaliteet vildakas		Eestis vaadatakse kõike liiga Eestikeskselt // Eks see on jälle keeruline, eks nad ja me siin oleme parasjagu ülbed ka, need kes tulevad ütlevad, et teie lollid siin ei tea midagi ja meie ütlema, et ah, mis sa nüüd ärpled, me ei võta sind tööle	
LAHENDUS	PROAKTIIVSED LAHENDUSED	tõsta ajude äravoolu esindajate palka		Nii see toimub igal pool, tulebki rahakott võtta ja maksta topelt, kui on vaja arsti perifeeriasse. Teha inimesega väga suure raha eest aastaks leping ja siis ta tuleb ja on ja teenib väga head raha ja läheb uuesti minema, Soomes ja Rootsis on just nii. Neid inimesi, kes lähevad eluks ajaks niiõelda majakavahiks on järjest vähem	
		tõsta töökäte äravoolu esindajate palka			Loomulikult iga riik peab hoolitsema selle, eest et tal oleks tööjõudu ja see avaldab ka palkadele mõju, kui ei ole praeguse palgaga võimalik leida töötajaid siis tuleb palku tõsta // Tihti öeldakse ka seda, et kui oleks võimalik Eestis muule maailmale lähedasemat palka saada, siis keegi ei lähekski. Selles mõttes on see nagu ajutine äraminek

	EI PAKUTA LAHENDUST	olukord laheneb iseenesest	Pigem hakkavad inimesed siis tagasi tulema, kui kodumaal palgad tõusevad ja elujärg paraneb, just nimelt siis kui elujärg oli kodumaal parem kui uues riigis kus nad elavad	Ma arvan, et mingit nisukest asja, et me mõtleme välja järjekordse pilvekujulise asja, kuhu kirjutame „Welcome to Estonia“ ei ole olemas, pigem loeb kui edukad me oleme, riigi üldine areng selle tase EL sees, sinne elatustase. See on ikkagi see, mis loeb, mis võib siia tagasi tuua	Praegu on asjad nagu balansist väljas, eks see tööjõu liikumine ja need asjad ka kõik muutuvad kui olukord harmoniseerub
SEISUKOHAD MEEDIA SUHTES	ÜLDINE HINNANG MEEDIALE	hea / paranenud	Ma ütleks nii, et olukord on kõvasti paranenud -- // -- kui meedias kajastatakse mingeid teemasid, siis nende teemadega kokkupuutuvatel inimestel on võimalik meediat heas mõttes mõjutada, et see info on objektiivne // Kuna see asi on läinud nii palju positiivsemaks, siis võibolla ma olen liiga positiivne meedia suhtes		
		halb/ halvenenud		Noh nagu ikka, mida halvem, seda paremini müüb ja paraku, ükskõik kuidas meedia ennast nimetab, tegemist on puhtalt kommertsiaalse üritusega ja äriühingu ainus eesmärk on kasum, muid eesmäärke ei ole muud on kõik // Siin on ka meedia roll minumeelest, kujutatakse ette, et on ainult üks valgekraede riik kokku panna, riik mis koosneb manageridest, copywriteritest ja DJ-dest, see kõik haibitakse üles, püütakse õhk vibreerima panna ja siis see võimalikult kallilt maha müüa.	

		ÜHEKÜLGNE, ANALÜÜS PUUDU		Ühekülgsest, ei saadagi aru, räägitakse ära, et minnakse Soome, kus on kõik nii hea, head töötingimused, sõbralikud inimesed ja kõik on okei. Ja siis seal lõpeb ära see jutustus, see analüüs absoluutselt puudub, et kui Soomes on kõik nii hea, siis miks seal need 1000 arsti puudu on. Ja kirjutatakse arstide lahkumisest Eestist kui mingist erakordselt erandlikust nähtusest.	Noh eks, meie trükimeedia kajastab igasuguseid teemasid ja tihtipeale, kui on tegemist keerulisema valdkonnaga, siis on arvamuste ja faktivigu, et asjad ei ole lahtiseletatud... see sensatsiooni külg on nagu olulisem -- // -- Samas muidugi see probleemide väljatoomine on ka hea, et teised näevad, et asjal on mitu külge
		objektiivne / kvaliteet paranenud	aga kui meediale neid positiivseid näiteid ka tuua, siis meedia on varmasti valmis ka sellest kirjutama // Kui Postimees ja EPL kirjutavad sellest, millega peaks tööd otsiv inimene arvestama, siis Äripäevas on siiski juba vaikselt hakanud ilmuma ka lood tööjõupuudusest ja tööandja vajadustest. Selles mõttes ma arvan, et Äripäev just nimelt vaatab seda tööandja poolt		Ei noh ma arvan, et siin hinnanguid nagu ei antagi eriti, et rohkem on nagu ikkagi see informatsioon, ega ajakirjanik nagu välja ei mõtle, rohkem kajastab neid asju, mis on juhtunud, aga muidugi sõltub ka sellest kus see artikkel on kirjutatud, näiteks Äripäevas, kus mingid Euroopa asjatundjad või maksuspetsialistid võtavad sõna
		Kurvad lood	Et kui mõned aastad tagasi need konkreetsete juhtumiste kirjetused ajalehtedes või ka raadiosse jõudsid, siis pigem ainult kirjeldati neid negatiivseid juhtumisi	et keegi läheb kalkuneid kitkuma, mida sa kirjutad sellest, korra kirjutad, et väga paha oli. Nendest asjadest kirjutataksegi sellest vaatenurgast, et oli paha ja kurb	

	KUIDAS PEAKS MEEDIA TÖÖJÕU LIIKUMIST KAJASTAMA	Hoiatama halva eest	Aga kui nüüd mõelda, et mis seal oleks teisiti, võibolla siis peabki inimestele seda poolt rõhutama, mida tegelikult on juba päris, kui ma mõtlen üksik artiklitele, siis tegelikult seda on juba päris palju ja tihti, et mõelge ja mõelge läbi ja ärge tehke jne, selliseid hoiatusi ja ettevaatlikkusele kutsumisi		
	MEEDIA ROLL LAHKUMISE JUURES	Õhutab minema	Tõenäoliselt küll jah, seda me näeme omast kogemustest ka, et alati kui on ilmunud jälle mõni artikkel, eriti kui see on edulugu, siis tuleb meie jaoks alati rohkem infopäringuid ja huvilisi		
põhi- kategooria	alam- kategooria	koodid	E4	E5	
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS LÄHEVAD AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	halva eest ära		Praegu haiglad ei suuda ennast komplekteerida inimestega või komplekteerivad ajutiselt, sest inimesed ei tea, kas neil on seal perspektiivi. See on põhiline põhjus, mitte palk // - Ega palk ei ole ainuke põhjus. Me oleme jõudnud selleni sellepärast, et arstkonna prestiiž on viimase kolmveerand sajandi madalaimal tasandil ühiskonnas ja kui ühiskond oma seda töötajate gruppi ei aktsepteeri ja ta ei ole ühiskonna hierarhiaredelil sellel tasemel, kus ta arenenud riikides on, siis toimubki arstkonna väljavool sinna kus tema tööd ja olemust aktsepteeritakse	

		kogemuste / oskuste omandamine	Ja siis ilmselt mingi kvalifikatsiooniga inimesed lähevad lihtsalt oma kvalifikatsiooni tõstma. Noorte hulgas palju inimesi läheb lihtsalt maailma nägema ja kogemusi saama ja võibolla ka oma õpitud eriala natuke teises kontekstis juurde õppima	
		paremad tingimused		arst läheb sinna, et ennast teostada ja arendada, siin ei ole küsimus ainult paki raha saamiseks // Noor inimene läheb sinna tööle, kus tema tegevusel on perspektiiv ja ühiskondlik aktseptisoon // Maailm on avatumaks muutunud, inimesed näevad seda ja inimesed tahavad meilt saada seda, mis nad saavad ümbritsevates riikides. Sellest on tekkinud rahulolematuse, ega siis millestki muust ei ole.
	MIKS LÄHEVAD TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	tasu	Ma arvan, et peamine põhjus on palk ikkagi, kuna Eesti ja meie naabermaade palgavahe on nelja – viie kordne, või noh tegelikult ta on veel suurem aga selle reaalse ostujõu vahe on 4 – 5 kordne, siis ma arvan, et sellistel lühiajalistel töödel näiteks Soome käiakse puhtalt raha teenimise eesmärgil	Lihttööline läheb sinna, et mingi hulk raha teha
TAGASITULEKU PÕHJUS	MIKS TULEVAD INIMESED TAGASI ?	mõistmine, et välismaal ei ole elu nii erinev	Mmm... see sõltub inimesest, paljud saavad aru, et seal ei ole väga palju erinev ja siis tahaks tagasi oma tavalisse keskkonda, millega sa oled harjunud ja kus sa orienteerud ja kus sa oled ikka rohkem elanud, kui mujal maal // - Inimesed lähevad näiteks pooleks aastaks nad näevad, mis seal toimub, et see ei ole nii väga erinev ja siis nad tahavad tagasi tulla	
		perekondlikud / isiklikud põhjused	Ja eelkõige on see informaalne võrgustik, mis inimesed tagasi toob, ikkagi pere ja sõbrad. Töötaja puhul on see tööandja, ma ei kujuta ette, kuidas seda riigi tasandil sisse viia	

PROBLEEMSUSE ASTE	KAS AJUDE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem	Ja kindlasti mingite kvalifikatsioonide osas, näiteks arstidest on väga palju räägitud. Nemad liiguvad ka EL sees, kui ma käisin kuskil seminaril siis seal räägiti ka, et Soome arstid ja õed lähevad Rootsi, Rootsi arstid ja õed lähevad Inglismaale ja Inglise arstid ja õed lähevad Ameerikasse. See on selline paratamatu liikumine, mis toimub EL sees, ma arvan selles osas me oleme kaotajad // K. Kuidas teile tundub, kas Eesti riigi jaoks on mingi vahe selles milliste erialade esindajad välismaale tööle lähevad? Tõenäoliselt on olulisemad just need erialad, kus õppeaeg on pikk või kulukas Eesti riigi jaoks, ehk siis jälle arstid, see on hea näide tuua. Sest selleks ei ole nagu väga lihtne ümber ka õppida	Meditiinipersonali lahkumine on väga suur probleem, sest üle terve Euroopa on teatud erialade juures defitsiit. Need erialad kattuvad ka meil üldeuroopaliku defitsiidiga, erakorralise meditsiini arstid, anestezioloogid, röntgenoloogid ja samuti ka üldpraktiseerivad arstid ehk perearstid. Nende puudus on meil ja on ka mujal
PROGNOOS	TULEVIK ON TUME	probleemid meditsiinisfääris		Ma ei tee mingit ennustust, aga ma ütlen, et viie aasta pärast enam Hiiumaal tervisehoidu ei ole. Haiglates on minu kursusekaaslased ja minust veel vanemad ja keegi sinna ei lähe, siis need suletakse, sest seal ei ole enam üldse töötajaid
	TULEVIK ON HELGE	lahkujaid ei ole nii palju	Ma arvan, et see üldmõju meie tööturule ei ole määrava tähtsusega, sest ennustatakse ja ka see praegune liikumine on näidanud, et tõenäoliselt üle ühe protsendi ei lähe inimesi ära pikaajaliselt välismaale tööle. Kui minnakse, siis minnakse lühiajaliselt näiteks Soome kõrgemat palka saada või kogemusi omandama. Ma arvan, kellele ta võib rohkem mõju avaldada on võibolla noored, kes lähevad rohkem välismaale just uusi kogemusi omandama ja maailma nägema ja loodetavasti tulevad tagasi, selles osas saaks Eesti ühiskond ja Eesti riik päris palju teha, et neil oleks soov tagasi tulla	

KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei oma ülevaadet	See (et riikidel ei ole lahkujate arvust ülevaadet, KO) on kõikide riikide probleem, et ei teata kui palju inimesi emigreerub. See on absoluutselt kõikide riikide probleem	
		riik ei saa hakkama		K. Aga kas teile tundub, et probleemist hakatakse aru saada juba ? Ei, meie presidendi kõnet kuulates, ta ütleb, et meditsiini põhiline probleem on selles, et arstidel puudub patriotismitunne. Selle ajuehitusega kaugemale minna ei saa // Kui teistel riikidel on veel võimalus seda probleem lahendada, siis meie riigis ei ole seda võimalik lahendada. Sest meil arstiabi ühiku hind võrreldes nende riikidega, kellega me ennast tahame võrrelda 4- 7 korda odavam, samuti on reaalpalga vahe umbes sama suur. See tähendab, et meie saame oma probleemid lahendada ainult oma riigisiseste jõududega, sest väljastpoolt ei ole meile midagi tulemas, samuti ei suuda me väljastpoolt midagi osta. Ja sellest meie riik ja valitsus ei ole kümne aasta jooksul tahtnud aru saada // Meie valitsus ja riik ei oma vastutustunnet, et öelda, et meil on nii palju vahendeid ja nende eest saab nii palju ja rohkemaks ei olegi meil võimalust. Siis tuleb see välja öelda, kui ei ole siis ei saa. Meil lubatakse inimestele rohkem kui võimalik on anda. Võrreldes Taaniga kulutatakse meil tervisehoiuga kümme korda vähem, aga aparatuur on meil samal tasemel, hooned on meil samal tasemel, ravimid maksavad sama palju, mille arvelt siis kokku hoitakse? Kui oleme vaesed, siis tuleb öelda, et selles vaeses riigis saabki saada ja rohkem ei saagi. Aga meil ütleb peaminister, et teil ei ole patriotismi tunnet ja rida härrasmehi ja prouasid ütleb, et aga teil on Hypokratese vanne, mida tegelikult keegi lugenud ei ole. Kui vahendeid arstiabi andmiseks ei ole, siis arstiabi ei saa anda. Aga sellest ei taheta rääkida, aetakse mingit möga // Küsimus on selles, et inimestele ja süsteemile peab panema sellised tingimused ja perspektiivid,

				et ta saaks oma tuleviku siduda selle riigiga. Me pidevalt reformime ja mulle tundub, et valesti, valede parameetrite järgi
	MINEJATE SUHTES	minejaid halvustatakse		Arstkonna sees on teatud osa ka selliseid, kes lahendavad inimese kaudu oma isiklikke elu eesmärke ja probleeme. Vanasti oli arst inimeste jaoks, nüüd on see asi kardinaalselt tagurpidi, inimene on arsti jaoks see objekt, kelle pealt ta tulu
LAHENDUS	REAKTIIVSED LAHENDUSED	tuua inimesed tagasi	Aga riik ei peaks tegutsema selles suunas, et inimesi kinni hoida. Kas siis tagasi tuua või mõelda välja mingeid skeeme kuidas inimene saaks hüvitada riigile need investeeringud // Aga minu meelest Eestis ei ole veel väga palju teadvustatud seda, et on selliseid lihtsaid võimalusi kuidas inimesi tagasi tuua, tõesti säilitada nende töökohti natuke kauem või hoida alles nende kontaktid ja siis kutsuda neid hiljem mingitele avanevatele positsioonidele. Et noh nüüd hakatakse seda teadvustama aga // Ma tean paljusid inimesi, kes tuleks hea meelega tagasi, aga siin on küsimus kas ühiskond on valmis neid vastu võtma ja kiiresti tagasi integreerima, sest see tagasiintegreerimine on valus teema kõikide jaoks kes liiguvad.	
SEISUKOHAD MEEDIA SUHTES	ÜLDINE HINNANG MEEDIALE	hea / paranenud	Mulle meeldib see, et viimasel ajal on hakatud natuke rohkem kajastama sotsiaalseid teemasid Eesti meedias, et võttis see aega, mis võttis, aga viimaks ometi	
		halb/ halvenenud	Aga ma arvan, et nad nagu iga riigi ajakirjandus on suhteliselt sellised, kas just konflikti ostivad aga mingeid selliseid emotsioone tekitavaid teemasid otsivad ja neid kajastavad, et lugejaskonda võita	
		ühekülgne / kallutatud / analüüsid puudu	Ma arvan, et see (tööjõu liikumise) kajastus ei ole nii objektiivne kui ta võiks olla, just selle pärast, et puuduvad need andmed. Kui ei ole andmestikku või analüüsi kui palju inimesi	Meedia juhib sellele tähelepanu tendentslikult, kirjutab näiteks niimoodi, et arstide palgatõusuga väheneb arstiabi kättesaadavus, et kui arstid tahavad palka juurde, siis selle arvelt kannatavad

			välja läheb siis on väga hea kirjutada artikleid, mis ei põhine faktidel ja ei sa öelda, et need on siis valed. See teema kindlasti on seotud EL-iga liitumisega, kus teda ei kajastatud kuigi objektiivselt, sest see oli üks neist hirmudest, mis oli liitumisega seotud, et kogu Eesti töötajaskond läheb välismaale tööle. Ja võibolla ka hirm, mis oli teistel riikidel ja sama kajastus ka meie meedias. Sellest väga palju minumeest ei räägita	inimesed. Meedia selle suhtes on alaharitud, vähese huviga ja tahab välja kirjutada ainult selliseid actioneid, nad ei taha lahata tõelisi põhjuseid. Ei ole ühtegi artiklit, mis tegeleks sellega, mis tuleks teha ja mis on selle reaalsed põhjused // Meedia peaks lahkumise osas seletama kogu protsessi lahti, sellest ei piisa kui öelda, et minnakse sellepärast, et palk on seal parem, tuleb seletada põhjused korralikult lahti. Aju maht on nendel kirjutajatel lihtsalt väike, nad ei süvene asjasse
		objektiivne / kvaliteet paranenud	Ma arvan, et praegu kajastatakse seda teemat objektiivsemalt kui enne laienemist. Ma arvan, et siis oli ta emotsionaalsem teema	
	KUIDAS PEAKS MEEDIA TÖÖJÕU LIIKUMIST KAJASTAMA	tooma esile nii positiivseid kui negatiivseid kogemusi	Võimalikult selliseid erinevaid kogemusi kajastav, nagu praegu ka on näiteks selle Iirimaa temaga, et mis nad seal tegid ja mis nad seal nägid.. eee... võibolla jah võimalikult, rohkem isegi selliseid inimeste lugusid pajatav, sest see annab kõige parema ülevaate sellest, mis toimub seal välismaal	

Lisa 14. Ajakirjanike ja toimetajate intervjuude cross-case maatriks

põhi-kategooria	alam-kategooria	koodid	JRNL1	JRNL2	JRNL3
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS LÄHEVAD AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	kogemuste / oskuste omandamine	... et tahetakse töötada kuskil, kus saab oma õpitud eriala rakendada, et ei ole Eestis lihtsalt nende kvalifikatsioonile vastavat tööd pakkuda, aga neid on ikka vähe, ütleme käputäis	Samas selle omandatud erialaga on nii, et on võimalik, et Eestis ei ole sellega väga peale hakata, sest meil ei ole siin kõik erialad veel välja arenenud	... kui me võtame kõrgemalt haritud spetsialistid, siis nemad lähevad selle pärast, et neil ei ole võimalust Eestis ennast rakendada või õppida juurde asju

	MIKS LÄHEVAD TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	tasu	K. Mis te arvate, miks eestlased täna lähevad välismaale tööle? Raha, seda on väga palju uuritud ka, et kõik eeldavad ikkagi seda, et saada paremat palka. Kui inimesel on ikkagi pere, siis ta ei saa ilma rahata	No ma arvan ikkagi, et peamine motivaator on madal palk, inimesed tahavad saada rohkem palka ja nad teavad ka kui palju välismaal mingi asja eest makstakse ja see tundub neile lihtsalt ebaõiglasena // Aga laiemas laastus on palk põhiline ja see et elatustase on tõusnud, hinnad on kasvanud meeletult aga palk ei ole sellele kaasa tulnud ja inimesed näevad seda	Kui me võtame lihttöölised, siis nemad tahavad lihtsalt suuremat raha
		tasu ja töö ning elamistingimused	Töötaja ütleb nüüd, et ma olen ori aga ma võin olla ori mujal ja teenida selle eest head raha ja mul on head töötingimused		
TAGASITULEKU PÕHJUS	MIKS TULEVAD INIMESED TAGASI ?	välismaal ei saadud hakkama			Ma arvan, et tagasi tulevad need, kes kukuvad tõesti läbi
PROBLEEMSUSE ASTE	KAS AJUDE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	Suur probleem		Aga jah teatud elualadel kindlasti, meditsiini töötajad kindlasti on üks probleem ja võibolla ka õpetajad mingi momendi pärast	
		Ei ole probleem	Ajude äravool küll ei ole -- // -- ajude äravoolu puhul on see, et Eesti ettevõtted on alati võtnud tööle omale spetsialiste välismaalt -- // - see jälle võimaldab meie spetsialistidel ära käia, see on nagu tasakaalus // - Samuti vaadates näiteks kui palju arste viimati ülikooli astus ja kuulates neid jutte arstide kohta ei tundu see asi reaalsuses nii hull, paanikat ei maksaks siin tekitada.	Ma arvan, et see avaldab mõju teatud sektorites, ma ei usu, et see avaldab sellis üldist mõju, et noh paanikat, et meid ähvardab massiline ajude äravool ei maksaks tekitada	

	KAS TÖÖKÄTE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	suur probleem	Aga pigem on see probleem töökäte osas nii riigi jaoks kui tööandjate jaoks. Sest inimesed näevad mujal töötades, et nende elu on seal palju parem, et kes ikka teeb palju tööd, see teenib ka raha.		Minumeelest on lahkumine väga suur probleem ja kahju on kui noored inimesed ära lähevad, eriti kui nad tagasi ei tule.
PROGNOOS	TULEVIK ON TUME	probleemid ettevõtjale	See töötajate ära käik välismaal hakkab veel pitsitama tööandjaid sellest kohast, mida tööandjad ei oska veel aimatagi.		No, praegusel hetkel, esmapilgul tundub ikka, et me jääme pigem ikka kaotajaks. Et meilt lähevad ära paremad inimesed, võibolla mitte alati ära aga mõneks ajaks ikka, aga seda vastupidist liikumist ei ole nagu
		lahkujate arv suureneb tulevikus		Mingil momendil saavad need piirangud läbi ja siis on ilmselt oodata suuremat minekut ja soovi minna ära. Siin on teatud probleemid muidugi keelega, eestlased lähevad ikkagi nendesse maadesse, kus nad oskavad keeli, ehk siis Soome, UK- sse ja Iirimaa... // Nii et võib eeldada, et siis on see minekusoo suurem.	

	TULEVIK ON HELGE	lahkujad tulevad tagasi	Esialgu Eesti jääb ikka pigem kaotajaks, aga see läheb üle, see on pigem selline ülemineku aja nähtus, et just ongi see, et inimesed käivad välismaal ära ja oskavad tagasi tulles rohkem nõuda jne	Ma ei ole tegelikult kohanud inimest, kes ütleks, et ta jääb nüüd välismaale eluks ajaks ja ei taha enam kunagi tagasi tulla. Üldiselt inimesed ütlevad, et võibolla nad oma seal omandatud haridusega tahavad jääda paariks kolmeks aastaks seal ka töökogemust omandama, ent lõpuks nad tahavad ikkagi koju tagasi tulla	
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei oma ülevaadet	Aga samas jah, ma arvan, et see ülevaade peaks riigil olema, aga seda on suht raske korraldada, sest vaba inimene, vabal maal, lähen kus tahan ja mind ei saa sundida kusil registreeruma. Aga jah igasuguste tööturu prognooside jaoks oleks see väga oluline		Kas ta üldse midagi teeb, kindlasti ta midagi teeb. Aga meie riigi statistika ja ülevaade toimivast on üsna kehv, praktiliselt kehv. Kui andmed pärinevad aastatest 2002 või 2003 kui ükskõik mida tahad teada, siis minumeest see ei ole normaalne
		riik ei saa hakkama		Ja ma arvan, et Eesti riik ei suudagi koolitada spetsialiste kõikidele eluvaldkondadele ja me peame leppima et teatud erialade puhul ongi valik koolitada välismaal	Ma ise olen palju kirjutanud arstide ja meditsiini teemal, mis nagu kurvastab ongi see, et riigi tasandil või ametnike tasandil ei võeta tõsiselt arstide hoiatusi, et head inimesed tõesti lähevad minema.

LAHENDUS	PROAKTIIVSED LAHENDUSED	tõsta ajude äravoolu esindajate palka		Mõnes sektoris, ma ei arva, et see tervikuna oleks probleem, aga arstid kindlasti, siin peaks riik mõtlema korralikule palgatõusule, eriti mõne meditsiinitöötaja liigi puhul, residentide ja õdede palgad on väga armetud. Ja ka õpetajate puhul, et tekiks nagu motivatsioon siin töötada. Sest praegu on olukord ikka armetu, arstide puhul on neid, kes lõpetavad TÜ ja otse suunduvad välismaale	
		tõsta töökäte äravoolu esindajate palka	Aga mida teha saab, palku tuleb tõsta, enne kui palku ei tõsteta ei juhtu siin midagi // K. Kes läheb kõige enam? Teenindussfäär, bussijuhid, kõikvõimalikud transporditeenused ja hotellinduses ja restoranides töötavad inimesed ja sealt tuleb ka välja põhjus, sest need mõlemad erialad on Eestis väga alamakstud. Ja siis hotellide juhtkond avastab äkki, et inimesi ei ole, hakaku palku maksma siis oleks inimesi ka.		

SEISUKOHAD MEEDIA SUHTES	ÜLDINE HINNANG MEEDIALE	hea / paranenud	Viiepalli skaalas kõva neli. Mõni aeg tagasi oli see mure, et kuna ajakirjanduses on töö hästi kiire ja eeldatakse, et lood saavad valmis nagu konveieril ja kui ajakirjanik on noor siis ta ei valda teemat, kuna ta liigub edasi järgmisele teemale homme. Aga see on nagu rohkem paranenud juba, toimetustes on ikkagi inimesed, kes tegelevad konkreetse teemaga		
		halb/ halvenenud		Tase võiks muidugi parem olla, ma olen suhteliselt kriitiline ja ka enesekriitiline	Võibolla viimase kümne aasta jooksul ametkonniti on asi muutunud kantseliitlikumaks, bürokraatlikumaks natuke võibolla on ajalehed sellega kaasa läinud
		ühekülgne / kallutatud / analüüsid puudu	Kuigi jah osasid lugusid lugedes, mul jääb sageli mulje, et nad on kirjutatud mingi grupi seisukoha kaitseks, näiteks Tööandjate Keskliidu seisukoha kaitseks ja see ei ole nagu päris õige // Kui ma viimast korda lugesin Tegijast ühte Iirimaa lugu, siis mulle jäi kõlama sealt selline mõte, et „ära ole nõme“, et niigi on neid seal juba palju ja milleks sinna ronida, see on nagu solvav lugeja jaoks ma arvan, kui ma ise oleks näiteks selle peale parasjagu mõelnud.	Küsimus on selles, kuidas sellest kirjutatakse, tavaliselt ei süüvita just sellesse tööturu küsimustesse, kirjutatakse lihtsalt, et inimene elab kuskil välismaal, kuidas seal on, missugune auto ja maja tal on, aga see ei ole selline probleem artikkel. Veel vähem me kohtame selliseid artikleid, kus oleks see probleem tervikuna käsitletud, kus siis oleks see üks töötaja, kes elab välismaal aga samal ajal oleks need vaidlused EL-s, kuidas seda tööjõuturgu avada või piirata, üleminekuperioodid, seda kohtab üliharva ...	

		objektiivne / kvaliteet paranenud	Ütleme, et kurbi ja rõõmsaid lugusid on umbes pooleks, on kirjutatud miljoneid teenivatest Euroametnikest ja nendest, kes on läinud Iirimaale ja neil läheb seal hästi aga teine pool on ka täiesti olemas // ... kui inimene tuleb tagasi ja hakkab siin saama kordi väiksemat palka siis seda fakti ei saa ju muuta, meedia kajastab seda nii nagu see on // Ma arvaks, et ma olen saanud täiesti asjakohase teabe sellest kas minna ja kust selle kohta infot saada, ma usun, et kui olla näiteks aasta aega lugenud, siis see pilt peaks olema rohkem koos.		
		edulood / positiivne kajastus		Ikka peamiselt edust, sest õnnetud lood, neid on küll aga suhteliselt harva, sest inimestele ei meeldi neid lugeda, sest inimesed on ära hellitatud meediapoolt lugudest sellest kuidas eestlastel läheb alati hästi	
		kurvad lood / negatiivne kajatus			Mis on nagu hirmud, sest need ikka aegajalt löövad lehest läbi, et meilt lähevad ära noored ja edukad ja siis vanad elukogenud ja väljaõppinud, aga kes siis asemele tulevad? Et vot see on see hirm, et tulevad mustad ja türklased ja meil on niigi suur tööpuudus, et võtavad needki töökohad ära, et seda hirmu ma arvan tavalugeja tunneb

	MEEDIA ROLL LAHKUMISE JUURES	õhutab minema	võib väita, et me õhutame inimesi minema aga see ei ole nii, vaba maa ja vabad inimesed, ise teavad kas lähevad, meie roll ongi kirjutada, kes on läinud, kuidas tal seal läheb ja kas ta kavatseb tagasi tulla // Kindlasti on meedial siin roll, aga sellega on niimoodi, et ühest loost saavad inimesed väga erineva tõuke, et 50% arvab, et oo, väga hea mõte, ma hakkam uurima ja 50% saab lihtsalt kinnitust oma mõttele, et mitte iialgi, selles mõttes ei saa öelda, et me õhutaks nagu ühte seisukohta või midagi sellist. Iga lugu süvendab seda, mida inimene nagunii teab ja tunneb. Ma arvan, et siin on nii palju kirjutatud igasugustest ohtudest jne.	
põhi- kategooria	alam- kategooria	koodid	JRNL3	JRNL4
LAHKUMISE PÕHJUS	MIKS LÄHEVAD AJUDE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	kogemuste / oskuste omandamine	... kui me võtame kõrgemalt haritud spetsialistid, siis nemad lähevad selle pärast, et neil ei ole võimalust Eestis ennast rakendada või õppida juurde asju	Ma ei ütle, et see on kuidagi nii et saaks ainult siit ära, kõik on haritud inimesed. Minu klassikaaslaste järgi võiks öelda, et see on see avatud elu ja see avatud elu viib sind laia maailma, eelkõige just õppimise ja töökoha kaudu
		paremad tingimused		No muidugi on vahe.. ma nüüd ei tea, aga ma tsiteerin selliseid nimetuid statistikaväljaandeid, meil on ju puudus arstidest ja õdedest. Need on ametid, mida on käidud siit otsimas täiesti süstemaatiliselt

		vastuvõtjamaa värbab		Washingtoni läksin poolenisti isikliku elu pärast ka ja siis ma leppisin lehega kokku, et ma tahaks need asjad ühendada ja oma tööd jätkata. Ma läksin osalt isikliku elu pärast ja osalt professionaalselt, tahtsin selle töö sinna viia ja see õnnestus
	MIKS LÄHEVAD TÖÖKÄTE ÄRAVOOLU ESINDAJAD?	tasu	Kui me võtame lihttöölised, siis nemad tahavad lihtsalt suuremat raha	
TAGASITULEKU PÕHJUS	MIKS TULEVAD INIMESED TAGASI ?	välismaal ei saadud hakkama	Ma arvan, et tagasi tulevad need, kes kukuvad tõesti läbi	
PROBLEEMSUSE ASTE	KAS AJUDE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	Suur probleem		Arstid on jah omaette grupp täiesti, keeruline.
		Ei ole probleem		Noh ma usun küll, ma ei näe, et need ajud nii väga kuhugi läheks. Noh läheb paar meediakriitikut õpib kusagil hea nimega koolis, las nad lähevad siis minupoolest. Ma arvan, et meil nõuab töajuturg pigem oskustöölisi Ma oleks pigem skeptiline selliste igaveste üliõpilaste suhtes, ma tunnen ka selliseid, et „ma üritan nüüd edasi minna ja sinna minna ja sinna minna“, et need inimesed, mis nad nüüd nii väga ikka teevad, on õppinud mõnes suurepärases ülikoolis ja mis siis, on niisama targad inimesed. Võta tee midagi, mine tööle.

	KAS TÖÖKÄTE ÄRAVOOL ON SUUR PROBLEEM?	Suur probleem	Minumeelest on lahkumine väga suur probleem ja kahju on kui noored inimesed ära lähevad, eriti kui nad tagasi ei tule.	Samuti ehitajad, koguaeg võib ju lugeda, et raske on leida head remondimeest ja ettevõtjad kurdavad, et kümme tükki koolitasime välja ja kaheksa tükki neist on juba välismaal. See jätab meile loomulikult augud. Ma ei tea, ma arvan, et see on just sinikraede hulgas olulisem
PROGNOOS	TULEVIK ON TUME	probleemid ettevõtjale	No, praegusel hetkel, esmapilgul tundub ikka, et me jääme pigem ikka kaotajaks. Et meilt lähevad ära paremad inimesed, võibolla mitte alatiseks ära aga mõneks ajaks ikka, aga seda vastupidist liikumist ei ole nagu	
KRIITIKA	RIIGI SUHTES	riik ei oma ülevaadet	Kas ta üldse midagi teeb, kindlasti ta midagi teeb. Aga meie riigi statistika ja ülevaade toimivast on üsna kehv, praktiliselt kehv. Kui andmed pärinevad aastatest 2002 või 2003 kui ükskõik mida tahad teada, siis minumeelest see ei ole normaalne	
		riik ei saa hakkama	Ma ise olen palju kirjutanud arstide ja meditsiini teemal, mis nagu kurvastab ongi see, et riigi tasandil või ametnike tasandil ei võeta tõsiselt arstide hoiatusi, et head inimesed tõesti lähevad minema.	
		ühiskonna üldine mentaliteet vildakas		Jõuame algusesse tagasi, et miks ei taha siin olla inimesed, üks on see parema elu ootus aga midagi peab ikkagi ühiskonnas olema valesti ka, siin nagu ei julgeta ebaõnnestuda ja ei julgeta juhtida ja uusi asju pakkuda.

LAHENDUSED	PROAKTIIVSED LAHENDUSED	arendada üldiselt riiki		Jah... saaks ja peaks, aga kust nüüd nagu alustada... no luua mingid tingimused, ma ei tea. Ma ei ole kunagi seda endale selgeks teinud... põhiline on see, et inimestele tuleb anda võimalus ennast näidata, julgustada neid, et nad julgeks olla liidrid ja võtta endale ülesandeid, sest tegelikult on siin ju huvitav elada. Ma ei tea, luua soodsat ettevõtluskeskkonda, soodustada seda, et meil koolis kasvatatakse liidrit, et inimeste eripära ja oskusi premeeritakse ühiskonnas, see on ikka ettevõtlusega seotud -- // -- Ega meie riik ei ole tegelikult üldse mitte vähe teinud
	EI PAKUTA LAHENDUST	olukord laheneb iseenesest		Ma arvan, et pigem see peab ikka ise ennast tasakaalustama. Inimesed ju ikkagi armastavad oma kodumaad ja hoolivad Eestist. Need inimesed küll keda mina tunnen
SEISUKOHAD MEEDIA SUHTES	ÜLDINE HINNANG MEEDIALE	hea / paranenud		Minumeelest meil on ajakirjandus täitsa kõval tasemel, kui võrrelda Ameerikaga, siis seal on see asi nii kallutatud, nad on väga vasakpoolsed ja demokraatliku partei häälekandjad, sa võid näha kommentaatoreid ja ajakirjanikke, kes olid kaks nädalat tagasi Clintoni kampaania juht ja nüüd on sõltumatu kommentaator, minumeelest meil ei käi sellist jubedat asja. Meil on nagu korralikud lehed, mina olen alati arvanud niimoodi
		halb/ halvenenud	Võibolla viimase kümne aasta jooksul ametkonniti on asi muutunud kantseliitlikumaks, bürokraatlikumaks natuke võibolla on ajalehed sellega kaasa läinud	

		ühekülgne / kallutatud / analüüsid puudu	Mis on nagu hirmud, sest need ikka aegajalt löövad lehest läbi, et meilt lähevad ära noored ja edukad ja siis vanad elukogenud ja väljaõppinud, aga kes siis asemele tulevad? Et vot see on see hirm, et tulevad mustad ja türklased ja meil on niigi suur tööpuudus, et võtavad needki töökohad ära, et seda hirmu ma arvan tavalugeja tunneb	
	MEEDIA ROLL LAHKUMISE JUURES	õhutab minema		Aa see on nagu, et kas enesetappudest peaks kirjutama, et äkki siis teised saavad mõtte. Tegelikult selles peitub tõsine küsimus, kui Aet tegi selle eksperimendi, siis ta sai tegelikult küll kirju inimestelt, et oi kui tore ja oi kui huvitav, peaaegu, et kas te annaksite selle lehe nime, kust ma saaks ka töökuulutusi vaadata ja et teie lugu andis mulle väga palju julgustus juurde jne. See tekitabki küsimusi, et äkki me panemegi inimesed siit ära voolama ja teisest küljest saadame nad nagu hädaohtu, selles mõttes, et tegelikult seal ei ole üldsegi nii lihtne toime tulla